

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ):
 إِنِّي تَارِكٌ فِيكُمْ الثَّقَلَيْنِ: كِتَابَ اللَّهِ، وَ عِتْرَتِي
 أَهْلَ بَيْتِي، مَا إِنْ تَمَسَّكْتُمْ بِهِمَا لَنْ تَضِلُّوا أَبَدًا،
 وَأَنْتُهُمَا لَنْ يَفْتَرِقَا حَتَّى يَرِدَا عَلَيَّ الْحَوْضَ.

(صحيح مسلم، ج ٧، ص ١٢٢، سنن دارمي، ج ٢، ص ٤٣٢، مسند
 احمد، ج ٣، ص ١٤، ١٧، ٢٦، ٥٩، ج ٤، ص ٣٦٦، ٣٧١، ج ٥، ص
 ١٨٢، مستدرک حاکم، ج ٣، ص ١٠٩، ١٤٨، ٥٣٣، و....)

Resulullah (s.a.a) şöyle
 buyurmaktadır: “Ben sizin aranızda iki
 paha biçilmez emanet bırakıyorum: -
 Biri- Allah’ın kitabı ve -diğeri- itretim,
 Ehl-i Beytim. Bu ikisine sımsıkı
 sarıldığınız müddetçe asla sapmazsınız.
 Bu ikisi Kevser havuzunun başında bana
 varıncaya kadar birbirinden
 ayrılmazlar.

(Sahih-i Müslim, c.7, s.122; Sünen-i
 Daremi, c.2, s.432; Müsned-i Ahmed, c.4, s.14,
 17, 26, 59, c.4, s.466, 471, c.5, s.182; Müstedrek-
 i Hakim, c.4, s.109, 148, 533 vs...)

Hidayet Önderleri

İMAM RIZA (A.S)

4	Hidayet Önderleri
---------	-------------------

Hidayet Önderleri

İMAM RIZA (A.S)

Komisyon
(Dünya Ehl-i Beyt Kurultayı)

Tercüme:
Vahdettin İNCE

Dünya Ehlibeyt (a.s) Kurultayı

Hidayet Önderleri: İMAM RIZA (A.S)

Yazar: Komisyon (Dünya Ehlibeyt (a.s) Kurultayı)

Mütercim: Vahdettin İnce

Tashih - Tatbik: Murtaza Turabî

Gözden Geçiren: Murtaza Turabî

Hazırlayan: Kültürel Yardımcılık, Tercüme Bürosu

Dizgi ve Mizanpaj: Kevser

Baskı: Leyla

Baskı Sırası: 1. Baskı

Baskı Tarihi: 2006

Yayınlayan: Dünya Ehlibeyt (a.s) Kurultayı

Tiraj: 3000

ISBN: 975-6640-37-5

Site : www.ahl-ul-bayt.org

e-mail: info@ahl-ul-bayt.org

Baskı Hakları Yayıncıya Aittir

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	11
ÖNSÖZ	13
BİRİNCİ BÖLÜM / 21	
İMAM RIZA'NIN (A.S) HAYATINA KISA BİR BAKIŞ	23
BİRİNCİ BÖLÜM / 25	
<i>Ana Hatlarıyla İmam Rıza (a.s):</i>	25
İKİNCİ BÖLÜM / 27	
<i>İmam Rıza'nın (a.s) Şahsiyetinden İzlenimler:</i>	27
<i>İmam Rıza'nın (a.s) Şahsiyetinden Görünümler:</i>	31
<i>İmam'ın (a.s) Zühdü:</i>	33
<i>Cömertliği:</i>	33
<i>İlmi:</i>	36
<i>Her dili bilmesi:</i>	37
<i>İmam (a.s) ve bazı olayları önceden haber vermesi:</i>	38
<i>İbadeti ve Takvası:</i>	42
<i>Dua Silahını Kuşanması:</i>	45
İKİNCİ BAB / 47	
BİRİNCİ BÖLÜM / 49	
<i>İmam Rıza'nın (a.s) Yetişmesi:</i>	49
<i>İmam Rıza'nın (a.s) Hayatının Aşamaları:</i>	53
<i>Babası el-Kazım (a.s) himayesinde İmam Rıza (a.s):</i>	55
<i>İmam Kazım (a.s) ve İmam Rıza'nın (a.s) İmamlığına Hazırlık:</i>	57
<i>İmametın Vasiyet Edilmesi:</i>	58
<i>İlk Aşamada (H:150-178)Vasiyet:</i>	60
<i>Tutukluluğu Sırasında Yaptığı Vasiyet:</i>	63
<i>er-Rıza'nın (a.s) İmamlığı ve İlan Edilme Zamanı:</i>	64
BİRİNCİ BÖLÜM / 65	
<i>İmam Rıza (a.s) ve Babası İmam Kazım'ın (a.s) Çektiği Zorluklar:</i>	65
<i>Harun er-Reşid Dönemindeki Nisbi Rahatlama:</i>	67

<i>İmamet-i Fiilen Üstlenmesi:</i>	68
--	----

İKİNCİ BÖLÜM / 71

<i>Sapma Belirtileri:</i>	71
<i>Düşünsel Sapma</i>	71
<i>Müslümanların Mallarıyla Oynamaları:</i>	75
<i>Ahlaki Yozlaşma:</i>	77
<i>Siyasal Yozlaşma</i>	81
<i>1- Harun Döneminde Siyasal Durum:</i>	81
<i>Birincisi: Terör</i>	81
<i>İkincisi: İstibdat</i>	83
<i>Üçüncüsü: Dış Tehlikeler</i>	84
<i>Dördüncüsü: İç Cephenin Çözülmesi</i>	84
<i>2-Muhammed el-Emin Döneminde Siyasal Ortam:</i>	86

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM / 89

<i>Veliaht Olmadan Önce İmam Rıza'nın (a.s) Rolü:</i>	89
<i>Fikri ve Dini Islah</i>	89
<i>Birincisi: Fikri Sapmalara Cevap</i>	90
<i>İkincisi: Sahih Düşünceleri Yaymak</i>	93
<i>Üçüncüsü: Ümmeti Alimlere Yöneltmek</i>	94
<i>Ekonomik Islah</i>	94
<i>Ahlaki Islah</i>	97
<i>Birincisi: Resulullah'ı (s.a.a) Örnek Alma Ruhunu Yeniden Canlandırma</i>	97
<i>İkincisi: Örneklik Görevini Yerine Getirmek</i>	99
<i>Üçüncüsü: Üstün Ahlaka Davet Etmek</i>	100
<i>Dördüncüsü: Salih Bir Toplum Kurmak</i>	102
<i>Siyasal Islah</i>	103
<i>1-İmam Rıza (a.s) ve Risalet Hareketinin Önderliği</i>	103
<i>2-Harun er-Reşid ve Muhammed el-Emin Dönemlerinde İmam Rıza'nın (a.s)</i> <i>Oynadığı Siyasi Rol</i>	109

DÖRDÜNCÜ BAB / 115

BİRİNCİ BÖLÜM / 116

<i>İmam Rıza (a.s) ve Veliahtlık Olayı</i>	116
<i>Veliahtlıktan Önce Gerçekleşen Siyasal Olaylar</i>	116
<i>İmam Rıza'nın (a.s) Siyasi Tavrı</i>	118
<i>el-Me'mun'un Veliahtlığı Zorla İmam Rıza'ya (a.s) Kabul Ettirmesinin</i> <i>Nedenleri</i>	120
<i>İmam Rıza'nın (a.s) Veliahtlığı Kabul Etmesinin Sebepleri</i>	125
<i>İmam'ın (a.s) Koşulları Değerlendirmesi</i>	127
<i>Veliahtlık Biatı Nasıl Gerçekleşti?</i>	129
<i>Me'mun'un Kendi Eliyle Yazdığı Veliahtlık Vesikasından Bölümler</i>	131
<i>İmam'ın (a.s) Kendi El Yazısıyla Veliahtlık Vesikasına Düştüğü Notlardan</i> <i>Bölümler</i>	131
<i>Me'mun'un Biattan Sonraki Emirleri</i>	132
<i>Biattan Sonraki Hadiseler</i>	133
<i>Veliahtlığı Kabul Etmenin Kazanımları</i>	134

İKİNCİ BÖLÜM / 143

<i>İmam Rıza'nın (a.s) Veliahtlıktan Sonraki Faaliyetleri</i>	143
---	-----

<i>İmam'ın Gösterdiği Kerametler ve Bunları İslah Amacına Yönelik Olarak Kullanması</i>	150
<i>Risalet Çizgisine Bağlı Şairlerin Teşvik Edilmeleri</i>	152
<i>İmam Rıza'nın (a.s) İlmi Faaliyetleri</i>	153
<i>İmam Rıza (a.s) ve Gelecek</i>	154
<i>İmam Muhammed Cevad'ın (a.s) İmamlığına İlişkin Nass</i>	155
<i>Beklenen Mehdi (a.s) Devletine Hazırlık</i>	159
<i>İmam Rıza'ya (a.s) Suikast Düzenlenmesi</i>	162
<i>İmam Rıza'nın (a.s) Zehirlenerek Şehit Edildiğinin Kanıtları</i>	164
<i>Me'mun'un İmam Rıza'yı (a.s) Zehirleyerek Öldürmesinin Sebepleri</i>	165
<i>İmam Rıza'nın (a.s) Kabrini Ziyaret Etmenin Kerametleri</i>	167
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM / 169	
<i>İmam Rıza (a.s) Ekolü, Tartışmaları ve Geride Bıraktığı İlmi Miras</i>	169
<i>İmam Rıza'nın (a.s) Tartışmaları</i>	173
1- Seneviyeye Tartışması:	175
2- Diğer Dinlerin Mensuplarıyla Tartışması:	176
3- Ali b. Cehm'le Tartışması	198
4- Patrikle Konuşması.....	201
5- İslami Mezhep Mensuplarıyla Konuşması	202
6- Halife Me'mun'la Konuşması.....	212
7- Çeşitli İslami Fırkalara Mensup Kelamcılarla Konuşması.....	213
8- Yahya b. Dahhak es-Semerikandi ile Konuşması.....	216
9-Süleyman el-Mervezi ile Konuşması:	218
10- İslami Mezheplerin Fukahasıyla Tartışması:	230
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM / 231	
<i>İmam Rıza'nın (a.s) İlmi Mirası:</i>	231
<i>Akıl, İlim ve İrfan Üzerine</i>	232
<i>Kur'an-ı Kerim Üzerine:</i>	233
<i>Tevhid üzerine:</i>	234
<i>Peygamberlik ve Peygamberler Üzerine:</i>	234
<i>İmamlık ve İmamlar Üzerine</i>	236
<i>Gadir-i Hum Hakkında</i>	239
<i>İmam Rıza (a.s)'ın Fıkhı Hakkında.....</i>	240
<i>Öğütleri ve Kısa Sözleri.....</i>	240

GİRİŞ

Şüphesiz kültürlerin savaşta halinde olduğu asrımızda etkili tebliğ metotlarından yararlanarak kendi ideallerini yayabilen her mektep bu alanda öncül olup dünya insanların düşüncesinde etki bırakacaktır.

İran’da İslam inkılabının zafere ulaşmasından sonra dünyanın gözü bir kez daha İslam dini, Şia kültürü ve Ehl-i Beyt (a.s) mektebine çevrilmiş. Düşmanlar bu fikrî ve manevî gücü ortadan kaldıracılabilmek, dostlar ve taraftarlar ise inkılabî ve kültürel örneklerden ilham alıp onları izleyebilmek için bu asil ve tarih yaratan kültürün merkezine göz dikmişlerdir.

Dünya Ehl-i Beyt (a.s) Kurultayı Resulullah’ın (s.a.a) Ehl-i Beyt’inin izleyicileri arasında karşılıklı yardımlaşma, fikir alış-verişi, vahdet ve birliğin zaruretinin bilincinde olarak dünya Şiileri ile faal bir ilişki oluşturma amacıyla konferanslar düzenleme, kitap basma, telif eserlerini tercüme etme ve Şia düşüncesi alanında insanları bilgilendirme vasıtasıyla Ehl-i Beyt ve Muhammedî öz İslam kültürünü yaymak için Şia’nın iş bilir, büyük ve yaratıcı gücünden ve Caferî mektebi düşünürlerinden yararlanarak bu meydana ayak basmıştır. Rabbimize şükürler olsun ki, büyük rehberimiz Ayetullah Hameneî’nin (Allah sayesinde başımızdan eksik etmesin) özel yönlendirmeleriyle bu hassas ve kültür yaratıcı meydana çok önemli adımlar atılmıştır. Gelecekte bu nurlu ve asil hareketin günden güne hızlanıp büyümesini, günümüz dünyasının ve Kur’an ve Ehl-i Beyt’in berrak maarifine susuz insanların bu mektebî maneviyetin, irfanî mektebin ve velaî İslam’ın kaynağından daha fazla yararlanmasını ümit ederiz.

Biz Ehl-i Beyt (a.s) kültürü sağlam, mantıklı, üslubuna uygun ve doğru bir şekilde sunulması durumunda uyanış, hareket ve maneviyet sancaktarları olan Resulullah’ın Ehl-i Beyt’inin mirasının kalıcı cilvelerini dünya insanların gözleri önüne serebileceğine, zuhur asrının eşliğinde Hz. Mehdi’nin (a.f) evrensel hükümetine susamış olan

yorgun dünyayı modern cehaletten ve dünyayı sömürenlerin başına buyruk hareketlerinden, ahlak ve insanlığa aykırı kültürlerden kurtarıp yapacağına inanıyoruz.

İşte bu nedenle, bu doğrultuda yazar ve araştırmacıların araştırma eserlerine ve ilmi faaliyetlerine kucak açıyor ve kendimizi bu yüce kültürün yayılma için çaba harcayan yazar ve mütercimlerin hizmetçisi biliyoruz.

* * *

Şimdi elinizdeki kitabı hazırlayan “Dünya Ehlibeyt Kurultayı”na ve eseri Türkçeye kazandıran değerli mütercim sayın “Vahdettin İNCE”ye teşekkür ediyor ve çalışmalarında başarıları diliyoruz

Yine, bu eserin hazırlanmasında zahmetleri geçen tercüme bürosundaki aziz kardeşlerimiz ve sadık arkadaşlarımıza tüm samimiyetimizle teşekkür ediyor, kültürel cihad meydanında bu küçük adımın mevlamızın rızasını kazanmasını temenni ediyoruz.

**Dünya Ehlibeyt Kurultayı
Kültürel Yardımcılığı**

ÖNSÖZ

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

Hamd, her şeyi yaratan ve ona yol gösteren Allah'a mahsustur. Salât ve selâm Allah'ın kulları için rehber olarak seçtiği önderler, özellikle peygamberlerin sonuncusu, elçilerin ve Allah'ın dostlarının efendisi Ebu'l-Kasım Muhammed Mustafa (s.a.a)¹ ile onun mübarek ve tertemiz Ehl-i beyti'nin üzerine olsun.

Yüce Allah insanı yarattı ve onu akıl ve irade unsurları ile donattı. İnsan akli ile gerçeği görüp ortaya çıkarır ve onu batıldan ayırt eder. İrade ile de yararına gördüğü, amaçlarını ve hedeflerini gerçekleştireceğini düşündüğü şeyi seçer.

Yüce Allah, bu ayırt edici akli kulları için hüccet kıldı. Bu akıllara hidayet pınarından feyiz sunarak onları destekledi. Çünkü insana bilmediklerini öğreten, onu lâıfı olduğu kemal yoluna yönlendiren, ona uğruna yaratıldığı ve gerçekleştirilmesi için dünyaya getirildiği amacı bildiren O'dur.

Kur'ân-ı Kerim bize ilâhî hidayet kriterlerini, ufuklarını, gereklerini ve yollarını açık nasları ile belirtti. Ayrıca bir yandan bu hidayet gerekçelerini ve sebeplerini açıklarken, öbür yandan onun meyvelerini ve sonuçlarını gözler önüne serdi.

Yüce Allah şöyle buyuruyor:

"De ki, asıl hidayet Allah'ın hidayetidir."²

"Allah dilediği kimseleri doğru yola iletir."³

"Allah gerçeği söyler ve O doğru yola iletir."⁴

"Kim Allah'a sarılırsa, o kesinlikle doğru yola iletilmiştir."¹

1 - Salallahu aleyhi ve alih (Allah'ın salâtı ona ve Ehl-i Beyt'ine olsun.)

2- En'âm, 71

3- Bakara, 213

4- Ahzâb, 4

"De ki, Allah hakka iletir. Hakka ileten mi uyulmaya daha lâayıktır, yoksa başkasının kılavuzluğundan yararlanmadıkça kendisi doğru yolu bulamayan mı?"²

"Kendilerine bilgi verilenler, Rabbinden sana indirilen mesajın gerçek olduğunu, üstün iradeli ve hamde lâıyk Allah'ın yoluna ilettiğini görürler."³

"Allah'tan kaynaklanan bir yol gösterme olmaksızın keyfî arzusuna uyandan daha sapık kim olabilir?"⁴

Buna göre hidayetın kaynağı yüce Allah'tır ve gerçek hidayet O'nun hidayetidir. İnsanı elinden tutup doğru yola ve sağlam gerçeğe ileten O'dur.

Bunlar ilmin desteklediği, bilginlerin idrak edip bütün varlıkları ile boyun eğdikleri gerçeklerdir.

Yüce Allah, insan fıtratını kemale ve cemale eğilimli bir yapıda yarattı. Sonra onu lâıyığı olduğu kemale yönlendirmekle ödüllendirdi ve ona kemale erdirecek yolu tanıma nimetini bağışladı. Bu yüzden yüce Allah; **"Ben cinleri ve insanları ancak bana ibadet etsinler diye yarattım."**⁵ buyuruyor. Nasıl ibadet edileceği bilinmeden bu görev gerçekleştirilemeyeceği için bilmek ile ibadet etmek kemal zirvesine erdirecek tek yol ve yegâne amaç olmuştur.

Öte yandan insanın kemale doğru hareketinde itici enerji olması için onu öfke ve hırs içgüdüleri ile donattığından dolayı, öfkenin ve hırsın ve bunlardan kaynaklanan ve bunların gerekleri olan arzu ve duyguların egemenliğinden kurtulmasından emin olunamaz. Bundan dolayı insan aklının ve diğer bilgi edinme yöntemlerinin yanı sıra sağlıklı algılamayı ve görmeyi garanti edecek araçlara da muhtaçtır. Bu araçlar sayesinde yüce Allah'ın ona yönelik hücceti tamamlanmış, hidayet nimeti kemale ermiş ve böylece serbest iradesiyle iyilik ya da kötülük yolunu seçmesini mümkün kılacak bütün sebeplere sahip olmuş olur.

Bundan dolayı ilâhî hidayet yasası, insan aklını desteklemeyi gerekli gördü. Bu destek ilâhî vahiy ve kulları doğru yola yöneltme

1- Âl-i İmrân, 101

2- Yûnus, 35

3- Sebe', 6

4- Kasas, 50

5- Zâriyât, 56

sorumluluğunu üstlenmek üzere Allah tarafından seçilen hidayet önderleri aracılığı ile gerçekleşti. Bu desteklemenin izlediği yol, gerekli bilgileri ayrıntılı şekilde sunmak ve hayatın her alanında gerekli olan yönlendirmeleri yapmaktır.

Tarihin başlangıcından itibaren bütün çağlar ve yüzyıllar boyunca peygamberler ile onların vasileri ilâhî hidayet meşalesini elden ele taşımışlardır. Yüce Allah kullarını hiçbir yerde, hiçbir zaman hidayete iletici hüccetsiz, doğru yolu gösterici mürşitsiz ve aydınlatıcı ışıksız bırakmamıştır. Aklın delillerini destekler nitelikteki vahiy nasları açıkça belirtiyor ki, yeryüzü yüce Allah'ın kullara hitap edecek hüccetinden yana boş kalmaz. Çünkü böyle bir boşluk insanlar tarafından yüce Allah'a karşı bahane ve gerekçe olarak kullanılabilir. Buna göre hüccet kullardan önce, kullarla beraber ve kullardan sonra hep vardır. Öyle ki, eğer yeryüzünde sadece iki kişi kalsa, onlardan biri hüccet olur. Kur'ân-ı Kerim bu ilkeyi şüpheye yer bırakmayacak şekilde şöyle vurguluyor: **"Sen sadece bir uyarıcısın ve her kavmin bir yol göstericisi vardır."**¹

Yüce Allah'ın nebileri, resulleri ve onların yol gösterici vasileri doğru yola yöneltme görevini bütün aşmaları ile üstlenirler. Bu aşamalar şu maddelerde özetlenebilir:

1- Vahyi tam bir şekilde almak ve ilâhî elçiliği en ince ayrıntısına kadar kapsamak. Bu aşama elçiliği üstlenmek için tam bir hazırlanmışlığı gerektirir. Bundan dolayı elçilerle ilgili seçim, tamamı ile Allah'a ait bir iştir. Kur'ân-ı Kerim'de bu gerçek şöyle ifade ediliyor: **"Allah elçilik görevini kime vereceğini daha iyi bilir."**², **"Allah elçilerinden dilediğini seçer."**³

2- İlâhî elçiliği insanlığa ve elçiliğin hitap ettiği kitleye ulaştırmak. Bu ulaştırma görevi, ulaştırma görevini, ulaştırmanın amaçlarını ve gereklerini bütün ayrıntıları ile kapsamada somutlaşan tam bir yeterliliğin yanı sıra yanlış yapmaktan ve sapmalardan korunmuş olmaya dayanır. Yüce Allah bu ilkeyi şöyle ifade ediyor: **"İnsanlar tek bir ümmet idi. Allah peygamberleri müjdeciler ve uyarıcılar olarak gönderdi. Onlarla beraber anlaşmazlığa**

1- R'âd, 7

2- En'âm, 124

3- Âl-i İmrân, 179

düşükleri konularda insanlar arasında hüküm vermek üzere gerçeği içeren kitabı gönderdi."¹

3- İlâhî risalete inanan bir ümmet oluşturmak ve bu ümmeti hidayete erdirici önderliği destekleyip güçlendirmeye hazırlamak. Bu hazırlığın amacı ilâhî risaletin amaçlarını gerçekleştirmek ve onun yasalarını hayata uygulamaktır. Kur'ân-ı Kerim'in ayetleri bu görevi açık bir dille vurgularken tezkiye (arındırma) ve talim (öğretim) terimlerini kullanarak şöyle diyor: **"Onları arındırıp yücelten, onlara kitabı ve hikmeti öğreten bir elçi gönderdi."**² Tezkiye, insana lâıyk kemal doğrultusundaki eğitimidir. Bu eğitim, kemalin bütün unsurları ile donanmış, elverişli bir örneğin varlığını gerektirir. Nitekim yüce Allah şöyle buyuruyor: **"Allah'ın Elçisi'nde sizin için güzel bir örnek vardır."**³

4- İlâhî risaleti, onun için belirlenen süre boyunca bozulmadan, değişmeye ve kayba uğratmadan korumak. Bu görev de ilmi ve ruhsal yeterliliği gerektirir ki buna "ismet" (yanılığdan ve hatadan korunmuşluk) denir.

5- Manevî misyonun amaçlarını gerçekleştirmek, fertlerin vicdanlarında ve toplumsal kurumlarda ahlâkî değerleri kökleştirmek için çalışmak. Bu da ancak ilâhî kriterleri yürürlüğe koymakla, ilâhî misyonun kriterleri uyarınca ümmetin işlerini yönetmeyi üstlenen siyasî bir yapı kurarak hanif dinin yasalarını topluma uygulamakla mümkündür. Bu yürütme görevi bilge bir yönetim kadrosu, üstün bir cesaret, büyük bir kararlılık, fertlerin psikolojileri ile toplumsal uygulamalarla, fikrî, siyasî ve sosyal akımlarla, yönetim, eğitim ve hayat tecrübeleri ile ilgili tam bir bilgiyi gerektirir. Bunların hepsini evrensel bir dinî devleti yönetmeyi sağlayacak ilmî yeterlilikle özetleyebiliriz. Bu ilmî yeterliliğe dinî yönetimi her türlü sapmadan ve yanlış uygulamadan koruyacak ruhsal yeterlilikte ifadesini bulan "ismet" (yanılmadan ve hatadan korunmuşluk) sıfatını da eklemek gerekir. Çünkü bu yönden bir yetersizlik hâlinde baş gösterebilecek olan saptmalar ve yanlışlıklar yönetimin uygulamaları ve ümmetin bu uygulamalara uyması ilâhî risaletin amaçları ile çelişen olumsuz etkiler meydana getirebilir.

1- Bakara, 213

2- Cuma, 2

3- Ahzâb, 21

Tarih boyunca gelen peygamberler ile arkalarından gelen seçkin önderler özveriyi gerektiren hidayet yolunu izlediler, meşakkatli eğitim yolunda yürüdüler, ilâhî elçilik görevini yerine getirme yolunda her türlü zorluğa katlandılar, ilâhî elçilik hedeflerinin gerçekleşmesi yolunda kendini ilkelerine ve inançlarına adanmış bir insanın feda edebileceği her şeylerini feda ettiler. Bir an bile geri çekilmediler, göz açıp kapatacak bir süre kadar bile yerlerinde saymadılar.

Yüce Allah onların yüzyıllar boyu süren kesintisiz gayretlerini ve cihatlarını peygamberlerin sonuncusu olan Abdullah oğlu Muhammed'in (s.a.a) peygamberliği ile taçlandırdı, büyük emaneti ve bütün aşamaları ile hidayet sorumluluğunu ona yükledi, ondan bu emanetin hedeflerini gerçekleştirmesini istedi. Bu en büyük peygamber bu sarp ve dikenli yolda müthiş adımlar attı, köklü değişimlere yol açan davetler ve inkılapçı hareketler alanında son derece kısa sürede mümkün olan en büyük başarıyı gerçekleştirdi. Yirmi yıl kadar süren geceli gündüzlü çabalarının ve cihadının başlıca kazanımları şu maddelerde özetlenebilir:

- 1- İnsanlığa süreklilik ve kalıcılık unsurlarını içeren eksiksiz bir ilâhî mesaj sunmak.
- 2- Bu mesajı yozlaşmadan ve sapmadan koruyan unsurlarla donatmak.
- 3- İlke olarak İslâm'a, önder olarak Peygamberimize ve hayat yasası olarak şeriata inanan bir ümmet oluşturmak.
- 4- İslâm sancağını taşıyan ve ilâhî şeriati uygulayan bir siyasî yapı, bir İslâm devleti kurmak.
- 5- Peygamberimizin önderliğinde örneğini bulan hikmetli ilâhî önderliğin aydınlık saçan yüzünü sunmak.

Bu ilâhî risalet ve görevin hedeflerini eksiksiz bir şekilde gerçekleştirmek için şunlar zarurîdir:

- a) Bu ilâhî risaletin uygulamasını ve onu yozlaştırıp yıkmak için sürekli fırsat kollayan komplolardan korumayı garanti edecek yeterlilikte bir önderliğin devamlı şekilde varolması.
- b) İlmî ve psikolojik bakımdan yeterli eğitimci eli ile verilecek sağlıklı bir eğitimin nesillere boyunca sürmesi, bu yeterli eğitimcinin ahlâkta ve davranışta Peygamberimiz gibi örnek olması, ilâhî risaleti bütün yönleri ile kapsayıp bütün davranışlarında ve tutumlarında somutlaştırması.

Bundan dolayı Peygamberimiz (s.a.a) ilâhî bir plân gereğince Ehl-i beytine mensup bazı seçkinleri hazırlamakla ve bu seçkinlerin isimlerini ve fonksiyonlarını açıkça belirtmekle yükümlü kılındı. Bu seçkin önderler, Peygamberimizin (s.a.a) başlattığı büyük hareketin ve kıyamete kadar hüküm sürecektir olan ilâhî hidayet dizginlerini yüce Allah'ın emri ile teslim alacaklar, yüce Allah'ın ebedîlik bahşettiği ilâhî risaleti cahillerin bozmalarından ve hainlerin tuzaklarından koruyacaklar, yüzyıllar boyunca ve dünya durdukça kriterlerini açıklamayı, sırlarını ve hazinlerini gözler önüne sermeyi üstlendikleri mübarek şeriatın değerleri ve kavramları uyarınca nesilleri eğiteceklerdi.

Bu ilâhî plân, Resulullah'ın (s.a.a) sözlerinde şöyle somutlaşıyor: *"Ben size iki değerli emanet bırakıyorum. Bunlara sarıldığınız takdirde kesinlikle sapıtmazsınız. Bunlar Allah'ın kitabı ile benim Ehl-i beyt'imdir. Bunlar Havuz'da yanıma gelinceye kadar birbirlerinden asla ayrılmayacaklardır."*

Ehl-i beyt İmamları (hepsine Allah'ın selâmı olsun) Peygamberimizin (s.a.a) Allah'ın emri ile kendinden sonra ümmetin önderliğini üstlenmek üzere tanıttığı en hayırlı kimselerdir.

On iki Ehl-i beyt imamının hayat çizgisi, Peygamber (s.a.a) döneminden sonraki İslâm'ın gerçek çizgisini yansıtır. Onların hayatlarını kapsamlı biçimde incelemek, köklü İslâm hareketinin kapsamlı bir portresini gözlerimiz önüne sürer. O İslâm hareketi ki, Peygamberimizin (s.a.a) vefatının arkasından ateşli enerjisi zayıflamaya yüz tuttukten sonra ümmetin derinliklerinde içten içe yol almaya başladı. Bu süreçte Masum İmamlar (s.a) ümmeti bilinçlendirmeye, ümmetin enerjisini Peygamberimizin (s.a.a) kutsal devrimini kavrama doğrultusunda harekete geçirmeye çalıştılar. Fakat yönetimin ve ümmetin tutumlarına egemen olan evrensel yasaların müsaade ettiği ölçüde ilerleyebildiler.

Bu râşid İmamların hayatlarında dikkat çeken ortak özellikler şunlar oldu: Peygamberimizin (s.a.a) açtığı çağırısı ısrarla izlediler. Ümmet, teveccühünü onlara yönelterek onlarla kaynaştı, onları **Hidayet Önderleri** ve müminlerin yolunu aydınlatan yıldızlar olarak benimsedi. Onlar Allah'a ve O'nun rızasına ulaştıran kılavuzlar, Allah'ın emrinin kararlı uygulayıcıları, Allah sevgisinde kemale erdirenler, Allah özleminin ateşinde eriyenler, imrenilen insanî kemalin zirvelerine yönelik tırmanışta birbirleri ile yarışanlardır.

Onların hayatı cihadın, sabırla Allah'a itaat etmenin, zalimlerden gelen cefanın çeşitli örnekleri ile doludur. Öyle ki, yüce Allah'ın hükümlerini yürürlüğe koyma uğrunda kararlı direnişin en üstün örnekleri oldular. Bu direnişin arkasından onurlu şehitliği, onursuz hayata tercih ederek yüce bir mücadelenin ve büyük bir cihadın arkasından Allah'a kavuşma başarısını elde ettiler.

Tarihçiler ve yazarlar, bu İmamların hayatlarını her açıdan ele alıp tam anlamı ile incelediklerini iddia edemezler. Bundan dolayı bizim bu girişimimiz onların hayatlarından bazı kesitler, kişilikleri, davranışları ve tutumları hakkında tarihçilerin kaydettikleri ve araştırma kaynaklarında bulabildiğimiz bazı alıntıları sunmaktan ibarettir. Yüce Allah'ın bu çalışmamızı faydalı kılmasını umarız. Hiç şüphesiz başarının sahibi O'dur.

Ehl-i Beyt hareketi hakkındaki bu incelememiz, İslâm Peygamberi ve elçilerin sonuncusu Abdullah oğlu Muhammed Mustafa (s.a.a) ile başlayıp, vasilerin sonuncusu ve beklenen Mehdi Muhammed b. Hasan Askerî ile son buluyor. Yüce Allah onun ortaya çıkışını çabuklaştırsın ve yeryüzünü adaleti ile aydınlatsın.

Bu kitap, Resulullah'tan (s.a.a) sonra Ehl-i beyt İmamları'nın sekizincisi ve masum hidayet önderlerinden onuncusu olan Ali b. Musa'nın hayatını incelemeye ayrıldı. İmam Ali Rıza (a.s) hayatının bütün alanlarında İslâm'ı tüm boyutları ile somutlaştırdı. Resulullah'tan (s.a.) sonra İslâm'ın parlak nuru, aşılmaz kalesi ve tüm insanlığa üstün bir örnek idi.

Bu kutsal projenin gerçekleştirilip gün ışığına çıkarılması için yoğun gayretleri ile katkıda bulunan bütün kardeşlerimize, özellikle Seyyid Munzir Hakim'in denetiminde çalışan yazarlar kurulunun üyelerine şükranlarımızı sunmalıyız.

Son sözümüz bizi bu kutsal projeyi gerçekleştirmeye muvaffak eden yüce Allah'a dua ve şükürlerimizi sunmak olacaktır. O, kâfidir ve ne güzel yardımcıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

- İmam Rıza'nın (a.s) Hayatına Kısa Bir Bakış
- İmam Rıza'nın (a.s) Şahsiyetinden İzlenimler
- İmam Rıza'nın (a.s) Kişiliğinden Görünümler

**İMAM RİZA'NIN (A.S) HAYATINA KISA BİR
BAKİŞ**

BİRİNCİ BÖLÜM

Ana Hatlarıyla İmam Rıza (a.s):

İmam Ali b. Musa er-Rıza (a.s), yüce Allah'ın kendilerinden her türlü kötülüğü giderip tertemiz kıldığı Ehl-i Beyt imamlarının (a.s) sekizincisidir.

Ehl-i Beyt ki, Kur'an'dan ayrılmayan ağır emanettir. Onlara ve Kur'an'a birlikte sarılan kimse sapmaz. Onlar, binenin kurtulduğu, binmeyeninse boğulduğu kurtuluş gemisidirler.

Resulullah'ın (s.a.a), doğumunu müjdelediği bu büyük İmam, Abbasi halifesi el-Mansur zamanında ve dedesi İmam Sadık'ın (a.s) şehit edilmesinden sonra dünyaya geldi. Kureyşin en saygın evlerinden birinde, Haşimi-Alevi ailesinde, imamet ve şehadet yuvasında büyüdü, babası İmam Kazım'ın (a.s) kucağında gelişti, onunla birlikte üç dönem yaşadı. Bu dönemlerde Abbasoğulları halifelerinden el-Mansur, el-Mehdi, el-Hadi ve er-Reşid'in hükümdarlıklarına tanık oldu. Bunlar ki, bu ulu ailenin nurunu söndürmek için hiçbir çabadan kaçınmıyorlardı.

İmam Rıza (a.s), İslami siyaset sahnesine o dönemde İslam tarihinin tanık olduğu en parlak siyasi bir şahsiyet olarak doğdu.

İmam Rıza (a.s) siyasi tavır alışlarında sarsılmaz bir sertliğe sahipti, alabildiğine açıktı. Abbasi halifelerinin en zekisi, en kurnazı el-Me'mun'un baş vurduğu iğrenç, bir o kadar da sahte yöntemlerin hiçbiri onu yanıltmadı. El-Me'mun, Alevi (Ehl-i Beyt soyuna mensup seyitlerin) ayaklanmanın Abbasi şahlarının tahtını sarstığı bir dönemde, onu, önce halifelik için aday göstermiş, sonra da veliaht olmayı kabul etmesini dayatmıştı.

El-Me'mun'un hiç de iyi niyetli olmayan bu yöntemleri ve gerekçeleri İmam Rıza (a.s) tarafından bilinmiyor değildi. Aynı şekilde içinde yaşadığı dönemin özel koşullarından da habersiz değildi. Veliahtlığı kabul etmek zorunda bırakılmıştı. Ama veliahtlığı kabul etmeye zorlandığı sırada, el-Me'mun'un gerçekleştireceğini umduğu nice altın fırsatın elinden kaçmasını sağlamıştı. Buna karşılık İmam Rıza (a.s), veliahtlığın kendisine sağladığı bu altın fırsatı, en güzel şekilde değerlendirdi. Bu fırsatı İslamın gerçek alametlerini

yaymak, Ehl-i Beyt mezhebinin temel prensiplerini yerleştirmek için kullandı ve o dönemde yaygın olan bütün sapkın düşünce akımlarına ve mezhebi eğilimlere meydana okudu.

El-Me'mun, İmam Rıza'nın (a.s) yönetim mekanizmasının tam merkezinde bulunmasının, kendisi ve yönetimi için ne büyük bir tehlike oluşturduğunu fark etti. Ehl-i Beyt sevgisi esastaki çizginin geliştiğini, belirginleştiğini ve iyice kökleştiğini de gördü. Artık batıl kıstasları uyarınca, İmam'ın şahsını ortadan kaldırmaktan, alçakça bir yöntemle suikast düzenlemekten başka çare yoktu.

Büyük İmam, risaletin, islami anlayışa dair hak mezhebin temellerini derinlere attıktan, onu kitlelere tebliğ ettikten sonra şehit edildi. Bu arada ileri görüşlü alimler kuşağını da yetiştirmişti. Bu alimler, İslam ümmetinin Abbasi halifeliğinin egemenliği altında yaşadığı bu zor dönemde hidayet meşalesinin taşıyıcıları oldular.

İmam Rıza'nın (a.s) ilim medresesi, sayıları üç yüzü bulan yıldız alimler mezun verdi.

İmam Rıza'nın (a.s) müsnedini inceleyen, ondan bize ulaşan metinleri etüt eden bir kimse, onun ilmi faaliyetlerinin hacmini görebilir, İmam'ın (a.s) fikir ekolünün ulaştığı düzeyi gözlemleyebilir. Bu büyük İmam'ın, Ehl-i Beyt medresesinin amaçlarını gerçekleştirmek, Ehl-i Beyt hareketinin ilim ve siyaset sahalarında hedeflediği zirvelere ulaşmak için olağanüstü yöntemler geliştirdiğini ve eşi görülmemiş kurallar koyduğunu anlayabilir.

Selam üzerine olsun doğduğu gün, şehit edildiği gün ve diriltileceği gün.

İKİNCİ BÖLÜM

İmam Rıza'nın (a.s) Şahsiyetinden İzlenimler:

İmam Ebu Muhammed er-Rıza'nın (a.s) şahsiyeti, her nesilden ve çağdan alimlerin ve müelliflerin ilgisini çekmiştir. Bu ilginin, onu şahsiyetine ilişkin övgü ve saygı ifadelerinde somutlaştığını görebiliriz. Aşağıda bu türden bazı övgü ifadelerine yer veriyoruz:

İmam Kazım (a.s):

İmam Kazım (a.s), oğlu İmam Rıza'yı (a.s) yüceltmış, seçkin evlatları içinde ona öncelik vermiştir. Ona hizmet etmelerini, dini işlerinde ona başvurmalarını tavsiye etmiştir. Onlara şöyle demiştir:

“Şu kardeşiniz Ali b. Musa, al-i Muhammed'in (s.a.a) alimidir. Dininizle ilgili soruları ona sorun. Size söylediklerini aklınızda tutun. Çünkü babam Cafer b. Muhammed (a.s) bana şöyle dedi: Al-i Muhammed'in (s.a.a) alimi senin sülbünden gelecektir, keşke onun zamanına yetişseydim. O “Emirülmüminin” Ali ile adaştır.”¹

El-Me'mun:

Abbasoğulları halifelerinden el-Me'mun, değişik münasebetlerle İmam Rıza'nın (a.s) faziletini ilan etmiştir:

1- el-Me'mun, Fadl b. Sehl ve kardeşine şöyle demiştir: “Şu yeryüzünde bu adamdan –İmam Ali b. Musa'yı kast ediyor- daha alim birini görmedim.”²

2- el-Me'mun, İmam'ı (a.s) veliaht olarak tayin etmesinden dolayı kendisine öfke duyan Abbasi hanedanı mensuplarına gönderdiği mektupta İmam Rıza'nın (a.s) üstünlüğünü vurgulamıştır:

“el-Me'mun, ona- yani İmam Rıza'ya-biat etmişse, bu, onun durumunu çok iyi gördüğü, yeryüzünde ondan daha üstün, daha faziletli, iffeti bu kadar açık, bu kadar vera sahibi, dünyadan bu kadar uzak duran, nefsi bu kadar arı, özel ve genel tüm halkın bu kadar memnun olduğu, Allah'ın zatına bu kadar bağlı - ondan başka - biri

1 Keşfu'l Gumme 3/107, A'yanu's-Şia 4/K 2/100

2 el-İrşad 2/261 A'yanu's-Şia 4/K 3/133

olmadığını bildiği ve ona biat etmenin rabbin rızasına uygun olduğunu düşündüğü içindir.”¹

Çağının önde gelen alimlerinden biri olan Ebu Salt Abdusselam el-Herevi şöyle der:

“Ali b. Musa er-Rıza’dan daha alim birini görmedim. Onu gören bir alim de mutlaka benim gördüğüm gibi görmüştür. El-Me’mun meclisinde çeşitli dinlerin adamlarını, fıkıh ve şeriat alimlerini ve kelamcılarını toplardı. İmam Rıza (a.s), baştan sona kadar hepsine üstünlük sağladı, öyle ki, onun üstünlüğünü ve kendisinin yetersizliğini ikrar etmeyen bir tek kişi kalmazdı...”²

Şiânın önderi Şeyh Muhammed b. Muhammed en-Numan el-Akberi el-Bağdadi (Şeyh Müfid lakabıyla bilinir) şöyle der:

“Ebu’l Hasan Musa b. Cafer’dan (a.s) sonraki İmam, oğlu Ebu’l Hasan Ali b. Musa er-Rıza’dır (a.s). Bunun nedeni bütün kardeşlerinden ve aile fertlerinden daha faziletli olması, ilminin, ağır başlılığının ve takvasının belirgin olması, şii-sünni bu hususta görüş birliği içinde olması ve onun bu üstün niteliklere sahip olduğundan kuşku duymamasıdır.”³

İbni Anbe diye meşhur olan Cemaluddin Ahmed b. Ali en-Nessabe der ki:

“İmam Rıza’nın (a.s) künyesi Ebu’l Hasan’dır. Talibiler (Ebu Talib soyundan gelenler) içinde, o dönemde onun bir benzeri daha yoktu. Halife el-Memun, veliaht olarak onu tayin edip biat etti. İsmi dirhemlere ve dinarlara bastı. Minberlerde onun adına hutbe okuttu.”⁴

Cemaluddin Ebu’l Mehasin Yusuf b. Tağriberdi (Tanrıverdi) şöyle der: “İmam Ebu’l Hasan el-Haşimi el-Alevi el-Hüseyni, imam ve alim bir kimseydi. Kendi döneminde Haşimoğullarının efendisi ve en parlak simasıydı. El-Me’mun, ona saygı gösterir, onu yüceltir ve onun dediğini yapardı. O kadar çok severdi ki, sonunda onu veliahdı yaptı.”⁵

1 et-Taraif, s.279

2 A’lamu’l Vera 2/64 Bu eserden naklen Keşfu’l Gumme 3/106, 107

3 el-İrşad 2/247

4 Umdetu’t Talib, s. 198

5 Müsnedu’l İmam er-Rıza 1/136

İbni Mace şöyle der: “İmam Rıza, Haşimoğullarının efendisiydi. El-Me'mun ona saygı gösterir ve ona tazim ederdi. Ona halifelik sözünü verdi ve onun için biat aldı...”¹

İbni Hacer şöyle der: “er-Rıza, şerefli bir nesebe sahip olmanın yanı sıra ilim ve fazilet ehliydi.”²

El-Yafei şöyle der: “Büyük ve ulu imam, şerefli seyyidler sülalesinin mensubu Ali b. Musa er-Rıza. On iki imamdan biri. İmamiye mezhebinin kendisine nispet ettiği nice menkibeleri var. İmamiye mensupları, mezheplerinin binasını onlara hasrederler.”³

Ehl-i Beyte (a.s) kin duymasıyla, onlara düşmanlık etmesiyle bilinen ez-Zehebi dahi İmam Rıza'nın (a.s) faziletini itiraf etmekten kendini alamamıştır:

“İmam Ebu'l Hasan b. Musa el-Kazım b. Cafer es-Sadık b. Muhammed el-Bakır b. Ali Zeynülâbidin b. Hüseyin b. Ebu Talib el-Haşimi el-Alevi...Zamanında Haşimoğullarının efendisi, en ağırbaşlısı, en şerefli idi. El-Me'mun ona saygı gösterir, onun dediğini yapar ve onu aşırı derecede severdi, o kadar ki, onu veliahdi olarak tayin etti.”⁴

Eş-Şebravi şöyle der: “Allah razı olsun, İmam Rıza (a.s), saygın ve ulu bir şahsiyetti. Heybetli ve vakar sahibiydi. Babası Musa el-Kazım (a.s) onu çok severdi.”⁵

Meşhur şair Ebu Nuas onu öven şiirler yazardı. Sonra ona duyduğu saygıdan dolayı artık övgü şiirlerini yazmayı terk etmişti. Gerçekten yüksek edebi sanata sahip şiirler yazmıştı. İmam Rıza'yı (a.s), veliaht olduktan sonra artık methetmemesinden dolayı bazıları onu kınadıklarında onlara cevaben şöyle demişti:

Bana diyorlar ki, sen teksin bütün insanlar içinde
Uyarıcı söz söyleme sanatlarında
Söz cevherinden bir düzen oluştursın
Ki devşiren ellerinden inciler dökülür
Neden Musa'nın oğlunu övmekten vazgeçtin?
Ve onda toplanan üstün meziyetleri?

1 A'yanu's Şia 4/K 2/85

2 Tehzibu't Tehzib 7/389

3 Mir'atu'l Cinan 2/11

4 Tarihu'l İslam 8/34

5 el-İthaf bihubbi'l İşraf, s. 88

Dedim ki: İmamı övmeye yetemem ben
Değil mi ki Cebrail babasını överdi!

Bir gün İmam Rıza (a.s) göz alıcı bir katırın sırtında yola çıkmıştı. Ebu Nuas yaklaştı, selam verdi ve şöyle dedi: Ey Resulullah'ın oğlu! Senin hakkında birkaç beyit yazdım, onları benden dinlemeni istiyorum.”

İmam: Söyle, dedi. Ebu Nuas beyitleri okumaya başladı:

Arınmışlardır onlar, elbiseleri tertemiz
Anıldıkları her yerde salat okunur onlara
Nesebi açıklandığında Alevi çıkmayan (Ali'nin soyundan gelmeyen) birinin
Geçmişte övünecek bir şeyi olmaz
Onlar Ehl-i Beyt topluluğudur ki, yanlarındadır
Kitabın bilgisi ve surelerin getirdiği.¹

İmam bu beyitleri çok beğendi ve Ebu Nuas'a dedi ki:

“Bizim hakkımızda yazdığın bu beyitlerin benzerini daha önce hiç kimse yazmamıştı...”

Sonra hizmetçisine döndü ve: İhtiyacımızdan fazlası ne vardır sende? Üç yüz dinar var, dedi. Dedi ki: Dinarları ona ver. İmam (a.s) evine gidince, hizmetçisine şöyle dedi: Belki de bu parayı az bulmuştur, şu katırı ona gönder.²

Da'bel el-Huzzai büyük bir aşkla İmam Rıza'ya (a.s) bağlanmıştı. İmam (a.s) hakkında söylediği şiirlerden biri de şudur:

Musa'nın oğlu yüceliklerle göçtü
Yürüdü, onun yürümesiyle şerefli ilim
Hidayet ve din tümüyle onu izledi
Elifi binlerin izlemesi gibi.³

1 Hulasetu'z Zeheb el-Mesbuk, s. 200

2 el-İthaf bi hubbi'l İşraf, s. 60 Nuzhetu'l Celis 2/105 Keşfu'l Gumme 3/107

3 Divanu Da'bel, s. 108

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İmam Rıza'nın (a.s) Şahsiyetinden Görünümler:

İmam Rıza'nın (a.s) şahsiyeti, bütün boyutları ve şekilleriyle erdemlerin buluşma noktasıydı. İnsanın nitelendiği hiçbir şerefli nitelik yoktu ki onun özelliklerinden biri olmasın. Yüce Allah, onun büyük atalarına bahsettiği gibi, ona da bütün kerametleri bahsetmiş ve onu nice kerim sıfatlarla bezemişti. Tüm şerefleri ona yüklemiş, dedesinin ümmetinin bir sembolü yapmıştı; şaşkınlara onunla yollarını buluyor, sapmışlar onunla doğru yolu erişiyor, akıllar onunla aydınlanıyordu.

Kuşkusuz İmam Rıza'nın (a.s) sahip olduğu güzel ahlak, dedesi Resul-ı ekrem (s.a.a) güzel ahlakından bir nefhaydı. Ki Resul-ı Ekrem, bu mükemmelliğiyle diğer peygamberlerden daha üstündü. Hz. Peygamber (s.a.a) üstün ahlakıyla, insan hayatını akıl almaz üstünlüklere ulaştırmış, insanlığı kör cahiliyenin karanlıklarından kurtarmıştı. İmam Rıza (a.s) da dedesinin ahlakını taşıyordu. İbrahim b. Abbas onun üstün ahlakı hakkında şunları söylüyor:

“Ebu'l Hasan er-Rıza'dan (a.s) daha erdemlisini ne gördüm ne de işittim. Hiç kimseye karşı sert davranmadı, kimsenin sözünü kesmedi, hiç kimsenin isteğini geri çevirmedi. Birileriyle beraber oturduğu zaman ayaklarını uzatarak oturmazdı. Kölelerine ve hizmetçilerine sövmezdi. Gülerken kahkaha atmazdı. Yemek yerken sofrasına kölelerini ve hizmetçilerini de oturturdu. Geceleri çok az uyurdu. Gecelerinin büyük kısmını başından sonlarına kadar ibadetle ihya ederdi. Çok iyilik eder, çok sadaka verirdi. Bunu da genellikle kimse kendisini tanımasın diye karanlık gecelerde yapardı.”¹

Onun üstün ahlakının bir göstergesi şudur: İslam devlet hiyerarşisinde en üstün makamlardan biri olan veliahtlık makamına tayin edildiği halde, hiçbir kölesine ve hizmetçisine özel işlerini yapmalarını emretmedi, kendi işini kendi yapardı. Hatta anlatıldığına göre, bir gün yıkanması icap etmiş de, evdekilerden birine banyo için hazırlık yapmalarını emretmeyi istememişti. Bu yüzden şehir hamamına gitmişti. Hamamın sahibi, veliaht'ın şehir hamamına gelip yıkanabileceğini aklına getirmemişti. Sultanların hamamları

¹ Uyunu ahbari'r Rıda 1/184 Biharü'l-envar 49/90,91 Hayatü'l imam Muhammed el-Cevad (a), el-Kureşi, s. 35

saraylarda olurdu. İmam (a.s) hamama girince, orada bir askerin olduğunu gördü. Asker, İmam'ı yerinden kaldırdı ve başına su dökmesini emretti. Bu sırada İmam'ı tanıyan bir adam hamama girdi. Hemen askere bağırdı: Kahrolasica! Resulullah'ın (s.a.a) kızının oğluna mı hizmet ettiriyorsun?! Asker büyük bir korkuya kapıldı ve İmam'ın ayaklarına kapanarak öpmeye başladı. Bir yandan da yalvararak şöyle diyordu:

“Ey Resulullah'ın oğlu! Sana emrettiğimde bana karşı çıksaydın ya!”

İmam yüzüne gülümseyerek baktı ve gayet yumuşak bir edayla şöyle dedi:

“Bu sevaptır. Bana sevap verilecek bir şeyden dolayı sana karşı çıkmak istemedim.”

Üstün ahlakının bir göstergesi de, yemek sofrasına oturduğu zaman, seyisine, kapıcısına varıncaya kadar bütün kölelerini ve hizmetçilerini de oturtmasıydı. Bu davranışıyla onlara bir ders veriyordu. İnsanlar arasında ayrıcalık olmadığını, bütün insanların eşit olduklarını anlatıyordu.

İbrahim b. Abbas anlatıyor: Ali b. Musa er-Rıza'nın (a.s) şöyle dediğini duydum: Köle azat etmeye yemin ettim. Köle azat etmeye yemin ettiğim zaman mutlaka bir köleyi azat ederim, bundan sonra da sahip olduğum bütün köleleri azat ederim. O (İmam kendisini kastediyor kendisini bundan (hizmetçilerinden olan bir siyah köleyi göstererek) daha üstün görmez, Bu üstünlük Resulullah'a (s.a.a) yakınlığında bile olsa. (s.a.a)Salih bir ameli olur da o zaman bu hususta ondan daha faziletli olursa bu başka.”¹

Bir adam ona dedi ki: Allah'a yemin ederim, yeryüzünde senden daha şerefli bir baba yoktur.

İmam (a.s) şu karşılığı verdi: Takva onları şereflendirir ve Allah'a ibadet onları korur.

Bir başka adam ona şöyle dedi: Sen, Allah'a yemin ederim ki, insanların en hayırlısısın...

İmam (a.s) ona şu cevabı verdi: Yemin etme, ey adam! Allah'tan en çok korkan ve ona en fazla ibadet eden kimse benden üstündür. Allah'a yemin ederim ki, şu ayet de neshedilmiş değildir: “Birbirinizle tanışmanız için sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık. Muhakkak ki

1 Uyunu ahbari'r Rıda 2/95,96 Biharu'l-envar 49/95-96

Allah yanında en değerli olanınız, Ondan en çok korkanınızdır.”
(Hucurat, 13)¹

İmam'ın (a.s) Zühdü:

İmam Rıza'nın (a.s) niteliklerinden biri de dünyadan uzak durması, dünyanın göz alıcı güzelliklerinden ve süslerinden yüz çevirmesiydi. Muhammed b. Ubad onun zühdünden söz ederken şunları söylüyor: “İmam Rıza yazları bir hasır üzerinde otururdu. Kışları ise keçe üzerinde otururdu. Üzerindeki elbiseler kaba ve sert olurdu. Ancak insanların yanına çıktığında güzel elbise giyinirdi.”²

Bir gün Süfyan es-Sevri İmam'la (a.s) karşılaştı. İmam'ın üzerinde yumuşak bir elbise vardı. Süfyan bu durumdan hoşlanmadığını belirterek: Bundan daha basit bir elbise giyseydin olmaz mıydı? dedi. İmam (a.s), elini yumuşakça tuttu ve elbisesinin yanından içeri soktu. O yumuşak elbisenin altından keçeden bir giysi vardı. Sonra ona şöyle dedi:

“Ey Süfyan! Yumuşak elbise insanlar için, yün de Allah için...”³

İmam (a.s) veliaht olunca, saltanat üniformalarından hiçbirini giymedi, hiçbir işareti takmadı. Bu göreve hayatında hiçbir değer ve ağırlık vermedi. Hiçbir resmi karşılama ve tören istemedi. Hatta insanların sultanlarına gösterdikleri saygıdan da hoşlanmadığını her fırsatta belirtti.

Cömertliği:

İmam Rıza (a.s) için, dünyada, insanlara iyilik etmekten, yoksullara yardımcı olmaktan daha sevimli bir şey yoktu. Onun cömertliğine ve iyilikseverliğine dair bir çok olaylar anlatılmıştır. Bunlardan bir kaçını aşağıya alıyoruz:

1- Horasan'da olduğu sırada yanında olan bütün malını fakirlere infak etti. Arefe günüydü ve Fadl b. Sehl bu yaptığını beğenmediğini belirterek: Bu zarardır...dedi.

İmam (a.s) ona şu karşılığı verdi: “*Tam tersine bu ganimettir. Sakın, Allah'ın ecrini ve keremini arzu ederek yaptığın bir harcamayı zarar olarak nitelendirmeyesin.*”¹

1 Uyunu ahbari'r-rida 2/236 Biharul-envar49/95

2 Uyunu ahbari'r-rida 2/178 el-menakib 4/389

3 el-Menakib 4/389-390

Allah'ın rızasını umarak fakirlere destekte bulunmak ve zayıflara iyilik etmek amacıyla yapılan hiçbir harcama zarar sayılmaz. Asıl zarar, meşru bir amacı olmadan yapılan harcamalardır. Sultanların, vezirlerin ve zenginlerin şarkıcı türkücülere ve eğlenceli boş işlerle uğraşanlara verdikleri paralar zarardır.

2- Bir adam İmam'ın (a.s) yanına gelip selam verdi ve dedi ki: "Ben, seni, babalarını ve dedelerini seven biriyim. Hac için evimden ayrıldım. Param bitti. Yanımda bir konak öteye gidecek kadar para dahi kalmadı. Benim memleketime dönmeme yardım etmeni istiyorum. Oraya varır varmaz, senin bana verdiğin parayı senin adına sadaka olarak veririm. İmam (a.s) ona dedi ki: Otur! Allah sana rahmet etsin. Sonra oradaki insanlara dönüp konuşmasına devam etti. Derken insanlar dağılıp gittiler. O, Süleyman el-Caferi ve Hayseme kaldı. Sonra İmam (a.s) onlardan müsaade istedi. Eve girdi, çıktıktan sonra kapıyı kapattı ve kapının üstündeki bir yerden bir kese çıkardı. Nerede Horasanlı adam? dedi. Adam yerinden kalkıp yanına gitti. İmam (a.s) ona şöyle dedi: Şu iki yüz dinarı al, ihtiyaçların ve yiyeceklerin için kullan ve benim yerime de sadaka olarak verme." Adam sevinerek oradan ayrıldı. İmam'ın (a.s) bu iyiliğinden dolayı çok memnun olmuştu. Süleyman İmam'a (a.s) döndü ve şöyle dedi: Sana feda olayım. Çok büyük bir cömertlik yaptın ve merhamet ettin. Peki niçin adama karşı (kapının arkasında durarak) yüzünü örttün?

İmam (a.s) ona şu cevabı verdi: Bunu yapmamın sebebi, ihtiyacını karşıladığım sırada isteyen adamın yüzündeki isteme ezikliğini, aşağılanmışlığı görmek istemememdi. Resulullah'ın (s.a.a) şu hadisini duymadın mı: "İyiliği gizlice yapanın bu ameli yetmiş haccın sevabına bedeldir. Kötülüğü yayan kimse de yüz üstü yardımsız bırakılmaya mahkumdur? Ya şairin şu sözünü de mi duymadın?

Ne zaman bir ihtiyacımı istemek üzere ona gelsem

Aileme dönerim de yüzümün suyu yerinde kalır.²

3- Önüne yemek sofrası konulduğu zaman, sofradaki en güzel yemeği alır, tabağa koyar, sonra bunun yoksullara verilmesini emrederdi. Ardından şu ayeti okurdu: "Sarp yokuşu aşamadı." (Beled, 11) Sonra şöyle derdi: Yüce Allah her insanın köle azat

1 el-Menakib 4/390

2 el-Kafi 4/23, 24 Menakibu al-i Ebitalib 4/390 el-Kafi'den naklen biharu'l-envar 49/101 Hadis: 19

edemeyeceğini bildiği için, buna güç yetiremeyenler için cennete götüren böyle bir yol açmıştır.”¹

4-Rivayet edilir ki, bir yoksul İmam'a (a.s): Bana insanlığın kadar bağışta bulun, dedi.

İmam (a.s): Bunu yapamam, cevabını verdi.

Yoksul adam sözlerindeki yanlışı anladı ve şöyle dedi: O zaman, benim insanlığım kadar bağışta bulun.

Bunun üzerine İmam (a.s) yüzünde tebessüm belirterek ona: Şimdi oldu, dedi.

Sonra şöyle dedi: Ey hizmetçi! Bu adama iki yüz dinar ver.²

5- Ahmed b. Ubeydullah el-Gıfari, İmam'ın (a.s) yüksek cömertliği ile ilgili olarak şöyle rivayet eder: Hz. Peygamberin (s.a.a) azatlısı Ebu Rafi'nin soyundan gelen bir adamın bende alacağı vardı ve alacağını istiyordu. Durmadan beni sıkıştırıyordu. Derken Resulullah'ın (s.a.a) mescidinde sabah namazını kıldım, sonra İmam Rıza'nın (a.s) bulunduğu yere yöneldim. Urayd denilen yerde bulunuyordu. Kapısına yaklaştığımda İmam (a.s) dışarı çıktı, üzerinde bir gömlek ve bir de rida vardı. Onu görünce utandım. Biraz durdu, beni görünce, selam verdim. Ramazan ayıydı. Dedim ki: Sana feda olayım, senin mevlan falancanın bende alacağı var ve her yerde alacağını vermediğini yayıyor. Oraya oturmamı ve gelinceye kadar beklememi emretti. Akşam namazını kılincaya kadar oradan ayrılmadım. Oruçluydum ve zaman da geçmişti. Oradan ayrılmak istedim. Uzaktan İmam'ın (a.s) geldiğini gördüm. İnsanlar etrafını sarmışlardı. Yoksullara ve muhtaçlara sadaka dağıtıyordu. Evine girinceye kadar onunla beraber yürüdüm. Sonra dışarı çıktı ve beni çağırırdı. Yanına gittim. Eve girmemi istedi. Eve girdim. Ona Medine emirinden bahsettim. Sözlerimi tamamlayınca, bana dedi ki: İftarını açtığını sanmıyorum. Açmadım, dedim. Benim için yemek istedi. Hizmetçisine de benimle beraber yemek yemesini emretti. İftar yemeğini bitirince, yastığı kaldırmamı ve altındakini almamı istedi. Yastığı kaldırdım. Dinarları gördüm. Alıp cebime koydum. Bazı hizmetçilerine de evime kadar bana eşlik etmelerini söyledi. Benimle geldiler. Evime vardığımda çırayı getirmelerini istedim. Dinarlara baktım. Tam kırk sekiz dinar vardı. Adamın benden alacağı ise yirmi

1 el-Mehasin, el-Berki 2/146 Hadis:20 Biharu'l-envar 49/97 Hadis:11

2 Menakibu al-i Ebi Talib 4/390

sekiz dinardı. Bir dinarın üzerinde şöyle yazıyordu: “Adamın senden alacağı yirmi sekiz dinardır. Diğer yirmi dinar da senin içindir.”¹

Konukseverliği: İmam Rıza (a.s), konuklarına ikram ederdi, onları iyi ağırlayarak sahip olduğu nimetleri ve iyilikleri onlardan esirgemezdi. Bizzat kendisi onlara hizmet ederdi. Bir gün bir adam ona konuk olmuştu. Gecenin bir vaktinde İmam (a.s) konuyla sohbet ediyordu. Birden çıra sönecek gibi oldu. Adam çırayı düzeltmek için ayağa kalktı. İmam (a.s) derhal yerinden fırlayarak çırayı kendisi düzeltti ve konuşma da şöyle dedi: Biz konuklarına hizmet ettirmeyen bir kavimiz.²

Köle azat etmesi: İmam Rıza’nın (a.s) en sevdiği şeylerden biri de köle azat etmek, onları kölelikten kurtarmaktı. Raviler, onun bin kadar köle azat ettiğinden söz ederler.³

Kölelere iyilikle muamele etmesi: İmam (a.s), kölelere karşı son derece iyi ve lütfekar davranırdı. Abdullah b. Salt Belhli bir adamdan rivayet eder: İmam Rıza (a.s) Horasan’a yolculuk ederken ben de yanındaydım. Bir gün yemek sofrasının getirilmesini istedi ve zencilerden ve başkalarından oluşan kölelerini de sofranın başına topladı. Dedim ki: Sana feda olayım, bunlar için ayrı bir sofraya hazırlasaydın, daha iyi olurdu. Bu İmam’ın (a.s) hoşuna gitmedi ve şöyle dedi:

*“Yavaş ol bakalım; hepimizin rabbi bir, annemiz bir, babamız bir ve herkesin alacağı karşılık da ameline göre olacaktır...”*⁴

Ehl-i Beyt imamlarının (a.s) hayat çizgisi, insanlar arasındaki ırk ayırımını ortadan kaldırmayı amaçlıyordu. İnsanlar hep birlikte aynı konumda bulunuyorlardı ve aralarındaki tek üstünlük takva ve salih amelle ilgiliydi.

İlmi:

İmam’ın (a.s) şahsiyetinin belirgin bir özelliği, bütün ilim ve irfan türlerini eksiksiz bir şekilde kuşatmış olmasıydı. Bütün tarihçilerin ve ravilerin ortak görüşü, onun zamanının en alimi, en faziletlisi, dini hükümleri en iyi kavrayanı, tıp ve felsefe ve sair ilim dallarını en iyi

1 Usulu’l Kafi 1/486 H:4 el-İrşad 2/255 Biharul-envar 49-97 H:12

2 el-Kafi 6/283 Biharul-envar 49/102 H:20

3 el-İthaf bi hubbi’l-eşraf, s. 58

4 el-Kafi 4/23 Biharul-envar 49/101 H:18

anlayanı olduğudur. Ondan ayrılmayan dostlarından biri olan Abdusselam el-Herevi onun (a.s) ilminin genişliğini şöyle anlatır:

“Ali b. Musa er-Rıza'dan daha alim birini görmedim. Onu gören her alim de mutlaka benim gördüğüm gibi görmüştür. El-Me'mun meclisinde çeşitli dinlerin adamlarını, fıkıh ve şariat alimlerini ve kelamcılarını topladı. İmam Rıza (a.s), baştan sona kadar hepsine üstünlük sağladı, öyle ki, onun üstünlüğünü ve kendisinin yetersizliğini ikrar etmeyen bir tek kişi kalmadı. Şöyle dediğini duydum: Ravzada oturdum. Medinedeki alimler mescidde dağılmış vaziyette oturlardı. Biri bir meseleyi çözemediği zaman hep birlikte beni gösterirlerdi ve meseleyi bana havale ederlerdi, ben de ona cevap verirdim.”¹

Kuşkusuz İmam (a.s), döneminde yaşayan insanların en alimiydi. İslam aleminde alimlerin, fakihlerin şariatın hükümleri ile ilgili olarak aydınlatamadıkları, fıkhi ayrıntılarla ilgili olarak netleştiremedikleri hususlarda baş vurdukları en yüksek ilmi merci ve otoriteydi.

İbrahim b. Abbas şöyle der: Rıza'ya sorulan bir şeyi bilmediğini görmedim. İlk dönemlerden kendi dönemine kadar olup bitenlerle ilgili olarak ondan daha alim birini de görmedim. El-Me'mun her şeyden sorular sorarak onu imtihan ederdi, o da bunlara doyurucu, ikna edici cevaplar verirdi.²

El-Me'mun şöyle derdi: “Şu yeryüzünde şu adamdan-İmam Rıza'yı kast ediyor-daha alim birini görmedim...”³

Her dili bilmesi:

İmam'ın (a.s) ilmi ile ilgili bir diğer olgu, bütün dilleri bilmesi ve anlamasıydı. Ebu İsmail es-Sindi şöyle der: “Hindistanda iken Araplar arasında Allah'ın bir hüccetinin olduğunu duymuştum. Onu bulmak üzere yola çıktım. Bana Rıza'yı gösterdiler. Onun yanına gittim. Arapçayı iyi bilmiyordum. Sindçe selam verdim. O da bana sindçe karşılık verdi. Dedim ki: Araplar arasında Allah'ın bir hüccetinin olduğunu bana söylediler. Ben de onu bulmak üzere yola çıktım. Dedi

1 İ'lam'l-vera: 2/64 Keşfu'l-gumme:3/106-107 Biharu'l-envar:49/100

2 Uyunu'l-ahbari'r-Rıda: 2/180 el-Fusulu'l-muhimme, s.251

3 el-İrşad:2/261

ki: O, benim. Sonra bana dedi ki: Dilediğini sor. Ben de ona bir takım sorular sordum, bana soruların cevaplarını benim dilimden verdi.”¹

İmam’la (a.s) görüşen çok kişi bu olguyu vurgulamıştır. Ebu Salt el-Herevi anlatıyor: Rıza (a.s), insanlara onların bildikleri dille konuşurdu. Bunun sebebini ona sordum. Bana şu cevabı verdi:

“Ey Ebu Salt! Ben Allah’ın, kulları içindeki hüccetiyim. Allah, bir kavme, dillerinden anlamayan bir hüccet sunmaz. Yoksa sen, Emirü’l-Mümininin (a.s) “Bize en açık söz verilmiştir” şeklindeki sözünü duymadın mı? Bu, onun dilleri bilmesinden başka bir şey değildir.”²

Yasir el-Hadim şöyle rivayet eder: Ebu’l Hasan’ın (a.s) evinde sılav ve rum kökenli insanlar vardı. Ebu’l Hasan onların yakınında olduğu zaman, sılavca ve Rumca konuşmalarını anlardı. Bir keresinde şöyle konuştular kendi aralarında: Biz memleketimizde iken senede bir kere hacamat yapıyorduk. Fakat burada yapamıyoruz, dediler. Ertesi sabah İmam (a.s) onları hacamat yapacakları birine gönderdi.³

İmam (a.s) ve bazı olayları önceden haber vermesi:

İmam Rıza (a.s), bir çok olayı meydana gelmeden önce haber vermiştir. Bu olaylar daha sonra, tam da onun haber verdiği gibi meydana gelmişlerdir. Bu da Şia mezhebinin, yüce Allah, resullerine bahsettiği gibi, Ehl-i Beyt imamlarına (a.s) da üstün meziyetler ve ilim bahsetmiştir, şeklindeki inancının ne denli isabetli ve köklü olduğunu ortaya koymaktadır. İmam’ın (a.s) önceden haber verdiği ve tam da bildirdiği gibi gerçekleşen bazı olayları aşağıya alıyoruz:

1- Hasan b. Beşşar rivayet eder: İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: Abdullah - yani el-Me’mun- Muhammedi - yani el-Emin’i öldürecektir. Dedim ki: Abdullah b. Harun, Muhammed b. Harun’u mu öldürecektir? Evet, dedi, Horasan’da bulunan Abdullah, Bağdat’te bulunan Muhammed b. Zübeyde’yi öldürecektir... Bunu şöyle bir beyitle de sembolize etmişti:

Kinden sonra şiddetli kin ifşa olacak

Sana. gizli hastalık dışarı çıkacak.⁴

Çok geçmeden el-Me’mun kardeşi el-Emin’i öldürdü.

1 l-Haraic ve’l-ceraih, 1/340 hds, 5; Biharu’l-envar, 49/50

2 el-Menakib, 4/362

3 el-Menakib, 4/362

4 el-Menakib, 4/363; Cevheretu’l-kelam, s.146

2- İmam'ın (a.s) önceden haber verdiği olaylardan biri de şudur: Muhammed b. İmam Sadık Mekke'de baş kaldırıp insanları kendisine tabi olmaya çağırarak el-Me'mun'a ettiği biatı attığını ilan edince, İmam Rıza (a.s) ona yöneldi ve şöyle dedi: Ey amca! Baban ve kardeşin -İmam Kazım'ı (a.s) kast ediyor- hakkında yalan söyleme. Çünkü bu iş gerçekleşmeyecektir. Bunları dedikten sonra oradan ayrıldı. Çok geçmeden Muhammed, el-Me'mun'un, Celudi komutasındaki askerleri ile karşılaştı. Muhammed ve beraberindekiler yenilgiye uğradılar. Muhammed eman diledi. Celudi kendisine eman verdi. Minbere çıktı ve hilafet iddiasından vazgeçtiğini ilan etti ve şöyle dedi: "Bu görev el-Me'mun'undur. Benim bunda bir hakkım yoktur."¹

3- İmam Musa'nın (a.s) oğlu Hüseyin rivayet eder: Haşimoğullarından bir grup genç Ebu'l Hasan er-Rıza'nın (a.s) etrafını sarmıştık. Bu sırada Cafer b. Ömer el-Alevi yanımızdan geçti. Üstü başı pis ve perişandı. Birbirimize baktık ve üstünün başının bu halde olmasından dolayı güldük. İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: Çok yakın bir zamanda onun zengin ve tabileri çok biri olduğunu göreceksiniz... Bir ay gibi bir süre geçmeden adam Medine'ye vali oldu ve durumu da düzeldi.²

4- Mihvel es-Sicistani rivayet eder: Haberci, İmam Rıza'nın (a.s) Horasana gitmesiyle ilgili haberi getirdiğinde, ben de Meddine'deydim. İmam, Resulullah'a (s.a.a) veda etmek için mescide girdi. Defalarca veda etti; dönüp dönüp tekrar Peygamberin (s.a.a) kabrine veda ediyordu. İnleyerek ve yüksek sesle ağlıyordu. Yanına yaklaştım, selam verdim, selamımı aldı. Ona teselli vermek istedim. Bana dedi ki: Bırak beni. Çünkü dedemin yanından uzaklaşıyorum. Gurbette öleceğim ve Harun'nun (halife Harun Reşid) yanına defnedileceğim." Ben de İmam'ın (a.s) gittiği yolu izleyerek yola çıktım. Nihayet İmam (a.s) Horasana vardı. Orada bir süre kaldıktan sonra vefat etti ve Harun'un yanına defnedildi."³

İmam'ın (a.s) dedikleri gerçekleşmişti. Horasana gitmiş ve orada fazla bir süre kalmadan, Abbasi halifesi el-Me'mun'un planladığı bir suikastle vefat etti ve Harun'un yanına defnedildi.

1 Uyunu ahbari'r Rıda, 2/207; Biharu'l-envar, 47/247 bab:20, hds.5

2 el-Fusulu'l-muhimme, s.229; Biharu'l-envar, 12/13

3 el-İthaf bihubbi'l-eşraf, s.59; Ahbaru'd-duvel, s.114

5- Safvan b. Yahya rivayet eder: Ebu İbrahim- İmam Kazım'ı (a.s) kast ediyor- vefat edip Ebu'l Hasan (a.s) ondan sonraki imam olduğunu açıkça söyleyince, onun için korkmaya başladık. İmam'a (a.s) denildi ki: Sen büyük bir şeyi açığa vurdun. Biz bu tağutun- Harun Reşid- sana bir şey yapmasından korkuyoruz. İmam (a.s) dedi ki: Bunun için çok çalışacak, ama benim aleyhime bir yol bulamayacaktır.¹

Bu öngörüsü de gerçekleşti. Çünkü Harun Reşid İmam'a (a.s) hiçbir kötülük yapamadı. İmam (a.s) bu anlamdaki sözleri bazı arkadaşlarına defalarca vurgulamıştı. Muhammed b. Sinan şöyle rivayet eder: Harun Reşid zamanında İmam Rıza'ya (a.s) dedim ki: İmamlık görevine sahip olduğunu ilan ettin. Babanın makamına geçtin. Harun Reşid'in kılıcından ise Ehl-i Beyt'in ve şialarının kanı damlıyor. Dedi ki: Resulullah'ın (s.a.a) bir sözü bana cesaret verdi. Buyuruyor ki: Eğer Ebu Cehil benim saçımdan bir tel alırsa, benim peygamber olmadığımı şahitlik edin. Ben de size söylüyorum: Eğer Harun benim saçımdan bir tel alırsa, benim imam olmadığımı şahitlik edin.²

İmam (a.s) defalarca Harun Reşid'in kendisine bir kötülük yapamayacağını ve kendisini onun mezarının yanına defnedileceğini duyurmuştu. Hamza b. Cafer el-Ercani rivayet eder: Harun Reşid Mescid-i Haramın bir kapısından, Ali er-Rıza (a.s) da bir kapısından çıktı. İmam (a.s) dedi ki: Kapılar ne kadar uzak ve buluşma anı ne kadar yakın. Tus beni ve onu bir araya getirecektir.³

İmam (a.s), bir çok hadisinde Harun er-Reşid'in yanına defnedileceğini belirtmiştir. Musa b. Harun rivayet eder: Ali er-Rıza'yı Medine mescidinde gördüm. Harun er-Reşid hutbe okuyordu. Rıza (a.s) dedi ki: Benim ve onun aynı eve defnedileceğimizi göreceksin.⁴

6- Önceden haber verdiği hadiselerden biri de Bermekilerin uğrayacağı felaketti. Musafir rivayet eder: İmam Rıza'nın (a.s) yanında bulunuyordum. O sırada Yahya b. Halid el-Bermeki oradan geçti. Yüzünü tozdan koruması için bir mendille örtmüştü. İmam (a.s) dedi ki: Bunlar zavallıdır. Bu sene başlarına ne geleceğini bilmiyorlar.

1 Uyunu ahbari'r-Rıda, 2/226

2 Menakibu al-i Ebi Talib, 4/368; Biharu'l-envar, 45/59

3 el-İthaf bihubbi'l-eşraf, s.59

4 a.g.e.

İmam şunu da ekledi: Benle Harun er-Reşid şu ikisi gibiyiz. Bu sırada işaret parmağı ile orta parmağını birleştirdi.

Musafir der ki: Allah'a yemin ederim Harun er-Reşid'le ilgili sözlerini anlamamıştım. Ta ki İmam Rıza (a.s) vefat edip Harun er-Reşid'in yanına defnedilinceye kadar.¹

7- Muhammed b. İsa, Ebu Habib en-Nebaci'nin şöyle dediğini rivayet eder: Rüyada Resulullah'ı (s.a.a) gördüm. Basra'da hacıların konakladıkları bir yer olan Nebac'a varmıştı. Hacıların her sene konakladıkları mescidde konakladı. Yanına gidiyordum. Selam verdim. İçinde Seyhan hurması bulunan bir tabak vardı elinde. Bu hurmadan bir avuç alarak bana veriyordu. Saydım, on sekiz hurmaydı. Rüyamı, hurmaların sayısı kadar yıl yaşayacağım, şeklinde yorumladım. Aradan yirmi gün geçince, bana ait bir tarladaydım. Bir adam, İmam Rıza'nın (a.s) Medine'den geldiğini ve sözünü ettiğim mescidde konakladığını bana haber verdi. Baktım insanlar ona doğru koşuyorlar. Ben de o tarafa doğru gittim. Bir yerde oturmuştu. Tam da Resulullah'ın rüyada oturduğunu gördüğüm yerd. Elinde bir tabak vardı ve tabağın içinde Seyhan hurmaları bulunuyordu. Selam verdim. Selamımı aldı. Yaklaşmamı istedi. Bana bir avuç hurma verdi. Saydım, rüyada Resulullah'ın (s.a.a) bana verdiği hurmaların sayısı kadardı. Dedim ki: Ey Resulullah'ın oğlu! Biraz daha ver. Dedi ki: Eğer Resulullah (s.a.a) sana daha fazla verseydi, ben de verirdim.²

8- Cafer b. Salih rivayet eder: İmam Rıza'nın (a.s) yanına geldim ve dedim ki: Karım hamiledir, Allah'a dua et, doğacak çocuğum erkek olsun. Bana dedi ki: Karın ikiz doğuracak. Döndüm ve dedim ki: Birinin adını Muhammed, diğerrinin de Ali koyarım. Sonra İmam'a geldiğimde bana dedi ki: Birinin adını Ali, öbürünün de Ümmü Amr koy. Kufe'ye vardığımda karımın biri erkek biri kız iki çocuk doğurduğunu gördüm. Erkeğe Ali, kıza da Ümmü Amr adını verdim.³

1 el-İthaf bihubbi'l-eşraf, s.59

2 Uyunu ahbari'r-Rıda, 2/21; Delailu'l-imame, s.189; İ'lamu'l-vera, s.2/54 Hakim el-Hesekani'den naklen. Keşfu'l-gumme, 3/103; camiukeramati'l-evliya, 2/156

3 Cevheretu'l-kelam, s.146

İbadeti ve Takvası:

İmam Rıza'nın (a.s) kişiliğinin en belirgin özelliği kendini tamamen Allah'a vermesi ve Ona sarılmasıdır. Bu özelliği, tamamen nur, takva ve veradan ibaret olan manevi hayatının büyük bir bölümünü oluşturan ibadetlerinde kendini gösterir. İbrahim b. Abbas şunları anlatıyor: "Geceleri çok az uyur, uzun süre uykusuz kalırdı. Gecelerinin çoğunu başından sabahın ilk saatlerine kadar ibadetle ihya ederdi. Çok oruç tutardı; her ayın üç gününü oruçla geçirme geleneğini kaçırmazdı..."¹

İmam'ın (a.s) ibadeti ile ilgili olara eş-Şebravi şunları söylüyor: Abdest ve namaz ehliydi. Bütün gece boyunca abdest alır namaz kılardı. Bu minval üzere (az) uyuyarak sabahlardı."²

İmam (a.s) zamanının en muttakisiydi, en çok ibadet edeniydi. Şimdi Reca b. Ebu Dahhak'ın İmam'ın (a.s) ibadetiyle ilgili olarak anlattıklarına kulak verelim. El-Me'mun, Reca'yı İmam'ı (a.s) Horasan'a yanına getirmesi için göndermişti. Medine'den başlayıp Merv'e kadar devam eden yolculukta İmam'ın (a.s) yanındaydı. Diyor ki:

"Allah'a yemin ederim ki, onun kadar Allah'tan korkan, bütün vakitlerinde Allah'ı zikreden, Allah'ın azabından endişe eden başka bir adam görmedim. Şafak sökünce sabah namazını kılardı. Selam verince, namaz kıldığı yerde oturur ve Allah'ı tesbih etmeye, hamdetmeye, tekbir ve tehlil getirmeye başlardı. Hz. Peygambere ve Ehl-i Beyt'ine salat getirirdi. Bu hali, güneş doğuncaya kadar sürdürürdü. Sonra secdeye gider ve güneş iyice yükselinceye kadar secdede kalırdı. Ardından insanlara döner, onlarla konuşur, güneş zeval vaktine girmeye yüz tutuncaya kadar onlara vaaz verirdi. Sonra abdestini yeniler ve tekrar namaz kıldığı yere dönerdi. Güneş zeval vaktine girince de kalkar ve altı rekat namaz kılardı. İlk rekatta fatiha ve kafirun surelerini okur, ikincisinde fatiha ve ihlas surelerini okurdu. Geri kalan dört rekatin her birinde fatihayı ve ihlas suresini okur ve iki rekatte bir selam verirdi. Her iki rekatin ikincisinde rükudan önce ve kıraatten sonra kunut okurdu. Sonra ezan okurdu. Ardından iki rekat namaz kılardı ve sonra kamet getirerek öğlen namazını kılardı. Selam verince, Allah'a hamd eder, tekbir getirir ve Allah'ın dilediği

1 Biharu'l-envar:49/91 Uyunu'l-ahbari'r-Rıda:2/184

2 el-İthaf bi hubbi'l-eşraf, s.59

kadar tehlil getirirdi. Daha sonra şükür secdesine giderdi, bu secdede yüz kere “şükren lillah=Allah’a şükürler olsun” derdi. Secdeden başını kaldırıncı, ayağa kalkar ve altı rekat daha namaz kıları. Her rekatta fatihayı ve ihlas suresini okurdu, iki rekatta bir de selam verirdi. Her iki rekatin ikincisinde de rükudan önce ve kırattan sonra kunut okurdu. Sonra ezan okur, ardından iki rekat daha namaz, ikinci rekatte kunut okurdu. Selam verince kalkar ve ikindi namazını kıları. Selam verince, namaz kıldığı yerde oturur, tesbih eder, hamdeder, tekbir ve tehlil getirirdi. Sonra secdeye gider ve o esnada yüz kere “hamden lillah” (Allah’a hamdolsun) derdi.

Güneş batınca abdest alır ve akşam namazını ezanı ve kametini başta getirerek kıları. İkinci rekatte rükudan önce ve kıraatten sonra kunut okurdu. Sonra şükür secdesine giderdi. Başını kaldırır, hiç konuşmazdı. Derken ayağa kalkar ve dört rekat namaz kıları, iki rekatte bir de selam verirdi. Her iki rekatin ikinci rekatinde rükudan önce kırattan sonra kunut okurdu. Bu dört rekat namazın ilk rekatinde fatiha ve kafirun suresini, ikinci rekatinde fatiha ve ihlas suresini okurdu. Selam verdikten sonra yatsı namazının vakti girinceye kadar otururdu. Sonra iftar ederdi. Sonra gecenin üçte biri kadar süresi geçinceye kadar beklerdi. Ardından kalkar ve yatsı namazını dört rekat olarak kıları. İkinci rekatte rükudan önce ve kırattan sonra kunut okurdu. Selam verince namaz kıldığı yerde oturur, Allah'ı zikreder, Onu tesbih eder, hamdeder, tekbir getirir ve Allah'ın dilediği kadar tehlil getirirdi. Bunun arkasından şükür secdesine gider, ardından yatağına giderdi.

Gecenin son çeyreğinde tesbih, tahmid, tekbir ve tehlille yatağından kalkardı, istiğfar ederdi. Dişlerini misvakle temizler, sonra abdest alırdı. Ve gece namazını kılmaya kalkardı. Sekiz rekat kılar ve her iki rekatte bir selam verirdi. İlk iki rekatin her birinde fatiha suresini ve otuz kere ihlas suresini okurdu.

Dört rekatlık Cafer b. Ebu Talib namazını kılar¹ ve iki rekatte bir selam verirdi. Her iki rekatin ikinci rekatinde rükudan önce kunut

¹ - Muteber hadisler gere Cafer-i Tayyar namazı diye bilinen bu namazı Resulullah (s.a.a), Ca'fer b. Ebu Talib'e öğretmiştir. Bu namazın kılınış şekli kısaca şöyledir: Dört rekattır; ikiye rekat olarak kılınır. Birinci rekatte Fatıha suresinden sonra Zilzal suresi okunur; ikinci rekatte Fatıhadan sonra Veladiyat suresi; üçüncü rekatte Nasr suresi ve dördüncü rekatte İhlas suresi okunur. Her rekatte kıraati bitirdikten sonra onbeş defa “subhanellahi vel-hamdulillahi ve lailahe illelahu vellahhu ekber” zikri

okurdu. Bu namazı da gece namazından sayardı. Sonra kalan iki rekâtı kılardı. İlk rekatte fatihayı ve mülk suresini okurdu. İkinci rekatte fatiha suresini ve insan suresini okurdu. İki rekât “şef’i rekâtli”namazını kılardı. Her rekatte fatihayı bir kere ve ihlas suresini de üç kere okurdu. İkinci rekatte kunut okurdu. Sonra kalkar ve “vitir=tek rekâtli”namazını kılardı. Bu namazda fatihayı, üç kere ihlas suresini, bir kere felak suresini, bir kere de nas suresini okurdu. Bu namazda rükudan önce ve kıraatten sonra kunut okurdu. Kunutta şunları söylerdi:

“Allah’ım! Muhammed’e ve al-i Muhammed’e salat et! Allah’ım! Doğru yola ilettiklerin arasında bizi de hidayete erdir. Esenlik verdiklerin içinde bize de esenlik ver. Dost edindiklerin arasında bizi de dost edin. Bağışladığın nimetlerde bize bereket ver. Takdir ettiğin şerden bizi koru. Çünkü takdir eden sensin ve sana rağmen kimse takdir edemez. Kuşkusuz senin dost edindiğin kimse alçalmaz ve senin düşman edindiğin kimse de aziz olmaz. Sen münezzehsin ve yücesin...”

Sonra şöyle derdi: Allah’tan bağışlanma diliyorum ve tevbeni kabul etmesini istiyorum.” Bu sözü yetmiş kere tekrar ederdi. Selam verince, Allah’ın dilediği kadar yerinde otururdu. Şafak vakti yaklaşınca kalkar ve sabah namazını kılardı. Birinci rekatte fatihayı ve kafirun suresini, ikinci rekatte fatihayı ve ihlas suresini okurdu. Sonra şafak sökünce ezan okur, kamet getirir ve iki rekât namaz kılardı. Selam verince güneş doğuncaya kadar yerinde otururdu. Sonra güneş iyice yükselinceye kadar şükür secdesini ederdi...”¹

okunur; rukuda da aynı zikir (subhanellahi vel-hamdulillahi ve lailahe illelahu vellahhu ekber) on defa okunur rukudan başını kaldırıncaya yine on defa okunur, birinci secde de on defa aynı zikir okunur, başını kaldırıncaya yine on defa, ikinci secdede yine on defa ve ikinci secdeden başını kaldırıncaya ayağa kalkmadan önce yine on defa aynı zikir okunur. Diğer rekâtleri de böyle kılar bu zikir namazın tümünde üç yüz defa okunmuş olur. Bu namaz sahih senetlerle Ehl-i Beyt’ın nakledilmiştir ve hadislerde bu namazı kılınmasına çok önem verilmiştir ve büyük faziletler zikredilmiştir. Bkz Mefatihu’l-Cinan Cuma günün amelleri bölümü. (Gözden. Geçiren.)

1 Uyunu ahbari’r-Rıza:2/180-183 Biharul-envar:49/93 Bu rivayetin devamında imam’ın (a) bazı zikirleri, ibadetleri, bazı nafile namazlarda okuduğu bazı sureler zikredilir.

İmam'ın (a.s) kalbine Allah sevgisi nüfuz etmişti. Duygularına ve ilgilerine bu sevgi hakimdi. O kadar ki, Allah sevgisi onun kişiliğinin ayrılmaz bir özelliği haline gelmişti.

Dua Silahını Kuşanması:

İmam'ın (a.s) manevi hayatının belirgin özelliklerinden biri, bütün işlerinde Allah'a dua etme, Ona sığınma silahını kuşanmasıydı. Duadan öyle bir lezzet alırdı ki, dünyevi hiçbir lezzet ona denk olamazdı.

İmam Rıza'dan (a.s) mübarek dualarından çok parlak örnekler rivayet edilmiştir. bunlardan bazılarını aşağıya alıyoruz:

1-“Ey beni kendisine kılavuzluk eden, tasdikiyle kalbime boyun eğdiren! Dünya ve ahirette senden güven ve iman istiyorum.”¹

Kısa olmasına rağmen bu dua, tevhidi olgulardan birini içermektedir. Şöyle ki: Allah, kendisine kılavuzluk etmekte ve kendisini mahlukata tanıtmaktadır. Bunu da şu akıl almaz, şu akıllara durgunluk veren evrene yerleştirdiği kanıtlar aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Evrendeki her şey Onun varlığını dile getirmektedir.

2- “Allah'ım! Bana doğru yolu göster ve beni doğru yol üzere sabit kıl. Beni doğru yol üzere emin bir halde haşret. Korkusu olmayan güvende olan, üzüntü ve dehşetten emin olan biri gibi. Çünkü sen korkulmaya layıksın ve mağfiret bahşedensin.”²

İmam (a.s) hidayet isteği ve Allah'a eksiksiz boyun eğme talebiyle dua etmiştir. Ki bu, yakınlaştırmışların ve Allah'a yönelenlerin en yüce derecesidir.

1 Usulu'l-kafi:2/579

2 A'yanu's-şia:4/K 2/197

İKİNCİ BAB

- *İmam Rıza'nın (a.s) Yetişmesi*
- *İmam Rıza'nın (a.s) Hayatının Aşamaları*
- *Babası Musa el-Kazım (a.s) himayesinde İmam Rıza (a.s)*

BİRİNCİ BÖLÜM

İmam Rıza'nın (a.s) Yetiştirilmesi:

İmam Ali b. Musa er-Rıza (a.s), temiz ve arınmış bir sülaleden dünyaya geldi, şeref ve kemal merdivenlerinde yüceldi. Bu sülalenin çocukları, bütün insani değerlerde, düşünce duygu ve davranışta zirve şahsiyetleri temsil ederlerdi. Onlar, insanlığın yolculuğunda semada parlayan birer yıldızdılar, İslam tarihinin görkemli önderleriydiler. Bütünüyle Allah'a teslim olmuş ve Resulullah'ı (s.a.a) eksiksiz bir şekilde örnek edinmişlerdi. Bu yüzden Kur'an-ı Kerim'e denk sayılmışlardı.

Babası İmam Musa b. Cafer al-Kazım'dı (a.s), bütün üstün meziyetlerin mirasçısı, bütün övgüye değer birikimlerin temsilcisi bir şahsiyetti. İbni Hacer el-Heysemi onu şöyle vâsıf eder: "İlim, irfan, kemal ve erdemde babasının varisi oldu. İnsanların kusurlarını çokça hoş gördüğü, görmezlikten geldiği ve ağır başlılığı, yumuşaklılığı nedeniyle "el-Kazım=Öfkesini yutkunan" diye isimlendirildi. Iraklılar nezdinde, Allah katında ihtiyaçların karşılanmasına açılan kapı olarak bilinirdi. Çağının en çok ibadet edeni, en alimi ve en cömerdiydi."¹

Annesi "ümmü veled"(çocuk sahibi olduğu için azat edilen cariye) idi. Bir çok isimle adlandırılmıştır: Necme, Erva, Seken, Seman ve Tektüm gibi. Bu, ona verilen son isimdir.² İmam Rıza'yı (a.s) dünyaya getirince, İmam Kazım (a.s), ona et-Tahire adını verdi.³

Medine'de hicri 148 tarihinde (zilkade ayının 11. günü)⁴, bazılarının göre 151, bazılarının göre de 153 senesinde⁵ dünyaya geldi. İlk görüş daha meşhurdur.⁶

İmam Rıza (a.s) dünyaya geldiği zaman, babası annesini "Ey Necme! Mübarek olsun sana, rabbinin kerameti." diyerek tebrik etti. Sonra çocuğu beyaz bir hırkaya sararak kucağına aldı, sağ kulağına ezanı, sol kulağına da kameti okudu. Fırat nehrinin suyundan

1 es-Savaiku'l-muhrika, s.307

2 Uyunu ahbari'r-Rıza:1/17

3 Uyunu ahbari'r-Rıza:1/15

4 el-Vafi bi'l-vefiyat:22/248

5 Şezeratu'z-zeheb:2/6

6 el-Hayatu's-siyasiye li'l-imam er-Rıda, s. 140

getirilmesini istedi. Bu suyla damağını ovdu. Sonra şöyle dedi: Al onu, çünkü o, Allah'ın mülkündeki temsilcisidir.¹ Ona dedesi Emirü'l-Mümininin (a.s) adını verdi.

Bir çok saygın lakapla anılmıştır. Er-Rıza, es-Sabir, ez-Zeki, el-Vafi, Siracullah (Allah'ın kandili), Kurratu ayni'l-müminin (müminlerin göz aydınlığı), Mekidetu'l-mulhidin (dinsizleri tuzağa düşüren), es-Siddik, el-Fadıl gibi.²

En çok bilinen künyesi: Ebu'l Hasan. Onunla babası İmam Kazım'ı (a.s) ayırt etmek için babasına Ebu'l Hasan el-Mazi, oğluna da Ebu'l Hasan es-Sani denir.³

Emevi devletinin yıkılışından ve yerine Abbasi devletinin kurulmasından on altı sene sonra, Ehl-i Beyt taraftarlığının iyice yayıldığı, Ehl-i Beyt ekolüne dair kavramların Müslümanların kahir ekseriyetinin zihinlerine nakşedildiği, Müslümanların Ehl-i Beytle yoğun ve dinamik bir iletişim halinde bulunduğu bir ortamda doğdu. Bu olguyu, Abbasi halifesi Harun er-Reşid ile İmam Musa el-Kazım (a.s) arasında geçen şu diyalogdan da anlayabiliriz.

Harun er-Reşid: Halk sana gizlice biat etmiştir.

İmam: "Ben kalplerin imamıyım; sen, bedenlerin imamısın."⁴

Bütün gözler, ilim, erdemler ve kerametler bağrında yetişeceği için İslam'ın yolculuğunda çok önemli bir rol üstlenecek olan bu çocuğa çevrilmişti.

İmam Rıza (a.s) anne sütünü çok emerdi ve bedensel yaratılışında bir noksanlık yoktu. Annesi: Bir süt anne bulun, bana yardım etsin, dedi. Ona: Sütün az mıdır? diye soruldu. Dedi ki: Allah'a yemin ederim, ne sütüm kesildi, ne de azaldı. Fakat namaz ve tesbihat olarak yerine getirmem gereken yükümlülüklerim vardır. O doğduğundan beri bu görevlerimi eksik yerine getirmek durumunda kaldım.⁵

İmam Rıza (a.s) büyük kerametler ve asalet mirasının gölgesinde büyüdü, bütün yapıcı, salih değerler onun şahsında vücut buldu. Takva ve ihlas pınarından kana kana içti. Babası İmam Kazım'ı (a.s) ve saygı değer ecdadını örnek alarak salih gidişatı kendine şiar edindi. İmam

1 Uyunu ahbari'r-Rıza:1/20

2 Hayatu'l-imam Ali b. Musa er-Rıda:1/23-25

3 Hayatu'l-imam Ali b. Musa er-Rıda:1/125

4 es-Savaiku'l-muhrika, s.309

5 Uyunu ahbari'r-Rıza:1/24

Kazım (a.s) ona ayrı bir ilgi gösterir ve büyük bir özenle üzerine titrerdi.

Mufaddal b. Ömer şunları anlatır: “Ebu'l Hasan Musa b. Cafer'in (a.s) yanına gittim. Oğlu Ali kucacağında oturuyordu. Oğlunu öpüyor, dilini emiyor, omzuna koyuyor ve şöyle diyordu: Anam babam sana feda olsun, ne hoş kokuyorsun, ne güzeldir ahlakın ve ne kadar açıktır feziletin! Dedim ki: Sana feda olayım, şu çocuğa karşı içime öyle bir sevgi doğdu ki, bundan önce sadece sana karşı böyle bir sevgi duydum. Dedi ki: Ey Mufaddal! Babam için ben ne isem, o da benim için odur. “Bazısı bazısından bir zürriyet. Allah rahmeti geniş olandır ve bilendir.” Dedim ki: Senden sonra bu işin sahibi (imam) o mudur? Evet, dedi.¹

İmam Kazım (a.s), oğlu er-Rıza'yı (a.s) sevgi, takdir ve saygıyla kuşatmıştı. Ona lakabı ve künyesiyle hitap ederdi. Süleyman b. Hafs el-Mervezi rivayet eder: Musa b. Cafer b. Muhammed...oğlu Ali'yi (a.s) er-Rıza ismiyle çağırırdı. Şöyle derdi: Oğlum, Rıza'yı bana çağırın... Oğlum Rıza'ya dedim ki... Oğlum Rıza bana şöyle dedi.. vs. Ona hitap ettiğinde: Ey Ebu'l Hasan! derdi.²

Sık sık onu anar, ondan övgüyle söz eder, yakın gelecekte üstleneceği öncü rolüne dikkatleri çekmek için faziletlerinden söz ederdi. Söze oğlu Ali'yi överek başlar ve onun faziletlerini sayardı. Erdeminden ve iyiliklerinden o kadar söz ederdi ki, başka hiç kimse için böyle davranmazdı. Sanki, kendisinden sonraki imamın o olduğunu anlatmak istiyordu.³

1 Uyunu ahbari'r-Rıza:1/32

2 Uyunu ahbari'r-Rıza:1/14

3 Uyunu ahbari'r-Rıza:1/30

İKİNCİ BÖLÜM

İmam Rıza'nın (a.s) Hayatının Aşamaları:

Ehl-i Beytin diğer pak imamları (a.s) gibi İmam Rıza'nın (a.s) hayatı iki ana devreye ayrılır:

Birinci devre: İmamlık görevini almadan, rabbani önderlik dizginlerini tutmadan önceki aşama.

İkinci devre: Şeri önderliği üstlenmekten şehit edilişine kadar süren aşama.

Bu devrelerin her biri de, imamların her birinin hayatında bulunan koşullara göre değişik aşamalara ayrılır.

İmam Rıza (a.s), en az otuz sene, en fazla otuz altı sene babasının himayesinde yaşadı. Bu, imamlık görevini fiilen üstlenmeden önceki aşamadır.

Bu zaman zarfında, el-Mansur, el-Mehdi, el-Hadi ve er-Reşid dönemlerini yaşadı. Bu dönem, hicri 148 senesinde doğmasıyla başlar, hicri 183 tarihinde babasının şehit edilmesine kadar devam eder.

Babasının şehit edilmesinden sonra, imamlığı devraldığı dönemde de Harun er-Reşid, Muhammed el-Emin ve Abdullah el-Me'mun dönemlerine tanık oldu.

El-Me'mun zamanında veliaht olarak görevlendirildi.

Bu bakımdan bu dönemi de iki ayrı aşama şeklinde algılamak mümkündür:

1-İlahi imamlık görevini üstlenmesinden veliaht olarak tayin edilmesine kadar süren aşama.

2-Mecburen veliahtlığı kabul etmesinden şehit edilişine kadar süren aşama.

Böylece İmam Rıza'nın (a.s) hayatı, üç aşamadan ibarettir diyebiliriz.

Birinci aşama: Doğumundan, babası İmam Kazım'ın (a.s) hicri 183 tarihinde şehit edilmesine kadar sürmüştür.

İkinci aşama: Babasının hicri 183 tarihinde şehit edilmesinden hicri 200 tarihinde veliaht olarak görevlendirilmesine kadar sürmüştür.

Üçüncü aşama: Hicri 200 tarihinde veliahtlığın kendisine zorla kabul ettirilmesinden, Abbasi halifesi el-Me'mun tarafından hicri 203 tarihinde öldürülmesine kadar sürmüştür.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Babası el-Kazım (a.s) himayesinde İmam Rıza (a.s):

İmam Rıza'nın (a.s) babasıyla yaşadığı tarihsel süreçte bazı olaylar meydana geldi ki, bunların, İmam Rıza'nın (a.s) imamlık görevini fiilen üstlendikten sonra gerçekleştirdiği faaliyetleri ve ortaya koyduğu tavırları üzerinde belirgin bir etkisi olmuştur. Bu olayların en önemlilerini aşağıya alıyoruz:

1-Düşünsel ve Dinsel Sapma:

Bu dönemde bir çok sapık düşünce akımı ortaya çıktı; müşebbihe, mücessime, cebriye, mufavvide gibi. Bu arada kıyas, istihsan ve rey gibi yaklaşımlar da etkili olmuştu. Bazı fakihler, zalim yöneticilere destek oluyorlardı. Son derece tehlikeli bir dönemdi. Çünkü atmosferi, fıkhi ihtilaflar, boğucu siyasal gerilimler kaplamıştı.

2- Ahlaki ve Mali Bozulma: Babasının himayesinde yaşayan İmam Rıza (a.s), Müslümanların mallarıyla istedikleri gibi oynayan, bunu kendi özel malları olarak gören, bu hususta hiçbir kanun veya eleştiriyi dikkate almayan yöneticilere tanık oldu. Bunların gözünde infak, Abbasi yöneticisinin arzusunun göre, kişisel eğilimleri veya eşlerinin ve cariyelerinin zevkleri doğrultusunda olan bir harcamaydı.¹

Halife el-Mansur öldüğü zaman, geride altı yüz milyon dirhem ve on dört milyon dinar bırakmıştı.²

Bir gün Mervan b. Ebu Hafsa, Abbasi halifesi el-Mehdi'nin huzuruna girer ve Abbasileri övdüğü, Ehl-i Beyti (a.s) yerdığı bir şiir okur. Halife caize olarak ona yetmiş bin dirhem verir.³

Abdullah b. Melik, el-Mehdi'ye şarkıcı bir cariye gönderir. O da bunun karşılığında ona kırk bin dirhem gönderir.⁴

Halife er-Reşid, Cafer el-Bermeki ve kız kardeşi Abbase binti el-Mehdi ile birlikte şarap içmeye pek düşküncüydü. er-Reşid şarap içmek istediği zaman kız kardeşi de yanında olurdu. Sonra oradan kalkar, sarhoş olan kız kardeşiyle Cafer el-Bermeki'yi yalnız bırakırdı.⁵

3- Siyasal Bozulma: İmam (a.s), Abbasilerin hilafet makamını nasıl kullandıklarına tanık olmuştu. Onlara göre hilafet, Resulullah (s.a.a) tarafından amcası Abbas aracılığıyla kendilerine miras kalmıştı.

1 Murucu'z-zeheb:3/308

2 Murucu'z-zeheb:3/308

3 Tarihu't-taberi:8/182

4 Tarihu't-taberi:8/185

5 Tarihu't-taberi:8/294

Bu yüzden bu makamı babadan oğla miras bıraktılar ve Müslümanların görüşlerini dikkate almadılar. Ayrıca Hz. Resul'ün (s.a.a) Allah'ın emriyle bu göreve tayin ettiği meşru halifelik mirasçılarına ise hiçbir konuda baş vurmadılar. Abbasiler, yargıyı politikalarının aracı haline getirdiler. Dini, insanları kandırdıkları bir örtü olarak kullandılar. Suçlarını ve sapıklıklarını dinin kisvesi altında gizlediler. Bu bağlamda, Allah tarafından görevlendirildiklerini, dolayısıyla insanların kendilerini eleştirmelerinin, sorgulamalarının caiz olmadığı fikrini yaydılar.

4- Müslümanların Ehl-i Beyte (a.s) duyduğu sempati: İmam Rıza (a.s), Müslümanlar tarafından Ehl-i Beyt sevgisi, ve dostluğu şeklinde belirginleşen ruhu yaşadı. Bu, geçmiş atalarının (a.s) çabalarının bir semeresiydi.¹

Bunu, Harun er-Reşid'in kendisi de itiraf ederek İmam Kazım'a (a.s): "İnsanlar sana gizlice biat etmişlerdir." diyerek dile getirmişti.²

Bunun yanında İmam Rıza (a.s) er-Reşid'in hilelerine, babası Musa Kazım'a (a.s) karşı defalarca düzenlediği komplolara, uzun yıllar hapse atmasına ve sonunda bir suikastle ortadan kaldırmasına da tanık olmuştu.

5- Silahlı Hareketler: İmam Rıza'nın (a.s) babasıyla birlikte yaşadığı dönemin en belirgin özelliklerinden biri de silahlı ayaklanmaların çokluğudur. Bu ayaklanmalar, İmam'ın (a.s) babasıyla birlikte yaşadığı dönem boyunca devam etti. Bu ayaklanmaların en önemlisi, "Tuzak sahibi" adıyla meşhur olan Hüseyin b. Ali b. Hüseyin b. İmam Hasan önderliğinde gerçekleşenidir. Hüseyin, Abbasilerin Medine valisine karşı ayaklanmış ve ayaklanma Hüseyin ve ailesinin (Allah hepsinden razı olsun) öldürülmesiyle son bulmuştu.

Abbasi yönetimine karşı silahlı isyan devam etti. Hicri 176 senesinde Yahya b. Abdullah b. Hasan başkaldırdı. Halife Harun er-Reşid, onun üzerine binlerce asker gönderdi. Sonra ona eman verdi, ardından hapse attı. Orada öldü.³

Bu ayaklanmalar, Abbasilerin zulüm esaslı politikalarına yönelik doğal bir tepkiydi.

1 Tarihu'laleviyin, Muhammed Emin Galib et-Tavil, s.200

2 es-Savaiku'l-muhrika, s.309

3 es-Savaiku'l-muhrika, s. 309

İmam Rıza'nın (a.s) babasının himayesinde yaşadığı dönemde meydana gelen olayların bir özetini sunduk ki, İmam'ın (a.s) daha sonra bunlara nasıl karşı koyduğunu, imametini fiilen üstlenirken bunlara karşı nasıl bir tavır geliştirdiğini görelim ki, inşallah önümüzdeki bölümlerde bu konuları etraflıca inceleyeceğiz.

İmam Kazım (a.s) ve İmam Rıza'nın (a.s) İmamlığına Hazırlık:

Resulullah efendimiz (s.a.a) imamın sorumluluklarını şu sözüyle belirlemiştir: “Ümmetinden her kuşakta, Ehl-i Beytimden adil kimseler bulunacaktır. Bunlar, dine bulaşan sapıkların tahriflerini, batıl taraftarlarının uydurdukları hurafeleri ve cahillerin tevillerini ayıklayacaklardır.”¹

İmam Rıza (a.s), masum Ehl-i Beyt imamlarından biri olarak bu sorumluluğa sahipti. Fiilen Müslümanların imamet görevini üstlendiğinde de bu sorumluluğu en belirgin bir şekilde yerine getirdi. Ancak babası Musa el-Kazım'ın (a.s) imamlığı döneminde, sorumluluğu fiilen imam olan babasının sorumluluğuna tabiydi. Yükümlülüklerin altına girme önceliği fiilen imam olan kimseye aitti. Diğerleri, özel durumlar hariç suskun kalırlar. İmam Cafer es-Sadık (a.s), aynı dönemde birden fazla imamın bulunması ihtimaliyle ilgili bir soruya şöyle cevap vermiştir: “Hayır, biri hariç, diğerleri susmak durumundadırlar.”²

Dolayısıyla İmam Rıza (a.s), fiilen imam olmamak anlamında suskundu. Diğer bir ifadeyle, bağımsız bir şekilde tavır almıyordu. Fiilen imamlık görevini yürüten babasına tabiydi. Ama bu suskunluk, ıslahçı, ümmeti içten onarıcı eylemlerden uzak durmak anlamına gelmiyordu. Nitekim İmam Rıza (a.s), islami kavramları ve değerleri yayıyor, inanç ve fıkıhla ilgili sorulara cevap veriyordu. Yirmi küsur yaşındayken Resulullah'ın mescidinde fetva veriyordu.³

Ez-Zehebi şöyle der: er-Rıza, henüz gençken, Malik zamanında fetva verirdi.⁴

1 es-Savaiku'l-muhrika, s.231

2 el-Kafi:1/178

3 Tehzibu't-tehzib;7/339

4 Siyeru a'lami'n-nubela:9/388

Babasının imamlığı zamanında marufu emreder ve münkeri yasaklardı. Babasından (a.s) ve dedelerinden (a.s) hadis rivayet ederdi. Ehl-i Beyt hadislerini ve Resulullah'ın (s.a.a) sünnetini yayardı.

Bir grup ravi de ondan hadis rivayet etmiştir. Bunlar arasında, Ebubekir Ahmed b. Habbab el-Himyari, Davud b. Süleyman b. Yusuf el-Gazi, Süleyman b. Cafer gibi isimler vardır.¹

İmam Kazım (a.s), dikkatleri ona çeker, ashabını ona yöneltir ve hakkında şöyle derdi:

“Şu benim oğlum, yazdığı benim yazdığım, söylediği benim söylediğim, sözü benim sözüm, elçisi benim elçimdir. O bir şey diyorsa, dediği doğrudur.”²

Oğullarına şöyle derdi: “Şu kardeşiniz Ali b. Musa, al-i Muhammed'in alimidir. Dininizi ona sorun ve size söylediklerini aklınızda tutun.”³

İmam Kazım (a.s), kendisinden sonra imamlığı üstlensin diye İmam Rıza (a.s) için ortamı hazırlıyordu. Bu hususta Ali b. Yaktin'e şöyle demişti: “Ey Ali b. Yaktin! Şu Ali, benim çocuklarımın seyididir. Ona kendi künyemi verdim.”⁴

İmametın Vasiyet Edilmesi:

İmamlık, büyük ilahi bir sorumluluktur. Bu yüzden bu görevi üstlenmek, ancak Allah'ın tayin etmesi ve Resulullah'ın (s.a.a) nass ile bildirmesiyle olabilir; bu hususta Müslümanların tercih ve seçim hakkı olmaz. Çünkü Müslümanlar, masum imamı belirleme gücüne sahip değildirler. Ki yüce Allah şu ayette imamın masum olması gerektiğini vurgulamıştır: “Ahdim zalimlere ermez.”⁵ Hz. Peygamberin (s.a.a) hadisleri de bu gerçeği pekiştirmiştir. Hz.

1 Tehzibu'l-kemal:21/147

2 Usulu'l-kafi:1/312; Uyunu ahbari'r-Rıza:1/31; el-İrşad:2/250; el-Gaybe, et-Tusi, s.37; ravdatu'l-vaizin:1/222; el-Fusulu'l-muhimme, s.244

3 İ'lamu'l-vera:2/64; Keşfu'l-gumme:3/107; Biharul-envar:49/100

4 el-İrşad:2/249; İ'lamu'l-vera:2/43; el-İrşad'dan naklen Keşfu'l-gumme:3/60; el-Uyun'dan naklen Biharul-envar:49/13

5 Bakara, 124

Peygamber (s.a.a), davetin başlarında bu gerçeği şu şekilde dile getirmiştir: “Yetki Allah’a aittir, onu dilediğine verir.”¹

Resulullah (s.a.a) bir çok defa imamların sayısının on iki olduğunu ve tamamının Kureyşten olduğunu belirtmiştir. Bununla ilgili değişik ifadelerle bir çok nass rivayet edilmiştir.²

İmamların Haşimoğullarından olacağını vurgulayan rivayetler de aktarılmıştır. Bunlardan biri Resulullah’ın (s.a.a) şu sözüdür: “Benden sonra on iki halife gelecektir...Hepsi de haşimoğullarından olacaktır.”³

Haşimoğullarından maksadın Ali b. Ebu Talib ve çocukları olduğunu açıklayan, ardından bunu da Hüseyin (a.s) ve soyu ile sınırlandıran hadisler de rivayet edilmiştir.⁴

Resulullah’tan (s.a.a) rivayet edilen bir çok hadiste on iki imamın ismi zikredilir. Bunların bazıları genel, bazıları ise özel ifadeler içermektedir. Bunlardan biri peygamberimizin (s.a.a) şu hadisidir: “Benden sonra on iki imam gelecektir. Bunların ilki Ali’dir, dördüncüsü Ali’dir ve sekizincisi Ali’dir...”⁵

Bu nassların ışığında imamlığın vasiyetle tayin etme şeklinde olduğunu anlayabiliriz. Buna göre her imam, kendisinden sonraki imamı vasiyet eder. Bu önceki imamdan sonraki imama geçen Resulullah’ın ahdi ile gerçekleşir.

İmam Cafer es-Sadık (a.s) şöyle der: “Siz, imamlığı istediğimiz kişiye verebilecek yetkiye sahip olduğumuzu mu sanıyorsunuz? Hayır! Allah’a yemin ederim ki, bu, Resulullah’ın (s.a.a) ahdidir ki, bir adamdan diğerine geçer, ta ki sahibine varıncaya kadar.”⁶

İmam Rıza’nın (a.s) Müslümanların imamı olarak tayin edilmesine gelince, İmam Kazım (a.s), İmam Rıza’nın (a.s) ümmetin imamı olduğunu ispatlama hususunda kendilerine düşen görevi yapmak için, bunu bazen ima yoluyla bazen de açık ifadelerle yakın ashabına söylemiştir. Toplulukların önünde imamlığını

1 Tarihu’t-taberi:2/350; es-Siyretu’l-halebiye:2/3; es-Siyretu’n-nebeviye, İbni Kesir:2/159

2 Müsnedu Ahmed:1/657; Sünenü Ebi Davud:4/106; Sünenü’t-tirmizi:4/501;

3 Yenabiu’l-mevedde:1/308;Meveddetu’l-kurba, s.445; İhkaku’l-hak:13/30

4 Kifayetu’l-eser, s. 23,29,35

5 Camiu’l-ahbar, s.62

6 Biharu’l-envar:23/70 es-Saduk’un Kemalud’din adlı eserinden naklen.

açıklamamıştır, çünkü Abbasi yönetiminin baskıları buna imkan bırakmıyordu.

İmam Kazım'ın (a.s) kendisinden sonraki imam ve kendisinden sonraki yetkili olarak oğlu Rıza'yı (a.s) tayin ettiğine bir çok nass vardır.

Nuaym b. Kabus'tan rivayet edilir: Ebu'l Hasan (a.s) bana dedi ki: “ Ali, oğullarımın en büyüğüdür. Sözümü en çok dinleyen odur. Bana en fazla itaat eden odur. Benimle beraber cifir ve camia kitabını okuyor. Bu kitabı ise bir peygamberden veya peygamberin vasisinden başkası okumaz.”¹

İmam Kazım (a.s), onun imamlığını, daha ilk yıllarında açıklamıştır. Bir rivayette belirtildiğine göre Mufaddal b. Ömer, İmam Kazım'a (a.s) şöyle der: Sana feda olayım, bu çocuğa karşı içimde öyle bir sevgi uyandı ki, senden başka kimseye karşı böyle bir sevgi uyanmamıştı. İmam da ona şu karşılığı verir: Ey Mufaddal! Babam için ben ne isem, benim için de o odur. “Bir zürriyet ki, bazısı bazısındanır. Allah rahmeti geniş olandır, bilendir.” Ravi şöyle der: Dedim ki: Senden sonra imam o mudur? Evet, dedi.²

İlk Aşamada (H:150-178)Vasiyet:

İmam Kazım'ın (a.s) imamlık görevini üstlenmesinin ilk dönemlerinde, oğlu Ali er-Rıza'nın (a.s) imamlığını yakın ashabına ve sır saklayan ve herkese ifşa etmeyen güvenilir kişilere bazen açık ifadelerle bazen ima yoluyla ilan ettiğini görüyoruz.

Davud b. Rezin'den rivayet edilir: Ebu İbrahim'e (İmam Musa Kazım'a) (a.s) bir miktar mal götürdüm. Bir kısmını aldı, geri kalanını da bana verdi. Dedim ki: Sana feda olayım, niçin bu malı bana veriyorsun? Dedi ki: Onu yanında sakla, sahibi gelip isteyinceye kadar. İmam Musa (a.s) vefat edince, İmam Rıza (a.s) bana: Yanındaki malı getir, diye haber gönderdi. Ben de söz konusu malı kendisine gönderdim.³

1 Usulu'l-kafi:1/311 Hds:2; Uyunu ahbari'r-Rıza:1/31 Kuleyni'den naklen. Ondan naklen et-Tusi, el-Gaybe, s.36

2 Uyunu ahbari'r-Rıza:1/32

3 Usulu'l-kafi:1/313; İhtibaru marifeti'r-rical, s.313; el-İrşad:1/251,252; buradan naklen İ'lamu'l-vera:2/47; keşfu'l-gumme:3/61,62; el-Gaybe, et-Tusi, s.93 hds:18; biharu'l-envar:49/25

Bu rivayette İmam (a.s), Davud'a, vasiyet edilen imamın adını açıklamıyor, bunun yerine yetkiyi oğlu Rıza'ya (a.s) veriyor ki, imamlığı kendisinden sonra iyice anlaşılsın.

İmam Kazım (a.s), İmam Rıza'nın (a.s) kendisinden sonraki imam olduğunu belirtirken bazen bir ifadede açık lafızla imalı lafzı birlikte kullanırdı. Bunun nedeni de her kesin bir sözü algılama ve kavrama düzeyinin farklı olmasıdır.

Örneğin Ali b. Abdullah el-Haşimi'den şöyle rivayet edilir: Kabrin -Resulullah'ın (s.a.a) kabri- yanındaydık. Biz ve dostlarımız toplam altmış kişi kadardık. Bu sırada Ebu İbrahim Musa b. Cafer (a.s) geldi. Oğlu Ali'nin elini tutuyordu. Dedi ki: Benim kim olduğumu biliyor musunuz? Evet, dedik, sen bizim efendimizsin, büyüğümüzün. Dedi ki: Adımı ve soyumu zikredin. Dedik ki: Sen Musa b. Cafer b. Muhammedsin. Peki, bu kimdir? dedi. dedik ki: Ali b. Musa b. Caferdir. Dedi ki: Şahit olun, o hayatta benim vekilim, ölümünden sonra da benim vasimdir.”¹

Bu hadis, imamete dair bir nass hükmündedir. Ama zahiri olarak tefsir edilmeye de açıktır. Bir babanın oğlu ile ilgili normal bir vasiyet yani. İmam (a.s), iktidar terörü, takibatlar ve özgürlüklerin sınırlandırılması gibi siyasal ortamdan kaynaklanan olumsuz koşullar nedeniyle elastiki bir ifade kullanma gereğini duymuştur.

İmam Kazım (a.s), bazen kimi şahısların yanında Rıza'nın (a.s) imamlığını ilan etmiştir. Kimi zaman da ashabından ve aile fertlerinden oluşan toplulukların önünde duyurmuştur. Bütün bunlarda koşulları gözeterek hareket etmiştir.

Davud b. Kesir er-Rikki rivayet eder: Musa el-Kazım'a (a.s) dedim ki: Sana feda olayım, iyice yaşlandım, elimden tut ve beni ateşten kurtar. Senden sonra imamımız kim olacaktır? İmam (a.s) oğlu Ebu'l Hasan er-Rıza'yı (a.s) işaret etti ve: Benden sonra sizin imamınız budur, dedi.²

Haydar b. Eyyüb'den rivayet edilmiştir: Medine'de el-Kuba adıyla bilinen bir yerde bulunuyorduk. Muhammed b. Zeyd b. Ali orada bulunuyordu. Her zaman yanımıza geldiği vakitten biraz geç geldi. Dedik ki: Allah bizi sana feda etsin. Neden geciktin? Dedi ki: Bu gün Ebu İbrahim (İmam Musa Kazım) (a.s), Ali ve Fatıma'nın

1 Uyunu ahbari'r-Rıza:1/27

2 el-Fusulu'l-muhimme, s.243-244

(a.s) evladından toplam on yedi kişi olmak üzere bizi çağırdı ve hayatta iken ve öldükten sonra oğlu Ali'nin vasisi ve vekili olduğuna şahit tuttu. Yetkisinin ona geçtiğini bildirdi.

Sonra Muhammed b. Zeyd, İmam'ın (a.s) maksadını açıklayarak şöyle dedi: Allah'a yemin ederim ki, ey Haydar! Bu gün onun imamlığını ilan etti.¹

Bazen onun imamlığını ilan etme bağlamında tevile yer bırakmayacak açık ve net ifadeler kullanırdı. Örneğin annesi Cafer b. Ebu Talib'in soyundan gelen Abdullah b. Haris'den şöyle rivayet edilmiştir: Ebu İbrahim (a.s) bizi çağırdı ve şöyle dedi: Sizi niçin topladığımı biliyor musunuz? Hayır, dedik. Dedi ki: Şahit olun; şu oğlum Ali, benim vasimdir ve benden sonra benim yetkilerime kaimdir. Benimle buluşmak zorunda olan bir kimse onun yazısı olmadan benimle buluşmasın.”²

İmam (a.s) bu açıklamaları özel toplantılarında yapmıştır. Ancak genel nitelikli toplantılarda bu kadar net ifadeler kullanmamış, daha çok benzeşen, elastiki ifadeler kullanarak, toplantıda bulunanlara, sözlerini tevil ve açıklama hususunda serbest bırakmıştır.

Hüseyin b. Beşir şöyle der: Ebu'l Hasan Musa b. Cafer (a.s), tıpkı Resulullah'ın (s.a.a) gadir günü Ali'yi (a.s) halka vasisi olarak tanıtmak üzere ayağa kaldırdığı gibi, oğlu Ali'yi (a.s) ayağa kaldırıp tanıttı ve şöyle dedi: Ey Medineliler-veya ey mesciddekiler- bu, benden sonraki vasimdir.³

Bir diğer rivayette Abdurrahman b. Haccac şöyle der: Ebu'l Hasan Musa b. Cafer (a.s) oğlu Ali'yi vasi olarak tayin etti ve onun için bir yazı yazarak Medine'nin ileri gelenlerinden altmış kişiyi buna şahit tuttu.⁴

Hicri 178 tarihinde Muhammed b. Sinan, İmam Kazım'ın (a.s) oğlu Ali er-Rıza'yı (a.s) vasi tayin ettiğini haber verdi.⁵

1 Uyunu ahbari'r-Rıza:1/28

2 Usulu'l-kafi:1/312; Uyunu ahbari'r-Rıza:1/27; el-İrşad:2/250,251 el-Kelbi'den naklen; İ'lamu'l-vera2/45; el-Gaybe, et-Tusi, s.37; Biharu'l-envar:49/16

3 Uyunu ahbari'r-Rıza:1/29

4 Uyunu ahbari'r-Rıza:1/28

5 Uyunu ahbari'r-Rıza: 1/32

Tutukluluğu Sırasında Yaptığı Vasiyet:

Bir rivayete göre, İmam Kazım (a.s) hicri 179 senesinde tervîye gününden bir gün önce, yani zilhicce ayının yedinci gününde, bir diğer rivayete göre de hicri 179 senesinin Recep ayının 27. gününde tutuklandı.¹

Tutukluluğunun üzerinden elli gün geçtikten sonra İmam Cafer es-Sadık'ın (a.s) oğulları İshak ve Ali, Mekke'de bulunan Abdurrahman b. Eslem'in yanına geldiler. Yanlarında İmam Kazım'ın (a.s) kendi el yazısıyla yazdığı bir mektup vardı. Bu mektupta yerine getirilmesini istediği bazı ihtiyaçları vardı. Dediler ki: İmam (a.s) bu ihtiyaçların şu şekilde karşılanmasını emretti. Eğer başına bir şey gelirse, bunları oğlu Ali'ye verin. Çünkü o, İmam'ın halifesi ve işlerinin yöneticisidir.²

İmam (a.s) Basra hapishanesine götürülürken, Abdullah b. Merhum'u çağırdı ve ona bir mektup vererek onu oğlu Ali'ye ulaştırmasını emretti ve dedi ki: O, benim vasimdir, işlerimin idarecisidir ve oğullarımın en iyisidir.³

Basra hapishanesinden ashabına bir mektup yazarak, oğlu İmam Rıza'nın (a.s) kendisinin vasisi olduğunu bildirdi.

Nitekim Hüseyin b. Muhtar'ın şöyle dediği rivayet edilir: Hapishanede bulunan Ebu'l Hasan'dan (a.s) bize bir levha ulaştı. Levhada, yetkilerim en büyük oğluma aittir, diyordu.⁴

Hicri 180 senesinde - İmam'ın Basra'da bir sene kaldığını ifade eden rivayeti esas alırsak- İmam Kazım (a.s) Bağdat'a geldi. Ali b. Yaktin İmam'ın yanına gitti ve yanında Ali er-Rıza'nın (a.s) olduğunu gördü. Dedi ki: Ey Ali b. Yaktin! Bu, benim oğullarımın efendisidir. Ben ona kendi künyemi bağışladım."

Bu meseleyi Hişam b. Hakem'e açınca, Hişam ona şöyle dedi: İmam, kendisinden sonra yetkinin oğluna ait olduğunu anlatmış.⁵

1 Biharu'l-envar:48/206-207

2 Uyunu ahbari'r-Rıza:1/39

3 Uyunu ahbari'r-Rıza:1/27

4 el-Kafi:1/312; Uyunu ahbari'r-Rıza:1/300; el-İrşad:2/250 Kuleyni'den rivayet edilir. Aynı eserden naklen el-Gaybe, et-Tusi:36/12; İ'lamu'l-vera:2/46; el-İrşad adlı eserden naklen Keşfu'l-gumme:3/61; el-İrşad adlı eserden naklen İ'lamu'l-vera, el-Gaybe ve Biharu'l-envar:49/24

5 el-Kafi:1/311; el-İrşad:2/249; Uyunu ahbari'r-Rıza:1/21 el-Gaybe, et-Tusi, s.35

Hicri 181-183 arası dönemde hapsiten Ali b. Yaktin'e şöyle yazdı: Oğlum, benim çocuklarımın seyididir, ona kendi künyemi bağışladım.¹

er-Rıza'nın (a.s) İmamlığı ve İlan Edilme Zamanı:

İmam Kazım'ın (a.s) yaşadığı şartlar, siyasi kararları ve tavırları gizlemeyi gerektiriyordu. Özellikle kendisinden sonraki imamlarla ilgili kararların gizli tutulması çok daha kaçınılmazdı. Bu yüzden, İmam Kazım'ın (a.s) bunu ilan etmeyi gizlediğini görüyoruz. Ancak, İmam Rıza (a.s) için, bu görevi ilan edeceği özel bir zaman belirlediğini de anlıyoruz.

Yezid b. Selit ez-Zeydi'den rivayet edilir: Mekke yolunda Ebu Abdullah (a.s) ile karşılaştık. Biz bir topluluktuk. Ona dedim ki: Anam babam sana feda olsun, sizler pak imamlarsınız, ancak ölüm size de mutlaka erişecektir. Bana bir şey söyle, bu hususta bana karşı çıkacak kimselere kanıt olarak göstereyim. Dedi ki: Evet, şunlar benim çocuklarım ve şu da onların seyididir. Oğlu Musa'yı işaret etti. Ondan sonra Ebu'l Hasan'la karşılaştım. Ona dedim ki: Anam babam sana feda olsun. babanın (a.s) bana verdiği haberin benzerini senin de bana bildirmeni istiyorum. Bana dedi ki: Babam, bu günlere benzemeyen bir zamanda yaşadı... Ben evimden çıkarken zahiren oğullarıma vasiyet ettim ve onları oğlum Ali'ye ortak kıldım. Ama Batini olarak da vasiyetimi Ali'ye yaptım. Ey Yezid! Bu, sende bir emanet olarak kalsın. Bunu sadece akli başında olan bir kimseye veya yüce Allah'ın kalbini iman veya tasdikle sınadığı bir kimseye söyle... Ama o da bunu ancak Harun'dan beş sene sonra açıklayabilir. Aradan dört sene geçince, ona dilediğini sor, o, inşallah sana cevap verecektir.²

1 el-Kafi:1/313 Öyle anlaşılıyor ki, rivayette ismin gizlenmesi raviden kaynaklanıyor. Burada ravi şartların zorluğunu, olumsuzluğunu göz önünde bulundurarak ismi gizleme gereğini duymuştur. Oğlum derken İmam Rıza (a) kast ediliyor. Dolayısıyla hadisin nassı: Oğlum Ali, çocuklarımın seyididir, şeklindedir.

2 Uyunu ahbari'r-Rıza:1/24-26

ÜÇÜNCÜ BAB

BİRİNCİ BÖLÜM

İmam Rıza (a.s) ve Babası İmam Kazım'ın (a.s) Çektiği Zorluklar:

Harun er-Reşid, İmam Kazım (a.s) ile Müslümanlar arasındaki bağın derinliğini fark etmişti. Zaman geçtikçe İmam'ın (a.s) etkisindeki halk tabanının gittikçe genişlediğini anlamıştı. İmam (a.s) yaşadığı sürece Müslümanlar iki çizgiyi karşılaştırma imkanına sahip olacaklardır: İmam Kazım'ın (a.s) çizgisi ve Harun'un çizgisi... Bu karşılaştırma ile de doğru çizgiyi eğri çizgiden ayırabileceklerdi.

Bu yüzden Harun er-Reşid, İmam'ın (a.s) özgürce faaliyette bulunmasının kendisi için büyük bir tehlike oluşturduğunu gördü. Onu zindana atmak, faaliyetlerini dondurmak ve Müslümanlar üzerinde etkili olmasını engellemek için planlar hazırlamaya başladı.

Bunun yanında İmamKazım (a.s), bir çok meselede ona karşı çıkıyor, itiraz ediyordu ki, Harun er-Reşid gibi bir kişiliğin bunlar karşısında susması mümkün değildi. Nitekim İmam (a.s) da er-Reşid'in İslam ümmetine ve Hz. Peygamberin (s.a.a) şeriatına yönelik düşmanca saldırıları karşısında susmuyordu. İmam Kazım'ın (a.s) itirazları ve karşı çıkışları öyle meselelerle ilgili olarak belirginleşiyordu ki, Harun'un bunları hazmetmesi mümkün değildi. Harun er-Reşid ona: Ey Ebu'l Hasan! Fedek arazisinin sınırlarını belirle, onu sana geri vereyim, deyince İmam Kazım (a.s) ona şu cevabı vermişti: Ben de zaten onu ancak gerçek sınırlarıyla alırım. İmam (a.s) Fedek'in sınırlarını, Aden'den Semerkan'da, Afrika'dan Seyfulbahre ve Hazar denizi ve Ermenistana kadar uzanacak şekilde ifade etti. İmam (a.s) Fedek'in gasp edilmiş hilafet olduğunu söylemek istiyordu. O anda Harun onu öldürmeye karar vermişti.¹

Harun er-Reşid, Hz. Peygamberin (s.a.a) kabrinin başında: Selam üzerine olsun, ey Allah'ın resulü, ey amcamın oğlu! diye selam verince, İmam Kazım (a.s): Selam üzerine olsun, babacığım! dedi. Harun: Bu yaptığın övünmektir, dedi. Sonra bunu hep içinde sakladı.

¹ Rebiu'l-ebrar:1/316; Tezkiretu'l-havas, s.314

Nitekim hicri 169 senesinde onu çağırıldı ve hapse attı. Hapis süresini de uzun tuttu.¹ Daha sonra serbest bıraktı.

Bir gün İmam Kazım (a.s) Harun er-Reşid'in yanına gitti. Harun: Bu nasıl bir evdir? diye sordu. İmam (a.s): Bu fasıkların evidir, diye cevap verdi.²

Harun'un yanında İmam'ın (a.s) dedikodusu çok yapılırdı. Bu dedikodular, Harun'u ona karşı kışkırtıcı nitelikteydi. Özellikle Yahya el-Bermeki'nin tahrikleri çok kışkırtıcıydı. Harun'a şöyle dedi: Doğudan batıdan ona mal taşınıyor. Kendine ait beytülmal var.³

Bunların etkisinde kalarak Harun, hicri 179 senesinde İmam'ı (a.s) hapse attı. Daha önce de söylediğimiz gibi İmam (a.s) Basra hapishanesinde tam bir yıl kaldı.

Hicri 180 senesinde Bağdat'ta hapse atıldı. Böylece bir hapishaneden öbürüne aktarılıp durdu. Nihayet halifenin adamlarından biri Halife'nin emriyle hapishanede ona suikast düzenledi.

İmam Rıza (a.s) ilk yıllarda babasını ziyaret ediyordu. Ali b. Yaktin'in imametinin vasiyet edilmesiyle ilgili rivayetinden de bunu anlayabiliriz.⁴

İmam Kazım (a.s), İmam Rıza'ya (a.s), kendisi yaşadığı süreçte kapısında uyumasını ve bunu, kendisiyle ilgili haber gelinceye kadar sürdürmesini emretti. İmam Rıza (a.s) dört yıl boyunca bunu sürdürdü. Bir gece İmam Rıza (a.s) yatağına gelmekte gecikti, evine gelmedi. Ailesi ürküdü. Sabah olunca, eve geldi, ailesinin yanına girdi ve babasının eşi olan Ümmü Ahmed'e giderek şöyle dedi: Babamın sana emanet ettiği şeyi getir. Ümmü Ahmed bir çılgılık atarak: Allah'a yemin ederim, efendim öldü. İmam Rıza (a.s) onu susturdu ve dedi ki: Bir şey söyleme, kimseye açıklama, haber valiye gelinceye kadar sus.⁵

Muhammed b. Fadl el-Haşimi, İmam Kazım'ın (a.s) emriyle, onun şehadet haberini oğlu İmam Rıza'ya (a.s) ulaştırmış ve ona ulaştırması için bazı emanetler vermişti.

Aynı gün Muhammed, İmam Kazım'ın (a.s) şehadet haberini ulaştırmak üzere Basra'ya gitti. İmam Rıza (a.s) da, onun Basra'ya

1 el-Bidaye ve'n-nihaye:10/183

2 el-İhtisas, s.262; Biharu'l-envar:48/156

3 Mekatilu't-talibiyyin, s.415

4 el-Kafi:1/311

5 el-Kafi:1/381-382

ulaşmasından üç gün sonra peşinden gitti. Basralılardan bazıları onu kendilerine imam olarak kabul ettiklerini belirttiler. Aynı gün Medine'ye geri döndü.

Sonra İmam Rıza (a.s) Kufe'ye döndü ve bağlılarıyla buluştu, ardından Medine'ye döndü.¹

İmam Kazım'ın (a.s) vefat ettiği haberi Medine'de yayılınca Ehl-i Beyt izleyicileri Ümmü Ahmed'in evinin önünde toplandı. İmam Kazım'ın (a.s) oğlu Ahmed'le birlikte toplantı düzenlediler. Ahmed onları alıp kardeşi İmam Rıza'ya (a.s) götürdü. İmam olarak ona biat ettiler.²

İmam (a.s), Müslümanların imamlığını üstlendiğini açıkça ilan etmedi. Bunu gizli tutuyordu. Babasının vasiyetine uyarak bunu dört yıl sonra ilan etti.

İmam Rıza (a.s), babasının çektiği zorluklara, şehit edilinceye kadar bir zindandan öbürüne nakledilişine tanık olmuş, bu acıları derinde yaşamıştı. Şartlar elverişli değildi. Yönetime karşı muhalefet bayrağını açmanın sağlayacağı pratik bir yarar yoktu. İmam (a.s), genelde Müslümanların, özelde Ehl-i Beyt bağlılarının geçtikleri bu zor sürecin koşullarına riayet ederek acısını, imtihanın yürek burkucu zorluğunu yutkunuyor, öfkesini içinde saklıyordu.

Harun er-Reşid Dönemindeki Nisbi Rahatlama:

İmam Kazım (a.s), hicri 183 senesinde halife Harun er-Reşid'in emriyle zehirlenerek şehit edildi. Harun, zehirleme ve suikast haberinin İslam toplumunda yayılmasından korkuyordu. Böyle bir ihtimale meydan vermemek için bir plan hazırladı. Ordu komutanlarını, katipleri ve kadıları, bir de Haşim oğullarını topladı. Sonra İmam'ın (a.s) yüzünü açtı ve: Ona bir suikast düzenlendiğine veya zehirlendiğine dair bir belirti görüyor musunuz? dedi. Hayır, dediler.³

Sindi b. Şahik, fakihleri ve Bağdat'ın ileri gelenlerini içeri aldı. İmam'ın (a.s) naaşını incelesinler, bir yara izi veya boğularak öldürüldüğünü gösteren bir işaret tespit etsinler diye. Sonra İmam'ın

1 el-Haraic ve'l-ceraih:1/341 hds:1; Biharul-envar:49/73

2 el-Muhtar min tuhfeti'l-alem, Seyyid Cafer Bahru'l-ulum, Biharul-envar eki:48/307-308

3 Tarihu'l-yakubi:2/414

(a.s) eceliyle öldüğüne onları şahit tuttu. Onlar da buna şahitlik ettiler. İmam'ın (a.s) mübarek naşı çıkarıldı, Bağdat'ta bir köprünün üzerine konuldu. Bir münadi şöyle seslendi: Bu, Musa b. Cafer'dir. Eceliyle ölmüştür. Ona bakın.¹

Vesveseler Harun er-Reşid'in içini yiyip bitiriyordu. Ortamın, saltanatını tehdit eden geniş tabanlı bir halk hareketi şeklinde patlamasından endişe ediyordu. Bir önlem olarak ve de halkın intikam duygularını ortadan kaldırmak, tepkileri bertaraf etmek maksadıyla İmam Rıza'nın (a.s) ve ailesinin etrafındaki kuşatmayı gevşetti. İmam'a (a.s) karşı şiddet içeren herhangi bir uygulama başlatmadı. Onu öldürmesini isteyenlerin bu önerilerine olumlu karşılık vermedi. Nitekim bunu, İsa b. Cafer'e karşı sergilediği tavrında da gözlemleyebiliriz. İsa, Harun'a şöyle demişti: Ebu Talib ailesi hakkında ettiğin yemini hatırla. Musa'dan sonra imamlık iddiasında bulunan biri çıkarsa mutlaka boynunu vuracağına yemin etmişsin. İşte oğlu Ali imamlık iddiasında bulunuyor. Babası hakkında söylenenler onun hakkında da söyleniyor. Harun ona öfkeyle bakmış ve şöyle demişti: Ne düşünüyorsun? Hepsini öldürmemi mi istiyorsun?!

Halid b. Yahya el-Bermeki, Harun'u, İmam Rıza'yı (a.s) öldürmeye teşvik ettiğinde Harin şu cevabı vermişti: Babasına yaptıklarımız yeter. Hepsini öldürmemizi mi istiyorsun?!

Harun er-Reşid'in takındığı bu tavır, öncelikle halkın intikam duygularını yatıştırmak istemesinden kaynaklanıyordu. Ayrıca casuslarının çokluğuna, durmaksızın kendisine iletilen jurnallere ve sıkı kontrole rağmen, İmam Rıza (a.s) tarafından yönetimine karşı bir muhalefet tavrını da gözlemleyememişti.

İmameti Fiilen Üstlenmesi:

Hicri 183-187 tarihleri arasına denk gelen dönemde İmam Rıza (a.s) imamlığını ilan etmedi. Medine'de hutbe irad etmek veya genel buluşmalar tertip etmek gibi açıktan bir faaliyet de gerçekleştirmedi. Halka açık genel yerlerde bulunduğuna ilişkin bir kayıt da yoktur.

1 el-İrşad:2/242; İ'lamu'l-vera:2/34, Keşfu'l-gumme:3/24

2 Uyunu ahbari'r-Rıza:2/226

3 el-Fusulu'l-muhimme, s.245

Harun er-Reşid, casuslarından aldığı haberlerden, onun olaylardan uzak durduğu sonucunu çıkarıyordu. Bunu aşağıdaki rivayetten de anlamak mümkündür:

“Ebu’l Hasan Ali b. Musa er-Rıza (a.s) pazara geldi. Bir köpek, bir koç ve bir horoz satın aldı. Harun’un ajanı bunu iletince, Harun şöyle dedi: Bu, onun tehlikesinden emin olduğumuz anlamına gelir.”¹

Harun, gizli ajanlarının dışındaki kanallardan gelen ihbarlara itibar etmiyordu. Zübeyr b. Avvam’ın torunlarından birinin kendisine iletildiği şu haber gibi: “Rıza, kapısını açmış ve insanları kendisine tabi olmaya çağırıyor.” Bu haber ulaştığında Harun şu tepkiyi göstermişti: Bu adama hayret ediyorum! Ali b. Musa’nın bir köpek, bir koç ve bir horoz satın aldığını yazıyor. Sonra da hakkında böyle şeyler yazıyor.”²

Harun, Zübeyri’nin sözlerini dikkate almıyor ve İmam Rıza’yı (a.s) kendi haline bırakıyor. İmam Kazım’ın (a.s) şehit edilmesinin üzerinden dört sene geçince, babasının vasiyeti uyarınca - nitekim daha önce buna işaret etmiştik - bu görevi üstlendiğini açıkça duyurdu. Yıl hicri 187. Bu, aynı zamanda Harun’un Bermekileri öldürdüğü senedir de. Bermekilerin öldürülmesi, siyasal sistemin karışmasında büyük rol oynadı. Çünkü Bermekiler yönetimin belkemiğini oluşturuyorlardı. Yönetimin en güçlü dayanağı onlardı. Onların öldürülmeleriyle İmam Rıza (a.s) aleyhindeki jurnaller son buldu, en azından büyük ölçüde azaldı. Ehl-i Beyt mensuplarının öldürülmesini en çok onlar teşvik ederlerdi çünkü. Bu koşullar, İmam’ın (a.s) fiilen imam olduğunu ilan etmesine yardım etti. Görevi fiilen üstlenirken Halife Harun’un kendisini hapse atamayacağından veya öldürmeyeceğinden emindi. Nitekim bazı arkadaşları, imamlığını ilan etmesinden dolayı onu uyarmış ve şöyle demişlerdi: “Büyük bir işi açığa vurdun. Biz, bu tağutun sana bir şey yapmasından endişe ediyoruz. İmam (a.s) onlara şu karşılığı vermişti: “Elinden gelen her şeyi yapacaktır, ama benim aleyhime hiçbir şey yapamaz.”³

Başka bir münasebetle de arkadaşlarına şunları söylemişti: “Harun, vücudumdaki herhangi bir yeri tırmalasa bile, bilin ki ben yalancıyım.”⁴

1 Uyunu ahbari’r-Rıza:2/205

2 Uyunu ahbari’r-Rıza:2/226

3 İlamu’l-vera:2/60; el-Fusulu’l-muhimme, s.245

4 Uyunu ahbari’r-Rıza:2/213

İmam Rıza'nın (a.s) fiilen imam olduğunu ilan etmesi, siyasal bir muhalefet anlamına gelmiyordu. İmam (a.s), yıkıcı fikir ve inançlara karşı savaşmak üzere imamlığını açıklamıştı. İnanç ve şariat alanında saf, katışıksız islami düşüncayı yaymaya özel bir önem veriyordu. İktidarına yönelik siyasal bir muhalefet söz konusu olmadıkça bu da Harun'u ilgilendirmiyordu.

Bu nisbi rahatlığı sağlayan unsurlardan biri de Harun'un önce Rey şehrine (H:189), sonra Horasan'a (H:192) gitmesi ve ardından ölmesiydi (H:193).

İKİNCİ BÖLÜM

Sapma Belirtileri:

Bu bölümde, genelde Abbasi devrinde, özelde Harun er-Reşid dönemi ile oğlu Muhammed'in kardeşi el-Me'mun orduları tarafından H: 198 tarihinde öldürülmesine kadar süren, yani H: 183-198 tarihleri arasındaki dönemde ortaya çıkan değişik sapma belirtilerini sunmaya çalışacağız. Bunun ardından ayrı bir bölüm olarak, İmam Rıza'nın (a.s) bu dönemde yaşanan sapmaları düzeltme ve onarma bağlamında oynadığı rolü açıklayacağız.

Düşünsel Sapma

Abbassiler döneminde sapık fikir akımları çok revaçtaydı. Bu akımlar taraftar ve yardımcı bulmakta zorluk çekmiyordu. Her tarafta bir tartışmadır gidiyordu. Kuşkular zihinleri kemiriyordu. Ümmet işini gücünü bırakmış bu gibi meselelerle ilgileniyordu. Bunun bir anlamı varsa eğer, o da Abbassilerin özellikle bu tür fikirleri yaydıkları, bu fikirleri savunanları yüreklendirdikleriydi. Amaç, ümmetin dikkatini, siyaset, ekonomi ve toplumsal hayat bağlamında aldıkları kararlardan başka yöne çekmekti, egemen sistemin politikalarına karşı muhalif bir tavır takınmalarını gerektirecek olgularla ilgilenemez hale gelmelerini sağlamaktı.

Dini alanda, Yahudilerin, Hristiyanların, Mecusilerin, Sabilerin, Brahmanistlerin, ayrıca Mülhitlerin, Dehrilerin ve bilumum zındıkların inançlarını ve fikirlerini ifade etmede tam bir özgürlüğe sahip olduklarını görüyoruz.

İslami mezhepler alanında da neredeyse adam başına bir mezhep düşüyordu. Salt Rasyonalist fikirler ile idealizm felsefesi yayılmış, cebir (insanın, amellerini kaderin zorlamasıyla yapması), tefviz (insanın amellerini kaderden tamamen bağımsız olarak yapması), irca, tecsim ve teşbih etrafında yoğun tartışmalar yaşanıyordu. Aslında siyasal niteliğe sahip olan mezhepler inanç mezheplerine dönüşmüşlerdi. Örneğin Zeydiye ve İsmailiye mezhepleri, önceleri silahlı cihadı öngören birer siyasal hareket iken, birer inanç ve düşünce mezhebi haline gelmişlerdi. Batıl, ümmetin birliğini

parçalayıcı iddialar bir furya gibi ortalığı kaplamıştı. Peygamberlik iddiası gibi. Ya da bazı kimselerin Hz. İbrahim olduklarını iddia etmeleri gibi. Şayet yöneticiler cesaretlendirmeseydi, sapık akımlara ve mezheplere tam bir özgürlük tanımasalardı, bu mezheplerin Müslümanlar arasında yayılmasına imkan yoktu.

Bazen yöneticiler bizzat kendileri bazı görüşler ortaya atıyor ya da bir fikir ileri sürüyorlardı. Arkasından Müslümanlar bunun etrafında tartışmaya, münakaşaya tutuşuyor, dedikodu denizinde boğuluyorlardı. Böylece Müslümanların dikkati yönetimin uygulamalarından başka tarafa çekiliyordu. Kendileri tarafından ortaya atılan fikirlere karşı çıkanları da ya hapse atıyorlardı ya da öldürüyorlardı. Buna rağmen söz konusu fikirlerin pratik bir etkisi söz konusu değildi. Örneğin Harun er-Reşid Kur'an'ın kadim olduğu fikrini yaymaya çalışıyor, bu düşüncenin benimsenmesini teşvik ediyordu. Buna karşı çıkanları da öldürüyordu. Huzurunda bir kimseyi öldürmüştü. Bunun sebebi sorulduğunda: Onu öldürdüm, çünkü o, Kur'an mahluktur, dedi, diye cevap vermişti.¹

Oğlu el-Me'mun döneminde ise resmi görüş değişti. El-Me'mun babasının görüşünün aksini savundu ve Kur'an'ın mahluk olduğu, kadim olmadığı fikrinin benimsenmesini mecbur kıldı. Bu konuda alimleri sınavdan geçirdiği bile oluyordu.²

Harun er-Reşid, peygamber efendimize (s.a.a) dayandırılan uydurma hadislerin rivayet edilmesini teşvik edici bir tavır içindeydi, özellikle hurafe içeren rivayetleri. Bu gibi rivayetlerin yayılmasına engel olanlara ağır cezalara verirdi. Bunlara birkaç örnek verecek olursak: Ebu Muaviye ed-Darir, Harun'un huzuruna girdi. Yanında Kureyşin ileri gelenlerinden bir adam vardı. Söz döndü dolaştı, derken Ebu Muaviye, Ebu Hureyre'nin Peygamberimize (s.a.a) dayandığı şu hadisi aktardı: "Musa, Adem'le karşılaştı ve ona dedi ki: Sen bizim cennetten çıkarılmamıza neden oldun." Kureyşli adam: Musa, nerede Ademle karşılaşmış?! Kureyşlinin bu tavrına Harun çok kızdı ve: Çabuk kırbaç ve kılıç getirin! Zındık, Allah'a yemin ederim ki, Resulullah'ın hadisini eleştiriyor! dedi. Ebu Muaviye onu sakinleştirmek için çok uğraştı ve: Bunu düşünmeden söyledi. Anlamadığı için ey müminlerin emiri! dedi de zar zor yatıştırdı."³

1 el-Bidaye ve'n-nihaye:10/215

2 Tarihu'lhamis:2/334

3 Tarihu Bağdad:14/8

Harun er-Reşid, görüşlerine ve arzularına uygun hareket eden alimleri cesaretlendiriyor, onlara ikramda bulunuyordu. Buna karşılık büyük alimleri ve Ehl-i Beyt imamlarını hapslere atıyor, onları gözetim altında tutuyordu. Görüşlerine uygun hareket eden alimleri cesaretlendirici tavırlarından biri şudur: Ebu Muaviye'nin ellerine su döküyor ve şöyle diyordu: Senin ellerine kimin su döktüğünü biliyor musun? Hayır, dedi, O dedi ki: Ben, döküyorum. Ebu Muaviye, sensin ey müminlerin emiri! dedi, O: Evet, bunu ilme gösterdiğim saygıdan yapıyorum, dedi.¹

Harun er-Reşid, saltanatına kutsallık kisvesini giydirmeye yönelik fikirleri, görüşleri ve sözleri de teşvik ederdi. Şairin biri, Harun'u "Eminullah" diye nitelediği dört beyitlik bir şiir yazmıştı da Harun, her bir beyte karşılık bin dinar verilmesini emretmişti ve: Bizi daha fazla övseydin, biz de daha fazla verirdik, demişti.² Şairler hazineden mal kapmanın derdine düşmüşlerdi. Yöneticilerin mukaddesliklerini anlatmak için akla hayale gelmedik ifadeler kullanıyorlardı. Hatta biri, Harun er-Reşid'i övmek maksadıyla şunları demişti:

Halifenin sevgisi, öyle bir sevgidir ki, ona boyun eğmez
İlahı isyan eden, fitneler çıkaran.³

Selm el-Hasir, el-Emin ve Harun'u övmek maksadıyla şunları söylüyor:

Hidayet yol göstericisine insanlar ve cinler biat etti
Cafer'in kızı Zübeyde'nin oğlu Muhammed'e
Allah halifeyi onayladı, bina ederken,
Daru'l-hilafeyi en açık ve en görkemli yerde.

Bunun üzerine Zübeyde, yirmi bin dinara aldığı bir mücevheri şaire verir.⁴

Abbasiler, Müslümanları Ehl-i Beyt yolundan uzaklaştırmak için, Ehl-i Beyti destekleyen fakihleri gözetim altına aldılar. Buna mukabil yıkıcı akımların ortaya çıkmasını teşvik ettiler. Bunu, söz konusu akımların taraftarlarına ve sempatizanlarına karşı herhangi bir takibat yapmamalarından anlıyoruz.

1 Tarihu Bağdad:14/8

2 Murucu'z-zeheb:3/365

3 Tarihu'l-hulefa, s.233

4 Tarihu'l-hulefa, s. 233

Örneğin vakıfiye ve gılat şiası akımları ortaya çıkmıştı. Buna karşılık Abbasiler, başta bu akımları kontrol etmek, kuşatmak için hiçbir şey yapmadılar. Bunun nedeni, söz konusu sapık akımların yaygınlaştırarak, Ehl-i Beyt yolunu bulanık göstermek, mektebin temel yapısını parçalamaktı.

Öte yandan halife el-Me'mun, felsefe kitaplarının Yunanca'dan Arapça'ya tercüme edilmesini sağladı.¹ Doğal olarak tercüme, pratikten uzak mantıksal fikir ve kavramların ve zihinsel teoremlerin yayılmasına neden oluyordu.

Abbasiler zamanında kişisel görüş (rey)le fetva vermek, kişisel görüşe dayalı olarak Kur'an'ı tefsir etmek yaygınlaştı. Feri bir hükmü başka bir ferî hükme kıyas etme esasına dayalı batıl kıyas yöntemi temel kural haline geldi. Fetvalar, yöneticilerin arzularına ve şehvetlerine uygun olarak verilmeye başladı.

İbni Mübarek'ten şöyle rivayet edilir: er-Reşid halife olunca, el-Mehdi'nin cariyelerinden birine gönlünü kaptırdı. Cariyeyle birlikte olmak istedi. Cariye: Bunu yapman doğru olmaz. Baban benimle birlikte oluyordu, dedi. Er-Reşid cariyeye aşık olmuştu. Ebu Yusuf'u çağırdı ve sordu: Buna bir çözüm bulabilir misin? Ebu Yusuf: Ey Müminlerin emiri! Bir cariye ne zaman bir şey iddia etse, onu tasdik etmek mi gerekir? Onu doğrulama, çünkü ona güvenilmez. İbni Mübarek şöyle der: Bilmiyorum kime şaşırayım; Müslümanların kanına giren, onların malını talan eden, buna karşılık babasının haremینی çiğnememek için bu duyarlılığı gösteren - öyle ya bir haramı işlememek için bakın ne kapılar çalışıyor- bu adama mı?! Yoksa kendini Müminlerin emirine teslim etmekten kaçınan şu küstah cariyeye mi?! yahut: babanın namusunu lekele ve şehvetini yatıştır, günahı benim boynuma olsun diyen, şu yeryüzünün fakihine ve büyük kadısına mı?!²

Abdullah b. Yusuf anlatır: Harun er-Reşid, Ebu Yusuf'a dedi ki: Bir cariye satın aldım ve satılma sonrası bekleme süresi dolmadan onunla yatmak istiyorum, buna dair bir çözümün var mı? Evet, dedi, onu oğullarından birine hediye et, sonra onunla evlen.³

1 Measiru'l-inafe fi mealimi'l-hilafe: 1/209

2 Tarihu'l-hulefa, s.233

3 Tarihu'l-hulefa, s. 233

İşte fakihler bu şekilde yöneticilerin arzularına tabi olmuşlardı. Onların arzularına, heva ve heveslerine uygun fetvalar verme yarışına girmişlerdi. Ama Ehl-i Beyte (a.s) tabi olup da zalimlere karşı gerçeği haykırma cesaretine sahip olan fakihleri bu genellemenin dışında tutuyoruz. Onlar, yöneticiler ve onların yordakçıları tarafından sürekli bir şekilde sürgünlere gönderiliyor, takip ediliyorlardı.

Bu arada saray fakihleri, zühd ile ilgili yanlış kavramları, sapık tasavvufi anlayış ve literatürü yaygınlaştırarak Müslümanların siyasetle ilgilenmelerine veya yöneticilere muhalif bir tavır içine girmelerine engel oluyorlardı. Derken tasavvuf yayıldı, bir çok insan inzivaya çekildi, hayattan uzaklaştı. Marufu emretme ve münkeri yasaklama görevini yerine getirmez oldular.

Müslümanların Mallarıyla Oynamaları:

Abbasiler, İslam ekonomi sisteminin temel prensiplerine aykırı hareket ettiler. İslam ekonomi sistemine göre, mal, yöneticinin yanında emanettir; onun özel mülkü değildir. Bu malın dağıtımı ve harcaması da şeri ölçülere göre olmalıdır. Ama Abbasiler, bu malları arzularına ve şehvetlerine göre harcıyorlardı. Öncelikle egemenliklerini pekiştirmek için insanların kişiliklerini ve fikirlerini satın almak üzere sınırsızca mal harcıyorlardı. Kelimenin tam anlamıyla çılgın bir debdebe ve şımarıkça bir konfor içinde bir hayat sürdürüyorlardı. Cariyelere, şarkıcılara ve dalkavuklara beytülmalden/devletin hazinesinden büyük bir ödenek ayırırlardı. Bir ara Harun er-Reşid'e, Musul'dan büyük bir meblağ tutan vergi ve çok sayıda mal getirildi. Derhal bu malın cariyelerinden birine verilmesini emretti. İnsanlar dehşete kapıldılar ve homurdanmaya başladılar. Ebu'l Atahiye: Bu malın tamamını bir kadına mı veriyor? Hem de elime ondan hiçbir şey geçmediği halde? dedi. Sonra Harun'un huzuruna girdi ve üç beyitlik bir şiir okudu. Harun ona yirmi bin dirhem verdi. Fadl b. Rebi beş bin dirhem de fazladan verdi.¹

İbrahim b. El-Mehdi bir gün Harun'a bir şarkı okudu. Bunun üzerine Harun, ona bir milyon dirhem verilmesini emretti.²

Halife Harun er-Reşid, yetmiş bin dirheme bir cariye satın almıştı. Ona hediye olarak on iki bin dirheme bir mücevher aldı. O gün,

1 el-Eğani:4/67

2 el-Eğani:10/99

cariyeye, kendisinden bir şey istediği zaman mutlaka vereceğine dair de yemin etti.¹

Buna karşılık aynı dönemde bir çok müslümanın fakru zaruret içinde yaşadıklarını görüyoruz. Bunu Harunla konuşan Kureyşli iki adamın sözlerinden de anlamak mümkündür. Onlar: “Felaketler bizi mahvetti. Musibetler mallarımızı alıp götürdü,” diyorlardı.² Varlık içinde şımarıp konforlu hayat sürdürme, çılgınca mal harcama halifelerin, onlara yakın olan vezirlerin ve valilerin payına düşmüştü. Harun er-Reşid’in Horasan valisinin mal varlığı seksen milyon dirhemi bulmuştu.³

Halife Harun er-Reşid’in servetininse haddi hesabı yoktu. Öldüğünde geride yüz milyon dinar değerinde ev eşyası, mobilya, mücevher, gümüş, hayvan, ayrıca yirmi beş milyon dinar para bırakmıştı.⁴

Çocukları da lüks içinde yaşamak, çılgınlar gibi harcamak ve Müslümanların mallarıyla diledikleri gibi oynamak hususunda onun yolunu izlediler. Örneğin oğlu Muhammed el-Emin kendisi için kubbeli bir saray yapmıştı. Buraya ipek ve atlastan, kızıl altın yaldızlı sergilerden ve ibrişim türlerinden sergiler ve perdeler yaptırmıştı.⁵

Müslümanların yoksulluk içinde yaşadıkları bir dönemde el-Emin’in sınır tanımadan Müslümanların mallarıyla oynadığını görüyoruz. Henüz küçük bir çocuk iken onun için bir balık avlanmıştı. Balığa altın iki küpe taktı. Küpelerde inci taneleri vardı. Bazıları küpelerin taşlarının yakut olduğunu söylemişlerdir.⁶ Hazinesinin mallarını eğlence için harcar, meclisine katılan arkadaşlarına dağıtır, iğdiş edilmiş nedimelerine verirdi.⁷

El-Me’mun evlenirken harcadığı malın haddi hesabı yoktu. Fars ve Ahvaz vilayetlerinin bir yıllık gelirinin eşinin babasına verilmesini

1 el-Eğani:16/342-343

2 el-Eğani:16/261

3 Tarihu’t-taberi:8/324

4 Tarihu’l-hulefa, s. 237

5 Murucu’z-zeheb:3/392

6 Murucu’z-zeheb:3/394

7 el-Kamil fi’t-tarih:6/294

emretti.¹ Onun zamanında Bağdat valisinin adamları, insanların mallarını ve mülklerini talan ederlerdi de kimse onlara engel olmazdı.²

Ahlaki Yozlaşma:

Çılgınlar gibi eğlenme, varlık ve lüks içinde şımarmanın egemen olduğu bu atmosferde, halifenin hayatında, hükümet kurumlarında, dolayısıyla ümmette ahlaki yozlaşma ve sapıklıklar ala bildiğine yayıldı. Halife oyun ve eğlenceye dalmış, şehvetinin peşinden gidiyordu. O, ilk kez asa oyununu, top oynamayı icat eden, ok yarışı düzenleyen halifedir. Abbasi halifeleri içinde satranç oynayan ilk halife de odur.³

Harun er-Reşid at yarışları düzenlerdi. Bir gün onun atı birinci oldu. Şairlere, atı hakkında şiir yazmalarını emretti. Şairler içinde en önce Ebu'l Atahiye şiirini okudu. Harin ona büyük bir ödül verdi.⁴

Yukarıda sözünü ettiğimiz şeylerin bazıısı mübah olmakla birlikte geniş bir coğrafya'ya yayılan, türlü tehlikelerle ve İslam düşmanlarının komplolarıyla çevrilmiş bulunan bir İslam devletinin yöneticisine yakışmazdı.

Müziğe düşkünlü. Müziğe verdiği önemin, müzisyenleri teşvik edişinin bir göstergesi olarak şarkıcılara rütbelere ve sınıflara tahsis etmişti.⁵

Daha önce de söylediğimiz gibi şarkıcılara büyük paralar veriyor, pahalı hediyeler dağıtıyordu. Şarkı söyleyen cariyelerden üç tanesine tutkundu. O kadar ki, onlar hakkında bir de şiir yazmıştı:

Üç kadın dizginlerime hakim olmuşlar
Kalbimin her tarafını kaplamışlar
Ne oluyor? Bütün dünya bana boyun eğerken,
Bana isyan eden bu üç kadına itaat ediyorum
Bu arzunun hakimiyetinden başka bir şey değildir
Ona yenildim ve egemenliğime uydular.⁶

1 Murucu'z-zeheb:3/443

2 Tarihu't-taberi:8/551

3 Tarihu'l-hulefa, s.237

4 el-Eğani:4/43

5 Tarihu'l-hulefa, s. 237

6 el-Eğani:16/345; Fevatu'l-vefiyat:4/226

Savaşlarda binlerce asker ölürken, ölümlerin ve yaralıların çokluğuna aldırmadığını, buna karşılık Heylane adlı cariyesinin ölümünden dolayı acı duyduğunu görüyoruz. Adı geçen cariyenin ölümü üzerine şu mersiye yazmıştı:

Ağlayanlar onun için ağlarlar
Onun için mersiyeler dizerler
Uzun bir hastalık yaratıldı
İşte bana kalan miras da budur.¹

Devamlı şarap içerdi. Bazen meclisine katılanlara bizzat kendi elleriyle şarap sunardı.²

Gülmeyi ve şakalaşmayı o kadar severdi ki, İbni Ebu Meryem el-Medeni'yi yanından ayırmazdı. Ondan ayrı kalmaya tahammül edemezdi ve onunla konuşmaktan, şakalaşmaktan da usanmazdı. Bu adamı o kadar kendine yakın kılmıştı ki, sarayında bir eve yerleştirdi, haremine karışmasını, sırdaşlarının, kölelerinin ve hizmetçilerinin arasına katılmasını sağladı.³

Ayıp sözleri, hayasızca lakırdıları dinlemekten sakınmazdı. Bunları meclisinde rahatlıkla dile getirilebilirdi. Bir gün Abbas b. Muhammed içi misk ve anber dolu bir kap hediye etti. Harun da bunu İbni Ebu Meryem'e hediye etti. Abbas buna üzüldü ve İbni Ebu Meryem için şöyle dedi: Bunun anası o.....dur. Eğer bu kokuyu sürünürse mutlaka ... büyür. Harun güldü. Sonra İbni Ebu Meryem yerinden fırladı. Elini kabın içine daldırıp çıkardı ve avret yerlerine, diğer bütün organlarına sürdü. Sonra hizmetçisine, kapta kalan diğer kokuyu karısına götürmesini ve ona şöyle demesini emretti: Bunu sür. buradan gelince seni ..." Bu çirkin ve yüz kızartıcı sözleri duyan Halife Harun gülüyordu. Bununla da kalmadı, İbni Ebu Meryem'e yüz bin dirhem bağışladı.⁴

El-Emin yönetime gelince, kendisine iğdiş edilmiş oğlanlar bulmalarını emretti. Bunlara büyük paralar ödeyerek satın aldı. Gece gündüz onlarla baş başa kalmaya başladı... Bir bakıma sarayında görevliler statüsüne getirdi. Sonra bütün ülke çapında soytarılardan toplatılmasını emretti. Onları da sarayında oturtmaya başladı. onlara

1 Fevatu'l-vefiyat:4/226

2 Hayatu'l-imam Ali b. Musa er-Rıza:2/224

3 Tarihu't-taberi:8/349

4 Tarihu't-taberi:8/349-350

yiyecek tahsis etti. Kardeşlerinden ve aile fertlerinden sakladı. Onlarla ve onların başındaki kişilerle gizlice buluşur oldu. Beytülmalde ve yanında bulunan mücevherlerden oğlanları, nedimleri, sohbet arkadaşları için pay ayırdı. Gezileri için saraylar, yalnız kalacağı, eğleneceği ve oyun oynayacağı saraylar yapılmasını emretti. Dicle nehrinde, biri arslan, biri fil, biri kartal, biri yılan ve biri de at şeklinde beş tane gemi yaptırdı. Bunların yapımı için büyük paralar harcadı.¹

Açık bir alanda bir yer hazırlanmasını emretti. Derhal en pahalı sergilerin serildiği, eşyaların döşendiği bir mekan hazırlandı. Altın, gümüş kaplar, türlü mücevherlerle danıtılmış sofralar kuruldu. Cariyelerinin başındaki kadına, kendisi için yüz cariyeyi hazırlamasını emretti. Bunlar onarlı gruplar halinde yanına çıkıyorlardı, ellerinde udlar vardı ve koro halinde şarkı söylüyorlardı...²

Horasan'da Fadl b. Sehl'in yanında Muhammed el-Emin'den söz edildi. Dedi ki: Şairi, onun da bulunduğu bir mecliste şöyle demiştir:

Haberin ola! Şarap sun bana

Ve bu şaraptır de.

Sakın gizlici sunma

Açıktan sunma imkanı varsa

Böyle birisi öldürülmesi nasıl helal olmaz ki?³

İbni Esir onu tanımlarken şunları söylüyor: “Onun hayatında, kendisi hakkında iyi şeyler söylememizi gerektirecek ağırbaşlılık, adalet veya deneyim gibi bir şeye rastlayamadığımız için, onun hakkında iyi şeyler söylememiz mümkün değildir.”⁴

Halife el-Me'mun da babasının ve kardeşinin yolunu izledi; onlar gibi eğlenceye, oyuna daldı, müzik ve çalgıya düşkünlük sergiledi. İshak b. İbrahim b. Meymun şunları anlatıyor: “el-Me'mun, Allah'ın yarattığı kullar içinde kadınlara en düşkün olanıydı. Kadınlara eğiliminin şiddeti bakımından onun gibisi yoktu. Onun gibi kadınlarla oturup kalkan, onlarla oynayan birini görmedim.”⁵

1 el-Kamil fi't-tarih:6/293-294

2 el-Kamil fi't-tarih:6/295

3 el-Kamil fi't-tarih:6/295

4 el-Kamil fi't-tarih:6/295

5 el-İkdu'l-ferid:8/156

Nedimeleriyle şarap içerdi, sonunda sarhoş olurlardı, sarhoşluğun etkisiyle yemedikleri herze kalmazdı.¹

Bir çok kanaldan el-Me'mun'un nebiz adı verilen içkiyi içtiği rivayet edilmiştir.²

Geceleri, cariyeler, şarkıcılarla birlikte şarap içerek müzik dinleyerek sabaha kadar uyanık kalırdı. Bir gece, Muhammed b. Hamid, şarap içmekte olan el-Me'mun'un başında dikilmişti. Arib isimli cariyeye öne çıktı ve şarkı söylemeye başladı. el-Me'mun, bir gerekçe olmadan ileri atılıp şarkı söylemesinden hoşlanmadı. Muhammed b. Hamid dedi ki: Ben, efendim, ondan bir öpücük aldım. Bunun üzerine el-Me'mun şöyle dedi: Muhammed b. Hamid'i cariyem Arib'le evlendirdim. Mehir olarak da dört yüz dirhem verdim... Ama Arib, sabaha kadar el-Me'muna şarkı söyledi. İbni Hamid de kapıda bekliyordu.³

Ahlaki yozlaşmanın bir göstergesi de şudur: el-Emin döneminde, ardından el-Me'mun döneminde kadılık yapan bir adam vardı. Bu adam homoseksüeldi. Bunu bilmeyen kalmamıştı. Nihayet Müslümanlar el-Me'mun'a şikayette bulundular. El-Me'mun'un cevabı şu oldu: Bundan dolayı değil de, verdikleri hükümlerden dolayı onu şikayet etselerdi ya. Nihayet şikayetler artınca, onu görevden aldı. Fakat daha sonra bu adam onun nedimelerinden biri oldu ve bir çok işte onu imtiyazlı kıldı.⁴

Ahlaki sapma yönetime yakın kişiler de iyice belirginleşmişti. El-Me'mun'un yönetime geldiğinin ilk dönemlerinde bazı askerler ve polisler Bağdat ve Kerh gibi şehirlerde açıktan açığa günah işlerlerdi. Yol kesip insanları soyuyorlardı. Yoldan gelip geçen oğlanlara ve kadınlara her kesin gözü önünde el koyup kaçırıyorlardı. Topluca köylere giderlerdi. Ele geçirebildikleri kadarıyla mal ve eşya alarak geri dönüyorlardı. Sultan onların bu davranışlarına engel olmuyordu. Aslında buna gücü de yetmezdi. Çünkü sultan gücünü onlardan alıyordu ve onlar sultanın sırdaşlarıydılar.⁵

1 el-Kamil fi't-tarih:6/437

2 Tarihu'l-hulefa, s.260

3 Tarihu'l-hulefa, s.260

4 Murucu'z-zeheb:3/435

5 Tarihu't-taberi:8/551

Siyasal Yozlaşma

1- Harun Döneminde Siyasal Durum:

İmam Rıza (s.a.a) fiilen imamlık görevini üstlendiği dönemde, on sene Harun er-Reşid yönetimine tanık oldu. H:183 tarihinde 193 tarihine kadar süren bu dönemde Harun'un yönetim tarzı kendisinden önceki sultanların yönetim tarzından farklı olmadı. Ne de İmam Kazım'ın (a.s) imamlığı dönemindeki uygulamalarından farklı bir uygulama sergiledi. Ancak Harun İmam Rıza'ya (a.s) karşı açık bir cephe de almadı. Çünkü siyasi koşullar ve ortam buna elverişli değildi. İmam Kazım'ın (a.s) zehirlenerek öldürülmesi, onun sürekli olarak endişe ve korku içinde yaşamasına neden oluyordu. Ehl-i Beytle (a.s) bağlantılı olarak tepkilerin silahlı kalkışmaya dönüşmesinden endişe ediyordu. Bu yüzden İmam (a.s) şehit edilince, komutanları, katipleri, Haşimileri ve kadıları topladığını ve İmam'ın yüzünü onlara göstererek: onun suikastle öldürüldüğüne dair bir belirti görüyor musunuz yüzünde?" dediğini görüyoruz.¹

Bu yüzden İmam Rıza'ya (a.s) karşı aynı politikayı izlemedi. Daha önce de işaret ettiğimiz gibi, onu öldürmesi yönündeki önerileri reddetti. Bunun yanında İmam Rıza (a.s) da siyasi hareket alanında özel bir politika izledi. Harun'a, hareketinden endişe etmesine neden olacak en ufak bir gerekçe vermedi. Kaldı ki, Harun'a gönderilen raporların büyük bir kısmında İmam Rıza'dan (a.s) siyasi bir hareket beklenmediği belirtiliyordu.

Şu halde Harun yönetimi, İmam Rıza (a.s) açısından çok daha esenlikli, çok daha selametli bir dönem olarak belirginleşmişti. Bununla beraber bu yönetim, aşağıda işaret edeceğimiz özellikleriyle de tarihteki yerini almıştır:

Birincisi: Terör

Diğer Ümeyye oğulları ve Abbasoğulları sultanları gibi Harun'un iktidara gelişi de Resulullah efendimizin (s.a.a) nassına dayalı olarak gerçekleşmediği gibi, Müslümanların seçimiyle de olmuş değildi. O dönemde geçerli olan teorileri baz alırsak, ehlul'lhal ve'lakd olabilecek seçkinler tarafından da seçilmemişti. Aksine, kendisinden

¹ Tarihu'l-yakubi:2/414

önceki sultanın veliaht olarak çok önceden tayin etmesiyle bu göreve gelmişti. Bunun bilincinde olduğu için de saltanatını korumak için mümkün olan her yöntemi kullanma esasına dayalı bir yönetim tarzı benimsedi. Yönetimini güçlendirme amacına yönelik olarak aldatma ve hile yolunun yanı sıra terör estirme yöntemini de etkin bir şekilde kullandı. Barışçı yöntemleri benimsemiş olsa bile hiçbir muhalefet hareketine müsamaha etmedi. Tıpkı hiçbir öğüte, marufun emredilmesine ve münkerin yasaklanmasına müsamaha göstermediği gibi. Bir keresinde halka hitap ederken adamın biri ayağa kalktı ve: “Yapmayacağınız şeyleri söylemeniz, Allah katında büyük bir nefretle karşılanır.”¹ ayetini okudu. Harun er-Reşid bu adama yüz kırbaç vurulmasını emretti.²

H.188 tarihinde Harun, Ahmed b. İsa el-Alevi’ye yakın adamlardan birini yakaladı. Adam, el-Alevi’nin nerede olduğunu söylemediği için, doksan yaşını aşkın olduğu halde, dövülerek öldürüldü.³

Harun er-Reşid, Yahya b. Abdullah b. Hasan b. Hasan’ı önce sürgün etti. Sonra can güvenliği vererek geri getirdi. Adam yanına getirilince hapse atılmasını emretti. Ölünceye kadar hapiste kaldı. Söylendiğine göre, hapishane görevlisi günlerce yiyecek verilmesini engellediği için açlıktan öldü.⁴

Onun zamanında Hamid b. Kahtabe et-Tai, altmış tane aleviyi öldürdü ve Harun’un emriyle cesetlerini Tus’ta bulunan bir kuyuya attı.⁵

Tam bir terör estirmesine ve Ali taraftarlarını acımasızca öldürmesine rağmen, İmam’ı (a.s) öldürme girişiminde bulunmamıştır. Sadece tehditlerle yetinmiştir. Ya da öldürülmesi için planlar yapmış, ama uygulamamıştır. Örneğin bir keresinde şunları söylemiştir: Yemin ederim, bu sene Mekke’ye gideceğim, Ali b. Musa’yı yakalayacağım ve onu babasının yanına göndereceğim... Bu haber İmam’a (a.s) ulaşınca şöyle dedi: O, bana bir kötülük edemez.⁶

1 Saff, 3

2 el-İkdu’l-ferid:1/51

3 Tarihu’l-yakubi:2/423

4 Taruh’l-yakubi:2/408

5 Uyunu ahbari’r-Rıza:1/109

6 İsbatu’l-vasiye, s.174

Bir gün Harun er-Reşid, İmam'ın (a.s) huzuruna getirilmesini emreder. İmam (a.s) yanındaki görevliye şöyle der: O, bu vakitte ancak bir felaket için beni çağırıyor. Ama Allah'a yemin ederim ki, o istemediğim bir şeyi bana yapamaz. Nitekim İmam (a.s) Harun'un yanına girince, Harun ona ikramda bulunur, ailesinin ihtiyaçlarını yazmasını ister. İmam (a.s) çıkınca, Harun oradakilere şöyle der: Ben bir şeyi istedim, Allah da bir şey yapmak istedi. Allah'ın istediği daha hayırlıdır.¹

İmam (a.s), Harun'un casuslarının, ajanlarının sıkı takipleri ve kontrolleri altında kaldı. Her dediğini ve her yaptığını Harun'a rapor ediyorlardı. Buluşmalarını ve ziyaretlerini teker teker kaydediyorlardı. Ama İmam, Harun'un, kendisinden yana, kendisini güvende hissetmesi için, (a.s) çok tedbirli davranıyordu.

İkincisi: İstibdat

Harun er-Reşid, baskıcı zorba bir yönetim anlayışını esas aldı. İstibdatı kendisinden sonraki üç oğluna miras bıraktı. Halifelğe ehil olmadığını itiraf ettiği halde, karısı Zübeyde'yi memnun etmek için Zübeyde'nin oğlu Muhammed'i veliaht olarak seçti. Şöyle demişti: Muhammed'i öne geçirdim. Ama onun heva ve hevesine uyan, elinde avucunda olanları har vurup harman savuran bir müsrif olduğunu, cariyelerin ve kadınların etkisinde kalarak karar verdiğini biliyorum. Eğer Ümmü Cafer - yani Zübeyde - olmasaydı ve de Haşimilerin tercihi bu yönde olmasaydı, Abdullah'ı öne geçirirdim.²

Zübeyde istediği için, oğlunu veliaht seçti. Oğulları arasında yaşanacak taht kavgaları dolayısıyla Müslümanların başına gelecek felaketleri dikkate almadı. Nitekim bu savaşlarda binlerce Müslüman öldü, Müslümanların malları heba oldu.

Diktatörlüğünün bir göstergesi, bütün yönetim ve askeri makamlara akrabalarını, yakın adamlarını ve dalkavukları getirmesidir. Bu makamlara getirdiği kişilerin dini, ahlaki ve idare anlamda ehil olup olmadıklarına bakmamıştır.

1 Biharu'l-envar:49/116

2 Tarihu'l-hamis:26/334

Üçüncüsü: Dış Tehlikeler

Devlet ve hükümet dış tehlikelerle kuşatılmıştı. İmam Rıza'nın (a.s) imamlığının ilk dönemlerinde Hazarlar¹ Müslümanlara, derin etkiler bırakan, yıkıcı bir darbe indirdiler. Bu saldırıda binlerce Müslüman öldü, yüz binden fazla kadın ve erkek esir alındı. Tarihçilerin dediğine göre, Müslümanların başına, o güne kadar bir benzeri duyulmamış büyük bir felaket geldi.²

Bizanslılar, Müslümanlara saldırmak için fırsat kolluyorlardı. İfade birde yaptıkları anlaşmaları bozuyorlardı, ancak kanlı savaşların sonunda eski anlaşmaya bağlı kaldıklarını ilan ediyorlardı. Harun'un düzenlediği seferler, İslamı yaymak veya İslam devletinin egemenlik alanını genişletmek gibi bir amaca dayanmıyordu. Aksine, Müslümanları oyalamanın, onları siyasetten ve muhalefetten uzaklaştırmanın yanı sıra, sultanın arzusu ve de daha geniş alanlara ve daha çok insana hükmetme duygusu esas alınıyordu. bizzat Harun er-Reşid'in hayat tarzı bunun en somut kanıtıdır. Çünkü İslam'a ve Müslümanlara düşkün, onlara özen gösteren bir kimse cariyelerle düşüp kalkmaz, eğlenceler içinde gününü gün etmez, zevk ve safa içinde bir ömür geçirmez.

Dördüncüsü: İç Cephenin Çözülmesi

Yönetimi boyunca Harun er-Reşid'in uyguladığı yanlış politikalar yüzünden iç cephede çözümler ve karışıklıklar baş gösterdi. H. 184 tarihinde Ebu Amr Hamza eş-Şari isyan etti. Bu isyanı H.185 tarihine kadar devam etti. Harun, binlerce yandaşını ve onunla birlikte isyana katılanları öldürerek hareketi bastırdı.

Aynı sene içerisinde Taberistan halkı, Harun er-Reşid'in valisini öldürdüler.

Yine aynı senede Ebu'l Hasib ikinci kez baş kaldırdı. Nesa, Ebiyurt, Tus, Nisabur bölgelerini ele geçirdi. Merv ve Serahs üzerine yürüdü, gün be gün güç kazandı. Bu hareket, iki taraftan binlerce kişinin ölmesinden sonra, ancak H.186 tarihinde bastırılabilirdi.³

İç cephedeki çözülme H.187 tarihinde iyice genişledi. O tarihte Harun er-Reşid, yönetimin temelini oluşturan, yönetimin en büyük

1 Tatarlardan bir topluluk.

2 Tarihu'l-İslam, ez-Zehebî (Havadisü sene:181, 191), s.12

3 Tarihu't-taberî:8/272-273

destekçileri konumunda olan Bermekileri öldürmeye başladı.¹ Abbasilerin rakiplerini ve muhaliflerini bertaraf etme, saf dışı bırakma hususunda en büyük rol bu ailenindi.

Aynı yıl içinde Harun, Oğlunun ispiyonculuğu, hilafet talebinde bulunduğu iddiasıyla Abdumelik b. Salih b. Ali el-Abbasi'yi hapse attı.²

Bermekilerin intikamını almak istediği için İbrahim b. Osman b. Nahik öldürüldü.³

H. 189 tarihinde Harun er-Reşid, Horasan valisi Ali b. İsa b. Mahan'ın kendisine muhalefet ettiği haberini aldıktan sonra, Rey'e hareket etti. Bunun yanında kendisiyle Horasanlılar arasındaki bağlar da kesilmişti. Dört ay sonra, valiyi azletmeksizin Bağdat'a geri döndü.⁴

Yönetimdeki hassas mevkilerde bulunan görevlileri sıkça değiştirirdi Harun. Örneğin polis kuvvetleri komutanlığına tam seksen kişi gelmişti. Birini atar, arkasından bir başkasını atardı.⁵

Yanlış politikalar, Harun er-Reşid ile ümmet arasındaki bağların zayıflamasına neden oldu. Bu zayıflık git gide nefret ve kine dönüştü. Örneğin Harun er-Reşid Mekke'de Fudayl b. İyad'ın yanına uğradığı sırada Fudayl: İnsanlar bu adamı sevmiyor, demişti.⁶

Kısaca özetleyecek olursak, Harun er-Reşid yönetiminin geçtiği siyasal süreç, onu, İmam Rıza'yı (a.s) öldürmekten alıkoyuyordu. Bir kere, babasını hapiste öldürdüğü tarih çok yakındı. Bir diğer husus da, bir alevi isyanı o dönemde söz konusu değildi. Şayet böyle bir isyan gerçekleşmiş olsaydı, sorumluluğunu İmam'a (a.s) yüklemekten kaçınmayacaktı.

Bu dönemde İmam (a.s), her koşulu ve ortamı barışçıl bir yöntemle ıslah etme esasına dayalı bir hareket tarzı izliyordu. İmam (a.s), açıktan muhalefet bayrağını açmadan sahîh siyasal kavramları yerleştirmeye çalışıyordu.

1 Tarihu't-taberi:8/287

2 el-Kamil fi't-tarih.6/180

3 el-Kamil fi't-tarih.6/186

4 el-Kamil fi't-tarih.6/191,192

5 Tarihu'l-yakubi:2/429

6 Tarihu Bağdat:14/12

2-Muhammed el-Emin Döneminde Siyasal Ortam:

İmam (a.s), Muhammed b. Harun'un, H.193'ten H.197'ye kadar süren beş yıllık yönetimine tanık oldu. Bu süre zarfında, Muhammed el-Emin, özelde İmam'a ve genelde Ehl-i Beyte karşı herhangi bir terör ve sindirme hareketinde bulunmadı. Onu ve diğer Alevileri ölümle tehdit etmedi. Tarih, böyle bir düşünceyi taşıdığına dair bir bilgi de aktarmamaktadır bize. Belki de içinde bulunduğu koşullar, böyle bir şeyi gerçekleştirmesine imkan vermiyordu. Tahta çıktığının ilk dönemlerinde, onunla kardeşi Abdullah el-Me'mun arasında ihtilaf baş gösterdi. İslam devleti, iki ayrı yönetime bölündü. Her birinin destekçileri ve bağlıları vardı. Her birinin mal ve silah kaynağı bulunuyordu.

H.194 tarihinde Hummes halkı Abbasi yönetimine baş kaldırdı. Muhammed el-Emin'in ordusunun komutanı, Hummes'in ileri gelenlerini öldürdü, halkın büyük bir kısmını zindanlara attı ve bölgeyi ateşe verdi. İsyan, ancak binlerce insanın öldürülmesinden ve ekonominin tamamen çökmesinden sonra bastırılabilirdi.

Aynı sene, el-Emin, minberlerde oğlu Musa'nın veliaht olarak tayin edildiğinin ilan edilmesini emretti. Sonra kardeşi el-Me'mun'dan, oğlunun veliahtlığını tanımasını emretti, ama el-Me'mun bunu reddetti.

H.195 tarihinde Kardeşi el-Me'mun'la savaşmak üzere Horasan bölgesine bir ordu gönderdi. Ancak ordusu ağır bir yenilgi aldı. H.197 tarihine kadar peş peşe ordular göndermeye devam etti. Fakat orduları bir türlü Horasan'ı ele geçiremiyordu. Her seferinde eli boş geri dönüyordu. Sonunda el-Me'mun, ordusunu Bağdat'a kadar takip etti ve tam bir yıl süreyle başkenti kuşatma altında tuttu.

H.198 tarihinde el-Me'mun'un orduları, uzun ve iki taraftan binlerce insanın hayatına mal olan kanlı bir savaştan sonra Bağdat'ı ele geçirdi. El-Emin ve yanında kalan adamları öldürüldü. El-Me'mun, kardeşini öldürdükten sonra, devletin rakipsiz tek hakimi oldu.¹

Bu koşullar, İmam Rıza'nın (a.s) ve diğer Alevilerin sıkı bir takibe alınmasına imkan vermiyordu. Doğal olarak İmam (a.s) da bu koşulları değerlendiriyordu. İslam toplumunda bozulmuş yanların, ıslah edilecek durumda olanları ıslah ediyor, şii bir halk tabanının

1 el-Kamil fi't-tarih H.6/222-282

oluşması için gayret ediyordu. Sahih kavram ve fikirleri yayıyordu. Bu arada aleviler (Ehl-ibeyt soyundan gelen seyitler), askeri örgütlenmelerini yeniden oluşturmaya başladılar. Yönetimin ve İslam ümmetinin geçmek üzere olduğu yeni aşamaya uygun bir tavır geliştirmeye hazırlık yapıyorlardı.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Veliaht Olmadan Önce İmam Rıza'nın (a.s) Rolü:

Bütün fakihlerin gözü İmam Rıza'nın (a.s) üzerindeydi. İlim talebelerinin kalpleri ona yöneliyordu. İmam'ın (a.s) şu sözü bunun tanığıdır: “Hz. Peygamberin (s.a.a) ravzasında oturdum. Bir çok Medine uleması da orada bulunurdu. Herhangi bir meseleye cevap vermekte zorlandıkları zaman, hepsi de beni gösterirlerdi. Meseleyi bana iletirlerdi ve ben de cevabını verirdim.”¹

İmam Rıza (a.s), bağlılarına, insanların akıl düzeylerini gözetmelerini, akıllarının alamayacağı fikir ve inançları onlara dayatmamalarını emrederdi. Örneğin Muhammed b. Abid'e şöyle demişti: “Abbasi'ye, tevhid gibi meseleler hakkında konuşmamasını, insanlarla bildikleri şeyleri konuşmasını, istemedikleri, hoşlanmadıkları şeyler hakkında konuşmamasını söyle.”²

Fikri ve Dini İslah

İmam Rıza (a.s), fikri karışıklığın, Müslümanların zihinlerinin bulanmasına neden olduğu gerçeğini açık bir şekilde dile getirmiştir. İslam düşmanlarının, düşünceleri ve İslami kavramları çarpıtmak maksadına yönelik olarak kullandıkları pratik ve teorik yöntemlere karşı bütünsel bir kaide ortaya koymuştur. Bu bağlamda şöyle demiştir: “*Bize muhalif olanlar, bizim faziletlerimizle ilgili haberler uydurdular. Bunu üç kısım halinde ortaya koydular: Bir kısmı, aşırılık; bir kısmı kusur isnat etme; bir kısmı da düşmanlarımızın ayıplarını açıkça dile getirme mahiyetindedir. İnsanlar aşırılıkları duyduklarında, bizim şiamızı tekfir ettiler ve onları, bizim tanrılığımızı iddia etmekle suçladılar. Bize kusur isnat eden haberleri duyduklarında, bizim kusurlu olduğumuza inandılar. Bizim düşmanlarımızın isimlerini anarak ayıplarının açıklandığını duyduklarında, bu sefer bize isimlerimizle dil uzattılar ...*”³

İmam Rıza (a.s), fikri ıslah alanında birkaç yöntemi esas almıştır. Aşağıda bu yöntemlerin açıklamasına yer vereceğiz:

1 İ'lamu'l-vera:2/64;Keşfu'l-gumme:3/107; Biharul-envar:49/100

2 et-Tevhid, s.95

3 Uyunu ahbari'r-Rıza:1/304

Birincisi: Fikri Sapmalara Cevap

İmam Rıza (a.s), her türlü fikri sapmaya cevap vermiştir. Bununla, fikri sapmayı savunanlarla bu fikirler arasındaki bağları koparmayı amaçlamıştır. Bazen bu tür fikir ve görüşleri hedef alırken, bazen de bu fikir ve görüşleri ortaya atanları ve bunlardan etkilenenleri hedef alırdı.

Örneğin Müşebbihe düşüncesine karşı çıkarken şunları söylemiştir: “İlahi! Kudretin açıktır, zayıf değildir. Fakat seni hakkıyla bilemediler. Seni takdir ettiler; ama kendini vasfettiğin şekilde değil. İlahi! Ben, teşbihle seni arayanlardan uzağım. Senin benzerin yoktur.”¹

Cebriyecilerin ve kaderiyecilerin iddialarını reddederken şöyle buyurmuştur: “Kim, Allah’ın bizim fiillerimizi yaptığını, sonra bu fiillerden dolayı bize azap ettiğini söylerse, cebriye düşüncesini ileri sürmüş olur. Kim, Allah’ın, yaratma ve rızık işlerini hüccetlerine (a.s) bıraktığını iddia ederse, kaderiyeciliği savunmuş olur. Cebriyeyi savunan kafirdir, kaderiyeciliğe inanan da müşriktir.”²

Bir çok yerde aşırılara (gulat), mücessimeye, kişisel görüşle ve kıyasla Kur’an’ı tefsir edenlere cevaplar vermiş, onların anlayışlarını reddetmiştir. Bunun yanında zındıklar, Yahudiler ve Hristiyanlar gibi gayri İslami gruplara da cevaplar vermiş, onların inançlarını çürütmüştür.

İmam Rıza (a.s), sapık grupların inançlarına temel aldıkları rivayetlerin tümünün uydurma olduğunu ortaya koymuş, bunların Resulullah’tan (s.a.a) sadır olmalarının mümkün olmadığını açıklamıştır. Müslümanlara konuyla ilgili sahih rivayetleri göstermiştir. Örneğin peygamber efendimize (s.a.a) isnat edilen “Allah, her Cuma gecesi dünya semasına iner.” şeklindeki uydurma hadis hakkında şunları söylemiştir: “Kelimeleri yerlerinden uzaklaştırıp tahrif edenlere Allah lanet etsin. Allah’a yemin ederim ki, Resulullah (s.a.a) bu şekilde söylememiştir. Tam tersine şunu söylemiştir: “Allah, her gecenin son üçte birlik bölümünde dünya semasına bir melek indirir. Cuma gecesi ise, gecenin başlarında

1 Uyunu ahbari’r-Rıza:1/117

2 Uyunu ahbari’r-Rıza:1/124

indirir ve ona şöyle seslenmesini emreder: İsteyen var mı, vereyim, tövbe eden var mı, tövbesini kabul edeyim, bağışlanma dileyen var mı, bağışlayayım... Bunu babam bana anlattı, o dedemden, o da atalarından Resulullah'ın (s.a.a) böyle buyurduğunu rivayet etmiştir.”¹

Öte yandan, İmam Rıza (a.s), cebriye, kaderiye, gulat (aşırılar) gibi sapık gruplarla her türlü ilişkiyi kesmeye davet etmiştir. Maksat, onların ümmet üzerinde etkili olmalarına engel olmaktır. Bu emirler, bazen atalarına (a.s) isnat ediyordu, bazen de doğrudan kendisi böyle emirler veriyordu.

“Babam Musa b. Cafer, babası Cafer b. Muhammed'den (a.s) şöyle rivayet etti: “Kim Allah'ın kullarını günah işlemeye zorladığını veya güç yetiremedikleri şeyleri onlara yüklediğini iddia ederse, böyle bir kimsenin kestiğini yemeyin, şahitliğini kabul etmeyin, arkasında namaz kılmayın, zekattan ona hiçbir şey vermeyin...”²

Gulat ve kaderiyeci gruplarla ilişkileri kesme hakkında şöyle buyurmuştur: *“Gulat anlayışında olanlar kafirdir, kaderiyeciler müşriktir. Kim onlarla oturur, onların arasına karışır, onlarla beraber yer, içer, onlarla yakın ilişkilerini sürdürür, onlardan evlenir, onlarla bir yakınını evlendirir, onlara güvenir, onlara bir şeyini emanet bırakır, onların sözlerini tasdik eder veya bir cümlenin yarısı kadar dahi olsa onlara arka çıkarsa, Allah'ın, Resulullah'ın (s.a.a) ve biz Ehl-i Beytin (a.s) velayetinden çıkar.”³*

Hatta bütün gulat gruplarla her türlü ilişkiyi kesmeyi emretmiş ve şöyle buyurmuştur: *“Allah gulata lanet etsin. Haberiniz olsun, onları yahudidir, mecusidir, hıristiyandır, kaderiyecidir, mürciyedir, haruriyedir... onlarla oturmayın, onları tasdik etmeyin. Onlardan uzaklaşın, çünkü Allah onlardan beridir.”⁴*

Vakıfilere karşı takındığı tavrı da şu şekilde özetlemek mümkündür:

İmam Kazım (a.s) şehit edildikten sonra, İmam Rıza (a.s), babasının bazı vekillerinden, onun kendilerine emanet ettiği malları göndermelerini istedi. Ama onlar bu mala tamah ettiler ve İmam'a

1 Uyunu ahbari'r-Rıza:1/126,127

2 Uyunu ahbari'r-Rıza:1/124

3 Uyunu ahbari'r-Rıza:2/203

4 Uyunu ahbari'r-Rıza:2/202

(a.s) şu cevabı verdiler: Baban (a.s) ölmedi, o diridir, şu anda görevinin başındadır. Kim onun öldüğünden söz ederse, o, batıl ehlidir.¹

Bunlar, bazı insanlar arasında İmam Kazım'ın (a.s) ölmediği, onun beklenen kaim imam olduğu fikrini yayma imkanını da buldular.

İmam Rıza (a.s) da, ilk aşamada, ortaya atılan bu yıkıcı fikirlere karşı babasının öldüğünü ispat etmeğe önem verdi.

Bunlara karşı koyarken çeşitli yöntemlere baş vurdu. Bu sırada hükümet de böylesi yıkıcı fikirleri teşvik edici, yüreklendirici bir tavır içindeydi. Hükümetin amacı, Ehl-i Beyt (a.s) taraftarlarının saflarının dağılmasını, birliğin bozulmasını sağlamaktı. İmam'ın (a.s), vakıfiye grubuna son vermek için bunlara karşı olduğunu ilan etmekten başka seçeneği yoktu. Nitekim yakın arkadaşlarının yanında onlara lanet okumuştı: *“Allah onlara lanet etsin, ne büyük bir yalan ortaya atıldılar.”*²

Bunların fikirlerinin lokalize edilmesi ve iddialarının fazla yayılmaması için onlarla oturulmamasını emretti. Örneğin Muhammed b. Asım'a şöyle demiştir: *“Duyduğuma göre sen vakıfîlerle oturuyorsun?”* Evet, dedi, sana feda olayım, onlarla oturuyorum, ama ben onların fikirlerine karşıyım. İmam Dedi ki: *“Onlarla oturma.”*³

Vakıfiye hakkında kendisine soru soran birine şöyle dedi: *“Vakıfiye düşüncesini benimseyen kimse, haktan sapmış ve kötülük üzere kaim olmuştur. Eğer bu inanca sahip olarak ölürse, onun barınağı cehennemdir. Orası ne kötü bir dönüş yeridir.”*⁴

Bunlara zekat verilmemesini de istemiştir. Örneğin Yunus b. Yakub'dan şöyle rivayet edilir: Ebu'l Hasan er-Rıza'ya (a.s) dedim ki: Senin babanın sağ olduğunu iddia eden şu adamlara zekattan pay vereyim mi? Buyurdu ki: *“Onlara zekattan bir şey verme. Çünkü onlar kafir, müşrik, zındıklardır.”*⁵

Böylece İmam (a.s), onların, Ehl-i Beyt (a.s) taraftarları arasındaki rollerini sınırlandırmış, hareketlerini durdurmuştur. Bunun neticesinde

1 el-Gaybe, et-Tusi, s.65, hds.67; Biharul-envar:48/253

2 er-Rical, el-Keşi, s.458, hds.868

3 er-Rica, el-Keşi s.457, hds.864

4 er-Rical, el-Keşi, s.455, hds.860

5 Rical, el-Keşi, s.456, hds.862

fikirleri, ancak maddi çıkar ve kişisel arzular peşinde koşanlar arasında yayılma imkanını bulmuştur.

İkincisi: Sahih Düşünceleri Yaymak

İmam Rıza (a.s), işe sapık düşünceleri çürütmeye başladı. sonra bu fikirleri ortaya atanlarla, savunanlarla ve etkilenenlerle her türlü ilişkinin kesilmesini emretti. Ki daha emekleme döneminde olan bu fikirleri çembere alabilsin, realitede taraftar bulma imkanına kavuşmasın. Ardından sahih fikirleri yayarak, sapık düşünceleri her yönden kuşatma altına aldı.

Müslümanların düşünceleri ve tasavvurları üzerindeki hakimiyet Kur'an ve sünnetin olması için akide ve şeriata dair usul ve kaideleri içeren Kur'an ayetlerini tefsir ediyor, atalarından ve Resulullah'tan (s.a.a) rivayet edilen hadislerin yayılmasına büyük önem veriyordu. .

Sahih düşüncüyü ve sahih şeri kavramları açıklamak için ortaya çıkan her fırsatı değerlendiriyordu.

Örneğin tevhid bağlamında şöyle buyurmuştur: *“Allah'tan başka ilah olmadığına, Onun tek ve samed olduğuna, eş ve çocuk edinmediğine, her şey üzerinde egemen, işiten, güçlü, kaim, baki ve nur olduğuna tanıklık etmek, bilen olduğuna, cahil olmadığına, güçlü olduğuna, aciz olmadığına, gani olduğuna, muhtaç olmadığına, adil olduğuna, zalim olmadığına, her şeyi yarattığına, Onun gibi hiçbir şey olmadığına, benzerinin, zıddının, eşinin ve denginin olmadığına inanmak bize yeter.”*¹

Tevhide inananları çeşitli gruplara ayırarak şöyle buyurmuştur: *“Tevhidle ilgili olarak insanlar üç mezhebe ayrılırlar: Nefiy, teşbih ve teşbihsiz ispat. Nefiy mezhebi caiz değildir. Teşbihi esas alan mezhep de caiz değildir. Çünkü yüce Allah hiçbir şeye benzemez. İzlenecek yol, teşbihsiz ispatı esas alan mezheptir.”*²

İmam'a (a.s), Allah, güç yetirilmeyen yükümlülüğü emreder mi? diye soruldu. Buyurdu ki: *“Allah, güç yetirilmeyen yükümlülüğü emretmeyecek kadar adildir.”* Ona denildi ki: *“Peki, insanlar istediklerini yapabilirler mi?”* Buyurdu ki: *“İnsanların buna güçleri yetmez.”*³

1 Tuhafül'-ukul, s.310

2 Biharu'l-envar:3/263

3 el-Vafi bi'l-vefiyat:22/249

Düşünsel ıslah açısından İslami fikirleri yaymak, bir temel mahiyetindedir. Çünkü İslami fikirlerin yayılması demek, bir fikrin başka bir fikirle, bir düşüncenin başka bir düşünceyle ve bir yasama perspektifinin başka bir yasama perspektifiyle değişmesi demektir.

Üçüncüsü: Ümmeti Alimlere Yöneltmek

Ehl-i Beyt taraftarları tabanda iyice yayılınca ve İmam'la (a.s) birebir ve sürekli olarak buluşmak güçleşince, İmam (a.s), ümmeti, dininin şiarlarını öğrenmek üzere bazı alimlere yöneltti. Örneğin Abdulaziz el-Muhtedi'den şöyle rivayet edilir: er-Rıza'ya (a.s) sordum ve dedim ki: Seninle her zaman buluşamıyorum, dinimi kimden öğreneyim? Buyurdu ki: *"Yunus b. Abdurrahman'dan öğren."*¹

İmam'a (a.s) bağlı ve İslam dünyasının her tarafına dağılmış fakihler vardı. İmam'ın (a.s) taraftarları ve diğer Müslümanlar, akide, şeriat ve ahkamla ilgili dini bilgileri onlardan öğreniyordu.

Bunlar arasında, Ahmed b. Muhammed el-Bezanti, Muhammed b. Fazl el-Kufi, Abdullah b. Cundeb el-Beceli ve Hüseyin b. Said el-Ahvazi'yi sayabiliriz.

İmam (a.s), kendisine ve atalarına yalan söz uydurup isnat etmemeleri için ravilerin hareketlerini takip ediyordu. Örneğin, Ali b. Yaktin'in azatlısı Yunus hakkında şöyle buyurmuştur: *"Allah lanet etsin, yalan söz uydurup babama isnat etti."*²

Ekonomik İslah

İmam Rıza (a.s), yönetimin başında olmadığı için, ekonomik rejimi fiili olarak ıslah etme imkanından yoksundu. Bu yüzden ekonomi hayatıyla ve İslami ekonomi düzeniyle ilgili İslami kavramları yaymakla yetindi. Uzun bir risale kaleme alarak şeri bütünsel kuralları belirginleştirip, İslam'ın ekonomi sisteminden sapmayı, insanın azabı hakketmesine neden olan büyük günahlardan biri olarak nitelendirdi. Bu risalede şöyle buyuruyor: *"Büyük günahlardan kaçınmak.. Bu günahlar şunlardır:... Yetimlerin mallarını haksız yere yemek... açık kanıttan sonra faiz ve haram*

1 er-Rical, el-Keşi, s.483, hds.910

2 Biharu'l-envar:49/261-262; es-Serair:3/580

yemek. Kumar. Ölçü ve tartıyı eksik yapmak. Darda olmaksızın başkasının hakkını vermemek... israf ve savurganlık."¹

İnsanları zekat vermeye çağırırdı ve şöyle derdi: Allah Üç şeyi, üç şeyle bağlantılı olarak emretmiştir: Namaz kılmakla zekata birlikte emretmiştir . Namaz kılıp da zekat vermeyenin namazı kabul edilmez..."²

Öte yandan olumsuz gelişmelerin sebeplerini de açıklardı. Bunlardan biri olarak zekatın verilmemesini gösteriyor ve şöyle buyuruyordu: "Valiler yalan söylediği zaman, memlekete yağmur yağmaz olur, sultanlar zalim olduğu zaman devlet zayıflar, zekat verilmediği zaman hayvanlar ölür."³

Zekatın gerçek ihtiyaç sahiplerine, hakkedenlere verilmesini söylerdi. Bir keresinde, mümin olduğu bilinmeyen birine zekat verilmesi hakkında bir soru yöneltildiğinde şöyle buyurmuştu: "Hayır, böyle birine fitır sadakası da verilmez."⁴

Şöyle buyururdu:

"Fitır zekatı farzdır... farz olduğu için, velayet ehli olmayanlara verilmesi caiz değildir."⁵

Bunlar, yöneticilerin, Müslümanların mallarıyla nasıl oynadıklarını, malları arzularına, keyiflerine göre dağıttıklarını, şeri ölçülere bağlı kalmadan hareket ettiklerini ortaya çıkaran manifesto niteliğinde açıklamalardır.

Humusun gerçek imama verilmesini, hilafeti gasp eden yöneticilere verilmemesini isterdi. Farşlı bir tüccarın sorusuna cevap verdiği bir mektubunda şunları söylüyor: "... Malı, Allah'ın helal ettiği tarafın dışında harcamak, vermek helal olmaz. Humus, dinimiz, ailemiz ve hizmetçilerimiz için harcamak üzere bize verilmesi gereken bir yardımdır. Bu, bize musallat olmalarından korktuğumuz kimselere karşı ırzlarımızı korumaya yönelik tedbirlerde harcamamız için bize verilmesi gereken bir haktır. Bu malları bizden esirgemeyin. Bilesiniz ki, humusu belirleyip bize vermeniz, rızık kapılarımızı açan bir anahtardır ve günahlarımızın temizlenmesini sağlar."⁶

1 Tuhafu'l-ukul, s.316

2 Uyunu ahbari'r-Rıza:1/258

3 Vesailu's-ş-şia:9/221; el-Emali, et-Tusi:1/77

4 Vesailu's-ş-şia:9/221; el-Kafi:3/547

5 Vesailu(ş-şia:9/339

6 Vesailu's-ş-şia:9/538; el-Kafi:1/460

İnsanları ekonomik dayanışmaya çağırır ve buna teşvik ederdi: *“Cömert insan, insanlar kendi mallarından yesinler diye onların mallarından yer.”*¹

Ali b. Yaktin’e şöyle demiştir: *“Sen bana el- Kahili’ye ve ailesine bakmayı garanti et, ben sana cenneti garanti edeyim.”*²

İsrafa ve savurganlığa savaş açmıştı. Hizmetçi Yasir’den şöyle rivayet edilir: Hizmetçiler bir gün meyve yiyorlardı. Ama meyveyi tamamen yemeden attılar. Ebu’l Hasan (a.s) onlara şöyle dedi: *“Eğer sizin ihtiyacınız yoksa, bilirsiniz ki, buna ihtiyacı olan insanlar vardır. Bunları ihtiyacı olanlara yedin.”*³

Kendisine getirilen malları fakirlere ve muhtaçlara dağıtırdı. Hatta Arefe gününde sahip olduğu bütün malı yoksullara dağıtmıştı.⁴

Ümmetin kendisini örnek alması için, sadaka ve bağışta önderlik ediyordu. Bu davranışı, insanların, yöneticilerin mali uygulamalarını değerlendirdikleri bir kıtas mahiyetinde algılanırdı. İnsanlar bu sayede iki sistemi, Ehl-i Beyt (a.s) sistemi ile Müslümanların mallarıyla keyiflerine göre oynayan yöneticilerin sistemini karşılaştırma ve birbirinden ayırma imkanını bulurlardı.

Tasavvufa ve yanlış züht kavramlarına savaş açmıştı. Yöneticiler ise, ümmetin, haklarını talep etme veya ekonomik adalet isteme düşüncesinden uzaklaşması için tasavvuf ve çarpıtılmış züht kavramlarını teşvik ediyor, yüreklendiriyorlardı. İmam (a.s), yazları bir hasır, kışları ise yünden mamul bir sergi üzerinde otururdu. Kalın ve sert giysiler giyerdi, ancak insanların arasına karıştığı zaman süslenir, güzel giysiler giyerdi.⁵

Bir gün bir grup sufi yanına gelip şöyle dediler: İmamların, kuru yiyecekler yiyen, kaba giysiler giyen, eşeğe binen ve hastaları ziyaret eden kimseler olmaları gerekmez mi? Onlara şu cevabı verdi: *“Hz. Yusuf bir peygamber olduğu halde, altın yaldızlı atlastan kaftan giyer, firavun hanedanının koltuklarına oturur ve hükmederdi. Bir imamdan beklenen adaletidir. Konuştuğunda doğru söylemesi, hükmettiğinde*

1 Feraidu’s-sımtayn:2/223

2 er-Rical, el-Keşi, s.435, hds.820

3 el-Kafi:6/297

4 Biharu’l-envar:49/100; Menakibu al-i Ebi Talib:4/390

5 Uyunu ahbari’r-Rıza:2/178

adil olması, söz verdiğinde yerine getirmesidir. Allah elbiseleri ve yiyecekleri haram kılmamıştır.”¹

İmam'ın (a.s), çarpıtılmış züht kavramlarını reddetmeye ilişkin çağrısı, bu gibi kavramların yayılmasına hoşgörülle bakan yöneticilere yönelik sessiz bir protesto mahiyetindeydi.

Ahlaki İslah

İmam Rıza (a.s), ahlaki ve sosyal ıslah ve değişim için, insanların genelini üzerinde bulunduğu pratikten ayrı yepyeni bir pratik oluşturmak için ortaya çıkan her fırsatı değerlendiriyordu. Bu yüzden değişik eğitsel metot izlemiştir. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür:

Birincisi: Resulullah'ı (s.a.a) Örnek Alma Ruhunu Yeniden Canlandırma

İmam Rıza (a.s), gözleri ve kalpleri, beşeriyetin en yüksek modelini, yani Resulullah'ı (s.a.a) örnek almaya yöneltmeye dönük faaliyetler gerçekleştirmiştir. Çünkü Resulullah (s.a.a), bir yönetici ve devlet başkanı olması itibarıyla yöneticiler için bir örnektir. Bunun yanında fakihler için, fert veya toplum olarak diğer Müslümanlar için de bir modeldir.

İmam Rıza'nın (a.s) dönemindeki yöneticiler, siyasete karışması durumunda, onu sıkıştırıyor, hareket alanını daraltıyor olsalar da, Resulullah'ın (s.a.a) ahlakından, özellikle bir yönetici olarak davranış ve tutumlarından söz etmesine engelleyemezlerdi. Bu yüzden İmam (a.s), koşulların, insanları Resulullah'ı (s.a.a) örnek almaya davet etmesi için elverişli olduğunu gördü. Bu bağlamda, atalarından (a.s), Resulullah'ın (s.a.a) ahlakına dair hadisler aktarıyordu. Bunlardan biri, İmam Hasan'dan (a.s) rivayet edilen, onun da babasından (a.s), Resulullah'ın (s.a.a) ahlakı özelliklerine ilişkin aktardığı şu hadistir:

“Resulullah'ın (s.a.a) temel özelliklerinden biri, ümmet içinde faziletli kimseleri kendi izniyle diğerlerine tercih etmesiydi. Ümmeti

¹ Keşfu'l-gumme:3/100; Nesru'd-durer adlı eserde el-Abi'den rivayet edilmiştir. el-Fusulu'l-muhimme, s.254

dindeki faziletlerine göre ayırırdı. Bazısının bir ihtiyacı, bazısının iki ihtiyacı ve bazısının da daha fazla ihtiyacı olurdu. Kendisi meşgul olduğu gibi, onları da kendi yararlarına, ümmetin ıslahına dönük şeylerle ilgilendirirdi. Bu faziletli kimselere gerekli olan hususları kendisine haber vermelerini isterdi. Şöyle derdi: Sizden burada olanlar, burada olmayanlara haber versin. Bana ihtiyacını bildiremeyenlerin ihtiyaçlarını bana bildirin.... Resulullah (s.a.a), dilini, kendisini ilgilendirmeyen meselelerden alıkoyardı. Kavmin en saygısına saygı gösterir, onun onların başlarına yönetici tayin ederdi. Arkadaşlarını göremediği zaman onları sorar, insanlara, insanlar arasında olup bitenleri sorardı. Onun yanında insanların en hayırlısı, insanlara en çok hayırlı nasihatte bulunan kimseydi. İnsanlar içinde onun katında en yüksek mertebeye sahip olan, insanlara en çok yardım eden, en fazla onların ihtiyaçlarını gideren kimseydi. İnsanlar, onun ahlakını en geniş şekliyle görüp özümstediler. Onlara merhametli bir baba gibi davranırdı. Onlar da onun yanında hak bakımından eşit konumdaydılar. Daima tebessüm ederdi, yumuşak huylu ve sempatik biriydi. İnsanlarla ilgili olmak üzere üç şeyi terk etmişti: Kimseyi kötülemez, kimseyi ayıplamaz ve kimsenin kusurlarını ve gizli kabahatlerini araştırmazdı. Hem ağırbaşlıydı hem sabırlıydı. Hiçbir şey onu kızdıramazdı, metanetini yitirmesine neden olmazdı. Tedbirliliğin yanında şu dört davranışı şiar edinmişti: Örnek alınsın diye iyiyi işlerdi. Vazgeçilsin diye batılı terk ederdi. Ümmetinin ıslahı için fikir üretir, çalışırdı. Onlar için hem dünya hem ahiret hayırına olan işler yapardı.”¹

Ümmet, iki hayat sistemini birbirinden ayırt edebilsin diye benimsenen sessiz bir çağrıydı bu: Yöneticilerin hayat sistemini ve aynı zamanda Ehl-i Beytin (a.s) de sistemi olan Resulullah’ın (s.a.a) hayat sistemini... İmam Rıza (a.s), Resulullah’ın (s.a.a) ahlaki yönünü anlatmasını engellemelerine neden olacak fırsatı vermiyordu yöneticilere. Böylece Resulullah’ı (s.a.a) örnek almaya yönelik çağrı, aynı zamanda yöneticilerin ahlaki gerçekliklerini gözler önüne sermeye yönelik barışçı ve sessiz bir çağrı işlevini de görüyordu.

1 Uyunu ahbari’r-Rıza:1/317-319

İkincisi: Örneklik Görevini Yerine Getirmek

İmam Rıza'nın (a.s) rolü, bir önderin rolüydü. İmam (a.s) bu rolü, İslam'ın değişmez değerlerine uygun bir şekilde oynadı. Yüksek İslam ahlakının en üstün modellerinden birini Müslümanların gözlerinin önüne serdi. Doğrulukta, emaneti yerine getirmede, sözünü tutmada, tevazuda, başkalarına saygı göstermede, Müslümanların dertleriyle ilgilenmede ve ihtiyaçlarını gidermede bir zirveydi.

İnsanlar arası ilişkilere egemen olan fasit pratiği fiili olarak düzeltiyordu. Pratik tavırlarına dair bir örnek verecek olursak; bir gün yemek sofrasının getirilmesini istedi. Siyahlardan ve diğerlerinden oluşan bütün köleler, hizmetçiler sofranın başına toplandılar. İmam'a (a.s) denildi ki: Bunlar için ayrı bir sofraya hazırlasan olmaz mı? Şöyle buyurdu: *"Hepimizin Rabbi bir, anası bir, babası bir. Ayrıca karşılık da amellere göre verilir."*¹

Bir gün hizmetçilerine şöyle dedi: *"Yemek yediğiniz sırada başınıza dikilirsem, yemeğinizi bitirmeden ayağa kalkmayın."*

Hiçbir hizmetçisini, yemeğini bitirmeden, bir işte kullanmazdı.²

İbrahim b. Abbas, onu şöyle vafeder: Ebu'l Hasan er-Rıza'dan (a.s) daha faziletli birini ne gördüm, ne de duydum. Hiç kimseye kaba davranmaz, hiç kimsenin sözünü kesmezdi. Hiç kimseyi, ihtiyacını karşılamadan geri çevirmezdi. Bir cemaatte otururken, yanında oturanların arasında ayaklarını uzatmaz, ondan önce yaslanmazdı. Kölelerine ve hizmetçilerine sövmezdi. Kahkaha atarak gülmezdi. Kölelerinin sofrasına oturur, onlarla birlikte yemek yerdi...Gizlice iyilik etmeleri, sadaka vermeleri çoktu..."³

İnsanlara karşı mütevaziydi. Bir gün hamama gitti. Adamın biri, beni kesele, dedi. O da hemen adamı keselemeye başladı. bazıları, onun kim olduğunu adama söylediler. Adam ondan özür dilemeye başladı. Ama o, bir taraftan adamın kalbini rahatlatıyor, bir yandan da onu keseliyordu.⁴

Çok affedici, çok hoşgörülüydü. Kötülüğe kötülükle karşılık vermezdi. Merhametliydi, gerek avamdan, gerekse havastan kendisine eziyet eden kimselere karşı kin gütmeyi, düşmanlık beslemezdi. Harun

1 Biharu'l-envar:49/102 Furu-u Kafi'den naklen.

2 El-Kafi:6/289

3 İ'lamu'l-vera:2/64; Keşfu'l-gumme:3/106; Menakibu al-i ebi talib:4/389

4 Menakibu al-i ebi talib:4/391

er-Reşid zamanında, İmam Rıza'nın (a.s) evine saldıran ve Ehl-i Beyt (a.s) kadınlarının süs eşyalarına el koyan el-Celudi'yi affetmişti. El-Me'mun'a da, ona bir kötülük etmemesini istemişti.¹

Ümmet örnek alsın diye, yazdığı bir şiirde yüksek ahlakını şöyle vassfeder:

*Benden aşağı olanın cehaletine müptela olursam
Cehalete cehaletle karşılık vermekten kendimi alıkoyarım
Akılda benim gibi olan kimseyle aynı yerde olursam
Benzerimden daha üstün olmak için hilmime sığınırım
Ama fazilet ve liyakat bakımından ondan aşağı olursam
Öncelik ve fazilet hakkını tanırım.*²

Üçüncüsü: Üstün Ahlaka Davet Etmek

İmam Rıza (a.s), insanları, üstün ahlaka ve ahlaki güzelliklere davet ederdi. Bu daveti, Resulullah'ın (s.a.a) hadislerini yaymak suretiyle kökleştirmeye çalışırdı. Böylece Müslümanlar için sağlıklı bir hayat tarzı çizmiş oluyordu. İmam'ın (a.s) rivayet ettiği bu hadislerden bir kaçını aşağıya alıyoruz:

Resulullah (s.a.a) buyurdu ki: “İyiliği gizli yapan kimseye, yetmiş iyiliğe denk bir sevap verilir. Kötülüğü yayan kimse, yüz üstü bırakılır. Kötülüğü gizleyen ise bağışlanır.”³

“Allah beni rahmet üzere gönderdi, ana babaya asi olmam için göndermedi.”⁴

“Müminin sözü, kefareti olmayan adaktır.”⁵

İnsanları, İslami değerlerle, Allah'ın, Resulünün (s.a.a) ve velilerinin sünnetleriyle doğrulamaya, düzelmeye davet ederdi. Şöyle derdi: “Bir mümin, şu üç haslete sahip olmadıkça gerçek mümin olamaz: Rabbinden bir sünnet, Peygamberinden bir sünnet ve velisinden bir sünnet. Rabbinin sünneti, işini gizlemesidir.

1 A'yanu's-şia:2/25

2 Menakibu al-i ebi talib:4/402

3 el-Kafi:2/428

4 el-Kafi:2/159

5 Keşfu'l-gumme:3/58 el-Cenabezi'den, o da Hz. Peygamberden (s).

Peygamberinin sünneti, insanlarla iyi geçinmesidir. Velisinin sünneti, darlıkta ve genişlikte sabretmesidir.”¹

Genel ve kapsamlı bir davranış tarzı olan tevazu kavramının gerçek anlamının sınırlarını belirginleşmiştir. Ki bu kavramın anlam alanı, fertten başlar toplumda biter. Şöyle buyurur: “*Tevazünün dereceleri vardır. Bu derecelerden bazıları şunlardır: Kişi kendisinin yerini bilmesi ve selim bir kalple kendini bu yere indirmesi. Sadece kendisine yapılmasını istediği şeyi başkasına yapmak. Bir kötülük gördüğünde onu iyilikle savmak. Öfkeyi yutmak. İnsanları affetmek. Ve Allah ihsan sahiplerini sever.*”²

İslaha yönelik adımlar atarken örnekler verir, akıllara ve ruhlara iyice nakşetsin diye Salihlerin kıssalarını anlatırdı. Buna şu sözlerini örnek verebiliriz: “*İsrail oğullarından bir adam, Allah’a kırk sene ibadet etti. Ama Allah ibadetini kabul etmedi. Bunun üzerine adam nefesine şöyle dedi: Başma ne geldiyse senin yüzündendir. Bütün günahlar sana aittir. Allah ona şöyle vahyetti: Senin kendi nefsini kötüleyip yermen kırk senelik ibadetten daha üstündür.*”³

Daha büyük bir ilgiyle dinlendiği, daha çabuk etkilenildiği ve daha kolay ezberlendiği için şiir de okurdu. Bu özelliklerinden dolayı şiiri, ahlaki ıslah aracı olarak kullanırdı. Aşağıdaki şiir, toplumsal ilişkiler üzerinedir:

*Günahlarından dolayı kardeşini mazur gör
Ört, üzerini kapat ayıplarını
Beyinsizin iftirası karşısında sabret
Kesin hakimiyeti var, hallerinin üzerinde, zamanın
Cevap verme, erdemlilik et
Hesaba çekene bırak zalimi.⁴*

Müslümanları ahiret gününe sıkıca bağlamak, uzun dünyevi beklentilerin peşine düşmelerini engellemek, ahlaki ıslah bağlamında büyük bir etkinliğe sahip bir olgu olduğu için ahiret gerçeğinin daima zihinlerde canlı olmasını sağlamak için şiiri kullanırdı:

*Hepimiz ecelin uzun olmasını temenni ederiz
Ama ölüm, emellerin afetidir*

1 El-Kafi:2/242

2 el-Kafi:2/124

3 Kurbu'l-isnad, s.392

4 Uyunu ahbari'r-Rıza:2/176, hds.4; keşfu'l-gumme:3/59, 119; İ'lamu'l-vera:2/69

*Batıl arzular seni yanıltmasın
Orta yolu tut ve hastalıklardan kurtul
Dünya ancak az sonra yok olacak bir gölgedir
Onda bir binici ol ve yolculuğa çık.¹*

Müslümanları, kendi aralarında sahih sosyal ilişkiler kurmaya davet ederdi, kardeşliğe, kaynaşmaya ve dayanışmaya davet ederdi. İlişkilerin kopmasına, yüz çevirmelere, ya da ilişkilerin bozulmasına neden olan yalan, gıybet, laf götürüp getirme, iftira, insanların mallarına, canlarına ve namuslarına saldırma gibi kötü huyları terk etmeye çağırırdı. Bütün ahlaki sapmaları nehyederdi. Ta ki, ahlak, Resulullah'ın (s.a.a) ve Ehl-i Beytin (a.s) temellerini attıkları İslam'ın sahih sistemine uygun olsun.

Dördüncüsü: Salih Bir Toplum Kurmak

İmam Rıza (a.s) eğitim metodunu uygularken iki unsuru temel alıyordu:

Birincisi: Bir Bütün Olarak İslam Ümmeti.

İkincisi: Salih Bir Toplum.

Bir bütün olarak İslam ümmeti bağlamında İmam Rıza (a.s), ümmeti, üstün ahlaktan ayrılmamaya ve övgüye değer niteliklere sahip olmaya yöneltirdi. Sapmaya götüren kaygan zeminlerden ve alçaltıcı ortamlardan uzaklaştırmaya çalışırdı. Diğer bir ifadeyle, marufu emretme ve münkeri nehyetme hususundaki görevini yerine getirirdi. Bütün olarak ümmet, yönetenlerden ve yönetilenlerden oluşuyordu. Yönetilenler de, Ehl-i Beyt (a.s) tabileri de dahil olmak üzere Müslümanların tamamını oluşturuyordu.

İkinci şık bağlamında meseleye baktığımız zaman, İmam Rıza (a.s), salih bir topluluk meydana getirmekten sorumluydu. Bu topluluk, pratik hayatta, Ehl-i Beyt mezhebini temsil etmek durumundaydı. Böyle bir topluluğun varlığı, kadroları yetiştirmek, davetçi örneğini oluşturmak bakımından önemliydi. O zaman ahlaki ıslah, toplumda egemen olan sapmayı düzeltme işlevini görebilirdi. İmam (a.s), bu bağlamda misyonunu en yoğun şekilde yerine getiriyordu. Islah ve değişim görevlerini yerine getirebilecek güçte olacak daha çok ıslahatçı yetiştirmek için, bütün çalışmalarının

1 el-Bidaye ve'n-nihaye:10/250

yanında, bu hususta ek çabalar sarf ediyordu. Bu yüzden İmam Rıza'nın (a.s) gece gündüz çalıştığını görüyoruz. Bağlılarıyla bazen tek tek bazen de topluluklar halinde görüşüyordu. Vekillerini ve bağlılarını İslam dünyasının çeşitli bölgelerine temsilci olarak gönderiyordu ki, Müslüman kitlelerin salih hayat tarzlarını güçlendirsınler, ahlaklarını olumsuzluklardan arındırsınlar.

Tabileri için dosdoğru bir hareket metodu çizmişti. Örneğin Hasan b. Hüseyin'den şöyle rivayet edilir: Ahmed b. Hammad, bana ait değerli bir malı benden almıştı. Ben de Ebu'l Hasan'a (a.s), bir mektup yazdım ve Ahmed b. Hammad'ı şikayet ettim. Bana cevap olarak: Ona, Allah'tan korkmasını söyle, diye yazdı. Ben de öyle yaptım, ama fayda vermedi. Bunun üzerine İmam'a (a.s) bir mektup daha yazdım ve bildirdim ki, senin bana emrettiğini yaptım, ama bunun bir faydası olmadı. Şu cevabı yazdı: *"Allah ile korkutma da ona etki etmiyorsa, böyle birini nasıl bizimle korkutabilirsin ki?"*¹

Sürekli olarak köle satın alırdı, sonra bu köleleri evinde eğitip, hazırladıktan sonra azat ederdi. Bütün hayatı boyunca, bin köle azat etmişti.² Bu büyük sayının, ahlakın gelişimi üzerinde büyük bir etkisi olmuştu. Çünkü bu azat edilmiş köleler, eğitildikten, ahlaki olarak hazırlandıktan sonra, bilinçli ve samimi kimselerin oluşturduğu bir akım haline gelmişlerdi. Ümmet arasında pratiklerini sergiliyor ve önce kendilerinden başlayarak, sonra ailelerinde, ardından bütün toplumda kapsamlı ıslah misyonunu görüyorlardı.

Bu hazırlık ve donanım mektebinden yüzlerce eğitimci ve ıslahatçı mezun oldu. İmam'ın (a.s) zamanında tabilerinin sayısı arttı, İslam devleti çapında geniş bir halk tabanı oluştu.

Siyasal Islah

1-İmam Rıza (a.s) ve Risalet Hareketinin Önderliği

İmam Rıza'nın (a.s), risalet hareketine önderlik ederken izlediği hareket metodunu tanımak için, imamların (a.s) risalet hareketine önderlik ederken izledikleri metotlara açıklayıcı ve özetleyici bir gözle bakmak gerekir. Genel olarak Ehl-i Beyt imamlarının (a.s) önderlik

1 er-Rical, el-Keşi, s.561, hds.1059

2 el-İthaf bi hubbi'l-eşraf, s.155

yöntemlerini kavradığımız zaman, özel olarak İmam Rıza'nın (a.s) izlediği yöntemleri anlamamız daha kolay olur çünkü.

Hiç kuşkusuz önder bir imamın sorumluluğu, insanı ve toplumu, inanç, ahlak, toplum ve siyaset olarak yeniden inşa etmektir. Bu anlamda inşa hareketi, Ehl-i Beytin (a.s) hareket metodunu izleyen, onların evrene, hayata ve topluma yönelik İslami bakışlarını benimseyen bir halk tabanını oluşturmakla başlar. Bu yüzden inşa hareketi, sırf siyasal bir faaliyetle veya iktidarı ve hükümeti ele geçirmekle sınırlı olamaz. Siyasal hareket, bütünden sadece bir parça konumundadır. İktidar, amaçları gerçekleştirmek için kullanılan araçlardan biridir; bizzat amaç değildir. Ehl-i Beyt imamlarının (a.s) hareketlerinin kalkış noktası işte buydu.

Şartlar, İmam Ali, Hasan ve Hüseyin (a.s) için, risalet hareketine, her alanda doğrudan önderlik etmeye elverişliydi; ancak İmam Zeynülabidin Ali b. Hüseyin (a.s) ve diğer imamlar (a.s) için şartlar tamamen değişti. Bu nedenle imamların (a.s), olayları, özellikle siyasal ve askeri gelişmeleri dolaylı olarak izleme esasına dayanan bir yöntemi izlediklerini görüyoruz. Aynı anda risalet hareketinin bütün çizgilerini yönlendirici bir işlev görüyorlardı. Buna karşılık mevcut iktidar, hareketin planlarını, örgütlü faaliyetlerini, İmam'ın (a.s) kendisine uzaklığını veya yakınlığını, İmam'ın (a.s) hareketi kontrol etme boyutlarını bilmiyordu.

İmamların (a.s) hareket yöntemlerini belirleyen etkenleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

Birincisi: İslam'ın Genel çıkarları.

İkincisi: Pratik ortamı ıslah etmekle yükümlü olan Ehl-i Beyt imamlarının hareketleriyle ilintili İslam'ın özel çıkarları.

Üçüncüsü: Hareketin ve halk tabanının gücüyle ilintili genel ve özel koşullar.

Dolayısıyla diyebiliriz ki, imamlar (a.s), yerince silahlı hareketleri de içeren bütün faaliyetlere önderlik ediyorlardı, ama gizlilik olgusuyla kuşatılmış bir şekilde ve dolaylı olarak. Ki, daha imamlığının başlangıcında olan imam, öldürülmek durumunda kalmasın. Çünkü ümmetin ıslahı ve eğitimi her şeyden önce gelirdi. Eğer imam askeri veya devrimci bir harekete doğrudan ve bizzat önderlik etseydi, kesinlikle öldürülecekti, dolayısıyla ümmet, fakihler ve alimler yetiştirmek suretiyle, kendisini sahih bir düşünceyle besleyecek birine ihtiyaç duyacaktı. Abit, zahit, siyasetçi ve devrimci

hareket önderlerinden oluşan öncü bir nesil yetiştirmek suretiyle önünü aydınlatacak bir rehberden yoksun kalacaktı.

Diğer bir ifadeyle İmam (a.s), risalet misyonuna dair iki hareket çizgisini izliyordu:

Düşünce Çizgisi: Bu çizginin görevi, ilim öğrenmek ve yaymak, sakin ve barışçı bir yöntemle marufu emretme ve münkeri nehyetme görevini yerine getirmektir.

Karşı Koyma Çizgisi: Bu çizginin görevi, zalim yönetimlere başkaldırıyı ilan etmek, asıl İslami hayat sisteminden sapmasını güç kullanarak durdurmaktır.

Bu yöntemi, imamların (a.s) hareket tarzlarından algılayabiliriz. Örneğin İmam Zeynülâbidin (a.s), İmam Hüseyin'in (a.s) şehit edilmesinden ve ailesindeki kadınların tutsak alınmasından sonra, bu yöntemi izledi. Çünkü siyasal koşullar artık değişmişti. Bunun yanında Ehl-i Beyt (a.s) hareketinin halk tabanı genişlemiş, Ehl-i Beyte destek veren kitlelerin güç ve imkanları çeşitli düzeylerde etkin olabilecek düzeydeydi. Örneğin Tevvabinler, onun (a.s) zamanında baş kaldırdılar. Fakat, emevi hükümeti, İmam'ın (a.s) onlarla ilişkili olduğuna dair bir tek kanıt elde edemedi. Yine el-Muhtar, onun (a.s) zamanında isyan etti ve amcası Muhammed b. Hanefiye de el-Muhtar'ın isyanını desteklemek hususunda onun (a.s) görüşünü sordu. Buyurdu ki:

*“Ey amca! Bir zenci köle dahi, bizim adımıza, bizim tarafımızı tutmak adına harekete geçse, insanların ona destek olmaları gerekir. Seni bu işle görevlendirdim. Dilediğini yapabilirsin.”*¹

Bu çizgi son derece gizli tutuluyordu, ancak Ehl-i Beyt (a.s) tabii olan belli kişilere açıklanıyordu.

Bir topluluk Muhammed b. Hanefiye'nin yanına gelmişti. İbni Hanefiye, onları, el-Muhtar'a destek olmaya teşvik etmiş ve İbrahim el-Eşter'e de bir mektup göndererek bu harekete destek olmasını istemişti.²

Abdullah b. Zübeyr, Muhammed b. Hanefiye'yi muhasara altına alıp onu öldürmek ve yakmakla tehdit edince, İbni Hanefiye, el-

1 Biharu'l-envar:45/363-364

2 el-Kamil fi't-tarih:4/214-215

Muhtar'a bir mektup yazarak yardım istedi. El-Muhtar, bir ordu göndererek onu bu muhasaradan kurtardı.¹

Bu olaylar bize gösteriyor ki, İmam Zeynülabidin (a.s), İbni Hanefiye'yi askeri işlerden sorumlu olarak görevlendirmişti. Dolayısıyla askeri emirleri doğrudan İbni Hanefiye veriyordu, İmam (a.s) değil.

El-Muhtar, Kufe'yi ele geçirip, Emevilerin Irak, hicaz ve diğer bazı bölgeler üzerindeki egemenlikleri son bulunca, İmam Zeynülabidin (a.s), bazı yakınlarına el-Muhtar'ı övücü sözler söylemiş ve şöyle demişti: “Düşmanlarımızdan intikamımızı alan Allah'a hamdolsun. Allah, el-Muhtar'ı hayırla ödüllendirsin.”²

Aynı esnada İmam Zeynülabidin (a.s), ümmete, bazı alimler, fakihler ve raviler kazandırmıştı. Abdullah b. Hasan, ez-Zühri, Amr b. Dinar, Ali b. Zeyd b. Cad'an ve Yahya b. Ümmü't-tavil gibi.³

İmam (a.s), bir sonraki aşama için öncü şahsiyetler yetiştirme faaliyetlerini sürdürdü. Oğlu Muhammed el-Bakır'ı (a.s) imamlığa ve genel önderliğe hazırladı. Oğlu Zeyd'i de devrim ve silahlı hareketin önderliğine hazırladı.

Zeyd, isyan için harekete geçmek isteyince İmam Muhammed el-Bakır'a (a.s) gelerek ondan isyana katılmasını istedi. İmam Bakır (a.s) ona şu cevabı verdi: “Yapma, ey Zeyd! Senin öldürülüp Kufe sirtlarında darağacına asılmandan korkuyorum.”⁴ Nitekim Zeyd, İmam Bakır (a.s) zamanında başkaldırmadı.

Zeyd, İmam Bakır'ın (a.s) ve ondan sonra da İmam Cafer es-Sadık'ın (a.s) imamlığını kabul ediyordu. Bunu Zeyd'in aşağıdaki şiirinden de anlamak mümkündür:

Geniş ilim sahibi (el-Bakır) vefat etti.

Evrenin imamı ve kutlu doğumlu

Ondan sonra benim için Cafer'den başka kim olabilir

*Evrenin biricik ve ulu imamı?*⁵

1 el-Kamil fi't-tarih.4/250-251

2 er-Rica, el-Keşi, s.127, hds.203

3 Siyeru a'lami'n-nubela:4/391

4 el-Haraic ve'l-ceraiH.1/281

5 Menakibu al-i ebi talib:4/213; Biharu'l-envar:46/296

İmam Bakır'ın (a.s), Zeyd'i desteklediğini açıklaması, imamların (a.s), askeri çizgiye dolaylı olarak önderlik ettiklerini gösteren bir kanıttır.

İmam Bakır (a.s) şöyle diyor: *“Kardeşim Zeyd, baş kaldıracak ve hak üzere iken öldürülecektir. Onu yardım etmeyenlere yazıklar olsun. Ona karşı savaşılanlara yazıklar olsun. Onu öldürenlere yazıklar olsun.”*¹

İmam Sadık (a.s) zamanında, Zeyd'in başkaldırısından hemen önce, bir topluluk, gelip Zeyd'e biat etme hususunda fikrini sordular. Ona biat edin, diye cevap verdi.²

İmam Cafer (a.s) şöyle derdi: *“Allah, beni o dökülen kanlara ortak etsin. Allah'a yemin ederim, amcam Zeyd ve arkadaşları, Ali b. Ebu Talib ve arkadaşlarının izledikleri yolu izleyen şehitlerdir.”*³

İsyancılar, iş başındaki İmam'ın adını açıkça zikretmezlerdi. Al-i Muhammed'i (s.a.a) hoşnut etmek için harekete geçtiklerini söylemekle yetiniyorlardı. Çünkü koşullar, İmam'ın adının açıklanmamasını gerektiriyordu. İmam (a.s), arkadaşlarını, kendisiyle irtibatlı olmayan kimselerle birlikte harekete geçmemeleri hususunda uyarıyordu. Şöyle diyordu: *“Bizden biri size geldiği zaman, ne üzere isyan ettiğininie bakın. Zeyd, isyan etti, demeyin. Zeyd, alimdi, doğru sözlü biriydi. O, sizi kendisine çağırmadı. O, sizi al-i Muhammed'i (s.a.a) memnun etmeye çağırdı. Eğer galip gelseydi, sizi çağırdığı bu amaca bağlı kalacaktı.”*⁴

Hareketin askeri çizgisi, iki açıdan imamlar için bir zırh işlevini görmüştür:

Birincisi: Toplumda isyan halinin devamı ve kıyam etmeye ve fedakarlık göstermeye her zaman hazır olması.

İkincisi: Hareketin askeri çizgisi sayesinde ıslah hareketini sürdürmek mümkün olmuştur. Yöneticiler, askeri çizginin taraftarlarını takip etmekle uğraşırken, askeri olmayan diğer tüm faaliyetlerin önü açılıyordu. Dolayısıyla askeri çizginin varlığı, Ehl-i Beytin (a.s) ve tabilerinin selamette olmalarını sağlıyordu. Çünkü yöneticiler, herkesin askeri çizgiyi benimsemesine neden olacak bir

1 Maktelu'l-Hüseyn, el-Harezmi:2/113

2 el-Kamil fi't-tarih:5/243

3 Uyunu ahbari'r-Rıza:1/253

4 Furuu'l-kafi:8/264

takibat ve terör ortamı yaratmaktan korkuyorlardı. Bu yüzden silah taşımayan, görünürde ilimle uğraşan veya ticaret gibi zararsız işlerle meşgul olan kimselere belli oranda özgürlük tanımakta bir sakınca görmüyorlardı.

Nitekim İmam Sadık (a.s) bu olguya şöyle işaret etmiştir: *“Dilinize hakim olun, evlerinizde oturun; yalnız size özgü olan bir sıklıntı ebediyen size isabet etmeyecektir ve Zeydiye hareketi sizin için ebedi bir koruma olacaktır.”*¹

Böylece askeri çizginin, İmam'ın (a.s) kontrolünde olduğu gerçeği, saklılık perdeleri altında kalmış, çok gizli bir olgu olarak devam etmiştir. Sadece risalet hareketi içinde etkin bir rolü olanlar bundan haberdar olabilmişlerdir. Yöneticiler, isyancılar ile İmam (a.s) arasında strateji, eş güdüm ve uygulama bağlamında herhangi bir irtibat olduğunu ortaya çıkaramamışlardır. Masum İmam (a.s) isyancılara destek olmakla, onları tahrik etmekle suçlanmıştır, ama buna dair bir kanıt ortaya konulamamıştır. Ebu Cafer el-Mansur şöyle derdi: “Bu Cafer'i ne yapayım? Bir ayağını öne atıyor, öbürünü arkada tutuyor. Ben, Muhammed b. Abdullah b. Hasan'dan uzak durayım, eğer başarılı olursa, bu ancak benim istediğim olur, yok eğer yenilirse, o zaman da kendimi korumuş olurum, diyor.”²

Askeri çizginin fiili önderleri, İmam'ın (a.s) adını açıkça zikretmezlerdi, bunu, sadece tabilerinin önünde imaen söylerlerdi. Örneğin Hasan b. Ali Sahib-i Fah ve Yahya b. Abdullah b. Hasan'dan şöyle rivayet edilmiştir: Ailelerimizle istişare etmeden ve Musa b. Cafer'den isyan iznini almadan başkaldırmadık.”³

İmam Kazım (a.s), Hüseyin b. Ali'ye şöyle derdi: *“Sen öldürüleceksin. Şu halde darbelerini keskin kıl. Biz Allah'tan geldik ve Ona döneceğiz. Allah katında sizden dolayı sevap umuyorum.”*⁴

Abbasi halifelerinden Musa el-Hadi, İmam Kazım'ı (a.s) öldürmekle tehdit ediyor ve şöyle diyordu: Allah'a yemin ederim ki, Hüseyin onun emriyle isyan etti ve Hüseyin'e tabi olanlar da onu sevdikleri için tabi oldular. Çünkü o, bu ailede vasiyet sahibidir. Eğer

1 Usulu'l-kafi:2/225

2 Mehc'u'd-daavat, s.188; Biharul-envar:47/192

3 Mekatilu't-talibiyyin, s.383

4 Mekatilu't-talibiyyin, s.376

onu yaşatırsam Allah beni kahretsin.” Kadı Ebu Yusuf, bunun doğru olmadığı hususunda onu ikna edince, öfkesi dindi.¹

İmam Rıza (a.s) da, risalet misyonunu yerine getirmeye yönelik hareketinde aynı metodu izledi. Aynı anda bütün eylem çizgilerini gözetiyordu. Buna karşılık mevcut iktidar, gizlice yürütülen askeri faaliyetlerin farkına varamıyordu. Çünkü askeri hareket tam gizlilik içinde yürütülüyor, özelliklerini öğrenmeye imkan bırakmayacak kadar örtülü bir yöntem şeklinde sürdürülüyordu.

Hiç kuşkusuz, el-Me'mun'un, daha sonra, İmam Rıza'yı (a.s) veliaht olarak tayin etme hususundaki ısrarı, el-Me'mun'un, Alevilerin hareketlerinden korktuğunun bir kanıtıdır. El-Me'mun şunu düşünüyordu: İmam (a.s) veliahtlığı kabul ederse, bu, İmam'ı kendilerine önder kabul eden bu hareketleri kontrol altına olmak için bir ilk adım olur. Böylece aleviler de İmam'ın veliaht olarak bir parçası olduğu yönetime muhalefet etmek için bir gerekçe bulamayacaklardı.

2-Harun er-Reşid ve Muhammed el-Emin Dönemlerinde İmam Rıza'nın (a.s) Oynadığı Siyasi Rol

İmam Rıza (a.s), göreceli siyasi rahatlamanın oluşturduğu uygun ortamı ve atmosferi, halk tabanını oluşturmak, bu tabanı, Ehl-i Beyt (a.s) dünya görüşüyle uyumlu sağlıklı bir siyasal düşünceyle donatmak, mevcut tabanı, uygun zamanda uygun tavrı koyabilecek şekilde yetkin bir güç ve enerji potansiyeliyle beslemek için değerlendirdi. Nitekim gerekli sayısal ve niteliksel donanım tamamlanamadığı için, her iki dönemde de herhangi bir alevi ayaklanmanın çıkmadığını görüyoruz.

İmam Rıza (a.s), siyasal kavram ve fikirleri ümmete sunarken, son derece tedbirli davranırdı. Yöneticilere, kendisini engellemeleri veya tutuklamaları ya da öldürmeleri için bir gerekçe hazırlamak istemiyordu. Her zaman için imamlık misyonunun ne denli önemli olduğunu vurguluyor ve Ehl-i Beyt (a.s) akidesinin bir parçası olan bu siyasal kavramla ilintili hadisleri atalarından rivayet ediyordu. Resulullah'a (s.a.a) kadar varan bu altın silsile aracılığıyla şöyle rivayet eder:

1 Mehcu'd-daavat, s. 217; Biharul-envar:48/151

“Bütün topluluklar, zamanlarının imamı, rablerinin kitabı ve peygamberlerinin sünnetiyle çağrılırlar.”¹

Ümmet, kavram kargaşasının yoğunlaştığı, gerçeklerin ters yüz edildiği bir ortamda, gerçek imamı tanısin diye, İmam’ın özelliklerini şöyle belirlemişti:

“İmam’ın bazı işaretleri vardır: İmam; insanların en alimi, en iyi hükmeden, en müttakisi, en ağır başlısı, en cesuru, en cömerdi ve en çok ibadet edeni olur.”²

İmam Rıza (a.s), imamlığın tekliğini ve birden çok değil, tek bir İmam’ın olmasının zorunluluğunu da vurgular.³ Bunun nedeni olarak da, bütün işlerin ve tavırların bütünlük içinde, tek kaynaktan beslenmesinin, ayrıca devlet ve ümmet bünyesinde karışıklığı önlemenin gerekliliğini gösterir. Bu demektir ki, imamların birden fazla olması, İslam’ın, siyaset ve yönetimle ilgili inanç prensiplerine aykırıdır. Nitekim böyle bir durumda, yani imamların birden fazla olması durumunda, bu imamlardan birinin gerçek imam, diğerlerininse (bilfiil imametle ilgili işleri üstlenmeye kalkıştıkları takdirde), sapık imam olmaları kaçınılmaz olur, ki bu nitelikteki imamlara itaat etmek caiz değildir, bunlar dönemin iktidarının en üst makamında dahi olsalar.

İmam Rıza (a.s), Ehl-i Beytin (a.s) faziletine, onların İslami hayattaki rollerine ilişkin hadisleri yaymaya çalışmıştır. Ataları aracılığıyla Resulullah’tan (s.a.a) şöyle rivayet etmiştir: *“Sizin içinde benim Ehl-i Beytimin durumu, Nuh’un gemisine benzer, ona binen kurtulur, ona binmekten kaçman da ateşte yanar.”⁴*

“Yıldızlar gök ehli için güvence, benim Ehl-i Beytim de ümmetimin için güvencedir.”⁵

Yine peygamber efendimizin (s.a.a) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *“Ey Ali! Sen cennetliklerle cehennemliklerin ayrışmasını sağlayan kriterisin...”⁶*

Bu faaliyetleriyle İmam Rıza (a.s), dikkatleri Ehl-i Beyte (a.s), Ehl-i Beyt İmamlarının (a.s) ümmet içinde üstlendiği önderlik

1 Menakibu al-i ebi talib:3/80

2 Uyunu ahbari’r-Rıza:1/213

3 Uyunu ahbari’r-Rıza:2/101

4 Kenzu’l-ummal:12/98, hds.34180

5 Kenzu’l-ummal: c.12 hds.34155

6 Avalimu’l-ulum:22/295 bab:fadlu emiri’l-müminin Ali (a).

misyonuna çekmiştir. Bunun yanında Ammar, Ebuzer, Mikdad ve Selman gibi Ehl-i Beyt dostlarının faziletlerini de vurgulamıştır ki, nesiller boyu yan yana ve iç içe bulunan hak taraftarları ile batıl taraftarları birbirinden ayırt edilebilsin. Nitekim İmam Rıza (a.s), Resulullah'ın (s.a.a), Ali b. Ebu Talib'e (a.s) şöyle dediğini rivayet etmiştir: “*Cennet seni, Ammar'ı, Selman'ı, Ebu Zer'i ve Mikdad'ı özler...*”¹

Yine Peygamberimizden (s.a.a) şöyle rivayet etmiştir: “*Ammar'ı doğru yoldan ayrılmış azgın bir çete öldürecektir.*”²

Bunun yanında İmam Rıza (a.s) Ehl-i Beyti (a.s) dost edinmenin, Ehl-i Beyt (a.s) düşmanlarıyla her türlü (dini, siyasi, akidevi) ilişkiyi kesmenin önemini şöyle vurgulamıştır: “*Dinin kemali, bizi dost edinmek, düşmanlarımızla ilişkiyi kesmektir.*”³

Resulullah'tan (s.a.a) rivayet ettiği bir hadisle ümmeti, Resulullah'ın (s.a.a) soyuna saygı göstermeye teşvik etmiştir:

“*Dört kişiye kıyamet günü şefa'at ederim: Benden sonra soyuma ikram edip saygı gösteren, onların ihtiyaçlarını gideren, kendilerine muhtaç oldukları zaman onların işlerini görmeye koşanlar ve kalbiyle ve diliyle onları sevenler.*”⁴

Yoğun ve karmaşık olayların art arda yaşandığı, gerçeklerin ve inançların çarpıtıldığı, batıla karıştırıldığı bir ortamda İmam Rıza (a.s), teşeyyü (Ehl-i Beyt taraftarı olma) kavramının gerçek anlamını ümmete açıklamış ve bu kavramın pratikte somutlaşmış örneklerini ön plana çıkarmıştır. Ali (a.s) şiası hakkında şöyle der: “*Onun şiası (taraftarları) Hasan, Hüseyin, Ebuzer, Selman, Mikdad, Muhammed b. Ebubekir ve emirlerine zerre kadar muhalefet etmeyen, onu rahatsız edecek hiçbir işte bulunmayan kimselerdir.*”⁵

Bir keresinde de şöyle buyurmuştur: “*Şiamız, namaz kılan, zekat veren, Beytu'l-haram'ı ziyaret eden (hacca giden), Ramazan ayında oruç tutan, Ehl-i Beyti sevip dost edinen (onları inanç ve yönetim bazında önder kabul eden), onların düşmanlarından teberri eden (dini*

1 Sunenu Tirmizi:5/594, Menakibu imam Ali (a), hds.3718

2 Kenzu'l-ummal:c.11, hds.33555

3 Biharu'l-envar:27/58

4 Uyunu ahbari'r-Rıza:1/253

5 Biharu'l-envar:65/158

ve siyasi bağlarını kesen) kimselerdir. İşte bunlar, iman ve takva ehlidir. Günahlardan sakınan muttakiler bunlardır.”¹

İmam Rıza (a.s), İmam Hüseyin’in, şehit edilişinin yıldönümlerinde anılmasını da değerlendirmiş, bu günlerin, İmam Hüseyin’in (a.s) uğruna kendini feda ettiği değerlerle uyumlu bir şekilde gerçek anlamda ihya edilmesini sağlamıştır. Böylece, insanların yüreğinde İmam Hüseyin’in (a.s) devrimci hareket metoduna yönelik duygusal ve siyasal yakınlığın kökleşmesini amaçlamıştır. Kuşkusuz Hüseyin’i (a.s) anmak, sapıklığa karşı devrimci duyguları harekete geçirmenin kuvvetli etkenlerinden biridir.

Bu hususta İmam Rıza (a.s) şöyle buyuruyor: “*Hüseyin’in günü (Aşura günü) kirpiklerimizi yara etti, göz yaşlarımız sel gibi akıtıldı ve azizlerimiz zelil kılındı... Ağlayanlar Hüseyin gibisine ağlasınlar. Hüseyin’e ağlamak, büyük günahların dökülmesine neden olur.*”²

Bu arada İmam Rıza (a.s), insanları Hüseyin’in (a.s) ashabının yanında bulunmayı temenni etmeye de teşvik etmiştir. Bu teşvikin amacı, kuşkusuz devrimci ruhu moral olarak motive edip yükseltmek, bozguncu pratiğe karşı çıkışı pekiştirmektir. Şöyle buyurmuştur:

“*Eğer Hüseyin’in (a.s) yanında şehit düşenlerin aldıkları sevabın ayısını almak seni sevindiriyorsa, o zaman Hüseyin’i (a.s) her hatırladığında, keşke onların yanında olsaydım da o büyük kurtuluşa nail olsaydım, de.*”³

Hüseyin’in (a.s) cesaret şahikası tavırlarıyla bezenmek, sapıklığa, zulme ve tuğyana boyun eğmemek hususunda onunla ahit tazelemek maksadıyla kabrini ziyaret etmeyi de teşvik etmiş ve şöyle buyurmuştur: “*Hüseyin’in (a.s) kabrini ziyaret etmek, makbul bir umre ziyaretinde bulunmaya denktir.*”⁴

Matem merasimleri düzenlemek, Hüseyin’in (a.s) mübarek kabrini ziyaret etmek barışçı bir yöntemle yapılan bir muhalefet göstergesiydi. . Üstelik bu en kısa bir zaman diliminde Ehl-i Beyt yandaşlarının ve dostlarının bir araya gelmelerini sağlıyordu. Gerçekten İmam Rıza’nın (a.s) bu uygulaması semeresini vermiştir. Çünkü daha sonra el-Me’mun’a karşı isyan bayrağını açanlar,

1 Sıfatu’ş-şia, es-Saduk, s.4

2 Menakibu al-i ebi talib:4/93

3 Biharu’l-envar:44/299 Emali es-Saduk’tan ve Uyunu ahbari’r-Rıza’dan naklen.

4 Biharu’l-envar:98/29; Kamilu’z-ziyarat, İbni Kuleveyhi, s.154; Sevabu’l-a’mal, s.11-115

hareketi, İmam Hüseyin'in (a.s) kabrinin yanında başlatmış ve ayaklanmayı ilan etmişlerdir.¹

İmam Rıza (a.s), bu hareket metoduyla, mevcut iktidarın takibatına uğramadan veya siyasal faaliyetleri engellenmeden Ehl-i Beyte (a.s) taraftar kitle tabanını genişletebilmiştir. Bunun yanında vezirler, ordu komutanları ve fakihler gibi halifelere yakın bazı yeni unsurlar da kazanmıştır. Daha önce de işaret ettiğimiz gibi, halifenin sarayından, ona haberler ulaşıyordu.

İmam Rıza (a.s), bütün hareketlerini -daha önce de söylediğimiz gibi- tam bir gizlilik içinde yürütüyordu. Harun er-Reşid ve oğlu Muhammed el-Emin döneminde herhangi .bir silahlı ayaklanma da meydana gelmedi. Çünkü Ehl-i Beyt (a.s) taraftarları, "Sahib-i Fah" ve başkalarının başlattığı önceki bir çok isyanın başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra, silahlı güçlerini yeniden toplama faaliyetleriyle meşguldüler.

1 Biharü'l-envar:10/351

DÖRDÜNCÜ BAB

BİRİNCİ BÖLÜM

İmam Rıza (a.s) ve Veliahtlık Olayı

Veliahtlıktan Önce Gerçekleşen Siyasal Olaylar

El-Me'mun, beş yıl süren kanlı bir savaştan sonra yönetimi tamamen ele geçirdi. Bu savaşta binlerce komutan ve asker öldü, Abbasi hanedanı arasında bölünmeler yaşandı; el-Me'mun'un yönetimini destekleyenler ve karşı çıkanlar olmak üzere hanedan ikiye bölündü. Bu ortamda İmam Rıza (a.s) ve ailesi açısından, geride kalan dört seneden sonra, siyasal serbestlik ortamı oluştu. İmam (a.s) tam bir özgürlük içinde konuşuyor, öncekinden çok daha geniş bir alanda faaliyetlerini yürütebiliyordu. Bu faaliyetler yönetim sarayını da içine alıyordu.. Çünkü İmam (a.s), vezirlerle ve komutanlarla doğrudan ilişki kurmuştu.

El-Me'mun, babasının ve atalarının bir varisi olarak önceki geleneksel Abbasi siyaset metodunun dışına çıkamadı; sadece dar bir alanla sınırlı bir takım açılımlar gerçekleştirebildi. O da önceki Abbasi halifeleri gibi, yönetimini mukaddes şeri çerçeve içindeymiş gibi gösteriyordu. Bunu, ona sunulan mektup ve raporların üslubundan da anlayabiliriz. Örneğin kardeşi el-Emin'i öldüren ordu komutanı Tahir b. Hüseyin'in kendisine yazdığı mektup şöyledir:

“Allah, o utanmazı öldürdü, hainliği ve dönecliği yüzünden onu teslim aldı, onun faaliyetlerini Emirülmümininin lehine bitirdi. Çok önceden onunla ilgili olarak belirlediği akıbeti gerçekleştirdi. Emirülmüminine hakkını geri veren, ona hainlik edenlere ve anlaşmasını bozanlara tuzaklar kuran Allah'a hamdolsun. Nihayet ayrılıktan sonra bütünleşmeyi sağladı. Ayrılmış ümmeti onun etrafında topladı. İzleri silinmek üzere olan dinin şiarlarını onunla yeniden canlandırdı.”¹

El-Me'mun, yönetiminin üzerine şeri bir kılıf geçirmiş olmasına, bazı fakihler ve kadılar tarafından desteklenmesine rağmen, Müslümanların büyük çoğunluğu onu halifeliği gasp etmiş biri olarak görüyordu. Abbasi yönetimi boyunca süren ve katmerleşerek büyüyen

¹ Tarihu'l-yakubi:2/442

zulmün, İslam hayat sisteminden sapmalarının neticesi olarak, Müslümanların içinde isyan ve başkaldırı ruhu coşmaya başlamıştı. Bu ruh, bazen isyancılar, bazen de kardeşi el-Emin'i destekleyenler tarafından temsil ediliyordu.

Örneğin yönetime gelişinin ilk senesinde, yani H. 198 tarihinde Nasr b. Şit el-Akili, Halep'te isyan bayrağını açtı. Halep civarındaki bölgeleri ele geçirdi. Bu isyan el-Akili'nin H.199 tarihinde öldürülmesine kadar devam etti.¹

Aynı yıl içinde Musul'da Yemanilerle Nizariler arasında büyük bir çatışma çıktı. Bu çatışmalarda altı bin kadar Nizari öldürüldü.

H.199 tarihinde Benu Sa'lebe ve Benu Usame arasında savaşlar patlak verdi.²

H.199 senesi, Alevilerin öncülük ettiği büyük bir isyanın başladığı tarihtir. O tarihte Ebu Süreyya Seriy b. Mansur eş-Şeybani Irak'ta başkaldırdı. Muhammed b. İbrahim b. İsmail el-Hasani de yanında yer alıyordu. Ebu Süreyya Kufe'de kendi adına para bastı. Ordularını Basra, Vasit ve çevresinin üzerine sevk etti.

İsyan birkaç cephede genişleyerek sürdü:

Abbas b. Muhammed b. İsa el-Caferi komutasındaki Basra cephesi.

Hüseyn b. Hasan el-Eftus komutasındaki Mekke cephesi.

İbrahim b. Musa b. Cafer (a.s) komutasındaki Yemen cephesi.

İsmail b. Musa b. Cafer (a.s) komutasındaki Fars cephesi.

Zeyd b. Musa b. Cafer (a.s) komutasındaki Ahvaz cephesi.

Muhammed b. Süleyman b. Davud b. Hasan b. Hasan (a.s) komutasındaki Medain cephesi.

Bu isyan, bir sene kadar sürdü ve nihayet bastırılabilirdi.³

H.200 tarihinde Muhammed b. İmam Cafer es-Sadık (a.s) isyan etti. Ancak teslim alınıp el-Me'mun'a gönderildi.⁴

Alevilerin bu isyanları, iç düzenin bozulmasına, askeri ve siyasal sistemin karışmasına neden olacak büyük etkiler bırakıyordu.

1 el-Kamil fi't-tarih. Ahdasu sene:H.198

2 Tarihu'l-mavsil, s.332-336

3 el-Kamil fi't-tarih.6/ ahdasu sene:H.199-200

4 Uyunu ahbari'r-Rıza:2/207

H. 201 tarihinde Bağdat halkı büyük bir felakete maruz kaldı. Şehir neredeyse harap olacaktı. Yağmalama olayları, kıtlık ve evlerin yıkılması nedeniyle şehir sakinlerinin büyük bir kısmı başka yerlere göç etti.¹

El-Me'mun'un, alevi isyanlarının öncülerine af çıkarmış olması, onun artık terör estirmeyeceği anlamına gelmiyordu. Aksine, o da önceki halifeler gibi, terör silahına baş vurdu, muhaliflerin seslerini susturdu, Abbasi yönetimini yıkmak isteyenleri çeşitli yöntemlerle ortadan kaldırdı. Hatta Herseme b. A'yun gibi kendisine samimiyetle bağlı olan bir adamı, sırf siyasi rakibi olan Hasan b. Sehl'in telkinleri sonucu öldürdü.²

Muhalefetin niteliği ne olursa olsun, tavrına ve yaklaşımına aykırı olduktan sonra, hemen susturma, ezme yönüne gidiyordu. El-Me'mun'la alakası olan sapık bir kadıyı eleştiren bir şiir yazdığı için şairin birini ta Sind'e sürgün etmişti.³

İç karışıklıkların yanında, Abbasi yönetimine yönelen önemli tehditler de baş göstermişti. Kafir ve müşrik devletler, Abbasi devletini ve İslam'ın varlığını ortadan kaldırmak için fırsat kolluyorlardı. Uygun zamanda harekete geçmek üzere hazırlık yapıyorlardı. Bu yüzden el-Me'mun isyanların önderleri hakkında af ilan etmek zorunda kalmıştı.

İmam Rıza'nın (a.s) Siyasi Tavrı

İmam Rıza (a.s), uygun koşulları iyi değerlendirdi ve bu koşullara uygun bir tavır sergiledi. Gerçek anlamda bir açılım yaşıyordu. Ehl-i Beyt'in (a.s) siyasi düşüncesini ve siyasal inancını tam bir özgürlük içinde yayıyordu. Çünkü el-Emin ve el-Me'mun arasındaki çatışma, bu çatışmanın neden olduğu iç çalkantılar ve karışıklıklar Abbasi hanedanını kendi içinde bölmüştü, bu da İmam'ın (a.s) sıkı bir takibat altında tutulmasına, bulunduğu konumdan uzaklaştırılmasına veya hareketlerini durduracak önlemlerin alınmasına engel olan bir konjonktördü. İmam (a.s) da İslam coğrafyasının her bölgesinde halk tabanını genişletecek faaliyetleri rahatlıkla yürütüyordu.

1 el-İber fi haberin min guber:1/263

2 Tarihu İbni Haldun:5/521

3 Murucu'z-zeheb:3/345

İmam Rıza (a.s) da tıpkı ataları gibi, doğrudan karşı çıkma yöntemi de dahil olmak üzere bütün hareket yöntemlerini kontrolü altında tutuyordu. Ama bu hususta sıkı bir gizlilik ve saklılık prensibi uyguluyordu. Hareketin doğrudan önderliğini kardeşlerine ve amca çocuklarına teslim etmişti. Ta ki, kendisi, mevcut yönetime açıkça karşı çıkmış bir pozisyonda görünmesin. Çünkü açıktan ve doğrudan önderliği üstlenmesi, herhangi bir çatışmada öldürülmesi veya yönetimin ajanlarınca suikaste kurban gitmesi anlamına gelirdi. Kendisinden sonraki İmam için gerekli ortamı hazırlamadan, böyle bir durumun vaki olması ise büyük bir tehlike arz ediyordu.

İsyan hareketine doğrudan önderlik etmemenin bir kazanımı, isyan esnasında işlenen hataların, isyancılar tarafından sergilenen yanlış uygulamaların İmam'ın (a.s) hanesine hata olarak yazılmamasıdır. Bunlar, askeri harekete doğrudan önderlik eden kişinin hanesine yazılır.

İmam Rıza (a.s), bütün hareketlerini tam bir gizlilik içinde yürütüyordu. Örneğin H. 199 tarihinde, el-Me'mun'a karşı isyan hareketi başlamadan önce, Muhammed b. Süleyman el-Alevi'nin taraftarları Medine'de toplandılar ve İmam Rıza'yı (a.s) kendisiyle birlikte kıyama katılmaya davet etmesini istediler. O da bu öneride bulunanlardan birini İmam'a (a.s) gönderdi. İmam (a.s), şu cevabı verdi:

“Yirmi gün geçsin, sana geleceğim.” İsyancılar birkaç gün beklediler. On sekizinci gün Abbasi kuvvetleri saldırıya geçti ve isyanı henüz hazırlık aşamasında bitirdi.¹

Siyasi koşullar, Müslümanlar üzerinde, İmam'ın (a.s) isyancılarla bir ilişkisinin olmadığı yönünde bir intiba bırakıyordu. İmam (a.s), askeri çizginin öncülerine mutlak bir yetki vermiş de olabilirdi. Böylece komutanlar sürekli olarak İmam'la (a.s) görüşmek durumunda kalmayacaklardı ve İmam (a.s) da olayları ve sergilenen tavırları uzaktan takip edecekti. Nitekim İmam Cafer es-Sadık'ın (a.s) oğlu belli bir günde isyan etme kararı aldığında İmam Rıza (a.s) ona şu haberi gönderdi: “Yarın isyanı başlatma. Eğer isyan edersen yenilirsin ve arkadaşların da öldürülür.”²

1 Uyunu ahbari'r-Rıza:2/208

2 Usulu'l-kafi:1/491; Menakibu al-i ebi talib:4/368; el-Kafi'den naklen Biharul-envar:49/57

El-Me'mun'un yönetimi ele geçirmesinden iki sene sonra, yani tam H.200 tarihinde İmam Rıza'ya (a.s) bir mektup yazarak Horasan'a gelmesini istedi. İmam (a.s), gitmemek için ne kadar gerekçe ileri sürdüyse de el-Me'mun mektuplar yazmaya ve gelmesini istemeye devam etti. Nihayet İmam (a.s), el-Me'mun'un vazgeçmeyeceğini anladı ve davetine icabet etti. El-Me'mun, İmam Rıza'yı (a.s) getirmesi için görevlendirdiği adamına, onu Kufe ve Kum yolundan getirmemesini emretti. O da Basra, Ahvaz ve Fars yolunu takip ederek Merv'e vardı. İmam (a.s), Merv'e varınca, el-Me'mun hilafet ve emirlik görevini ona önerdi. İmam (a.s) bunu kabul etmedi. Bu hususla ilgili olarak aralarında tam iki ay süren konuşmalar cereyan etti. İmam (a.s), el-Me'mun'un kendisine sunduğu öneriyi kabul etmiyordu. Bu konuyla ilgili konuşmalar ve tartışmalar uzayınca, el-Me'mun, o zaman veliahtlığı kabul et, dedi. İmam (a.s), ısrarlı isteklerden ve kabul etmemesi durumunda öldürüleceğini ima eden sözlerden sonra, bu öneriyi kabul etti. Ama bazı şartlar da ileri sürdü ve dedi ki:

“Ben veliahtlığı, hiçbir şeyi emretmemek, hiçbir şeyi yasaklamamak, hiçbir hususta hüküm vermemek ve süregelen hiçbir uygulamayı değiştirmemek şartıyla kabul ediyorum. Bütün bunlardan beni muaf tutacaksın.”¹ El-Me'mun bu şartları kabul ettiğini belirtti. İmam Rıza (a.s) H.201 senesinin Ramazan ayının beşinci gününde el-Me'mun'un veliahtı ilan edildi.”²

el-Me'mun'un Veliahtlığı Zorla İmam Rıza'ya (a.s) Kabul Ettirmesinin Nedenleri

el-Me'mun'un, İmam Rıza'yı (a.s) veliahtı olarak ilan etmesinin nedeni, Ehl-i Beyte (a.s) duyduğu sevgi ve dostluk duygusu değildi. Çünkü saltanat ve riyaset arzusu, hırsı her türlü dostluk ve sempati eğilimine baskın gelir. Ayrıca el-Me'mun dostluğunda da samimi değildi. Alevilere (Ali'nin soyundan gelenlere) eğilimi de yapmacıktı.³ Onun derin bir sevgi ve dostluk duygusuyla yönetimden feragat ettiğini ve İmam Rıza'ya (a.s) içtenlikle teslim ettiğini veya kendisinden sonraki veliaht olarak ilan ettiğini tasdik etmek mümkün değildir. El-Me'mun'un uğruna binlerce askerini, komutanını, öz

1 Uyunu ahbari'r-Rıza:2/149-150

2 Uyunu ahbari'r-Rıza:2/245

3 Şezeratu'z-zeheb:2/3

kardeşini ve ailesinin bazı fertlerini öldürdüğü saltanatı feda etmesi ve onu bırakıp bir başkasına devretmesi akla sığar mı?!

Nitekim bu durum uzun sürmedi. İmam'ı (a.s) zehirleyerek şehit etti ve Me'mun da saltanatını sürdürmeye devam etti. O halde Me'mun'u böyle bir davranışa iten şey, yönetiminin maslahatı ve ailesinin geleceğiydi. Bu, iktidarı ellerinden kaçırmak üzere olduklarının hissine kapılan bütün yöneticilerin, en azından büyük ekseriyetinin baş vurduğu bir yöntemdir. Yoksa el-Me'mun niçin ısrar etsin ve hatta kabul etmemesi durumunda, İmam'ı öldürebileceğini ima eden -ileride değineceğiz- sözler sarf etsin. El-Me'mun'un İmam Rıza'ya (a.s) veliahtlığı kabul ettirmek için uğraşmasının gerekçelerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

Birincisi: Kaotik Ortamın Yatıştırılması

Me'mun zamanında tam bir kaos ortamı hakimdi. Kardeşiyle giriştiği kanlı savaşlardan ve saltanatı ele geçirmesinden sonra, beklenmedik bir şekilde bir çok isyanla, silahlı kalkışmalarla yüz yüze geldi. Bunlar arasında Alevilerin (Hz. Ali'nin soyundan gelenlerin) öncülük ettikleri isyanlar önemli bir yer tutar. Me'mun'un egemenliğine muhalif olanlar, İslam ülkesinin hemen her bölgesine yayılmış vaziyetteydiler. Nitekim Me'mun realiteyi şu sözleriyle izah etmiştir:

“Allah'a yemin ederim ki, Kays kabilesini, Beytülmalımda tek bir dirhem kalmadığını gördükten sonra atlarının sırtından indirebildim... Yemen'e gelince, Allah'a andolsun, ben onu sevmem, o da beni hiç sevmeydi. Kudaa ise, liderleri, benim zebun olmamdan başka bir şey beklemeyiz. Ki bu durumdan yararlanabilsinler. Rebia'ya gelince, Allah peygamberini Mudar'dan gönderdiği günden beri, rablerine öfkeliyim.”¹

Ardı arkası kesilmeyen silahlı ayaklanmalar askeri ve siyasi düzeni bozmuştu. Nitekim sicillere bakmış, Ebu Süreyya isyanlarında sultanın adamlarından iki yüz bin kişinin öldürüldüğünü görmüştü.²

Me'mun, İmam Rıza'yı kendisine yaklaştırmak ve onu veliaht olarak tayin etmekle yardımcılarını ve taraftarlarını kuşatmayı, ilerleyişlerini durdurmayı, askeri faaliyetlerine son vermeyi

1 El-Kamil fi't-tarih:6/432,433

2 Mekatilu't-talibiyyin, s.550

amaçlamıştı. Hatta mümkünse onları kendi tarafına çekmeyi bile amaçlamıştı. Böylece alevi isyancılarla sayı bakımından mukayese edilmeyecek kadar sınırlı taraftarları olan diğer isyanları bastırmaya zaman ve imkan bulabilecekti.

Bir diğer amacı da, Müslümanların büyük bir kısmının sempatisini kazanmaktı. Çünkü Müslümanların kahir ekseriyeti İmam'a (a.s) gönülden bağlıydı, ruhunun derinliklerinden onu seviyordu. Özellikle kardeşine karşı savaşıırken kendisine yardım eden ve Bağdat'ın ele geçirmesine yardım eden Horasanlıların gönlünü kazanmak istiyordu. Bunun somut kanıtı, İmam'ın (a.s), alimler, Fakihler ve hadis imamları sayılacak şahsiyetler tarafından karşılanmasıydı. Ki Nişabur'da bunların sayısı yirmi bini buluyordu.¹

El-Ma'mun, İmam'a (a.s) yakın olmakla, muhalefetin öfkesini dindirebilir, saltanatı talep etme fırsatını ellerinden alabilirdi. Bunun yanı sıra, muhalefetin bir kısmını kendine yaklaştırmak, silahlı mücadeleyi bırakmaya ikna etmek suretiyle saflarını parçalayabilir, dağıtabilirdi.

İkincisi: Yönetimine Meşruiyet kisvesini Giydirmek

Müslümanlar nazarında bir yöneticinin meşruiyeti, Hz. Peygamber'den (s.a.a) gelen bir nasstan kaynaklanır ki, bu Ehl-i Beyt'in görüşüdür. Ya da şuradan ve ehli hal ve akdin onayından ileri gelir. Yahut, önceki yöneticinin ümmetin rızasına uygun olarak veliaht tayin etmesinden ileri gelir. Bu da geri kalan fırkaların görüşüdür. Bu fırkaların fakihleri gerçi Me'mun'un yönetimini onaylıyorlardı, ancak onların onaylamaları, Me'mun'un duruma göre teşvik duruma göre tehdit şeklinde belirginleşen etkisinden kaynaklandığı açıktı. Ya da bu Fakihler kendilerini reel politik durumu onaylamak zorunda hissediyorlardı ve realiteyi değiştirecek güçten yoksundular.

Bu nedenle Me'mun, egemenliğinin meşruiyet kisvesine muhtaç olduğunu fark etti. Nitekim saltanattan feragat edip İmam Rıza'yı (a.s) bu makama oturmak istediğini açıkladı. İmam Rıza (a.s), saltanatı kabul etmeyince, ona veliahtlık önerdi ve bunu kabul etmeye de zorladı. İmam Rıza (a.s), bütün Müslümanların kabul ve rızasına mazhar olmuştu. Nitekim İmam Muhammed Cevad (a.s) bu gerçeği şu şekilde ifade etmiştir:

1 el-Fusulu'l-muhimme, s.251; Nuru'l-ebsar, s.170

“Kendisiyle beraber olan dostları ondan (a.s) razı oldukları gibi, kendisine düşman olan muhalifleri de ondan (a.s) razıydılar. Atalarından (a.s) hiçbiri bu niteliğe sahip değildi. Bu yüzden bütün imamlar (a.s) arasında sadece ona (a.s) er-Rıza adı verilmiştir.”¹

İmam Rıza'nın (a.s) veliahtlığı kabul etmesi -hem Me'mun'un nazarında hem de meselelerin içyüzünden habersiz olan bir çok Müslüman'ın nazarında- Me'mun'un yönetiminin meşruiyetini itiraf etmesi anlamına geliyordu.

Üçüncüsü: İmam'ın (a.s) İnsanları Kendisine Uymaya Davet Etmesinin Engellenmesi

İmam (a.s), ümmeti, gerçek imamla ve kendi imamlığında ve Ehl-i Beytin hayat tarzında somutlaşan gerçek hayat sistemiyle irtibatlanmaya davet etmekle sorumludur. Bu yüzden bir İmam (a.s) bu yükümlülüğünü savsaklayamaz. Bu bakımdan Me'mun'un düşüncesi, İmam'ı, insanları kendisine davet etmekten alıkoyma esasına dayanıyordu. En azından davetinin sınırlarını dondurmaya amaçlıyordu. Bilindiği gibi bir veliaht, öncelikle insanları mevcut sultana uymaya davet eder, sonra kendisinin veliahtlığını kabul etmeye çağırır. Nitekim Me'mun bu niyetini şu şekilde dile getirmiştir:

“Bu adamın ne yaptığını bilmiyorduk, bizden gizli olarak insanları, bize değil, kendisine uymaya çağırıyordu. Onu veliaht yaptık ki, insanları bize itaat etmeye çağırsın.”²

Dördüncüsü: İmam'ın Tabanından Uzaklaştırılması

İmam Rıza'nın (a.s) başkentte, Me'mun'un yanında bulunması, halk tabanından uzaklaştırılması, ülkenin doğusuna ve batısına dağılmış bulunan vekilleri ve naipleriyle bir araya gelip toplanabilmesi imkanından yoksun bırakılması anlamına geliyordu. İmam'ın (a.s) halk tabanından uzaklaştırılması, fiilen yürüttüğü yönlendirme ve irşat fonksiyonunu yerine getirmede önemli bir kısıtlamaya uğraması demektir. Nitekim yönetimin, İmam'ı sıkı bir şekilde denetim altında tutması, hareketlerini ve günlük buluşmalarını izlemesi de mümkün olurdu. Nitekim Me'mun, Hişam b. İbrahim er-Raşidi ile temas kurmuş ve onunla yakınlaşmayı başarmıştı. Hişam b.

1 Uyunu ahbari'r-Rıza:1/13; Biharu'l-envar:49/3

2 Feraidu's-sımtayn:2/214

İbrahim, İmam'a (a.s) yakın birisiydi, İmam'ın (a.s) yanında özel bir yere sahipti. Me'mun, onu İmam'ın (a.s) muhafızlığı görevine getirdi. Bu adam Me'mun'a haberleri anında iletliyordu. Bu arada İmam'ın (a.s) sevenlerinin çoğunun İmam'la (a.s) görüşüp temas kurmasına da izin vermiyordu. İmam (a.s) bir şey söylediği zaman, mutlak Hişam onu Me'mun'a ulaştırırdı.¹

Beşincisi: İmam'ın (a.s) Mevcut İktidar Açısından Oluşturduğu Tehdidi Durdurma

Hiç kuşkusuz Müslümanların İmam Rıza'nın (a.s) etrafında toplanmaları, dolayısıyla İmam'ın (a.s) halk tabanının genişlemesi, mevcut yönetim açısından, özellikle el-Emin ile Me'mun, sonra Me'mun ile muhalifler arasında yaşanan kanlı ve yıkıcı savaşlardan çıkmış bir yönetim açısından büyük bir tehlike oluşturmuyordu. Dolayısıyla İmam'ın (a.s) gücü, Me'mun'un zayıflığı anlamına geliyordu. Nitekim Me'mun bu hususu şöyle itiraf etmiştir:

“Onu kendi haline bırakmamız durumunda, bizim yönetimimizde bir daha kapatamayacağımız bir gedik açmasından ve üzerimize karşı koyamayacağımız bir güçle gelmesinden korktuk.”²

Altıncısı: İmam'ın (a.s) İmajını Zedelemek

Me'mun, İmam Rıza'yı (a.s) veliaht tayin etmekle, aşamalı olarak, ajanları ve haberleşme organları aracılığıyla onun namına leke sürmeyi, imajını zedelemeyi amaçlıyordu. Ama İmam Rıza (a.s) bu gerçeği Me'mun'un yüzüne açıkça söylemişti: “Sen istiyorsun ki, insanlar: “Ali b. Musa er-Rıza dünyadan yüz çevirmemiş, dünya ondan yüz çevirmiştir. Görmüyor musunuz, halife olma hırsıyla nasıl veliaht olmayı kabul etti? desinler.”³

Öte yandan Me'mun da, Abbasi hanedanına mensup bazı kimselere gerekçelerini şu şekilde açıklamıştır: “Fakat biz, ondan bazı özellikleri azar azar koparmak zorundayız, ta ki halka, onun bu makamı hakketmeyen biri olduğunu gösterelim.”⁴

Yedincisi: Muhalefet Cephesini Bölmek

Me'mun'un muhalifleri, İmam'ın (a.s), mevcut iktidarın bir parçası olduğunu görecektlerdi. İmam'ın (a.s) kardeşlerinin,

1 Uyunu ahbari'r-Rıza:2/153, hds.22; Biharul-envar:49/139

2 Feraidu's-sımteyn:2/214

3 İlelu's-şerayi, s.238

4 Feraidus-sımteyn:2/215

oğullarının ve amcalarının çeşitli bölgelerin valileri olduklarını gördüklerinde de bu görüşleri daha da derinleşecekti. Gerçekten de Me'mun, İmam'ın (a.s) iki kardeşi Abbas ve İbrahim'i, birini Kufe, birini de Yemen valisi olarak atadı.¹

Böyle bir durumda, geride kalan muhalifler, İmam Rıza'nın (a.s) taraftarlarıyla karşı karşıya geleceklerdi. Bunun anlamı, muhalefet cephesinin parçalanmasıydı. Herhangi bir muhalefet grubu silahlı bir harekete kalkışacak olsa, doğrudan doğruya Hz. Ali'nin evlatlarından bir valiyle karşı karşıya gelecekti. Me'mun'un istediği de buydu. Bu beklentisinin gerçekleşmesi için de İmam Rıza'yı (a.s) veliaht olarak atadı. Bunun yanında o, bazı idari ve yönetsel bozuklukları da, Ehl-i Beytten çeşitli bölgelere atadığı valilerin sırtına yıkmayı hedefliyordu.

İmam Rıza'nın (a.s) Veliahtlığı Kabul Etmesinin Sebepleri

Me'mun, İmam Rıza'ya (a.s) şöyle dedi: Ey Resulullah'ın oğlu! Senin erdemini, ilmini, zühdünü, takvanı ve ibadetini biliyorum. Bu yüzden senin hilafete benden daha layık olduğunu düşünüyorum.

İmam (a.s) şu cevabı verdi: *"Allah'a kulluk etmekle iftihar ediyorum. Dünyadan yüz çevirmişliğimle dünyanın şerrinden kurtulmayı umuyorum. Haramlardan sakınmakla ilahi nimetlere kavuşmayı temenni ediyorum. Dünyada tevazu göstermekle, Allah katında yükselmeyi ümit ediyorum."*

Me'mun şöyle dedi: Kendimi halifelikten azledip, sana halife olarak biat etmeyi düşündüm.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: *"Eğer bu halifelik sana aitse ve Allah onu sana vermişse, Allah'ın sana giydirdiği bir elbiseyi çıkarıp başkasına giydirmen caiz olmaz. Şayet halifelik sana ait değilse, bu sefer de sana ait olmayan bir şeyi bana vermen caiz olmaz."*

Me'mun şöyle dedi: Ey Resulullah'ın oğlu! Bu işi kabul etmek zorundasın.

Dedi ki: *"Bunu kendi isteğimle hiçbir zaman kabul etmem."*

Me'mun günlerce uğraştı, sonunda İmam'ın (a.s) bu görevi kabul etmesinden ümidini kesti. Sonra şöyle dedi: Eğer halifeliği kabul

1 Tarihu İbni Haldun:5/527, 532

etmiyorsan ve benim sana biat etmemi istemiyorsan, o zaman benden sonra halife olman için veliaht'ım olmayı kabul et.

Sonra aralarında uzun konuşmalar geçti. İmam (a.s), bu konuşmalar esnasında Me'mun'un gerekçelerini açık bir şekilde ortaya koydu. Me'mun öfkeleni ve şöyle dedi: Sen her zaman, istemediğim bir şeyle karşıma çıkıyorsun. Öyle anlaşıyor ki, benim öfkemden eminsin. Allah'a yemin ederim ki, ya benim veliahtım olmayı kabul edersin, ya da ben zorla sana kabul ettiririm. Bunu yaptın, yaptın, yapmazsan, boynunu vururum.

İmam (a.s) şöyle dedi: *“Allah, kendi elimle kendimi tehlikeye atmamı yasaklamıştır. Eğer mesele bu raddeye gelmişse, o zaman nasıl uygun görüyorsan öyle yap. Ben bu görevi kabul ediyorum. Ama, hiç kimseyi vali olarak görevlendirmeyeceğim, hiç kimseyi görevinden almayacağım, (kesinlikle bir protokol uygulamayacağım,) ve süregelen bir protokolu değiştirmeyeceğim. Yönetim için uzaktan bir müşavir olacağım.”* Me'mun bunu kabul etti ve İmam (a.s) istemediği halde onu veliahtı ilan etti.

Bir diğer rivayette Me'mun'un şöyle dediği belirtiliyor: Ömer b. Hattab, şura görevini altı kişiye verdi. Onlardan biri senin deden Ali b. Ebutilib'ti (a.s). Bu altı kişiden çoğunluğun emrine muhalefet edenin boynunun vurulmasını şart koştu. Bu yüzden senin de benim bu teklifimi kabul etmen gerekiyor. Çünkü ben bunun yerine getirilmesinin gerekli olduğunu düşünüyorum.

Öte yandan İmam Rıza (a.s), soran ya da veliahtlığı kabul etmesine itiraz eden kimselere bu görevi kabul etmesinin sebeplerini şöyle açıklamıştır: *“Allah bunu istemediğimi biliyor. Bu görevi kabul etmekle öldürülme arasında bir tercih yapmam önerildiği zaman görevi kabul etmeyi öldürülmeye tercih ettim. Yazıklar olsun onlara! Yusuf'un (a.s) bir nebi, bir resul olduğunu bilmiyorlar mı? Şartlar, onu (kafir birisi olan) Mısır azizinin hazinelerinin başına geçmeye zorlayınca şöyle dedi: “Beni ülkenin hazinelerine tayin et! Çünkü ben çok iyi korurum ve bu işi bilirim, dedi.” Şartlar beni bu görevi kabul etmeye zorladı. Ama bunu istemedim ve ölümle tehdit edilerek mecbur bırakıldım. Kaldı ki, ben bu işe, doğrudan katılmadım, sadece dışarıdan bir katılım gibi gerçekleşti. Ben Allah'a şikayette bulunuyorum ve Ondan yardım istenir.”*

İmam'a (a.s) soruldu: Ey Resulullah'ın oğlu! Neden veliahtlığı kabul etmek zorunda kaldın?

Buyurdu ki: Dedem Emirülmüminin (a.s) şuraya katılmayı neden kabul etmek zorunda kaldıysa.

Kuşkusuz İmam (a.s), sırf canından korktuğu için kabul etmiş değildi. Ama öldürülmesi, risalet hareketi için bir ziyan olurdu. O ortamda ümmet, her alanda onun önderliğine muhtaçtı. İmam (a.s) öldürülecek olsaydı, kaos ve bozulma süreci halk tabanını da kaplayacaktı. Ayrıca onun öldürülmesi, ailesinin, yardımcılarının ve destekçilerinin de öldürülmesi için bir başlangıç olacaktı. Bunun yanında, teenniden ve hazırlıktan yoksun fevri ayaklanmalar da patlak verecekti. Bir ön hazırlık ve strateji belirlenmeksizin salt intikam amaçlı beklenmedik duygusal isyanlar çıkacaktı. Bunun da neticesinde pratikte hiçbir değişikliğe yol açmaksızın askeri güç boşa harcanmış olacaktı.

Evet, anlaşıldığı kadarıyla, İmam'ın (a.s) veliahtlığı zorla kabul etmesinin tek nedeni budur. Bunun yanında İmam'ın (a.s), mümkün mertebe, bu yeni durumdan yararlanması doğaldı. Sünneti yeniden ihya etmek, bidatları yok etmek, taraftarlarının gücünü pekiştirmek, Me'mun'un geleceğe dair planlarını boşa çıkarmak, yapabildiği kadarıyla yanlış siyasi fikir ve kavramları tashih etmek için bu fırsatı değerlendirmesi yadsınamaz.

İmam'ın (a.s) Koşulları Değerlendirmesi

Birincisi: Koşulları dini egemen kılmak ve sünneti ihya etmek için değerlendirmesi

Hiç kuşkusuz İmam'a (a.s), ailesine ve destekçilerine tanınan göreceli özgürlük, değişik toplumsal ve siyasal ortamlarda dinin şiarlarını açıklamak, sünneti ihya etmek ve Ehl-i Beytin (a.s) hayat nizamını anlatmak için uygun bir fırsattı. Çünkü İmam (a.s) sarayda istediği gibi hareket edebiliyor, vezirlerle, ordu komutanlarıyla ve Me'mun'un has adamlarıyla görüşebiliyordu. Vali olan kardeşleri de bulundukları bölgelerde geniş hareket imkanına kavuşmuşlardı. Ayrıca İmam'ın (a.s) destekçileri de ümmet içinde daha önce sahip olmadıkları bir hareket özgürlüğüne sahip olmuşlardı. İmam (a.s) bu hususta şunları söylemiştir: *"Allah'ım! Kendi ellerimle kendimi tehlikeye atmamı yasakladın. Sana ayan olduğu üzere, Abdullah el-Me'mun, valiahtlığı kabul etmezsem, beni öldüreceğini söyleyerek, istemediğim halde beni valiahtlığı kabul etmek zorunda bıraktı. Allah'ım! Senin ahdinden başka ahit, senden gelen velayetten başka*

velayet yoktur. Beni, senin dinini ikame etmeye, peygamberin Muhammed'in (s.a.a) sünnetini ihya etmeye muvaffak kıl. Çünkü Mevla sadece sensin ve yalnızca sen yardım edersin. Sen ne güzel dost ve ne güzel yardımcısın."¹

Şartlar, İmam'ın (a.s) dosdoğru hayat sistemini vezirlere, kadınlara, Fakihlere ve Me'mun'un İmam'la (a.s) tartışmaları için topladığı başka dinlere mensup bilginlere açıklamasının yolunu açmıştı. Bunun yanında Me'mun'u da en doğru görüşü benimsemeye, en uygun tavır sergilemeye yöneltiyordu. İçinden çıkılmaz meseleleri hallediyordu.

.....

İkincisi: Güçleri Toparlamak

Alevi ayaklanmaların başarısızlıkla sonuçlanmasının ve askeri gücünün kırılmasının ardından şartlar, güçlerini yenilemelerine elverişli hale gelmişti. Sürekli takibatlar, izlenmeler ortadan kalktığı için de alevi güçlerin yeniden toparlanmaları mümkün olabilmişti. Toparlanmış bu güçlerin ileride gerekli hareketi sergileyebilmeleri için belli bir süre sükunete, rahata ihtiyaç vardı. Bu kazanımlar, ancak İmam'ın (a.s) veliahtlığı kabul etmesiyle mümkün olabilirdi.

Üçüncüsü: Me'mun'un Planlarının Başarısızlıkla Sonuçlanması

İmam'ın (a.s) veliahtlığı kabul etmemesi durumunda Me'mun'un (a.s), İmam'ı zorlamaktan veya öldürmekten vazgeçip veliahtlığı Ali soyundan başkasına vermesi de muhtemeldi. Veliahtlığı kabul edecek olan bu alevi ya aç gözlü bir fırsatçı, yahut samimi ama bilinci zayıf veya samimi olmakla birlikte saltanatın baştan çıkarıcı yollarında, o kaygan zeminlerde yürüme becerisini gösteremeyen biri olacaktı. Her halükarda Ehl-i Beyt (a.s) destekçilerinin safları bölünecek veya iktidarı paylaşan Alevilerin yanlış uygulamaları Ehl-i Beytin (a.s) adına leke sürecekti nitelikte olacaktı. Yahut yapılan yanlışlıklar Ehl-i Beyte mal edilecekti. Sonra saray entrikalarına yenik düşerek ayağa kayan bu alevi sorumluluğu üzerinden atmak için İmam'a (a.s) muhalefet edecek veya İmam'ın (a.s) taraftarlarını, tabilerini sıkı takibat altına alacaktı.

İmam Rıza (a.s) veliahtlığı kabul etmekle, Me'mun'un, Ali soyundan gelenlerin saflarını parçalamaya veya yönetimdeki bozuklukları onlara yüklemeye yönelik planlarını uygulama fırsatını vermemiştir.

Dördüncüsü: Yanlış Siyasal Düşünceleri Düzeltmek

Müslümanların büyük kısmında, dinin siyasetle ilgisinin olmadığı, imamların ve Fakihlerin siyasetle uğraşmalarının uygun bir davranış olmadığı, iktidardan ve hilafetten sarfı nazar etmenin doğruluğun kıstası olduğu yönünde yaygın bir kanaat vardı. Abbasiler bu anlayışın Müslümanların zihninde kök salması için büyük çaba sarf ediyorlardı. İmam Rıza (a.s) veliahtlığı kabul etmekle bu yanlış siyasi düşünceleri düzeltmek, Müslümanlara, eğer şartlar uygunsa yönetimde bulunmanın bir zorunluluk olduğunu göstermek istedi.

Bu yanlış fikirler realitenin temel bir gerçeği haline gelmişti. Nitekim İmam Rıza'nın (a.s) destekçilerinden biri yanına gitmiş ve şöyle demişti: “Ey Resulullah'ın oğlu! İnsanlar, senin dünyadan yüz çevirmiş biri olarak görünmene rağmen veliahtlığı kabul ettiğini söylüyorlar.”¹

Bu yanlış fikirleri sadece açıklamalarla düzeltmek, ortadan kaldırmak mümkün değildi. Çünkü böyle bir yükümlülük uzun bir zaman, ek bir çaba gerektirirdi. Ama fiili olarak harekete geçildiği zaman, bunların yok edilmeleri mümkün olurdu. Bu pratik hareket de veliahtlığı kabul etmektir.

Veliahtlık Biatı Nasıl Gerçekleşti?

İmam Rıza'nın (a.s) veliahtlığı zorla kabul etmesinden sonra, Me'mun, emirlerden, vezirlerden, muhafızlardan, katiplerden ve ehli hal ve akt niteliğine sahip kişilerden oluşan yakınlarını topladı. Fadl b. Sehl'e, veliahtlık konusunda onlara bilgi vermesini emretti. Siyah elbiseler yerine yeşil elbiseler giymelerini istedi. Sonra bir sonraki seneye ait istihkaklarını verdikten sonra dağılmalarını istedi. Bir hafta sonra insanlar geldiler ve her biri meclisteki yerine oturdu. Me'mun

¹ İlelu'ş-şerayi, s. 237-238

¹ el-İrşad:2/259, 260

¹ Yusuf, 55

¹ Uyunu ahbari'r-Rıza:2/139

¹ Uyunu ahbari'r-Rıza:2/141

¹ Uyunu ahbari'r-Rıza:1/19

¹ İlelu'ş-şerayi, s.239

da oturdu. Sonra İmam Rıza (a.s) çağırıldı. İmam da gelip oturdu. Üzerinde yeşil bir elbise ve başında sarığı bulunuyordu. Kılıcını kuşanmıştı. Me'mun, oğlu Abbas'a İmam Rıza'ya (a.s) ilk önce biat etmesini emretti. İmam elini kaldırıp yukarıdan aşağıya doğru indirdi. Me'mun ona dedi ki: Elini uzat. İmam (a.s): *"Resulullah'a (s.a.a) bu şekilde biat ediliyordu. Resulullah (s.a.a) ellerini kendisine biat edenlerin ellerinin üzerine koyardı."* Me'mun: İstedğin gibi yap, dedi.

Sonra mecliste hazır bulunanlara hediyeler dağıttı. Hatipler ve şairler birer birer kalkıp veliahtlık üzerine sözler söylüyorlardı. İmam'ın (a.s) erdemlerini ve ağır basan faziletlerini sayıp döküyorlardı.

Me'mun, İmam'dan (a.s) bir konuşma yapmasını istedi. İmam (a.s) kalktı. Önce Allah'a hamdetti, senada bulundu, Peygamberine (s.a.a) salat ve selam getirdi. Sonra şöyle dedi: *"Ey insanlar! Resulullah'tan (s.a.a) dolayı bizim, sizin üzerinizde bir hakkımız vardır. Sizin de Resulullah'tan (s.a.a) dolayı bizim üzerimizde bir hakkınız vardır. Siz, bizim hakkımızı verdiğiniz zaman, bizim üzerimizde size hükmetmeyi kabul etme hakkınız doğar. Vesselam."*¹

Sonra Me'mun minbere çıktı ve şöyle dedi: *"Ey insanlar! Ali b. Musa b. Cafer b. Muhammed b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebutalib'e veliaht olarak biat edildiğinin haberini almışsınızdır. Allah'a yemin ederim ki, eğer bu saydığım isimleri sağır ve dilsizlere okusaydım, Allah'ın izniyle iyileşirlerdi."*²

İmam Rıza (a.s), veliahtlığın gerçekleşmeyeceğini önceden söylemişti. Azatlılarından birinin sevindiğini görünce ona şöyle fısıldamıştı:

*"Gördüğün bu işle kalbini meşgul etme ve sevinme, çünkü gerçekleşmeyecektir."*³

Nitekim İmam'ın (a.s) dediği çıktı. İmam (a.s), Me'mun'dan önce vefat etti.

1 el-İrşad:2/262; İ'lamu'l-vera:2/74; el-Fusulu'l-muhimme, s.255-256 Hutbe için bkz. Uyunu ahbari'r-Rıza:2/146

2 Uyunu ahbari'r-Rıza:2/147

3 el-İrşad:2/263 el-Muerrihu'l-Medaini'den naklen; İ'lamu'l-vera:2/74; Biharu'l-envar:49/147; el-Fusulu'l-muhimme, s.256

Me'mun'un Kendi Eliyle Yazdığı Veliahtlık Vesikasından Bölümler

Me'mun, veliahtlık vesikasını kendi eliyle yazdı. Bu vesikada İmam'ı (a.s) veliaht olarak seçmesinin sebeplerini açıkladı. Bu vesikadan bazı bölümler sunuyoruz: er-Rıza Ali b. Musa b. Cafer b. Muhammed b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebutalib... Yüksek bir erdeme, yaygın bir ilme, herkesçe kabul edilen açık bir takvaya, samimi ve yararlı bir zühde sahip olduğu, dünyadan tamamen uzaklaştığı, insanlar arasında eşsiz bir konumda olduğu görülmüştür. Hakkında söylenen sözlerin gerçeğe uygunluğu, bütün dillerin hakkında ittifak ettiği, sözlerin onunla ilgili olarak bir noktada bulunduğu kanıtlanmıştır. Erdemiyle ilgili haberler çok geniştir. Biz de büyük küçük, genç, yaşlı hepimiz onun faziletini bildiğimiz için, önce veliaht, ondan sonra da halife olmak üzere tayin edilmiştir. Emirülmüminin, oğlunu, ailesini, yakınlarını, komutanlarını ve hizmetçilerini çağırmıştır. Onların tamamı emre itaat ederek, mutlu ve sevinçli bir şekilde koşup biat etmişlerdir...¹

.....

İmam'ın (a.s) Kendi El Yazısıyla Veliahtlık Vesikasına Düştüğü Notlardan Bölümler

İmam Rıza (a.s) da kendi el yazısıyla veliahtlık vesikasına bazı notlar düşmüştür. Bu notlarda şöyle deniyor: “...*Beni veliahtı yaptı ve kendisinden sonra yaşarsam en büyük emirliği bana verdi... dinin parçalanmasından, Müslümanların yönetimine kaosun hakim olmasından korktuğu, fırsatın kaçmasından ve felaketlerin baş göstermesinden endişe ettiği için. Kendi içimde Allah'a bir söz verdim. Eğer beni Müslümanların yönetimine getirir ve onların işlerini yönetme görevini bana verirse... Onlar arasında Allah'a ve Resulüne (s.a.a) itaat esasına göre amel edeceğim. Hiçbir haram kanı dökmeyeceğim. Hiçbir ırzı mübah saymayacağım. Kimsenin malını helal saymayacağım. Ancak Allah'ın hadlerinin dökülmesini emrettiği kanlar, farzlarının mübah kıldığı mallar hariç. Çabamın ve takatımın karşılığını tercih edeceğim. Eğer yeni bir bid'at icat edersem, ya da*

1 el-Fusulu'l-muhimme, s.258

ilahi kuralları değiştirirsem veya başka bir kurala uyarsam, azledilmeyi ve cezayı hakkececeğim... Bana ve size ne yapılacağını bilmiyorum. Hüküm yetkisi sadece Allah'a aittir. Allah gerçeği söyler ve eğri ile doğruyu birbirinden en güzel ayırandır... ”¹

İmam Rıza (a.s) ümmete, İslami bir yöneticinin siyasal sisteminin, şeri hükümlerin uygulanmasındaki rolünün, azledilmesini gerektiren sebeplerin ve diğer siyasal kavramların nasıl olması gerektiğinin bir örneğini sunmuştur. Her iki yazı da H. 201 senesinin Ramazan ayının yedisinde kaleme alınmıştır.

.....

Me'mun'un Biattan Sonraki Emirleri

Me'mun, Abbasilerin sembolü olan siyah bayrağın kaldırılmasını, onun yerine yeşil bayrağın kullanılmasını emretti. Herkese bu değişikliğe uymasını ve İmam Rıza'ya (a.s) biat etmesini zorunlu kıldı. Ülkenin her tarafına bu emrini duyurdu. İmam'ın (a.s) adına para bastırdı. Me'mun'un mektubu Bağdat'a varınca, bazıları emre uydu, bazıları bu emri uygulamaktan kaçındı.²

Me'mun, İmam'a (a.s) biat etmek istemedikleri için üç komutanını hapse attı.³

Abbasi hanedanı Me'mun'a karşı çıktı. Hanedan mensupları İmam Rıza'ya (a.s) biat etmekten kaçındılar ve Bağdat'ta el-Mehdi'nin oğlu İbrahim'e biat ettiler.⁴

Kufe'de de direniş sergilediler. Sloganları şuydu: Ey İbrahim, ey Mansur! Me'muna'a itaat etmek yok.⁵

Fakat daha fazla direnemediler. Ülkenin her bölgesi Me'muna'a itaatini bildirip İmam'a (a.s) biat etti. İmam (a.s) şöyle çağırıyordu:

“Müslümanların velihatı Ali b. Musa b. Cafer b. Muhammed b. Ali b. Hüseyin b. Ali, selam üzerlerine.

Atalarının altısıdır bunlar. Varoldukça onlar, yeryüzünde bulutların üzerine yağmur yağdırdığı en faziletli kimselerdir.”¹

1 el-Fusulu'l-muhimme, s.258-259 İki yazının örneği için bkz. Uyunu ahbari'r-Rıza:2/154-159

2 el-Kamil fi't-tarih:6/326

3 Uyunu ahbari'r-Rıza:2/150

4 el-Kamil fi't-tarih:6/327

5 Tarihu't-taberi:8/560

Biattan Sonraki Hadiseler

Bayramdı. Veliahtlık vesikasının yazılmasının üzerinden yaklaşık olarak yirmi üç gün geçmişti. Me'mun, İmam'a (a.s) Müslümanlara bayram namazını kıldırması ve hutbe okuması için haber gönderdi. Maksudı, insanların bu seçimden mutmain olmalarını, böylece bu devletten dolayı gönüllerinin memnun olmasını sağlamaktı. İmam (a.s) ona şu cevabı verdi: "Bu görevi üstlenirken, aramızda hangi şartları koştüğümüzü biliyorsun." Me'mun ona şu karşılığı iletti: Bu işi senden istememin sebebi, halkın genelinin, askerlerin ve bu yönetime şükran borçlu olan kimselerin içlerine bu atamayı yerleştirmek ve kalplerinin mutmain olmasını sağlamaktır. Böylece Allah'ın sana verdiği üstünlükleri bizzat görebilsinler.

İmam (a.s) her seferinde isteği geri çeviriyordu. Me'mun ısrar edince, şöyle dedi: "...Eğer beni bu işten muaf tutarsan, bu benim için daha iyi olur. Şayet beni muaf tutmazsan, o zaman Resulullah'ın (s.a.a) ve Emirülmümininin (a.s) çıktığı gibi çıkarım." Me'mun: nasıl istersen, öyle çık, dedi.

Me'mun, komutanlara ve halka İmam'ın (a.s) kapısında oturmalarını, yollara ve düzlüklere dizilmelerini emretti. Güneş doğunca İmam (a.s), başına beyaz bir sarık sarmış halde dışarı çıktı. Sarığın bir ucunu göğsünün üzerine sarkıtmış, bir ucunu da omuzlarını arasına atmıştı. Elbisesinin eteğini yukarı doğru çekmişti. Ayakları yalındı. Yanında köleleri de aynı vaziyetteydiler. Sonra başını göğe kaldırdı ve dört defa tekbir getirdi: Allahu ekber. Allahu ekber bizi hidayete erdirdiği için. Allahu ekber, bize rızık verdiği için...." Sesini yükseltti. İnsanlar hıçkırıqlarla ağlamaya başladı. Komutanlar atlarından inerek yaya yola devam ettiler. Merv şehrinin her tarafında aynı ses yükseliyordu. Hep bir ağızdan aynı sözleri tekrarlıyorlardı. İnsanlar ağlamaktan ve inlemekten kendilerini alamıyorlardı. İmam (a.s) yürüyor, her on adımda bir duruyordu. Me'mun bunu haber alınca, Fadl b. Sehl ona şöyle dedi: Ey Müminlerin emiri! Er-Rıza namaz kılınacak yere bu vaziyette varırsa, insanların aklı karışır, onun etkisinde kalırlar. Bunun üzerine Me'mun, geri dönmesinin daha iyi olacağını düşündü. Bir adam göndererek geri dönmesini istedi. Bunun

1 Uyunu ahbari'r-Rıza:2/145; Mekatilu't-talibiyyin, s.565; el-İrşad:2/262 Şiir Nabîğa ez-Zubyanî'ye aittir. Bu şiiri şahit olarak gösteren de Medine valisi Abdülcabbar Said el-Musahiki'dir.

üzerine İmam (a.s) ayakkabılarını istedi. Ayakkabılarını giyerek geri döndü.¹

Bu hareketiyle İmam (a.s), Resulullah'ın (s.a.a) bayram namazına ilişkin sünnetini yeniden ihya edebildi. Halifeler ve valiler gerekli özeni göstermedikleri için bu sünnet de diğer bir çok sünnet gibi silinip gitmişti. Ayrıca İmam (a.s), bu beklenmedik hareketiyle bu sünnetin insanların kalplerinde yer etmesini de sağlamıştı. Nitekim başta Me'mun'un komutanları olmak üzere hemen hemen bütün halk ondan etkilenmişti.

Veliahtlığı Kabul Etmenin Kazanımları

İmam Rıza'nın (a.s) sergilediği bu tavrın, İslam, Müslümanlar ve Ehl-i Beyt (a.s) izleyicilerine dönük bir takım maslahatlar içermesi kaçınılmazdı. Nitekim İmam (a.s) veliahtlığı kabul etmek zorunda kaldıktan sonra bir çok kazanımlar elde etti. Eğer veliahtlığı kabul etmiş olmasaydı, bu kazanımları elde edemezdi. Bu kazanımları şöyle sıralamak mümkündür:

Birincisi: Me'mun'un Ehl-i Beytin (a.s) Hak Sahibi Olduğunu Kabul Etmesi

Emeviler, onların ardından Abbasiler, Ehl-i Beytin (a.s) faziletlerinin üzerini örtmek ve itibarlarını düşürmek için yoğun çaba sarf ettiler. Bazen insanları teşvik ederek bazen tehdit ederek sonuç almak için bütün imkanlarını kullandılar. Ancak İmam Rıza'nın (a.s) veliahtlığı kabul edilmesinden sonra durum değişti. Bizzat Me'mun Ehl-i Beytin (a.s) faziletlerini açıkça dile getirdi. Ehl-i Beytin (a.s) önceki halifeler tarafından zulme uğradığını vurguladı.

Nitekim Me'mun, Haşim oğullarının kendisine yazdıkları bir mektuba cevap verirken, bu gerçekleri en açık bir şekilde ifade etmiştir. Mektupta şunları söylüyor: "... Muhacirler içinde hiç kimse Ali b. Ebu Talib (a.s) gibi Resulullah'ın (s.a.a) yanında duramamıştır. O, Ali ona her bakımdan yardım etmiş ve onu canıyla korumuştur. O, Gadir Hum hadisinde dile getirilen velayetin sahibidir. O "Musa için Harun neyse benim için de sen osun. Şu kadarı var ki, benden sonra peygamber gelmeyecektir." hadisinde zikredilen iltifatın sahibidir. O, Allah'ın ve Resulünün (s.a.a) en çok sevdiği insandır. O, mescide

1 Uyunu ahbari'r-Rıza:2/150-151

açılan kapının sahibidir. Mescide açılan tüm kişilerin kapıları kapatılmış, sadece onun kapısı açık bırakılmıştır. Hayber günü sancağı taşıyan odur. Amr b. Abduvedd'in karşısına çıkan yiğit odur. Müslümanlar arasında kardeşlik akti ilan ettiği gün Resulullahın kardeşi ilan edilen odur.”

Me'mun, aynı mektupta Ehl-i Beytin (a.s) mazlumluğunu açıklamakta ve Abbasilerin onlara karşı işledikleri suçları şu şekilde itiraf etmektedir: “...Sonra, sizin de iddia ettiğiniz gibi biz ve onlar tek bir eldik. Allah yönetimi bize verinceye kadar. Bu sefer onları görmezlikten geldik, faziletlerini örtbas ettik. Onların etrafındaki çemberi daralttıkça daralttık. Ümeyye oğullarından çok daha fazla öldürdük onları.”¹

Başka bir yerde Me'mun, Fakihlere karşı İmam Ali'nin (a.s) faziletlerini anlatır, onun hilafete daha layık olduğunu belirtir. Fakihler söylediklerini tasdik etmekten başka bir yol bulamazlar. Kadı Yahya b. Eksem ona şöyle der: Ey müminlerin emiri! Hiç kuşkusuz Allah'ın hayra yöneltmek istediği kimseler için hakkı açıkladın. Gerçeği, hiç kimsenin çürütemeyeceği şekilde kanıtladın. Fakihler de: Hepimiz, müminlerin emirinin -Allah onu aziz kılsın-dediğini onaylıyoruz, diyerek onu tasdik ederler.²

Me'mun, oturumlarını çoğunda Ehl-i Beytin (a.s) faziletlerinden söz ederdi. Bu, valiler ve emirler için tam bir özgürlük içinde Ehl-i Beytin (a.s) faziletlerini anlatmaları yönünde bir teşvik sayılıyordu. Bu da Ehl-i Beyt taraftarlarının oluşturduğu halk tabanının düşünce, duygu ve davranış bakımından daha bir genişlemesini sağlıyordu.

Me'mun ayrıca İmam Rıza'nın (a.s) daha faziletli olduğunu ve hilafete daha layık olduğunu da kabul etmiştir. Yakın adamlarına şu açıklamada bulunmuştu: “Abbas oğullarına baktım. Sonra Ali oğullarına baktım. (Allah onlardan razı olsun) Fakat bunların içinde kendi zamanında emirlik için Ali b. Musa er-Rıza'dan daha faziletli ve daha layık birini bulamadım.”³

İkincisi: İletişim Araçlarının İmam'ın (a.s) Yararına Olacak Şekilde Görevlendirilmesi

1 Biharu'l-envar:49/210 İbni Miskeveyhi'nin “Nedimu'l-ferid” adlı eserinden naklen.

2 El-İkdu'l-ferid:5/358-359

3 Murucu'z-zeheb:3/441; eş-Şezeratu'z-zehebiye fi teracimi'l-eimmeti'l-isna aşer inde'l-imamiye/ el-Eimmetu'l-isna aşer, İbni Tolun, s.97

Me'mun, zamanın kitle iletişim araçlarını İmam Rıza'nın (a.s) yararına olacak şekilde görevlendirdi. Bunun neticesinde İmam (a.s) ünü insanlar arasında en çok yayılan kimse oldu. Müslümanlar ve Müslüman olmayanlar onu tanıma fırsatını buldular. Valiler, emirler, Cuma imamı her gün ve Cuma namazlarında, diğer tüm münasebetlerde ona dua ederlerdi. Bunun yanında ülkenin her tarafında tedavülde olan dinarlara ve dirhemlere adı basıldı. Bu, hatipler ve şairler için İmam'ın, atalarının şahsiyetini ululamak için bulunmaz bir fırsattı. İmam'ı öven, onun ve ailesinin faziletinden bahseden konuşmalar ve şiirler çoğaldı, bunlar ülkenin her tarafına yayıldı. Bunun bir tek anlamı vardı: O da insanların İmam'la (a.s) olan bağlarını kökleştirmesi, İslamın sahih düşünce sistemine uygun fikir ve görüşlerini yaymasıydı. Eğer İmam Rıza (a.s) veliahtlığı kabul etmeseydi, bu durum örnek alınacak bir ideal mahiyetinde ve bu genişlikte gerçekleşmezdi. Çünkü ülkenin her tarafında kullanılan zamanın kitle iletişim araçları İmam'ın (a.s) hizmetindeydi. Dolayısıyla İmam'ın (a.s) ülkenin her tarafına kendi düşünce sistemini ve Ehl-i Beytin (a.s) hayat tarzını yaymak için, davetçiler göndermesine gerek kalmıyordu.

Me'mun şiir yazma hususunda diğer halifelere göre bir önceliğe ve yetkinliğe sahipti. İmam'ın (a.s) veliaht olarak ilan edilmesinden sonra yazdığı bir şiirde şöyle diyor:

Vasi Ebu'l Hasan'ı sevdiğim için kınanıyorum
 Bu bana göre zamanın acayıpliklerinden biridir
 O, insanların en hayırlısının halifesidir ve başında gelir
 Gizli açık Resulullah'a yardım edenlerin.
 Bir diğer şiirinde de şöyle diyor:
 Tevbe eden birinin tevbesi kabul edilmez
 Ancak Ebu Talibin oğlunu severse bu başka
 Resulullah'ın kardeşi ve hidayet müttefiki
 Kardeşse dosttan ve arkadaştan ileridir.¹

Me'mun'un bu ve benzeri Ehl-i Beyti (a.s) öven şiirleri sonraları meyvesini vermiştir. Hatta İmam'ın (a.s) şehit edilmesinden sekiz

1 Tezkiretu'l-havas, s.320 es-Savli'nin "Kitabu'l-evrak" adlı eserinden naklen.

sene sonra, yani H.211 senesinde Me'mun şu çağrının yapılmasını emretmiştir:

“Muaviye'den hayırla söz edenin zimmetinden teberri ettim. Resulullah'tan (s.a.a) sonra insanların en üstünü Ali b. Ebutalib'tir.”¹

Üçüncüsü: İmam'ın (a.s) Başka Dinlerden ve Mezheplerden Kimselerle Tartışma Özgürlüğüne Sahip olması

Me'mun, İmam Rıza'ya (a.s) inandığı fikirleri, akidesini ve siyasi görüşlerini anlatması için bir tür özgürlük tanıdı. Me'mun, Fadl b. Sehl'e görüş sahibi kimseleri İmam'la (a.s) tartışmak üzere toplamasını emretmişti. Bu tartışmaya çağırılanlar arasında, Baş Psikopos el-Caslik (Katolik'in Arapça söylenişi), Yahudi alimi Re'sul-Calut, sabilerin dini liderleri, Mecusilerin soyundan gelen hinduizm büyükleri, Zerdüştin tabileri, Bizans alimleri ve Müslüman kelimciler vardı. İmam (a.s) bu tartışmalarda kanıtlarını onlarca muteber kabul edilen kitaplardan getirirdi. Karşı tarafın kanıtlarını birer birer çürüttükten sonra hepsi de İmam'ın kendilerinden daha alim olduğunu itiraf etmiş, sözlerine kulak vermiş ve fikirlerinin, görüşlerinin doğruğunu kabul etmişlerdir.

Uzun tartışma ve mücadeleden sonra el-Caslik: Doğru görüş seninkidir. Lailaheillallah, demiştir.²

Yine uzun süren bir diyalogdan sonra Sabilik dinine mensup İmran Müslüman olarak şöyle dedi: Allah'ın senin vafettiğin gibi ve senin birlediği nitelikte olduğuna şahitlik ederim. Muhammed'in, Onun, hidayetle ve hak dinle gönderilmiş peygamberi olduğuna şahitlik ederim. Sonra kibleye dönüp secdeye kapandı.

Müslüman kelimciler, kimsenin kanıtlarını çürütemediği tartışmacı biri olan Sabii İmran'ın İmam karşısında bu şekilde konuştuğunu görünce, İmam'a yaklaşmadılar, ona herhangi bir şey sormadılar.³

Bir diğer mecliste Me'mun, Horasan kelimcisi Süleyman el-Mervezi ile tartışması için İmam'ı çağırdı. Önce Beda konusu üzerinde tartıştılar. Sonra Allah'ın sıfatları, zati sıfatları ile fiili sıfatları arasındaki fark hakkında tartıştılar. İmam (a.s) onun bütün sorularına cevap verdiği gibi ortaya attığı bütün delilleri de

1 Tezkiretu'l-havas, s.319; Tarihu'l-hulefa, s.247

2 Menakibu al-i ebi talib/4/352

3 el-İhticac, Tabersi:2/419

çürütüyordu. Sonunda susmak zorunda kaldı. İmam'ın (a.s) görüşlerine cevap veremiyordu. Bunu gören Me'mun: Ey Süleyman! Bu, Haşimilerin en alimidir, dedi.¹

Bir başka toplantıda Me'mun değişik dinlerin alimlerini ve Müslümanlardan değişik görüş sahibi bilginleri bir araya getirmişti. Kim konuştuysa İmam (a.s) onun kanıtını çürüttü ve susmak zorunda bıraktı. Ali b. Muhammed el-Cehm karşısına çıktı ve Kur'an'da yer alan bazı müteşabih ayetlere dayanarak peygamberlerin (a.s) masumiyetleri ile ilgili şüpheler ortaya attı. Bu arada Hz. Peygamberin (s.a.a) masumiyeti hakkında da kuşkularının olduğunu söyledi. İmam (a.s) ona ikna edici cevaplar verdi ve kafasındaki şüphelerini giderdi. Akli ve nakli delillerle bütün peygamberlerin masum olduklarını ispat etti. Ali b. Muhammed b. Cehm ağladı ve dedi ki: Ey Resulullah'ın oğlu! Bu günden sonra Allah'ın peygamberleri (a.s) hakkında senin dediğinden başka bir şey söylememek üzere tevbe ediyorum.”²

Bir başka toplantıda Me'mun, Peygamberlerin masumiyetleri hakkında bir soru sordu ve buna dair müteşabih ayetlerden bazı örnekler de verdi. İmam (a.s) ona ikna edici cevaplar verdi. Söz konusu ayetleri de zahirinden farklı şekilde tevil etti. Me'mun dedi ki: Ey Resulullah'ın oğlu! İçimdeki şüpheleri giderdin, beni ikna ettin. Bana karışık gelen bir meseleyi çok güzel bir şekilde açıkladın.”³

Şeyh es-Saduk'un da dediği gibi Me'mun'un asıl amacı, bu bilginlerden biri aracılığıyla İmam Rıza'yı (a.s) susturmak, kanıtını çürütmektir. Bu hususta büyük bir hırs içindeydi. Onun için böyle bir sonucun gerçekleşmesi, İmam Rıza'nın (a.s) itibarının düşürülmesi ve ilmi mertebesinin aşağıya çekilmesi anlamına gelirdi.⁴

Dördüncüsü: Ehl-i Beyt (a.s) Kavramlarının ve Erdemlerinin Yayılması

İmam Rıza (a.s), önüne çıkan bu fırsatı, Ehl-i Beyt (a.s) kavramlarının ve erdemlerinin yayılması için değerlendirdi. Özellikle fakihler, kadılar, komutanlar, vezirler ve bir şekilde sarayla ilişkisi olan kesimler arasında bu anlayışın etkili olmasını sağladı.

1 Uyunu ahbari'r-Rıza:1/179-191

2 el-İhticac, Tabersi:2/423

3 el-İhticac:2/436

4 Uyunu ahbari'r-Rıza:1/191 Bu delillerin büyük bir bölümü için bkz. Elenizdeki kitabın 4. babının 3. blm.

Bu güne kadar başa gelen bütün halifelerin bastırmaya, silmeye çalıştığı bu değerleri İmam Rıza (a.s) açıklama fırsatını buldu, Resulullah efendimizin (s.a.a) Ehl-i Beytle ilgili hadislerini yaydı. Bu hadislerden bazılarını aşağıya alıyoruz:

“Ali, benden sonra her müminin imamıdır.”¹

“Ey Ali! Sen Allah'ın hüccetisin. Sen Allah'ın kapısıısın. Sen Allah'a giden yolsun. Sen büyük habersin (nebe-i azim). Sen, dosdoğru yolsun (sırat-ı müstakim). Sen en yüksek örneksin. Ey Ali! Sen Müslümanların imamısnı, müminlerin emirisin, vasilerin en hayırlısı ve doğruların efendisisin. Ey Ali! Faruk-i azam (hak ile batılı birbirinden ayıran) ve siddıkı ekbersin (doğruların en büyüğüün). Senin hizbin benim hizbidir. Benim hizbim de Allah'ın hizbidir. Senin düşmanların hizbi ise şeytanın hizbidir.”²

“Allah bana Fatıma'yı seninle evlendirmemi emrettiği için onu seninle evlendirdim.”³

İmam Rıza (a.s) bu hususta rivayet edilen onlarca hadisi aktarmıştır.

Me'mun, Irak ve Horasan alimleri için tertiplediği bir toplantıda “Sonra Kitabı, kullarımız arasından seçtiklerimize verdik.”⁴ ayetinin anlamını sorar.

Alimler şu cevabı verirler:Yüce Allah, bu ayette bütün ümmeti kast ediyor.

Me'mun der ki: Sen ne dersin ey Ebu'l Hasan?

İmam (a.s) şöyle der: Ben onlar gibi düşünmüyorum. Yüce Allah, bu ayette tertemiz Ehl-i Beyti kast ediyor.

Sonra İmam (a.s), Ehl-i Beytin üstünlüğüne delalet eden on iki Kur'an ayetini örnek olarak gösterir. Me'mun alimlere şöyle derler: Allah size hayır versin, Allah'ın peygamberinin Ehl-i Beyti! Bize karışık gelen ifadelerin açıklamasını ve şerhini ancak sizin yanınızda bulduk.⁵

Me'mun, İmam Rıza'dan (a.s) İslam'ın özünü en kısa ve en öz bir şekilde yazmasını ister. İmam (a.s) ona akidenin temel prensiplerini,

1 Keşfu'l-yakin, allame el-Hili, s.17

2 Biharu'l-envar:28/111

3 Feraidu's-sımtayn:1/90

4 Fatır, 32

5 Uyunu ahbari'r-Rıza:1/228-240; Tuhafu'l-ukul, s.425-436

bu arada imameti yazar. Bu kitapta şöyle deniyor: “Hz. Peygamberden (s.a.a) sonraki delil, müminler üzerindeki hüccet, Müslümanların işlerinin idarecisi, Kur’an’dan konuşan, Kur’an’ın hükümlerini bilen, peygamberin (s.a.a) kardeşi, halifesi, vasisi ve velisi, Peygamberin yanındaki yeri Musan’ın yanında Harun’un yeri gibi olan müminlerin emiri, müttakilerin imamı,vasilerin en üstünü, nebi ve resullerin ilminin varisi Ali b. Ebutalib’dir. Ondan sonra da cennet gençlerinin efendileri Hasan ve Hüseyin’dir.”

Sonra İmam’ların isimlerini zikreden ve şöyle devam eder: “Kim bu imamları bilmeden ölürse, cahiliye ölümü üzere ölür. Onların dini, takva, iffet, doğruluk, salah, istikamet, çalışmak, iyi kötü herkesin emanetini vermekten ibarettir...”¹

İmam Rıza (a.s) imamet kavramlarını ve İmam’ın sorumluluklarını açıklamak bağlamında şunları söyler: “İmamet İslamın gelişen kökü ve yükselen dalıdır. Namazın, zekatın, haccın, cihadın tamamlanması, ganimetlerin ve sadakaların çoğalması, hadlerin ve hükümlerin uygulanması, sınır boylarının ve civarın savunması imamla mümkün olur. İmam, Allah’ın helalini helal, haramını da haram kılar. Allah’ın koyduğu hadleri uygular. Allah’ın dinini savunur, hikmetle, güzel öğütle ve üstün hikmetle Rabbinin yoluna çağırır.”²

İmam Rıza (a.s) her buluşmasında ve çeşitli sorulara verdiği cevaplarda İmam’ın özelliklerini, imamlığın tekliğini anlatmış, İmam’ın hak ve görevlerini vurgulamıştır. Ki ümmete, gerçek imama elini uzatmış olmasa da, onu tanıma fırsatı verilmiş olsun. Çünkü yönetimi ele geçiren herkes imam olamaz. İmam, İslamda belli ve sabit özellikleri olan kimsedir. Bu özelliklerden bazıları; “İnsanların en bilgilisi, en hikmetlisi, en muttakisi, en halimi, en cesuru, en cömerdi ve en çok ibadet edeni olması”³ dır.

İmam (a.s), önüne çıkan fırsatı, Ehl-i Beytin (a.s) tevhide dair hadislerini yaymak için değerlendirdi. Bu bağlamda Allah’ın sıfatları ve teşbih meselesi ile ilgili olarak ortaya atılan bütün şüphelere cevaplar verdi. Müşebbihe (Allah’ı mahlukata benzetenler), mücessime (Allah’ı bir cisim gibi tasavvur edenler), mücebbire (kulun fiillerini kendi iradesi olmaksızın tamamen kaderin zorlaması ile

1 Biharu’l-envar:68/263, hds.20

2 el-İhticac, Tabersi:2/441-442

3 Uyunu ahbari’r-Rıza:1/213

yaptığını savunanlar), müfevvide (kulun fiillerini kendisinin yarattığını savunanlar) ve gulat (Ehl-i Beyt hakkında aşırı inançlara sahip olanlar) gibi grupların bütün görüşlerini çürüttü.

Beşincisi: Ehl-i Beytin (a.s) Kanını Korumak

İmam Rıza'nın (a.s) veliahtlığı kabul etmesinin kazanımlarından biri de Ehl-i Beytin (a.s) kanını dökülmekten korumasıdır. Nitekim Me'mun, İmam'a (a.s) yakınlığını göstermek için ayaklanmaların tüm liderleri hakkında af çıkardı. Affedilenler arasında İmam'ın kardeşi Zeyd ile birlikte, İbrahim ve Muhammed b. Cafer de vardı. Af ile birlikte bunlardan bazılarını da bazı bölgelere vali olarak tayin etti. Bu, onlar için ortamı barışçı bir şekilde ve sükunetle ıslah etmenin en güzel fırsatıydı. Bu, Ehl-i Beyt taraftarlarından oluşan halk tabanını yeniden inşa etmek, saflarını düzenlemek, karşılıklarına çıkan bu durumu risalet hareketinin gelişmesi amacıyla yönelik olarak kullanmak için de bir fırsattı. Eğer İmam Rıza (a.s) veliahtlığı kabul etmeseydi, bir çoğu, ümmet içindeki rolünü gerçekleştirme imkanını bulamadan öldürülecekti. İmam (a.s) öyle bir zamanda veliahtlığı kabul etti ki, Ehl-i Beyt mektebine bağlıları, iç durumun daha da karışmasına neden olan, kılıçların kınlarından çıkıp parıldadığı savaş ortamından uzak sakin ve barışçı bir ortamda risalet çizgisini kalıcı kılmaya, kökleştirmeye ihtiyaç duyuyordu.

İKİNCİ BÖLÜM

İmam Rıza'nın (a.s) Veliahtlıktan Sonraki Faaliyetleri

Me'mun, İmam Rıza'yı (a.s) veliaht olarak tayin ettikten sonra bazı kısıtlı kazanımlar sağladı. Bunlar arasında silahlı ayaklanmaları durdurmasını, İmam Rıza'nın (a.s), Irak, Hicaz ve Yemen'deki halk tabanıyla bağlarını büyük ölçüde kesmiş olmasını gösterebiliriz. Buna karşılık İmam Rıza (a.s) ve Ehl-i Beyt (a.s) çizgisi, daha büyük kazanımlar sağladı. İmam (a.s) bu yeni konumu, ıslahatçı ve değişimci rolünü en güzel şekilde yerine getirmek hususunda büyük ölçüde değerlendirdi. Bu aşamayı aşağıda işaret edeceğimiz belirti ve uygulamalarla tanımlamak mümkündür:

Me'mun'un Stratejisinin Başarısızlığa Uğraması

Me'mun, İmam Rıza'yı (a.s), yönetimine meşruiyet niteliğini kazandırmanın bir aracı olarak kullanmak istemişti. Böylece marufu emretme ve münkeri yasaklama amacıyla ortaya çıkan hareketlerin faaliyetlerini durdurmak istiyordu. Nitekim İmam Rıza'dan (a.s), yönetimine başkaldıran bölgelerden birine, bağlılarından birini vali olarak tayin etmesini istemişti. Çünkü vali İmam Rıza'nın (a.s) bağlısı olduğu zaman isyan dururdu. Ya da muhalefetin bir bölümünü diğer bir bölümüyle yüz yüze getirmiş olacaktı.

Ancak İmam (a.s), Me'mun'un taktiğini gayet sakin ve rahat bir şekilde boşa çıkardı. İlk başta koştuğu şartları gerekçe gösterdi. Nitekim bu hususla ilgili olarak İmam Rıza'dan (a.s) şöyle rivayet edilir: “Me'mun bana dedi ki: Ey Ebu'l Hasan! Güvendiğin adamlarından birini, bize karşı ifsat çıkaran şu bölgelere vali tayin et. Ona dedim ki: “*Bana verdiğin sözünü tut, ben de sana verdiğim sözünü tutayım. Ben bu görevi, hiçbir emir vermemek, hiçbir yasak koymamak, hiç kimseyi azletmemek, hiç kimseyi vali tayin etmemek ve Allah senden önce benim canımı alıncaya kadar hiç kimseyi esir almamak şartıyla kabul etmiştim. Allah'a yemin ederim ki, hiçbir şekilde halifeliği içimden geçirmedim. Ben Medine'de bineğimin sırtında şehrin yollarında dolaşırdım. Medineliler ve yabancılar benden ihtiyaçlarını karşılamamı isterlerdi, ben de onların ihtiyaçlarını karşılardım. Onlar benim amcalarım gibiydiler. Benim yazdığım mektuplar her tarafta itibar görür, yazdıklarım uygulanırdı.*

Rabbimin bana bahşettiği nimete ek bir nimet vermiş değilsin.
Me'mun: Sana verdiğim sözü tutacağım, dedi.

Bundan sonra Me'mun, bu meseleyi hiç açmadı. Ayaklanmaları durdurmak ve silahlı başkaldırıları sona erdirmek için yapabileceği tek şey genel durumu düzeltmeye çalışmaktı.

İmam Rıza (a.s), kadılar, ordu komutanları, beytülmal görevlileri gibi makamlara yapılacak tayinlere de karışmadı. Me'mun'un yönetimini meşru gördüğü anlamına gelecek hiçbir açıklamada bulunmadığı gibi, bu anlamı çağrıştıracak bir tavır da sergilemedi. Sadece yargı meselelerine dair kavramların düzeltilmesine müdahale etti, İslam'ın ve Müslümanların çıkarına olacak tutumlar sergiledi.

Yargının Islahı

Me'mun Pazartesi ve Perşembe günleri "Divanu'l-mezalim"(Haksızlıkları Giderme Divanı)de otururdu. İmam Rıza (a.s) da sağ yanında otururdu. Yine böyle bir günde, Kufeli bir sufinin hırsızlık yaptığına dair bir dava önüne getirildi. Me'mun sufinin getirilmesini emretti. Sufi iyi bir adam intibasını uyandırıyor. Dedi ki: Bu güzel ve iyi görünümle bu çirkin fiil birbiriyle bağdaşmıyor. Adam dedi ki: Bu fiili isteyerek işlemedim, mecbur kaldım. Humustan ve ganimetlerden hakkım olan payım verilmedi. Sen benim hakkımı aldın. Ben yoksul ve yolcu bir adamım. Ayrıca Kur'an ilimlerine sahibim.

Me'mun dedi ki: Söylediğin bu masallardan dolayı, bir hırsıza uygulanması gereken Allah'ın hadlerini tatil edecek değilim.

Adam şöyle dedi: Önce kendinle işe başla, önce nefsini temizle sonra başkasını temizle. Allah'ın hadlerini ilk önce kendine uygula, sonra başkasına.

Me'mun, İmam'a (a.s) döndü: Ne diyor bu adam? dedi.

Dedi ki: Diyor ki, sen çaldın, ben de çaldım.

Me'mun kızdı ve: Allah'a yemin ederim ki, elini keseceğim, dedi.

Adam dedi ki: Benim kölem olduğun halde, elimi mi keseceksin? Annen, ganimet malıyla satın alınmış bir cariye değil mi? Dolayısıyla sen, doğudaki ve batıdaki bütün Müslümanların kölesisin. Onlar seni azat etmedikçe özgür olamazsın. Ben de onlardan biriyim ve seni azat etmiyorum. Ayrıca pislik pislikle temizlenmez, pisliği ancak temiz bir şey temizler. Kendisi hakkında had uygulanması gereken bir kimse,

bu haddi kendisine tatbik etmediği sürece bir başkasına had uygulayamaz...

Me'mun, İmam'a (a.s) döndü, ne diyor bu adam? dedi.

Dedi ki: *Yüce Allah peygamberine (s.a.a) hitaben şöyle buyurmuştur: “De ki: Kesin delil, ancak Allah’ındır.”¹ Allah’ın kanıtı öyle bir şeydir ki, cahile ulaşır ve cahil, onu cehaletiyle bilir, tıpkı alim insanın ilmiyle onu bilmesi gibi. Dünya ve ahiret delil üzere kaimdirler. Adam kesin kanıtını ortaya koydu.”*

Me'mun, sufi adamın serbest bırakılmasını emretti.²

İmam (a.s) bu gibi davalara, mazlumlara ve yoksunlara yardım etmek maksadıyla katılırdı. Yargısal hükümlerin sahih İslamın sistemi doğrultusunda gerçekleşmesini sağlardı. Yine böyle bir günde Me'mun'un huzuruna bir adam getirildi. İmam'ın da hazır bulunduğu bu yargılamada Me'mun adamın boynunu vurmak istedi. Me'mun, İmam'a (a.s): Ne diyorsun, ey Ebu'l Hasan?dedi.

İmam (a.s) dedi ki: *“Güzellikle affedersen, Allah, senin izzetini arttırır”* diyorum. Me'mun, İmam'ın (a.s) dediğini yaptı ve adamı affetti.³

Bir gün Me'mun'un huzuruna Haşimi bir kadınla zina yapan bir Hristiyan çıkarıldı. Adam Me'mun'u görünce Müslüman oldu. Bu durum karşısında Me'mun ne yapacağını bilemedi. Fıkıhçılara sordu. Bir insanın Müslüman olması, bundan önce işlediği suçları ortadan kaldırır, dediler. Me'mun, İmam Rıza'ya (a.s) sordu. İmam (a.s) şu cevabı verdi: *“Onu öldür; çünkü o, cezayı görünce Müslüman oldu. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: “O çetin azabı gördükleri zaman: Allah’a inandık...derler.”⁴*

İdari İşlerin Islahı

İmam Rıza (a.s) idari işlere müdahale etmezdi. Sadece İslam ve Müslümanlara özgü ve genel niteliğiyle de İslami maslahata uygun olduğunu gördüğü durumlarda müdahil olurdu. İslam düşmanlarının yönetim mekanizmasına veya resmi uygulamalara sızmalarını

1 Enam, 149

2 Uyunu ahbari'r-Rıza:2/237-238; Menakibu al-i ebitolib:4/398-399; Biharul-envar:49/288

3 Nesru'd-Durr:1/362

4 Mümin, 84 Bkz. Nesru'd-durr:1/361; Biharul-envar:49/173

engellemeye çalışırdı. Bu bağlamda çok değerli direktifler ve öğütler verirdi.

Sözünü ettiğimiz yönetsel işlerden biri, henüz Müslüman olmuş bazı kimselerin vali olarak atanmalarıydı. Bir keresinde Fadl b. Sehl, Me'mun'un huzuruna girdi ve dedi ki: Falan sınır bölgesine falan Türk'ü vali olarak atadım. Me'mun herhangi bir şey söylemedi. Bunun üzerine İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: *"Allah, Müslümanların imamına, dinin işlerini yürütmekle görevli alemlerin rabbinin halifesine, Müslüman ülkenin sınır bölgelerinden birine, o bölgelerden esir alınan birini vali olarak tayin etme hakkını vermemiştir. Çünkü nefisler vatanlarına karşı özlem duyar, kendi ırkdaşlarına şefkatle yaklaşır, dinine aykırı da olsa onların çıkarlarını gözetmeyi sever."* Me'mun şöyle dedi: Bu sözleri altın harflerle yazın."¹

Çünkü İmam (a.s) bu sözleriyle valilerin ve sınır boylarına atanacak emirlerin belirlenmesine ilişkin olarak bütünsel bir kural koymuştu. Bu, Me'mun'un imamlığının kabul edilmesi anlamına gelmiyordu; aksine bu, mutlak olarak Müslümanların imamına dair olmak üzere konulmuş bir kuraldı ve adil imamlarla ilintiliydi.

Sarayda Doğru Görüşleri Yayması

İmam Rıza (a.s), sarayda bulunmasını, düşünce ve akidenin değişik yönlerine dair doğru inançları yaymak için bir fırsat olarak değerlendirdi. Halife, ve vezirlerine, komutanlar, emirler, fakihler, hizmetçiler ve nöbetçiler gibi yakın olanları Ehl-i Beyt mektebinin görüşleriyle, düşünsel ve akidevi dinamikleriyle, faziletleriyle ve kerametleriyle tanıştırdı.

İmam Rıza (a.s), önce ortamı gözeterik konuşurdu. Başka bir ortamda ise kendisine yönelen sorulara cevap verirdi.

Bir gün Me'mun'un meclisinde Fadl b. Sehl İmam'a sordu: Ey Ebu'l Hasan! İnsanlar fiillerini işlerken ilahi bir zorlama ile ime hareket ederler? Dedi ki: *"Allah, insanları fiillerini işlerken zorlama altında tutup sonra da onları bu fiillerden dolayı cezalandırmayacak kadar adildir."* Fadl dedi ki: Şu halde bütünüyle serbest midirler?

¹ el-Envaru'l-behiye fi tevarihi'l-hiceci'l-ilahiye, s.219-220; ed-Durru'n-nazim fi menakibi'l-eimme (a), s.683 bab:10 (zikru Mevlana Ali b. Musa er-Rıza-a-)

İmam (a.s) şu karşılığı verdi: “Allah kulunu ihmal edip onu kendi nefsiyle baş başa bırakmayacak kadar hikmet sahibidir.”¹

Bir keresinde Me'mun şöyle dedi: Ey Ebu'l Hasan! Bana deden Ali b. Ebutalib'in nasıl cennetliklerin ve cehennemliklerin birbirinden ayrılmasını sağlayan bir kıstas olduğunu anlat? Dedi ki: Baban atalarından, onlar da Abdullah b. Abbas'tan sana şöyle rivayet etmediler mi: Resulullah'ın (s.a.a) şöyle dediğini duydum: “Ali'yi sevmek iman, ona buğzetmek de küfürdür.” Evet, bana rivayet edildi, dedi. İmam (a.s) bunun üzerine şöyle dedi: “Cennetliklerin ve cehennemliklerin belirginleşmesi, ayrışması onu sevmek ve ona buğzetmekle ilgili olduğuna göre, o, cennetlikleri ve cehennemlikleri birbirinden ayıran bir kıstastır.”

Me'mun şöyle dedi: Allah senden sonra beni sağ koymasın, ey Ebu'l Hasan! Senin, Resulullah'ın (s.a.a) ilminin varisi olduğuna şahitlik ederim.”²

İmam Rıza (a.s), etkili düşüncesi ve bilinçli üslubuyla Me'mun'un ve diğerlerinin sürekli kendisine sorular sormalarını ve kendisine yakınlıklarını, sempatilerini göstermek için Ehl-i Beytin (a.s) faziletlerini itiraf etmek durumunda bırakmıştı. Me'mun, tartışma toplantılarını düzenler, bu toplantılara Ehl-i Beyte muhalif kimseleri çağırır, Ali b. Ebutalib'in (a.s) imamlığı ve bütün sahabelerden üstünlüğü hakkında onları konuştururdu. Bunu Ebu'l Hasan Ali b. Musa er-Rıza'ya yakınlığını göstermek için yapardı.³

Ehl-i Beyte muhalif olan bu kimselerin, gerek gönüllü gerekse korkudan olsun, Me'mun'un sözlerine itiraz etmemeleri son derece doğaldı. Bunun da o meclislere katılan dinleyici konumundaki kimseler üzerinde büyük bir etkisi olurdu. Çünkü Fakihlerin, ister delillerinin zayıflığından, ister Me'mun'un korkusundan olsun, ortaya atılan fikirler karşısında suskun kaldıklarını görüyorlardı.

Bu şekilde İmam Rıza (a.s), önüne çıkan her fırsatta Ehl-i Beyt'in (a.s) fikirlerini yayıyordu.

İmam Rıza'nın (a.s) Me'mun'a Verdiği Öğütler

Baş başa kaldıkları zaman İmam Rıza (a.s) Me'mun'a durmadan öğüt verirdi. Onu Allah'ın azabıyla korkutur, işlediği kabahatlerin

1 Nesru'd-durr:1/361

2 Nesru'd-durr:1/364

3 Uyunu ahbari'r-Rıza:2/184-185

çirkinliğini dile getirirdi. Me'mun, bu öğütleri kabul eder gibi görünmesine karşın, içten içe bundan hoşlanmaz, küçümsenmesini hazmetmezdi.¹

Bir gün Me'mun'un yanına girdiğinde abdest aldığı görüldü. Hizmetçi, Me'mun'un eline su döküyordu. Dedi ki: *"Rabbine sunduğun ibadete kimseyi ortak etme."* Bunun üzerine Me'mun hizmetçiye gönderdi, abdesti kendisi almaya devam etti.²

Bir gün Me'mun'a şöyle dedi: *"Ne zaman iki grup karşı karşıya gelmişse, Allah mutlaka onlardan en çok affedici olanı zafer vermiştir."*³

Me'mun bir gün İmam'ın (a.s) yanına geldi ve ona Kabil civarındaki köylerin fethedildiği haberini içeren mektubu okudu. Mektubu bitirince, İmam (a.s) ona dedi ki: *"Ve sen şirk köylerinden birinin fethedilmesinden dolayı seviniyorsun, öyle mi?!"* Me'mun: Bunda sevinilecek bir şey yok mu sence? dedi. İmam (a.s) şöyle dedi: *"...Muhammed (s.a.a) ümmeti hakkında Allah'tan kork. Allah, seni bunun için ümmetin başına getirmedi, sadece bunu yapmak değildir görevin. Sen Müslümanların işlerini zayi ettin, yönetimi başkalarına bıraktın, onlar da ümmete, Allah'ın hükümlerinin dışındaki hükümlere göre hükmediyorlar. Bu diyarlara yerleştin, hicret yurdunu, vahyin indiği mekanı terk ettin. Senin yokluğunda muhacirlere ve ensara (onların çocuklarına demek istiyor) zulmediliyor, oradaki yöneticiler müminlerin hiçbir akdini ve zimmetini gözetmiyorlar. Bazen mazlumlar öyle durumlarla karşılaşır ki, kendilerini alabildiğine yordukları, çabaladıkları halde nafakalarını temin etmekten aciz olurlar, buna şikayet edecekleri bir kimse bulamazlar. Bütün bunlar sana da ulaşmaz. Ey müminlerin emiri! Müslümanların işleri ve yönetimi hakkında Allah'tan kork, peygamberlik yurduna, muhacir ve ensarın madenine geri dön..."*

Me'mun: Efendim! Neyi uygun görüyorsun?

Dedi ki: *"Bu diyarlardan ayrılıp atalarımın yurduna geri dönmeni uygun görüyorum. Müslümanların işlerinin idaresini eline al, onları başkalarına bırakma. Çünkü Allah, seni yönetici kıldığı işler hakkında sorguya çekecektir."*

1 el-İrşad:2/269

2 Mecma'ul-beyan:6/771; Biharu'l-envar:69/283

3 Tarihu'l-yakubi, s.453

Me'mun: Ne güzel söyledin, efendim! Yapılması gereken budur, dedi.¹

Me'mun, bu öğütte, en güzel siyasi tavra işaret edildiğini anladı ve bunu yerine getirmenin gerekliliğini fark etti. Nitekim bu öğütten sonra Bağdat'a geri döndü.

İslam'ın Varlığını Koruma

İmamların (a.s) bir görevi, fiilen halifelik etme imkanından yoksun bırakıldıktan sonra, İslamın varlığını korumak, düşmanların ve dünya hırsıyla hareket edenlerin komploları karşısında onu himaye etmektir. Bu uğurda sahip oldukları bütün imkanları kullanırlardı. İslamın varlığını ve hayat sistemini korumak ve İslami sistemin yıkılmasını engellemek için, yöneticilerin üstesinden gelemedikleri meseleleri çözmek için çalışırlardı.

Bunlardan biri, Fadl b. Sehl'in komplosunun ortaya çıkmasıdır. İbni Sehl, Me'mun'u öldürmek istemişti. İmam (a.s) onun sözlerini dinlememiş ve ona lanet etmişti. Fadl'ın amacı yönetimi ele geçirmektir. İmam'ı da Müslümanları susturmak için kullanacaktı. İmam (a.s) sarayda hapsedilmiş göstermelik halife olacak, Fadl da fiili halife olacaktı. Bunun yanında böyle bir komplo'nun başarılı olması, İslamın sisteminde tehlikeli bir bölünmenin meydana gelmesi anlamına gelirdi. Ümmetin ve devletin birliği bozulurdu. İmam (a.s) derhal Me'mun'u Fadl ile ilgili olarak uyardı ve ona karşı tedbirli olmasını tavsiye etti.² Çünkü komplo'nun amacı Me'mun'un şahsını ortadan kaldırmak değil, bizzat İslami yönetimdi.

Bir gün Me'mun'a şöyle demişti: *"Halk bana yaptığından, saray erkanı da Fadl b. Sehl'e yaptığından hoşlanmıyor. İşinin düzelmesi için bizi kendinden uzaklaştırman daha uygun olur."*³

İmam Rıza'nın (a.s), Me'mun'a verdiği öğütler, İslam'ın büyük çıkarlarıyla örtüşüyordu. Çünkü iç kargaşadan ve tahtı ele geçirme amacına yönelik kanlı savaşımlardan dolayı İslam sistemi yıkılmayla, çöküşle yüz yüze gelmişti.

Fadl b. Sehl öldürülünce, adamları, onun katili olarak Me'mun'u suçladılar ve Me'mun'un kapısının önünde toplanarak: Ona suikast

1 Uyunu ahbari'r-Rıza:2/159-160

2 Uyunu ahbari'r-Rıza:2/167

3 Nesru'd-durr:1/363

düzenleyip öldürdü. Biz onun kanını istiyoruz, dediler. Me'mun, İmam'a (a.s) dedi ki: Ey Efendim! Onların karşısına çıkıp onları dağıtsan, nasıl olur? İmam Rıza (a.s) dışarı çıktı. Adamlar kapının önünde toplanmış ve ellerinde meşaleler vardı. Kapıyı yakacaklardı. İmam (a.s) haykırdı, eliyle dağılmalarını işaret etti. Hepsi dağılıp gitti. İnsanları dağılırken birbirinin üzerine düşüyorlardı. Birine parmağıyla işaret ettiği zaman mutlaka büyük bir hızla kaçıyorlardı. Hiç kimse onun karşısında duracak cesareti kendinde göremedi.¹

Bu şartlarda Me'mun'un öldürülmesi, İslam devletinin bir çok devletçiğe bölünmesi anlamına gelirdi. Fadl'ın adamlarının Horasan'da kendi yönetimleri olacaktı. Hasan b. Sehl de yönetimindeki sarayda kalacaktı. Abbasiler de meşhur şarkıcı İbrahim b. Mehdi'ye biat edeceklerdi. Bu arada sınır boylarında bekleyen ordu bünyesinde de karışıklıklar meydana gelecekti. Bütün bunları gören İmam Rıza (a.s), Halife Me'mun'un evinin yakılmasını ve kendisinin öldürülmesini engelledi.

İmam'ın Gösterdiği Kerametler ve Bunları İslah Amacına Yönelik Olarak Kullanması

Kendisine veliaht olarak biat edildikten sonra İmam Rıza (a.s) bir çok keramet gösterdi. Bu kerametleri, insanları doğruya yöneltmek ve onları düzeltmek maksadıyla değerlendirdi. Örneğin İmam Rıza (a.s) veliahtlık döneminde bir süre yağmur yağmadı. Me'mun'un çevresindeki bazı adamlar : *“Bakın, Ali b. Musa veliahtımız olduktan sonra Allah üzerimize yağmur yağdırmaz oldu.”* demeye başladılar. Me'mun da bu sözleri duydu ve İmam'dan, insanların üzerine yağmur yağdırması için Allah'a dua etmesini istedi. İmam (a.s) çöle doğru çıktı. İnsanlar ona bakıyorlardı. Bir minbere çıktı. Allah'a hamdusenalar etti, sonra şöyle dedi: *“Allah'ım, ey Rabbimiz! Biz Ehl-i Beytin hakkını yücelten sensin. İnsanlar da senin emrettiğin gibi bizi vesile kıldılar, senin lütfunu ve rahmetini bekliyorlar. İhsanını ve nimetini umuyorlar. Onlara yağmur yağdır, yararlı, kapsamlı bir yağmur olsun, dağınık, az olmasın. Zarar vermesin. Yağmur, onlar bu manzarayı gördükten, evlerine dönüşlerinden sonra yağmaya başlasın.”*

1 Uyunu ahbari'r-Rıza:2/164

Bu haberi rivayet eden İmam Muhammed Cevad (a.s) şöyle der: *“Muhammed'i (s.a.a) hak üzere peygamber olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki, bir anda rüzgar gökteki bulutları sürüklemeye başladı. şimşekler çaktı, yıldırımlar düşmeye başladı. Bir anda toplanan kalabalıkta bir dalgalanma başladı. herkes yağmurdan kaçıp bir yerlere sığınmak istiyor gibiydi.”*

İmam (a.s), bu bulutun falanca memlekete yağmur yağdıracağını söyledi. Böylece tam on bir bulut gelip geçti. On birinci bulut gelince İmam (a.s): *“Ey insanlar! İşte bu yüce Allah'ın size gönderdiği buluttur. Size bahsettiği lütuftan dolayı Allah'a şükredin. Evlerinize gidin, işlerinizin başına dönün. Çünkü bu yağmur siz burada bulunduğunuz sürece üzerinize yağmayacaktır. Evlerinize girdiğiniz anda, Allah'ın yüceliğine ve celaline yaraşır bir hayır size ulaşacaktır.”*

İnsanlar dönüp evlerine gittiler. O sırada şiddetli bir yağmur yağdı. İnsanlar: *“Allah'ın kerametleri Resulullah'ın (s.a.a) evladına mübarek olsun.”* diye haykırdılar.

İnsanlar bir kez daha toplanınca İmam Rıza (a.s) karşlarına çıktı ve bu kerameti vaaz ve irşad vesilesi olarak kullandı. Çünkü insanlar, Allah katında kerameti, saygınlığı olan kimselerden etkilenir ve onun dediklerini tutarlardı. İmam (a.s) onlara şu konuşmayı yaptı: *“Ey insanlar! Yüce Allah'ın size bahsettiği nimetleri hususunda Allah'tan korkup sakının. Günahlar işleyerek nimetlerin sizden uzaklaşmasına neden olmayın. Aksine, Allah'ın size bahsettiği nimetlerinden dolayı şükrederek bu nimet ve lütufların devamlı olmasını sağlayın. Bilin ki, imandan ve al-i Muhammed'den (s.a.a) evliyaullahın hukukuna riayet etmekten sonra Allah'a yapacağınız en güzel şükür, dünyalık ihtiyaçları hususunda mümin kardeşlerinize yapacağınız yardımlardır ve bu sayede onların Allah'ın cennetlerine varmalarına sebep olursunuz. Bunu yapan kimse Allah'ın seçkin kullarındandır.”¹* Bunun ardından toplanan halka Hz. Peygamberin (s.a.a) insan terbiyesine dair bazı hadislerini aktardı.

İmam Rıza (a.s) başka kerametler de gösterdi ve bu kerametleri, onlara tanık olan insanların kalplerine tesir etmenin vesilesi olarak kullandı. İmam Rıza'nın (a.s) gösterdiği kerametlerden biri şudur: Saray mensuplarından bazıları İmam'a (a.s) hizmet ederlerdi. Her

¹ Uyunu ahbari'r-Rıza:2/168-169

girip çıktığında perdeyi kaldırırlardı. Bir gün İmam'ın (a.s) önündeki perde kaldırmamak üzere anlaştılar. İmam (a.s) her zaman adeti olduğu üzere gelince, hizmetçiler kalkıp her zamanki gibi perdeyi kaldırdılar. İmam (a.s) içeri girince birbirlerini kınamaya başladılar. Bir kez daha karar aldılar. İkinci gün, perdeyi kaldırmadılar. Bu sırada şiddetli bir rüzgar esti ve imam tam içeri girerken perdeyi açtı. Dışarı çıkarken de öyle oldu. Hizmetçiler birbirlerine şöyle dediler: Bu adamın Allah katında yüksek bir menzili vardır ve Allah ona büyük inayet gösteriyor. Gördünüz mü, rüzgar nasıl esti ve giriş çıkışında perdeyi nasıl kaldırdı. Her zaman olduğu gibi ona hizmet etmeye devam edin.”¹

Kerametler insanlar üzerinde büyük etki bıraktığı için, insanların İmam'a (a.s) karşı eğilim gösterdiklerini görüyoruz. Nitekim İmam Rıza'nın (a.s) halk tabanı iyice genişlemişti. Bu taban artık yoldan çıkmış bazı insanları bile kapsıyordu. Bunun örneği şudur: Bazı kimseler, İmam'ın (a.s) kendisine hediye ettiği cüppeyi kendilerine bereket getirsin diye almak için Da'bel el-Huzzai'nin yolunu kesmişlerdi.² Bir rivayette ise bu soyguncuların, Da'bel'in beraber olduğu kabiledekilerin tüm mallarını geri verdikleri belirtiliyor.³

Risalet Çizgisine Bağlı Şairlerin Teşvik Edilmeleri

Ehl-i Beytin (a.s) erdemlerinin ve ümmet içindeki öncü rollerinin yaygınlaştırılması, tarih boyunca uğradıkları zulümlerin açıklanması için İmam Rıza (a.s), şairleri bu hususta şiirler yazmaya teşvik etmiştir. Çünkü o dönemin en iyi enformasyon aracı buydu. Bilindiği gibi şiir çok çabuk yayılan ve kolayca ezberlenen bir edebi türdür. Nitekim Şair Da'bel el-Huzzai, İmam'ın (a.s) yanına girmiş ve ona şu beyitleri içeren kasidesini okumuştur:

Ayetlerin medreseleri tilvatten halidir şimdi

Vahiy menzili çöl meydanlarını andırıyor

Al-i Resulün Mina yokuşundaki,

Kabede, Arafatta ve cemrelerdeki menzilleri

Ali'nin, Hüseyin'in, Cafer'in yurtları

1 el-İthaf bi hubbi'leşraf, s.157

2 Siyeru a'lami'n-nubela:9/391

3 el-Fusulu'l-muhimme, s.250

Ve Hamza'nın, alnı nasırlı Seccad'ın
 O evler ki Emin Cibril iniyordu oralara
 Allah'tan selam ve rahmet getirerek
 Onlar adalet imamlarıdır, davranışlarına uyulur
 Ayakların sürçmelerinden onlar sayesinde emin olunur
 Ne yazık ki, haklarının başkalarına pay edildiğini görüyorum
 Elllerinde, hiçbir şey yok, haklarından.

Sonra şair, Ehl-i Beytin uğradığı haksızlıkları, peş peşe gelen sultanların onlara yaptıkları haksızlıkları dile getirmiş, sonra kasideyi, yeryüzünü adaletle dolduracak, milletlerin ve halkların beklediği adil imamın, yani Mehdi'nin (a.s) zuhurunu anlatarak kasidesine son vermiştir.

Şair kasideyi tamamlayınca, İmam Rıza (a.s) yerinden kalkar ve ona içinde yüz dinar bulunan bir kese verir.¹ Bazılarına göre kesede altı yüz dinar vardı.² Da'bel keseyi geri verir ve şöyle der: Allah'a yemin ederim ki, bunun için gelmedim. Ben ona selam vermek ve uğur ve bereket bahşeden yüzüne bakmak için geldim. Benim paraya ihtiyacım yoktur. Eğer bana bir şey vermeyi uygun görürse, tabarrük için bir giysisini versin. Bunu daha çok isterim." İmam Rıza (a.s) ipek cübbesini ona verir ve keseyi de tekrar Da'bel'e iade eder.³

İmam Rıza'nın (a.s) İlmi Faaliyetleri

Gerçi İmam Rıza (a.s), sıkı bir kontrol altında yaşıyordu; ancak bu, içinde yaşadığı ortamda ilmi görevini yerine getirmesine engel olamazdı, hizmetçilerin ve diğer insanların yanı sıra her gün karşılaştığı vezirlere, saray fakihlerine, kadılara ve ordu komutanlarına imkan buldukça ilmi telkinlerde bulunması, sözünü ettiğimiz bu sıkı denetimlere rağmen devam ediyordu.

İmam (a.s) Ehl-i Beyt (a.s)'ın ilmini en kusursuz şekilde yayıyordu. Bunun yanında gerek Me'mun gerekse başkaları, ondan kendilerine hadis aktarmasını veya sordukları sorulara cevap

1 el-Fusulu'l-Muhimme, s.249

2 İhtiyaru marifeti'r-ricai, s.504 hds.970; el-İrşad:2/263, 264; İ'lamu'l-vera:2/66-68; Uyunu ahbari'r-Rıza:2/263-266; Kemaluddin, s.373-376; Delailu'l-imame, s.182; Siyeru a'lami'n-nubela:9/391 Ayrıca kaside için bakz. Divanu Da'bel b. Ali el-Huzzai, s.124

3 el-Fusulu'l-muhimme, s.249-250

vermesini isterlerdi. İmam Rıza (a.s), Me'mun için İslam'ın özüne dinin şeri hükümlerine dair bir risale yazmıştır. Başkalarına da namaz, oruç, hac, zekat, humus, marufu emretme ve münkeri yasaklama gibi farzların illetlerini, büyük günahların ve münkerlerin haram kılınmasının sebeplerini açıklayan risaleler kaleme almıştır. Öte yandan Tıp ile ilgili bir risale de yazmış ve bunu Me'muna'a göndermiştir. Me'mun bu risaleyi altın suyu ile yazmıştır.

İmam Rıza (a.s), Kur'an'ı tefsir etme görevini de eksiksiz bir şekilde yerine getirmiştir. Masum atalarından rivayet edilen duaları insanlara öğretmiştir. Bunun yanında insanlara, nebi ve resullerin, geçmiş ümmetlerin tarihlerini doğru olarak öğretmiştir. Sonra Resulullah'ın (s.a.a), Emirülmümininin (a.s) ve Ehl-i Beytin (a.s) hayatını da en doğru şekilde aktarmıştır.¹

İmam Rıza (a.s), sürekli takibat altında olmasına ve eşî görülmemiş bir şekilde siyasal bir kuşatma altında tutulmasına rağmen, önüne çıkan fırsatları içinde bulunduğu koşulları ilmin yayılması için kullanmıştır. Çarpıtılma, yozlaştırılma ve tahrif tehdidi altında bulunan dedesinin (s.a.a) şeriatını koruma adına her türlü zorluğa göğüs germiştir. Sahip olduğu tüm imkanları doğrudan veya dolaylı olarak bu amaç uğruna seferber etmiştir. Şeriatın belirlediği, Resulullah'ın (s.a.a) açıkladığı ve pak atalarının da işaret ettiği risali amaçları gerçekleştirme uğruna destansı bir mücadele vermiştir.

Bu yüzden İmam Rıza (a.s), (a.s) Ehl-i Beytin (a.s) önderlik ettiği risalet çizgisini esas alan bir hareket yürütmüştür. Bu çizginin karakteristik özelliklerini, ayırıcı hususiyetlerini ve temyiz edici alametlerini açıklamıştır. Böylece risalet çizgisinin, Müslümanlara egemen olan halifelik çizgisinden farklı olduğunu gözler önüne sermiştir. Bu bağlamda kıyamet gününe kadar, Müslümanların risalet çizgisinin hakim kılmakla yükümlü olduklarını vurgulamıştır. Bu yüzden İmam Rıza'nın (a.s), ümmetin mutluluğunu önemseyen bir önder olarak geleceğe bakması ve Müslümanların genelini de mutlu geleceğe yöneltmesi de zorunluydu.

İmam Rıza (a.s) ve Gelecek

Bir imamın rolü, içinde yaşadığı zaman merhalesiyle sınırlı değildir, bilakis, imamın rolü, zaman uzadıkça devam eder. Bir

1 Müsnedü'l-imam er-Rıza (a):1/307

imamın kuşkusuz, konjonktürel bir rolü vardır. Ama evrensel bir rolü de vardır. İmam, İslam hayat sisteminin zaman durdukça durmasını, onunla birlikte kalıcı ve sabit olmasını sağlamakla yükümlüdür. İslam hayat sisteminin çarpıtılmasına, tahrif edilmesine engel olması imamın başlıca görevlerinden biridir. Dolayısıyla İmamın görevlerini şu şekilde belirginleştirebiliriz:

1-Sahih fikir ve inançları ortaya koyma, şer'i hükümleri açıklama, karşıt fikir ve hükümleri ise geçersiz kılıp iptal etmek.

2- Pratik hayatı, İslam hayat sistemine göre ıslah etmek

3-Ümmeti, fikir, inanç ve hükümlerin yayılmasına, pratik hayatın ıslah edilmesine güç yetirebilen samimi unsurlarla desteklemek, pekiştirmek.

4- Resulullah'tan rivayet edilen ve her imamın kendisinden önceki imamdan alıp sonraki imama naklettiği nas doğrultusunda kendisinden sonraki imamı tayin etmek.

5- İmam Mehdi'nin (a.s), ahir zamanda önderlik edeceği aydınlık geleceğe bakışları ve kalpleri yöneltmek. Doğum, büyüme ve gaybet gibi özellikleri bağlamında İmam Mehdi'nin (a.s) üzerinde yoğunlaşmak.Onun risali rolünün ayırıcı özelliklerini insanların dikkatine sunmak.

Bundan önceki bölümlerde İmam Rıza'nın (a.s) ilk üç şıkla ilgili görevlerini yerine getirdiğini gördük. Dördüncü şıkka ve imamet çizgisinin kendisinden sonra devamını sağlayan misyona gelince, şunu belirtelim ki, İmam Rıza (a.s), bu misyonun şartlarının gerektirdiği gibi, içinde bulunduğu ortamı da gözeterek oğlu Muhammed Cevad'ın kendisinden sonraki imam olduğunu açık olarak bildirmiştir.

İmam Muhammed Cevad'ın (a.s) İmamlığına İlişkin Nass

İmam Rıza (a.s), doğumundan çok önce oğlu Muhammed Cevad'ın imamlığını ilan etmiştir. Kendisiyle birlikte kısa bir süre yaşamasına rağmen imamlığını belirten ifadeleri doğduktan sonra da insanlara sunmuştur.

Aşağıda, aşamaları da gözeterek bu nassların nasıl bir süreklilik halinde sunulduğunu gösteriyoruz:

1- Safvan b. Yahya rivayet eder: İmam Rıza'ya (a.s) dedim ki: Allah sana Ebu Cafer'i (a.s) bağışlamadan önce sana sorardık ve sen

de: Allah bana bir erkek çocuk bağışlayacaktır, diyordun. Allah sana bir erkek çocuk bağışladı ve gözlerimiz aydınlandı, mutlu olduk. Allah senin ölümünü bize göstermesin. Yine de emri hak vaki olursa imamımız kim olacaktır?

İmam Rıza (a.s), önünde duran oğlu Ebu Cafer'i (a.s) işaret etti.

Dedim ki: Sana feda olayım, bu henüz üç yaşındadır?

Dedi ki: üç yaşında olması ona bir zarar vermez. İsa (a.s) hüccet görevini yerine getirirken üç yaşındaydı.¹

Bu konuşmanın geçtiği seneyi, h.198 olarak belirlemek mümkündür. Yani İmam Muhammed Cevad'ın (a.s) h.195 tarihinde doğmasından üç sene sonra.

Öte yandan bu rivayet, ayrıca İmam Rıza'nın (a.s) daha doğmadan önce oğlunun imamlığına işaret ettiğini de göstermektedir.

Evet, İmam Rıza (a.s), bazen açık bir ifadeyle bazen de ima ederek oğlu Muhammed Cevad'ın (a.s) imamlığına işaret ediyordu. Bu hususla ilgili sözlerinden biri de şudur:

2- *"Bu öyle bir çocuktur ki, bunun gibi, şiamız için büyük bir bereket kaynağı olan başka bir çocuk dünyaya gelmiş değildir."*²

Bu hadisin ifadesinden, İmam Rıza'nın (a.s), İmam Cevad'ın (a.s) doğumundan hemen sonra bu ifadeyi dile getirdiğini anlıyoruz.

3- Muammer b. Hallad rivayet eder: İmam Rıza'nın (a.s) bir şeyden söz ettiğini ve bu meyanda şunları söylediğini duydum: *"Sizin buna ne ihtiyacınız olacak? Bu Ebu Cafer'dir. Onu meclisime oturttum, ona yerimi verdim. Bizim soyumuzun öyle bir özelliği vardır ki, küçüklerimiz büyüklerimizden kılı kılına her şeyi miras alır."*³

4- İmam Rıza (a.s) Medine'den uzaklaştırılmış olmasına rağmen, oğlu Cevad (a.s) ile daima iletişim halindeydi. Ona yazdığı mektuplarda, saygı ve tazim ifadeleri kullanırdı. Oğlu Muhammed'den söz ederken mutlaka künyesini kullanırdı ve: Ebu Cafer bana mektup yazdı...Ebu Cafer'e mektup yazıyordum..." gibi ifadeler kullanırdı. Ona hitap ederken saygılı bir ifade esas alırdı. Ebu Cafer'in mektuplarını üstün bir belağat ve güzellik örneği olarak gösterirdi. Ravi-Ebu'l Hüseyin b. Muhammed b. Ebu Ubad- İmam

1 el-Kafi:1/321; el-Fusulu'l-muhimme, s.265

2 el-Kafi:1/321

3 el-Kafi:1/320 el-Fusulu'l-muhimme, s.265

Rıza'nın (a.s) şöyle dediğini duyduğunu söyler: *“Ebu Cafer, benim vasım ve benden sonra ailem içinde benim halifemdir.”*¹

İmam Rıza (a.s), oğluna bazı direktifler ve telkinler yöneltirdi ki, Ehl-i Beyt (a.s) tabileri, bunların, onun imamlığa hazırlanması amacına yönelik olduklarını anlasınlar. Bu açıklamalar, Allah'ın onu yükselttiği gerekçesiyle sunulurdu. Nitekim İmam Rıza (a.s) oğluna şöyle yazmıştır: *“Ey Ebu Cafer! Haber aldığma göre, atna bindiğin zaman, köleler seni küçük kapıdan çıkarıyorlar. Bu, onların senden birilerine hayır ulaşmasına cimrilik ettiklerinin bir göstergesidir. Senin üzerindeki hakkım adına senden, sadece büyük kapıdan girip çıkmayı istiyorum. Atna bindiğin zaman yanında altın ve gümüş olsun. senden isteyenlere mutlaka ver. Amcalarından biri senden kendisine iyilik etmeni isterse, elli dinardan az verme, bundan fazlasını vermek sana kalmıştır. Halalarından biri senden bir şey isterse ona da yirmi beş dinardan az verme, fazlasını vermek sana kalmıştır. Allah'ın seni yüceltmesini temenni ediyorum. Arşın sahibinin seni geçim sıkıntısına düşürmesinden korkma.”*²

İmam Cevad'ın (a.s) imamlığına dair nasslar çoktur ve değişik kanallardan rivayet edilmişlerdir. Ancak bu rivayetlerin zahirleri arasında bazı farklılıklar vardır. Bu farklılıklar ise, İmam Rıza'nın (a.s), oğlu Cevad'ın (a.s), tabilerinin ve yardımcılarının içinde bulunduğu siyasal ve toplumsal koşulların farklılığından kaynaklanmaktadır. Bu ihtilafların belirginleşmesinde belirleyici olan bir diğer unsur da Ehl-i Beyt (a.s) tabilerinin bilinç, kavrama, sır saklama düzeylerinin farklı olmasıdır. Siyasal ve duygusal açıdan İmam Rıza'ya (a.s) yakın veya uzak olmak da belirleyici olmuştur.

5- Cafer b. Muhammed en-Nevfeli rivayet eder: *“İmam Rıza'nın (a.s) yanına geldim, selam verdim, sonra oturdum. Dedim ki: Sana feda olayım. Bazı insanlar, senin babanın yaşadığını iddia ediyorlar. Dedi ki: Yalan söylüyorlar, Allah onlara lanet etsin. Bana ne emredersin? dedim. Dedi ki: “Benden sonra oğlum Muhammed'e tabi ol. Bana gelince ben bir seyahate çıkacağım, ama bu seyahatten geri dönmeyeceğim.”*³

1 es-Sıratu'l-mustakim:2/166; Biharu'l-envar:50/18

2 Uyunu ahbari'r-Rıza:2/8

3 Biharu'l-envar:48/260; 49/285

Yine Biharu'l-envar adlı eserde, aynı raviden şöyle aktarılır: “*Bir tarafa gideceğim ki, oradan geri dönmeyeceğim.*”¹

6- el-Bizanti rivayet eder: İbni Necaşi bana: Senin arkadaşından sonraki imam kimdir? diye sordu ve ekledi: Gidip ona sormanı istiyorum, ki ben de ondan sonraki imamı öğreneyim. Bunun üzerine İmam Rıza'nın (a.s) yanına gittim ve bu konuşmayı ona bildirdim. Bana dedi ki: “*İmam Benim oğlumdur.*”²

7- Bir grup insan İmam Rıza'nın (a.s) yanında toplandı. Oradan ayrılmak üzere ayağa kalktıklarında, İmam Rıza (a.s) onlara dedi ki: “*Ebu Cafer'le buluşun, ona selam verin ve onunla ahdinizi yenileyin.*” Sonra şöyle buyurdu: “*Allah Mufaddal'a merhamet etsin. O, buna gerek olmadan ikna olurdu.*”³

Allame Meclisi “Buna gerek olmadan ikna olurdu.” Sözüni “Benden sonraki imamın kim olduğunu bilme hususunda size söylediğimden çok az bir şey söylediğimde onun kim olduğunu anlardı.” şeklinde açıklamış ve şöyle eklemiştir: “Burada İmam (a.s), kendilerine söylediği bu nassı, Mufaddal'a iletmelerini istemiştir. Ancak takiyye gereği, bu isteğini net olarak ifade etmemiştir.”⁴

İmam Rıza (a.s), kendisine yakın olanlara, samimi bağlılarına, gelecek için hazırladığı risalet çizgisinin kadrolarına ve güvendiği vekillerine İmam Cevad'ın (a.s) kendisinden sonraki imam olduğunu net bir biçimde ifade etmiştir.

İmam (a.s), Ehl-i Beyt (a.s) düşünce sisteminin ve İmam Cevad'ın imamlığının dayanakları olsunlar diye bilinçli kadrolar yetiştirmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır: Amcası Ali b. İmam Cafer es-Sadık (a.s), Safvan b. Yahya, Ahmed b. Muhammed b. Ebu Nasr.

İmam Rıza'nın (a.s) tabileri, İmam Cevad'a (a.s) tabi oldular. Çok azı müstesna, kendisine bağlı olan halk tabanı da oğluna tabi oldu. Böylece babasından, dedesinden ve atalarından gelen rivayetler doğrultusunda İmam Cevad'ın (a.s) imamlığında karar kılındı. İmam Cevad (a.s), imamlığını Abbasi hanedanından, valilerinden ve komutanlarından dahi gizlemedi.

....

1 Biharu'l-envar:50/18

2 el-Kafi:1/320

3 el-Kafi:1/320

4 Biharu'l-envar:50/25

Beklenen Mehdi (a.s) Devletine Hazırlık

İmam Mehdi'nin (a.s) imamlığı, farklı mezheplere mensup bütün Müslümanlar nezdinde sabit, tartışılmaz bir hakikattir. O, en büyük ıslahatçı, insanlığı her türlü sapmadan kurtaran en büyük kurtarıcıdır. Zulüm ve zorbalıkla dolan yeryüzünü adaletle dolduracaktır.

İmam Rıza (a.s), İmam Mehdi (a.s) meselesi olarak somutlaşan bu İslami prensip hakikatine dikkatleri çekmek için üzerine düşen yükümlülüğü yerine getirmiştir. Çünkü Mehdi'nin (a.s) doğumu ve ardından gaybeti yaklaşmıştı. İmam Rıza'dan (a.s), Hz. Resul'en (s.a.a) gelen rivayetlerle örtüşen sözler aktarılmıştır. Resulullah (s.a.a):

“Dünyanın ömründen sadece bir gün kalmış olsa, yine de Allah, benim Ehl-i Beytimden, zulümle dolmuş yeryüzünü adaletle dolduracak bir adamı gönderecektir.”¹

“Mehdi benim Ehl-i Beytimden, Fatıma'nın soyundan gelecektir.”² “Mehdi, Hüseyin'in soyundan gelecektir.”³

İmam Mehdi'nin (a.s) kaybolacağına (gaybet) dair hadisler de Hz. Peygamberden (s.a.a) rivayet edilmiştir: *“Beni hak üzere müjdeleyici peygamber olarak gönderen Allah'a andolsun ki, benim soyumdan gelecek kaim imam, benden kendisine ulaşacak bir bir aht üzere gaybete çekilecektir. Hatta insanların bir çoğu: Artık al-i Muhammed'e ihtiyaç yoktur, diyecektir. Bazıları da onun doğumundan kuşkuya düşeceklerdir. Kim onun zamanına yetişirse, onun dinine sarılsın. Ondan şüpheye düşerek onun hakkında şeytanın telkinlerine aldanmasın...”⁴*

İmam Rıza (a.s), kendisine yakın olan kimseler arasında bu İslami prensibin yayılmasını sağlamıştır. Nitekim sırf İmam Rıza'dan (a.s) aktarılan bu İslami meseleyle ilgili bir çok hadis vardır. Müsnedu'l-imam Rıza (a.s)'da bunların sayısı otuz altı olduğu belirtilmektedir. Bunlardan bazılarını aşağıya alıyoruz:

1-Eyyüb b. Nuh rivayet eder: İmam Rıza'ya (a.s) dedim ki: Biz, bu işin sahibinin sen olmanı ve yüce Allah'ın bu işi kılıca gerek

1 Sünenu Ebi Davud:4/107

2 Sünenu Ebi Davud:4/107; Sünenu İbni Mavi:2/1368; İkdu'd-durer, s.42

3 İkdu'd-durer, s.46; Kifayetu't-talib, s.503

4 Kemalu'd-din ve temamu'n-ni'me:1/51

kalmadan sana döndürmesini diliyoruz. Çünkü sana veliaht olarak biat edildi ve senin adına dirhem bastırıldı.

Buyurdu ki: *“Biz Ehl-i Beytten kendisine mektuplar yazılan ve sorular sorulan, parmakla gösterilen ve kendisine mal taşınan hiç kimse yoktur ki, mutlaka kendisine suikast düzenlenir veya yatağında ölür. Ta ki yüce Allah bu iş için bir adam gönderir, doğduğu yer ve büyüdüğü yer gizli olur, ama nesebi gizli olmaz.”*¹

2- Muhammed b. Ebu Yakub el-Belhi rivayet eder: Ebu'l Hasan er-Rıza'nın (a.s) şöyle dediğini duydum: *“Daha şiddetli ve daha büyük bir olayla sımanacaklardır. Ana karnındaki ceninle ve süt emen yavruyla sımanacaklardır. Hatta: kayboldu, öldü, diyenler olacaklardır. Bazıları, imam yoktur, diyecektir...”*²

3- İmam Rıza (a.s), İmam Mehdi'nin (a.s) özelliklerini sayarken onun (a.s) üçüncü kuşak torunu olduğunu belirtmiş ve şöyle buyurmuştur: *“Üçüncü kuşaktan torunumu kaybedip her tarafı arayıp bulamayan şiamı görür gibiyim. Ali b. Hasan b. Faddal dedi ki: Niçin böyle olacak, ey Resulullah'ın oğlu?! Buyurdu ki: Çünkü İmamları, onlardan gizlenecektir... ki kılıçla kıyam ettiği zaman hiç kimsenin onun üzerinde biatı olmasın...”*³

4- İmam Rıza (a.s) bundan fazla açıklama yapmış ve Mehdi'nin (a.s) ismini de zikretmiştir: *“İnsanı sağır eden ve kasıp kavuran, her sırdaşı ve yoldaşı kaçırtan büyük fitne mutlaka kopacaktır. Bu, benim üçüncü kuşaktan torunumu yitiren şianın yaşadığı bir fitne olacaktır. Gök ehli, yer ehli, Harra ve Harran ehli ona ağlayacaktır. Her hüznü kimse ona yanacaktır. Anam babam sana kurban olsun. Adı, dedemin adı, bana ve İmran oğlu Musa'ya benzeyen!...”*⁴

Abbasiler, Mehdi (a.s) meselesinin, kaçınılmaz olarak gerçekleşecek bir İslami hakikat olduğunu biliyorlardı. Onun eliyle hakimiyetlerinin son bulmasından korkuyorlardı. Bu yüzden Mehdi (a.s) hakkındaki rivayetler büyük bir gizlilik içinde aktarılırdı. Belki de İmamları (a.s) sarayda, başkentte ikamet etmeye mecbur kılmalarının nedeni, Mehdi'nin (a.s) doğmasını beklemeleriydi. Dolayısıyla onun doğumunu engelleyemeyeceklerine göre, doğduktan sonra beşikte öldürmeyi düşünmüş olabilirler.

1 el-Kafi:1/341; Kemalu'd-din ve'n-ni'me:2/370

2 Biharu'l-envar:51/155 en-Nu'mani'nin “el-Gaybe” adlı eserinden naklen.

3 Biharu'l-envar:51/152

4 Kemalu'd-din ve temamu'n-ni'me:2/372 ; el-Fusulu'l-muhimme, s.251

Örneğin Me'mun, İmam Rıza'yı (a.s) Horasana getirtti. Oğlu İmam Cevad'ı da (a.s), başkenti Bağdat'a taşıdıktan sonra oraya getirtti. Belki de kızını İmamla (a.s) evlendirmesi de, Abbasilerin soyu ile Ehl-i Beytin soyunu karıştırmayı amaçlamanın yanı sıra, bu amaca yönelikti. Böylece Ehl-i Beytin kişisel hayatına girmiş olabileceklerdi ve Ehl-i Beytin hayatında meydana gelen gelişmeleri anında öğrenebileceklerdi.

Nitekim Me'mun'dan sonraki halifeler de, İmam Cevad, İmam Hadi ve İmam el-Askeri (a.s) gibi imamları başkentte ikamet ettirmişlerdir.¹

Büyük bir ihtimalle İmamların (a.s) onlar tarafından zehirlenmeleri ve halifelerle, onların valileri tarafından suikaste uğratılmaları bu çerçevede gerçekleşmiştir. Örneğin İmam Cevad (a.s) zehirlenerek ölürken yirmi beş yaşındaydı. İmam Hadi (a.s) kırk iki yaşında iken zehirlenmiştir. İmam Hasan el-Askeri zehirlenerek öldüğü sırada yirmi sekiz yaşındaydı.²

İmam Ebu Muhammed el-Hasan el-Askeri'den (a.s) rivayet edilen aşağıdaki sözler de bu analizi destekler mahiyettedir: “Ümeyyeoğulları ve Abbasoğulları, kılıçlarını bizim üzerimizden eksik etmediler. Bunun iki sebebi vardı: Birisi; halifelikte haklarının olmadığını biliyorlardı; bu yüzden bizim halifelik üzerinde hak iddia etmemizden, ardından bu hakkı ellerinden almamızdan korkuyorlardı. İkincisi; tevatür derecesine ulaşan rivayetlerden, zorba ve zalimlerin egemenliklerinin bizim soyumuzdan gelecek Kaim İmam'ın eliyle yıkılacağını öğrenmişlerdi. Bu arada kendilerinin zorba ve zalim olduklarından kuşku duymuyorlardı. Bu yüzden Resulullah'ın (s.a.a) Ehl-i Beytini (a.s) öldürmek ve nesillerini kurutmak için ellerinden geleni yapıyorlardı. Maksatları, Kaim İmam'ın doğumunu engellemek, değilse doğar doğmaz öldürmektir. Ama Allah, emrine kimsenin muttali olmasını istemedi. Allah sadece nurunu tamamlamak ister, müşrikler istemese de.”

1 İmam Rıza'dan (a) sonraki imamların, ataları kadar çok çocuklarının olmaması, bir tarih araştırmacısı için dikkat çekicidir. Bu, ne kadar sınırlı bir çerçevede hareket etmek durumunda bırakıldıklarının ve sıkı bir takibat altında tutulduklarının bir göstergesidir. Bunun yanında, halifelerin, vaat edilen Mehdi'nin (a) onların soyundan zuhur edecek olmasından duydukları derin korkunun da bir tanığıdır.

2 Bkz. Muntahabu'l-eser: Bab:34, Erbain, Hatun abadi, 2. bölüm.

İmamların (a.s) saraydaki varlıkları sayesinde halifeler onların faaliyetlerini, hareketlerini kolaylıkla takip edebiliyor, onların özel işlerine müdahale edebiliyorlardı. Nitekim İmam Mehdi'nin (a.s) babası İmam Hasan el-Askeri normal ve resmi bir evlilik yapmadı. İmam Mehdi (a.s) dünyaya gelince, doğumunu gizledi, durumunu herkesten sakladı. Çünkü vakit çok zor ve halifenin takibi çok sıkıydı. Halife ısrarla durumu öğrenmek istiyordu. Artık Şia-imamiye mezhebinin takipçilerinin Mehdi'ye (a.s) inanmaları ve onu beklemeleri her yana yayılmıştı.¹

Halifelerin sergiledikleri bu tavır ve aldıkları bu önlemler yüzünden İmam Mehdi (a.s) sultanlar tarafından yakalanmamak için saklanmak durumunda kalmıştır. Bu, İmam Rıza'nın (a.s) Mehdi'ye (a.s) iman etmek, ve onun doğumu ve ismiyle ilgili olarak yaptığı gizli açıklamaları ve imalı konuşmalarıyla başlatmış olduğu planın bir aşaması sayılırdı.

Kısaca söyleyecek olursak: İmam Rıza (a.s), oğlu Cevad'ın (a.s) imamlığını, onun ardından Ali el-Hadi'yi, onun ardından Hasan el-Askeri'yi ve ondan sonra da Beklenen İmam Mehdi'yi vasiyet etmek suretiyle gerçekleştirdiği hazırlık aracılığıyla Risalet hareketinin geleceğini planlamıştır. Ki ümmet kesintisiz olarak risaletin yönetimi altında olsun, fikir, duygu ve hareket olarak risalete bağlansın.

İmam Rıza'ya (a.s) Suikast Düzenlenmesi

Kuşkusuz İmam Rıza (a.s) ileride öldürüleceğini biliyordu. Çünkü bu hususla ilgili olarak ataları Resulullah'tan (s.a.a) çeşitli hadisler rivayet etmişlerdi. Bunun yanında yüce Allah da bu durumu ona ilham etmişti. Çünkü İmam Rıza (a.s) yüceliğin zirvelerine ve ruhi yükselişin nihayetine ermişti. Bunda bir gariplik yoktur. Nitekim bizler de günümüzde bazı muttaki insanların, gördükleri bir rüyadan veya alışık olunmadık bir ilahi ilhamdan dolayı vefat edecekleri günü veya seneyi önceden bildirdiklerine tanık olabiliyoruz. Duruşunda, hareketinde Allah ile gerçek bir bağ kuran, Ona eksiksiz bir ihlasla bağlanan İmam Rıza (a.s) gibi büyük bir şahsiyetin öldürüleceğini önceden haber vermesinin önündeki engel ne olabilir?

1 El-İrşad:2/337; Biharul-envar:50/334

İmam Rıza (a.s), bir topluluğa Harun er-Reşid'in mezarının yanına defnedileceğini bildirmiştir: "Ben ve Harun şu iki parmak gibiyiz." buyurmuştur. bu sırada şehadet parmağıyla orta parmağını birbirine bitiştirerek işaret etmiştir.¹

İmam Rıza'nın (a.s) da hazır bulunduğu bir sırada Harun er-Reşid Medine mescidinde hitap ediyordu. İmam (a.s) yanındakilere şöyle demiştir: "Benimle onun aynı evde defnedildiğini göreceksiniz."²

Bir keresinde Halife Harun Mescid-i Haramın bir kapısından İmam Rıza (a.s) da diğer bir kapısından çıktı. İmam (a.s) şöyle dedi: "Ev ne kadar uzak ve buluşma yeri ne kadar yakın! Ben ve o, Tus'ta bir araya geleceğiz."³

İbni Hacer şöyle der: Me'mun'dan önce öleceğini ve er-Reşid'in yanına defnedileceğini haber vermişti. Gerçekten haber verdiği gibi oldu."⁴

Halife Me'mun, Horasana gelmesini isteyince, İmam Rıza (a.s) ailesini toplamıştı. Bu olayı şöyle anlatır: "Benim Medine'den çıkmamı istedikleri zaman, ailemi topladım ve benim duyabileceğim şekilde üzerime ağlamalarını istedim. Sonra on iki bin dinarı aralarında bölüştürdüm. Sonra şöyle dedim: Bana gelince, bir daha ailemin yanına dönmeyeceğim."⁵

Şair Da'bel el-Huzzai, İmam Rıza'nın (a.s) veliaht olarak tayin edilmesinden sonra ona meşhur kasidesini okumuştur,

Nefs-i Zekiye'nin Bağdattaki kabrine

Ki Rahman odalarına rahmet indirir" beytine gelince, İmam (a.s) ona dedi ki: Buraya, kasideni tamamlayacak şekilde iki beyit ekleyeyim mi?

Evet, ey Resulullah'ın oğlu! dedi. Bunun üzerine İmam (a.s) şu beyitleri okudu:

Ve Tus'ta bir kabir ki, ne büyük musibet

İnsanın içinde yangınlar çıkarır

1 el-Kafi:1/491; Uyunu ahbari'r-Rıza:2/225-226; el-İrşad:2/258; İ'lamu'l-vera:2/60; el-İthaf bihubbi'l-eşraf, s.158

2 Uyunu ahbari'r-Rıza:2/216; Keşfu'l-gumme:3/93; İ'lamu'l-vera:2/59; el-İthaf bihubbi'l-eşraf, s.158

3 Uyunu ahbari'r-Rıza:2/216; İ'lamu'l-vera:2/59; Keşfu'l-gumme:3/105; el-İthaf bihubbi'l-eşraf, s.158

4 es-Savaiku'l-muhrika, s.309

5 Uyunu ahbari'r-Rıza:2/218; İ'lamu'l-vera:2/59-60

Da'bel dedi ki: Ey Resulullah'ın oğlu! Tus'taki bu kabir kimindir?

İmam (a.s) dedi ki: Benim kabrimdir. Birkaç gün ve gece geçer geçmez Tus, şiamın ve ziyaretçilerimin buluşma yeri olacaktır..."¹

Daha önce, İmam'ın (a.s) veliahtlığın gerçekleşmeyeceğini haber verdiğini belirtmiştik.

İmam Rıza'nın (a.s) Zehirlenerek Şehit Edildiğinin Kanıtları

İmam Rıza'nın (a.s) ölüm sebebine ilişkin rivayetler arasında farklılıklar vardır. Bazısında doğal olarak öldüğü, bazısında ise zehirlenerek öldüğü belirtilmektedir. Çoğunluk zehirlenerek öldürüldüğü kanaatindedir. Buna ilişkin bazı rivayetleri özetleyerek aşağıya alıyoruz:

Selahaddin es-Safdi şöyle der: Derken Me'mun sonunda onu zehirli bir narla öldürdü... Bunu Abbasi hanedanına hoş görünmek için yaptı."²

Yakubi şöyle der: Söylendiğine göre Ali b. Hişam ona zehirli bir nar yedirmiştir.³

İbni Hibban şöyle der: Ali b. Musa er-Rıza Tus'ta Me'mun'un kendisine içirdiği bir şerbetten hemen sonra öldü."⁴

Şihabuddin en-Naviri anlatıyor:...Söylendiğine göre Me'mun, zehirli üzümle onu öldürdü. Bazıları bunu uzak bir ihtimal olarak görüp inkar etmişlerdir.⁵

El-Kalkaşandi şöyle der: Söylendiğine göre, zehirli nar yedirilerek öldürülmüştür.⁶

Tus halkı Me'mun'un onu zehirlediğine inanıyordu. Nitekim Me'mun da halkın kendisini bu şekilde suçladığını itiraf etmiştir. Me'mun, ölümünün hemen öncesinde İmam'ın (a.s) yanına gitmiş ve şöyle demiştir: "Ey Efendim! Allah'a yemin ederim ki, benim için hangi musibetin daha büyük olduğunu bilmiyorum? Seni yitirmem,

1 Uyunu ahbari'r-Rıza:2/263-264

2 el-Vafi bi'lvefiyat:22/251

3 Tarihu't-taberi:5/148 ahdasu sene: h.203

4 es-sukat:8/457

5 Nihayetu'l-ireb:22/210

6 Measiru'l-inake fi mealimi'l-hilafe:1/211

senden ayrılmam mı, yoksa insanların beni, seni öldürmekle, sana suikast düzenlemekle itham etmeleri mi?¹

Ölümünün ikinci gününde halk toplanıp, Me'mun'u kast ederek: Onu bu adam öldürdü, ona kallesçe suikast düzenledi, dedi.²

Me'mun'un İmam Rıza'yı (a.s) zehirleyerek öldürdüğünün kanıtlarından biri de, İmam'dan kurtulmanın planlarını yapmasıdır.

Me'mun Abbasi hanedanının mensuplarına şöyle dedi: ... Onun durumunu basite almak doğru değildir. Ama biz, azar azar onu gözden düşürmek durumundayız. Ki insanlara, onun bu görevi hakketmediğini göstermiş olalım. Daha sonra onun oluşturduğu belayı bizden savacak kesin bir çözüm yolunu buluruz.³

Me'mun'un Irak'a gitme ve başkenti oraya taşıma kararını aldıktan sonra İmam Rıza (a.s) vefat ediyor. Me'mun, Irakta bulunan Abbasi hanedanı mensuplarının, İmam Rıza (a.s) veliahtı olarak kaldığı sürece, kendisine muhalif kalacaklarını anlamıştı. Bu yüzden, hanedan mensuplarının gönlünü almak, onların desteğini sağlamak maksadıyla şu mektubu yazdığını görüyoruz: Benden sonra halife olsun diye Ali b. Musa er-Rıza'yı veliaht olarak tayin ettiğim için bana öfke duyuyorsunuz. Bu muhalif tavrınızı bırakın, emirlerimi dinleyip itaat edin.

Sonra Me'mun gibi bir adamın İmam Rıza'yı (a.s) öldürmüş olması uzak bir ihtimal değildir. Çünkü o, mülk ve saltanat için öz kardeşiyle birlikte, hem kendi ordusunda hem de kardeşinin ordusunda yer alan binlerce Müslüman askeri öldürmüştür. Daha önce babasının da söylediği gibi saltanat bereketsiz ve kısırdır.

Me'mun'un İmam Rıza'yı (a.s) Zehirleyerek Öldürmesinin Sebepleri

Me'mun'u, İmam Rıza'yı (a.s) zehirlemeye iten sebeplerden biri, onu veliaht tayin etmekle beklediği sonuçları elde edememesidir. Çünkü yeni bir fitne baş göstermişti; Abbasi hanedanının mensupları ona baş kaldırmış, hatta onu öldürme girişimlerinde dahi bulunmuşlardı.

1 Uyunu ahbari'r-Rıza:2/241

2 Yunu ahbari'r-Rıza:2/241

3 Feraidu's-sımteyn:2/214, 215

Ahmed b. Ali el-Ensari'nin Ebu Salt el-Herevi'den aktardığı rivayette bir diğer sebebe şöyle işaret edilir: "Me'mun, onu veliahtı ilan ederek, insanlara onun dünyanın peşinde olan biri olarak göstermek istemişti. Böylece insanlar nezdindeki değeri düşecekti. Ancak bu beklentinin tam tersi oldu; insanlar nezdinde fazileti biraz daha büyüdü. Onların kalplerinde daha yüksek bir yer edindi. Bunun üzerine Me'mun, ülkenin çeşitli bölgelerinden kalamcılar çağırdı. Maksudı, bu kalamcılardan birinin, onun delillerini çürütmesini, böylece alimler nezdindeki değerini düşürmesini sağlamaktır. O zaman alimler aracılığıyla İmam Rıza'nın (a.s) ilmi yetersizliği (!) halk nezdinde bilinir olacaktı. Ne var ki, Yahudi, Hristiyan, Mecusi, Sabii, Bırâhmanist, mülhit ve natüralist herhangi bir bilgin ya da Müslüman gruplara mensup herhangi bir alim ona karşı çıktığı zaman İmam derhal onun kanıtını çürütüyor, onu susmak zorunda bırakıyordu.

Bu arada halk: Allah'a andolsun, o, Me'mun'dan daha çok halifelğe layıktır, diyordu. Me'mun'un casusları, bu gibi şeylerin konuşulduğunu mutlaka ona iletiyorlardı. Me'mun da bunlardan dolayı öfkeleniyor ve kıskançlığı bir kat daha artıyordu."

İmam Rıza (a.s), hak söz konusu oldu mu Me'mun'a müsamaha göstermezdi. Bir çok durumda Me'mun'un hoşuna gitmeyen cevaplar verirdi. Bu da Me'mun'u kızdırdı, kinini daha da arttırırdı. Ama bu kinini dışa vurmazdı. Ama onunla ilgili hileyi bulunca da onu zehirleyerek öldürmekte tereddüt etmedi.¹

Daha önce de belirttiğimiz gibi, İmam Rıza (a.s), bazılarının bundan hoşlanmamasından dolayı, kendisini veliahtlıktan uzaklaştırmasını Me'mun'a önermişti. İbrahim es-Savli, bu öneri üzerine şu değerlendirmeyi yapar: Allah'a yemin ederim ki, işin bu noktaya varmasının sebebi buydu.²

Bunun yanında Me'mun'un bazı vezirleri ve komutanları İmam'a (a.s) öfke duyuyorlar, onu kıskanıyorlardı. İmam'ın (a.s) aleyhine jurnalcilik yaparlardı. Bunların neticesinde Me'mun İmam'ı (a.s) zehirledi.³

İmam Rıza (a.s), Me'mun'un kendisine verdiği narı veya üzümü yedikten sonra ölüm belirtileri görünmeye başladı. Me'mun'un

1 Uyunu ahbari'r-Rıza:2/239-240

2 Nesru'durr:1/363

3 İmam Rıza'nın (a) şehit edilmesinin mahiyeti ile ilgili rivayetler için bkz. El-Avalim, s.488-498

ayrılmasından sonra sağlık durumu gittikçe kötüleşmeye başladı. Son sözleri şunlar oldu: **“De ki: Evlerinizde kalmış olsaydınız bile, öldürülmesi takdir edilmiş olanlar, öldürülüp düşecekleri yerlere kendiliklerinden çıkıp giderlerdi.”**¹ **“Allah'ın emri mutlaka yerine getirilecek, yazılmış bir kaderdir.”**²

Me'mun ağlayarak İmam'ın naşının bulunduğu yere girdi. Sonra yalın ayak başı açık olarak cenazesinin arkasından yürüdü. Şöyle diyordu: “Ey Kardeşim! Hiç şüphesiz senin ölümünle İslamın duvarında bir gedik açılmış oldu. Kader, seninle ilgili planlarıma galip geldi.” Harun er-Reşid'in lahdini yarıp İmam'ı (a.s) da yanına defnetti.³

Da'bel el-Huzzai İmam'ın (a.s) ardından şu mersiye yazmıştı:

Öldürürlerse Emevileri mazur görürüm

Ama Abbas oğullarını mazur göremem

Tus'ta pak zatın bulunduğu kabrin başında ağla

Eğer tehlikede olan din için ağlayacaksan

Tus'ta iki kabir; biri bütün insanların en hayırlısının

Öbürü bütün insanların en şerlisinin; işte bu bir ibrettir

Pislik tertemize yakın olmakla bir fayda sağlamaz; gelmez

Temiz olana da pise yakın olmasından bir zarar.⁴

İmam Rıza (a.s) H.203 senesi safer ayının sonunda şehit edildi. Ravilerin ve tarihçilerin çoğunluğu bu görüştedir.

İmam Rıza'nın (a.s) Kabrini Ziyaret Etmenin Kerametleri

İbni Hibban şöyle der: Kabrini bir çok kere ziyaret ettim. Tus'ta kaldığım sürece herhangi bir yerimde bir ağrı duyduğumda, bir zorluğa düştüğümde, Ali b. Musa er-Rıza'nın (a.s) kabrine gider, Allah'tan bu ağrımı gidermesini, içinde bulunduğum zorluğu ortadan kaldırmasını dilerdim ve mutlaka duam kabul olurdu, sıkıntıları ortadan kalkardı. Bu, defalarca denediğim bir olaydır. Her seferinde mutlaka bu sonuçla karşılaşmışımdır.⁵

1 Al-i İmran, 154

2 Ahzab, 38

3 Uyunu ahbari'r-Rıza:2/241

4 Uyunu ahbari'r-Rıza:2/251

5 es-Sukat:8/457

Bu kerametler aradan geçen asırlarla birlikte şöhret bulmuştur. Özellikle şu çağımızda çok yaygındır. Hatta İmam Rıza'nın ziyaretgahının işleriyle ilgilenenler, bu kerametleri kayda geçirmek maksadıyla özel bir birim oluşturmuşlardır. Bu birim yaşanan bu olağanüstülükleri şahitleriyle birlikte sicil defterlerine kaydederler. Bu kerametlerin ünü bütün dünyaya yayılmış, her tarafta ilgi uyandırmıştır. Müminlerin geneli açısından bir hakikat mertebesindedir. Hatta tıbbi açıdan tedavisi olmayan bazı hastalıklarla uğraşan hekimler dahi İmam Rıza (a.s) ziyaretinin bu bağlamdaki kerametini itiraf etmişlerdir.

.....

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İmam Rıza (a.s) Ekolü, Tartışmaları ve Geride Bıraktığı İlmî Miras

İmam Rıza (a.s), İslam ümmetinin başka kültürlerle etkileşime girdiği bir dönemde yaşadı. Arap olmayan milletler İslam dairesine girmiş ve İslam medeniyeti binasının yükseltilmesi çabasında Araplarla omuz omuza mücadele vermişlerdi.

Yabancı kültürlerle açılım, İmam Rıza (a.s) zamanında büyük mesafe kat etmişti ve bu toplum hayatında açık bir şekilde görülüyordu. Hatta İslam kültürünü tehdit eder hale bile gelmişti. Eğer İslam kültürünün orjinalliğini korumak, şu veya bu şekilde İslam toplumunun bünyesine sızan yabancı kültürlerin İslam kültürünü asimile etmesini engellemek için yoğun çaba sarf eden şahsiyetler olmasaydı, kuşkusuz bu ciddi bir tehditti.

İmam Rıza (a.s) da bu önemli mesele üzerinde yoğunlaşmıştır. İmam (a.s) bir alimler nesli yetiştirdi. İslam kültürünün asimile olmasını ve çökmesini engelleme misyonunu onlara tevdi etti. Bunlar dosdoğru İslam düşüncesini İslam dünyasının her tarafına yaydılar. Bu mesajı bütün dünyaya yayacak nesiller yetiştirmekle ilgilendiler.

Dolayısıyla İmam Rıza'nın (a.s), öğreten, öğrenen, eşsiz risalet kültürünü özümsemiş unsurlara dayanan dinamik bir medresesi, bir ekolü oluşmuştu.

Bu arada İmam Rıza (a.s) değişik mezheplere ve dinlere mensup kimselerle çeşitli konular dair uzun tartışmalara da girmiştir. Bu da İmam Rıza'nın (a.s) hayatının dikkat çeken bir diğer ayırıcı alamettir. Bereketli mirasının bir parçasını da bunlar oluşturmaktadır.

İmam Rıza'dan (a.s) rivayet edilip tedvin edilen İslami bilginin değişik dallarıyla ilgili hadisler, risaleler ve mektuplar da onun İslam ümmetine, daha doğrusu bütün insanlığa bıraktığı ölümsüz mirasının bir diğer parçasını oluşturmaktadır.

Bu nedenle art arada gelecek üç bölümde onun (a.s) mirasının bu üç boyutunu ele alacağız.

Birinci Konu: İmam Rıza (a.s) Medresesi

Kaynaklarda zikredildiği kadarıyla İmam Rıza'dan (a.s) hadis rivayet eden ravilerin sayısı (313) ile (367) arasında değişiyor. Bu kimseler İmam Rıza medresesinin talebeleri ve onun mezunları kabul edilmektedirler. "Müsnedü'l imam Rıza" adlı eserin müellifi bu ravilerin sayısını vermiş ve bunlardan (313) tanesinin hayatını özet bir şekilde sunmuştur. Bu konudaki açıklamalardan bazıları çok kısadır ve sözünü ettiğimiz müsnedde yer alan rivayet zincirlerindeki bilgiler esas almıştır.

Buna karşılık Şeyh et-Tusi (r.) İmam Rıza'nın (a.s) ashabından 315 kişiden söz etmiştir. Şeyh Bakır Şerif el-Kureşi ise bu sayıyı 367 olarak verir.¹

Müsnedü'l-İmam er-Rıza adlı esere kısaca göz gezdirdiğimiz zaman, İmam Rıza medresesinin yönelişlerine, ilmi ve ahlaki eğitim bağlamında o dönemin karakteristik özelliklerine ilişkin genel bir fikir edinebiliriz. Kuşkusuz bütün bu hususların belirginleşmesinde İmam Rıza'nın yaşadığı çağın gerektirdiği koşulların etkisi büyüktür. Bunun yanında belirleyici bir diğer husus da Ehl-i Beyt imamlarının (a.s) yakın ve uzak geleceğin planlarını belirlemiş olmalarıdır. İmamlardan sadır olan metinlerin toplamına, Ehl-i Beyt tabilerini bekleyen geleceğin ufuklarını aydınlatıcı direktiflerine, yönlendirmelerine göz atarlar bu gerçeği bütün çıplaklığıyla görebilirler. Ehl-i Beyt tabileri derken, imamların düşünsel ve siyasal çizgilerinden ayrılmayan, sahih akide ve hak ilkeler uğruna fedakarlıkta bulunmaktan kaçınmayan Salihler topluluğunu kast ediyoruz.

O dönem, Ehl-i Beyt şiasının ilmi faaliyetlerinin arttığı bir dönemdir. Bu dönemin bir özelliği telif ve tedvin faaliyetlerinin çokluğudur. Ders halkaları, hadis rivayeti gibi faaliyetler o çağda mümkün olabilecek her ortamda, her imkan kullanılarak gerçekleştiriliyordu.

Ehl-i Beyt ravilerinin oluşturduğu fukaha medresesine mensup olan kimselerin sayısı da dikkat çekecek şekilde artıyordu. Bunu, İmam Rıza'dan (a.s) hadis rivayet eden ravilerin sayısından da anlamak mümkündür. Ravi listesi, onların İmam Rıza'nın (a.s) o çağda risalet ekolü olarak belirginleşen medresesinden ilim öğrenmeye verdikleri önemi yansıtmaktadır. Özellikle bu ravilerin

¹ Bkz. Müsnedü'l- imam Rıza ve Hayatu'l-imam Ali b. Musa er-Rıza (a) adlı eserler.

düzeylerinin farklılığı, eğilimlerinin çeşitliliği ve her birinin geldikleri bölgenin ayrılığı, sordukları soruların, İmam Rıza'dan (a.s) rivayet ettikleri hadislerin çok yönlülüğü dikkat çekicidir.

Aşağıda İmam Rıza'nın (a.s) ashabından bazılarının isimlerini ve eserlerinden bazılarını sunuyoruz:

Ravilerin hayatlarını ele alan kitaplarda İmam Rıza'nın (a.s) ashabından olan Yunus b. Abdurrahman'ın¹ şu kitapları zikredilir:

- 1-Kitabu'ş-Şerayi
- 2-Cevamiu'l-asar
- 3-el-Camiu'l-kebir fi'l-fikh
- 4-es-Sala
- 5-el-Vudu'
- 6-Yevmun ve leyle
- 7- es-Sehv
- 8- ez-Zekat
- 9- İhtilafu'l-hacc
- 10- el-İlelu'l-kebir
- 11- İlelu'l-hadis
- 12- el-Feraid
- 13- el-Feraidu's-sağır
- 14- el-İhticac fi't-talak
- 15- et-Ticarar
- 16- el-Muzaraat
- 17- el-Adab ve'd-delale ala'l-hayr

¹ Yunus b. Abdurrahman. Künyesi Ebu Muhammed'dir. Al-i Yaktin'nin mevalisindendir. İmam Kazım (a) ve İmam Rıza'nın güvenilir (sika) ashabından biridir. Şiada gözde bir yeri vardır. Öncü bir şahsiyettir ve yüksek bir mertebeye sahiptir. İbni Nedim onun hakkında şunları söyler: "Yunus b. ABdurrahman, Musa b. Cafer'in (a) ashabından olup al-i Yaktin'in mevalisindendir. Zamanının allamesi sayılır. Şia mezhebine dair bir çok eser kaleme almıştır." Müellif daha sonra eserlerinin isimlerini zikreder. Yunus icma ashabı diye bilenen üstün şahsiyetlerdendi. Hişam b. Abdulmelik zamanında dünyaya geldi. Cafer b. Muhammed'i (a) safa ve Merve arasında görmüş, ama ondan hadis rivayet etmemiştir. İmam Kazım ve İmam Rıza'dan hadis rivayet etmiştir. İmam Rıza (a) ilim ve fetva hususunda ona muracaat edilmesini emrederdi. Vakıfı mezhebine uyması için kendisine büyük miktarda mal bağışlanmış ama o bu teklifi kabul etmemiştir. H.208 tarihinde vefat etti. Allah rahmet etsin.

18- İlelu'n-nikah ve tahlilu'l-mut'a

19- el-Buyu'

20- ed-Diyat

21- el-Hudud

Safvan b. Yahya'ya¹ ait olarak da aşağıdaki eserler zikredilmiştir:

1- Kitabu'l-vudu'

2- Es-Sala

3- Es-Savm

4- El-Hacc

5- Ez-Zekat

6- En-Nikah

7- Et-Talak

8- El-Feraid

9- El-Vasaya

10- Eş-Şira ve'l-bey'

11- El-İtk ve't-tedbir

12- El-Beşarat

13- En-Nevadir

1 Ebu Muhammed Safvan b. Yahya el-Baceli el-Kufi. Kumaş satıcısıydı. Yedinci ve Sekizinci imamların (a) ashabıdır. İmamlar onun fakih ve alim olduğunu belirtmişlerdir. İcma ashabı diye bilinen güvenilir (sika) onsekiz kişiden biridir. İmam Rıza'nın (a) vekiliydi. Bir çok kitap yazmıştır. Takva ve ibadet bakımından, aynı kuşaktan bir dengi daha yoktu. Şeyh şöyle nakleder: "Hadis ehline göre zamanının en güvenilir ve en abid şahsiyetiydi. Her gün yüz elli rekat namaz kılardı. Her sene üç ay oruç tutardı. Malının zekatını senede üç kere verirdi. Bu davranışının ilginç bir hikayesi vardır: O, Abdullah b. Cündeb ve Ali b. Numan beraber Ka'beyi ziyarete gittiler. Üçü orada birbirine söz verdi: içlerinde biri ölecek olsa, diğerleri yaşadıkları sürece onun namazını kılacak, orucunu tutacak, onun adına hac ziyaretinde bulunacak ve zekatını vereceklerdir. İki arkadaşı ölür, sadece Safvan kalır. Safvan onlara verdiği sözü eksiksiz yerine getirir. Nitekim onların günlük namazlarını kılar, onlar adına zekat verir, onların orucunu tutar ve onlar adına hacca giderdi. Kendi adına yaptığı her türlü iyiliğin aynısını bu iki arkadaşı için de yapardı. (...) Ebu Abdullah'ın (a) ashabından kırk kişiden hadis rivayet etmiştir. Bir çok kitapları vardır. El-Hüseyn b. Said'in kitapları gibi. Ebu'l Hasan Musa'ya (a) bir çok soru sormuş ve ondan çok sayıda hadis rivayet etmiştir." Medine'de vefat etti. Ebu Cafer, naşına sürülecek kafuru ve kefeni gönderdi. İsmail b. Musa'ya namazını kılmasını emretti.

Hüseyn b. Mahbub'a ait olmak üzere şu eserlerin isimleri zikredilir;

- 1- Kitabu'l-Meşiha
- 2- El-Hudud
- 3- Ed-Diyat
- 4- El-Feraid
- 5- En-Nikah
- 6- Et-Talak
- 7- En-Nevadir (yaklaşık bin varaktır)
- 8- Et-Tefsir
- 9- El-İtk

Aynı şekilde Osman b. İsa er-Ruasi'ye, Muhammed b. Ebu Umeyr'e, Ali b. Yaktin'e ve Muhammed b. İsa el-Yaktini'ye ait kitaplardan da söz edilir. Hatta İbni Şehraşub'un Menakibinde Muhammed b. İsa el-Yaktini'nin İmam Rıza'ya sorulan sorulardan ve onun verdiği cevaplardan oluşan on sekiz bin veya on beş bin mesaili derlediği belirtilmektedir.¹

İmam Rıza'nın (a.s) Tartışmaları

Hiç kuşkusuz İslam ümmetinin başka milletlere ve kültürlere - hangi sebeple olursa olsun²- açılması, birinci vazifesi İslam risaletini ve Müslüman ümmeti çöküşten ve yıkımdan korumak olan risalet önderliğinin, ümmeti ve İslam toplumunu, bilinçli ya da bilinçsiz kültür sızmalarına karşı ilmi ve kültürel açıdan sağlamlaştırmasını, muhkemleştirmesini gerektiriyordu.

1 Bkz. Abdulhadi el-Fadli, Tarihu't-teşrii'l-islami, s.180

2 Bu açılma, islami benimsedikten veya Müslümanlarla bir arada yaşamak durumunda kaldıktan sonra başka milletlerin İslam hinterlandına girmelerinin doğal bir sonucu olabileceği gibi, bu milletlerden bazılarının İslami fetihlere boyun eğmek zorunda kalmalarına rağmen bilinçli olarak kültürel bir sızma çabası içine girmelerinin neticesi de olabilir. Bunun yanında halifelerin başka kültürlerle ait eserlerin tercüme edilmesini teşvik etmeleri de bunda rol oynamış olabilir. Bu gibi faaliyetleri teşvik eden halifelerin amacı, ilmin alanını genişletmek, başka kültürler hakkında bilgi sahibi olmak olabileceği gibi, ilim adamlarını başka kültürlerle oyalayarak, Ehl-i Beytin nebevi kaynağına yönelmelerini engellemek de olabilir. Çünkü ilim adamlarının Ehl-i Beyt menbainı yönelmeleri, onların ilmi merciliklerini, ardından uzun vadede de olsa siyasi merciliklerini gündeme getirecekti. İşte halifelerin hiçbir durumda buna tahammül etmeleri mümkün değildi.

Daha önce İmam Rıza'nın (a.s) yaşadığı çağın, bu kapıların ardına kadar açıldığı bir çağ olmakla belirginleştiğini vurgulamıştık. Ümmete yönelik tehlike kapıya dayanmıştı. Ayrıca Me'mun, İmam Rıza (a.s) ile başka dinlere mensup bilginleri, değişik İslami mezheplerin bağlılarını, o günkü İslam toplumunda etkin olan kanaat önderlerini bir araya getirip tartıştırmak hususunda karşı konulmaz bir istek duyuyordu.

Nitekim bu tartışmalar çeşitli düzlemlerde gerçekleşti. Bu tartışmaların tümünde İmam Rıza (a.s), İslam aleminin parlak ve eşsiz bir ilmi şahsiyeti olarak, bütün dinlerin, mezheplerin ve fırkaların mensuplarına meydan okudu ve hepsine de üstünlük sağladı. Bununla İslam alemine ilmi üstünlüğünü ve kendileri açısından ilmi otorite olduğunu kanıtladı. Bunun neticesinde İmam Rıza'nın (a.s) kişiliği bir yıldız gibi ümmetin semasında parladı.¹

Kültürel mirasa dair eserlerde İmam Rıza (a.s) ile diğer din ve mezheplerin mensupları arasında geçen tartışmaların ilgili olduğu alanlar ve bu konuşmaların metinleri kaydedilmiş midir; bilmiyoruz. Yalnız bize kadar ulaşan diyaloglar kendi alanında ve konu çeşitliliği itibarıyla yeterli bir fikir verecek zenginliktedir. Tarihi karinelere ulaşıldığı üzere, Me'mun'un bu tartışmalarda geçen konuşmaların yayılmasını engellemesine rağmen, elimize ulaşan mevcut metinler bile bir fikir edinmek için yeterlidir.

Tartışma (ihticac) konusunu ele alan eserler, bu tartışmalardan bazılarını kaydetmişlerdir. Bunları Tabersi'nin el-İhticac, Meclisi'nin Biharu'l-envar adlı eserlerinde bulmak mümkündür. Bunun yanında Uyunu ahbari'r-Rıza adlı eserde de bu tartışmalarda geçen konuşmalar yer almaktadır.

Bu tartışmalar aşağıda sıralayacağımız şu önemli sonuçlara yol açmıştır:

¹ Belki de Me'mun'un, İmam Rıza'nın (a) şahsını ortadan kaldırma hususunda acele etmesinin sebebi, onun kanıtladığı bu üstünlüğüydü. Çünkü İslam ümmeti, bu şahsiyetin nasıl parladığını bizzat gözlemlemişti. Ümmet, Me'mun'un onu kontrol edemediğini, sınırlayamadığını görüyordu. Bu durumda Me'mun'un varlığı-gerçekte olduğu gibi- gölgede kalıyordu. Ama dünyevi hırsların kulu kölesi olan kimseler sonu kesik saltanattan, ellerindeki hilafet tahtından vazgeçemezlerdi. Bu yüzden Me'mun, bütün acımasızlığıyla, giderek halkın gözünde rakibi olmaya başlayan ve alternatifini ortaya çıkarılamayacak bir üstünlüğü sergileyen bu parlak şahsiyeti ortadan kaldırma planlarını yapma cüretini gösterdi.

1-Başka dinlere ve mezheplere mensup alimlere meydan okunmuş ve risalet Ehl-i Beytinin (a.s) ilmi üstünlüğü kanıtlanmıştır.

2- Ehl-i Beyt (a.s) kültürünün İslam toplumu arasında yayılmasının kapısı açılmıştır.

3- Müslümanların risalet Ehl-i Beytinin (a.s) çizgisine yönelmeleri sağlanmış ve derin etkili bir çağrı olarak Ehl-i Beyte sarılmaları, başka kaynaklara yönelmemeleri telkin edilmiştir.

4- İslam devleti, insanlığa İslam medeniyetinin sahip olduğu ilmi birikimi sunmak suretiyle dayanaklarını sağlamlaştırmıştır.

5- Bizce, İmam'ın (a.s) sağladığı bu göz kamaştırıcı başarıların, İmam Rıza'nın (a.s) şahsının bir an önce ortadan kaldırılması girişimlerinin başlatılmasına sebep olması uzak bir ihtimal değildir. Çünkü onun üstünlüğü ve bir yıldız gibi parlaması halifenin şahsı açısından olumsuz sonuçlar doğuruyordu. Dolayısıyla onun varlığı, Me'mun gibi bütün İslam alemine hükmetmek arzusuna sahip biri açısından bir engel teşkil ediyordu.

Her halükarda tartışmalar çeşitli alanlarla ilgiliydi. Tevhid, peygamberlik, peygamberler, imamet ve imamlar, İslam mezhepleri, hilafet ve sahabeler gibi, Müslümanlar arasında ihtilaf konusu olan meseleleri kapsıyordu.

İmam'ın (a.s) ilmi azametinin ve bu önemli alanlarda sergilediği müthiş faaliyetinin bazı boyutlarını kavramak için aşağıda bu tartışmalardan örnekler vereceğiz.

1- Seneviyeye Tartışması:

Saduk, Fadl b. Şadan'dan rivayet eder: Benim de hazır bulunduğum bir ortamda saneviye (dualist /tanrının iki olduğuna inanan) biri İmam Rıza'ya (a.s) sordu: Ben diyorum ki, evrenin yaratıcısı ikidir. Onun bir olduğuna ilişkin deliliniz nedir? İmam (a.s): Onun bir olduğuna ilişkin delilimiz, senin “yaratıcı ikidir.” sözündür. Çünkü sen, biri kanıtladıktan sonra ikiyi iddia edebiliyorsun. Dolayısıyla bir üzerinde ittifak edilendir. İki ve sonrası ise üzerinde ihtilaf edilendir.”¹

1 Et-Tevhid, s.250

2- Diğer Dinlerin Mensuplarıyla Tartışması:

Hasan b. Muhammed en-Nevfeli anlatıyor: Ali b. Musa er-Rıza (a.s) Me'mun'un yanına geldiğinde Me'mun, Fadl b. Sehl'e Casulik (Katolik), Re'sul Calut (Hahambaşı), sabiinlerin önderleri, mecusilerin büyük kahini, Zerdüştilerin din adamı, Bizans keşişi ve Müslüman kelimcileri toplantıya çağırmasını emretti. Me'mun, İmam'ın (a.s) ve çağırıldığı bilginlerin sözlerini dinlemek istiyordu. Fadl b. Sehl sözü edilen isimleri çağırdı. Sonra Me'mun'a sayılan kişilerin toplandıklarını haber verdi. Me'mun, onları yanıma gönder, dedi. Denileni yaptı. Me'mun hepsine "hoş geldin" dedi.

Sonra onlara dedi ki: Sizi hayırlı bir iş için topladım. Medine'den yanıma gelen şu amcazademle münazara etmenizi istedim. Sabah erken yanıma gelin. Hiç biriniz gemlemezlik etmesin. Dediler ki: Duyduk ve uyduk, ey müminlerin emiri! İnşallah sabah erkenden geleceğiz.

Hasan b. Muhammed en-Nevfeli anlatıyor: Ebul Hasan er-Rıza'nın (a.s) yanında aramızda konuşuyorduk. Birden hizmetçi Yasir geldi. Ebul Hasan'ın (a.s) hizmetlerini görme görevi ona verilmişti. Dedi ki: Ey efendim! Müminlerin emiri sana selam söylüyor ve diyor ki: Kardeşin sana kurban olsun, görüş sahipleri, değişik dinlerin mensupları ve bütün dinlerden kelimcılar yanımda toplanmışlardır. Eğer onlarla konuşmak istersen sabah erken yanıma gel. Şayet onlarla konuşmak istemezsen, kendini zorlama. Eğer bizim senin yanıma gelmeni istiyorsan, bunu bir an önce bize bildir.

Ebu'l Hasan (a.s) dedi ki: Ona selam söyle ve de ki: ne istediğini anladım. İnşallah sabah erkenden sana geleceğim." Yasir gidince İmam (a.s) bize döndü ve bana dedi ki: Ey Nevfeli! Sen Iraklısın. Bir Iraklı'nın inceliği ise kaba bir kimse gibi değildir. Sence amcanın oğlu şirk ehlini ve çeşitli görüş sahiplerini niçin bize karşı toplamaktadır? Dedim ki: Sana feda olayım, amacı imtihandır. Senin yanındaki ilmin ne olduğunu bilmek istiyor. Ama binayı sağlam olmayan bir temel üzerine kurmuştur. Vallahi, ne kötü binadır onun kurduğu bu bina.

Bana dedi ki: Bu konuda nasıl bir bina kurmuş ki? Dedim ki: Bidat ehli ve kelimcılar alimlere benzemezler. Bir alim münkerden başkasını inkar etmez. Görüş sahipleri, kelimcılar ve şirk ehli olanlar ise inkarcıdırlar, iftira atmakta üzerlerine yoktur. Eğer onlara, Allah'ın bir olduğunu kanıtlasan, Allah'ın birliğini sahih olarak ortaya koydu,

derler. Şayet, Muhammed (s.a.a) Allah'ın Resulüdür, desen, onun risaletini ispat ettin derler. Sonra kanıtıyla kendilerini çürüten adama iftira atarlar ve o, kendi görüşünü terk edinceye kadar mugalata yapıp dururlar. Onlardan sakın, sana feda olayım.

İmam (a.s) tebessüm etti, sonra şöyle dedi: Ey Nevfeli! Benim kanıtlarımı çürütmelerinden mi korkuyorsun?

Dedim ki: Allah'a yemin ederim, senin hakkında hiçbir korku duymuyorum ve Allah'ın seni onlara üstün getirmesini temenni ediyorum.

Bana şöyle dedi: Ey Nevfeli! Me'mun'un ne zaman pişman olacağını bilmek ister misin? Evet, dedim.

Dedi ki: Tevrat ehline Tevratlarından, İncil ehline İncillerinden, Zebur ehline mezamirlerinden, Sabiilere ibranicelerinden, Mecusi kahinlere Farsçalarından, Rumlara Rumcalarından, görüş sahiplerine kendi dillerinden kanıtlar getirdiğimi duyduğu zaman pişman olacaktır. Bütün grupların aleyhine olan kanıtları ortaya koyduğum ve ileri sürdükleri kanıtları çürüttüğüm ve sözlerini terk etmek durumunda bıraktığım zaman, söylediklerim hak olarak bana dönecektir. O zaman Me'mun, gittiği yolun ehli olmadığını anlayacak ve büyük bir pişmanlık duyacaktır. Ulu ve azamet sahibi Allah'tan başka güç ve kudret yoktur.

Sabah olunca Fadl b. Sehl yanımıza geldi ve İmam'a (a.s) şöyle dedi: Sana feda olayım, amcazaden seni bekliyor. İnsanlar toplanmış bulunuyor. Yanına gelmek hususunda fikrin nedir?

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: Sen benden önce git. İnşallah sizin tarafa geleceğim. Sonra namaz için abdest aldı, sevik çorbasını içti, bize de ondan ikram etti. Sonra yola çıktı, biz de beraberinde yola çıktık. Me'mun'un yanına geldik. Baktık meclis dopdolu. Muhammed b. Cafer, Ebutalib oğulları ve Haşimilerden oluşan bir topluluğun arasında oturuyordu. Bütün komutanlar hazır bulunuyordu.

İmam Rıza (a.s) içeri girince Me'mun ayağa kalktı. Muhammed b. Cafer'le birlikte bütün Haşimiler de ayağa kalktılar. İmam Rıza (a.s) Me'mun'un yanında oturmuş ve onlar ayakta dikiliyorlardı. Nihayet oturmalarını emretti, onlar da oturdular. Bir süre Me'mun sadece ona yönelmiş ve sohbet ediyorlardı. Sonra Casulik'e döndü ve şöyle dedi: Ey Casulik! Bu benim amcam oğlu Ali b. Musa b. Cafer'dir. Peygamberimizin (s.a.a) kızı Fatıma'nın (a.s) ve Ali b. Ebutalib'in

(a.s) oğludur. Onunla konuşmanı, ona karşı kanıtlar sunmanı ve onun kanıtlarını insafla kabul etmeni istiyorum.

Casulik dedi ki: Ey Müminlerin emiri! Bana inkar ettiğim bir kitaptan ve iman etmediğim bir peygamberden kanıt getiren bir adama karşı nasıl kanıt sunabilirim ki?

İmam Rıza (a.s) ona dedi ki: Ey Hıristiyan adam! Sana karşı incilinden delil getirirsem kabul eder misin?

Casulik şöyle dedi: İncilin söylediği bir şeyi reddedebilir miyim hiç? Allah'a yemin ederim ki, burnum da sürtülse incilden gelen delili kabul ederim.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: O halde istediğin sor ve verdiğim cevapları dikkatle ve anlayarak dinle.

Casulik şöyle dedi: İsa'nın (a.s) peygamberliği ve kitabı hakkında ne diyorsun? Ondan bir şeyi inkar ediyor musun?

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: Ben İsa'nın (a.s) peygamberliğini, kitabını, ümmetine verdiği ve havarilerin de ikrar ettiği müjdesini kabul ediyorum. Ama Hz. Muhammed'in (s.a.a) peygamberliğini ve kitabını kabul etmeyen, onu ümmetine müjdelemeyen bir İsa'yı da inkar ediyorum.

Casulik şöyle dedi: Hükümler iki adil şahitle kesinleşmezler mi?

Evet, dedi.

Dedi ki: o zaman senin dinine mensup olmayan ve Hıristiyanlığın da inkar etmeyeceği iki şahit göster. Bizden de bizim dinimizden olmayan bunun gibi şahitler iste.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: Şimdi doğru bir tavır sergiledin, ey Hıristiyan adam! Meryem oğlu İsa Mesih katında da makbul olan adil bir kanıt sunsam kabul eder misin?

Casulik : Bu adil şahit kimdir? Bana adını söyle, dedi.

Dedi ki: Yuhanna ed-Deylemi'ye ne dersin?

Dedi ki: Peh, peh. İsa'nın herkesten çok sevdiği birini andın.

Dedi ki: Seni yemine veriyorum; İncil'de Yuhanna'nın, İsa bana arap Muhammed'in dinini haber verdi, bana onu müjdeledi, onun kendisinden sonraki peygamber olacağını bildirdi, ben de onu havarilere söyledim, onlar da ona iman ettiler, diye bir şeyden söz ediliyor mu?

Casulik şöyle dedi: Yuhanna İsa'dan böyle bir haber bildirmiş ve ailesinden bir adamın peygamberliğini, vasiliğini müjdelemiştir, ama bunun ne zaman olacağını, hangi kavimden olacağını belirtmemiştir ki, bilelim.

Rıza (a.s) şöyle dedi: Sana İncili okuyan birini getirsek ve bu kimse İncil'de Hz. Muhammed'den, ailesinden ve ümmetinden söz eden bölümü okusa inanacak mısın?

Kesinlikle inanacağım, dedi.

İmam Rıza (a.s) Rum Kastas'a: İncilin üçüncü sifrini ezbere biliyor musun? diye sordu.

Ezbere bilmiyorum, dedi.

Sonra Hahambaşına (Re'sul-calut) döndü: İncili okudun mu? diye sordu.

Evet, ömrüm hakkı için, okudum, dedi.

Dedi ki: o halde üçüncü sifri aç. Eğer orada Hz. Muhammed'den (s.a.a), Ehl-i Beytinden (a.s) ve ümmetinden söz ediliyorsa, benim için şahitlik et. Eğer söz edilmiyorsa, şahitlik etme.

Sonra İmam (a.s) üçüncü sifri okumaya başladı. Hz. Peygamberden (s.a.a) söz eden bölüme gelince, durdu ve dedi ki: Ey Hristiyan adam! Mesih ve annesi hakkı için sana soruyorum, ben incili biliyor muyum? Evet, dedi. Sonra İmam (a.s) bize Hz. Muhammed'den, Ehl-i Beytinden ve ümmetinden söz eden bölümü okudu ve dedi ki: Ne dersin, ey Hristiyan adam? Bu Meryem oğlu İsa'nın sözleridir. Eğer İncil'in dediğini yalanlarsan, İsa'yı ve Musa'yı (a.s) yalanlamış olursun. Bu bölümü inkar ettiğin zaman öldürülmen gerekir. Çünkü rabbini, peygamberini ve kitabını inkar etmiş olursun.

Casulik şöyle dedi: İncil'de açıkça yazılan bir şeyi inkar etmem, onu mutlaka kabul ederim.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: Bu ikrarına şahit olun. Sonra şöyle dedi: Ey Casulik! İsteddiğini sor.

Casulik şöyle dedi: Söyle bakalım, İsa'nın havarileri kaç taneydi? İncil alimlerinin sayısı kaçtı?

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: Tam da bilen birine sordun. Havarilerin sayısı on ikiydi. En faziletli ve en alimleri Luka'ydı.

Hristiyan alimleri üç kişiydi: Ege'de büyük Yuhanna, gürcistanda Yuhanna ve Deylem bölgesindeki Zican'da Yuhanna. İşte bu Yuhanna'nı yanında Hz. Peygamber, Ehl-i Beyti ve ümmeti ile ilgili

bilgiler vardı. Bunu İsa ümmetine ve İsrail oğullarına müjdelemişti. Sonra şöyle dedi: Ey Hristiyan adam! Allah'a yemin ederim, biz, Muhammed'e (s.a.a) inanan İsa'ya (a.s) inanıyoruz. Bizce İsa'nın (a.s) tek eksiği zayıflığı, orucunun ve namazının azlığıdır.

Casulik şöyle dedi: Allah'a yemin ederim, şimdi ilmini bozdun, konumunu zayıflattın. Ben senin İslam ehlinin en alimi olduğunu sanıyordum.

İmam Rıza (a.s) : Bu nasıl oldu? diye sordu.

Casulik dedi ki: İsa'nız zayıf bir kimseydi, orucu ve namazı azdı, demenden dolayı. İsa hiçbir günü oruçsuz geçirmemiş, hiçbir geceyi namazsız geçirmemiştir. Her gün oruç tutardı ve her geceyi ibadetle geçirirdi.

İmam Rıza (a.s) sordu: Kimin için oruç tutardı? Kimin için namaz kılardı?

Casulik sus pus oldu, söyleyecek bir şey bulamadı.

İmam Rıza (a.s) dedi ki: Ey Hristiyan adam! Sana bir şey soracağım.

Dedi ki: Sor, eğer bilirim cevabını veririm.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: İsa'nın (a.s) ölüleri Allah'ın izniyle dirilttiğini niçin inkar ettin?

Dedi ki: Bunu daha önce inkar ettim.¹ Çünkü ölüleri diriltten, anadan doğma dilsiz olan ve alaca hastalığına yakalanan kimseyi iyileştiren biri rabdir ve ibadete layıktır.

İmam Rıza (a.s) dedi ki: Elyesa' da İsa'nın yaptığını yapmıştı; su üzerinde yürümüş, ölüleri diriltmiş, anadan doğma dilsiz ve alacalıyı iyileştirmişti. Ama ümmeti onu rab edinmedi, hiç kimse Allah'ı bırakıp da ona tapmadı. Peygamber Hazakil de İsa'nın yaptığını yapmıştı; ölümlerinden altmış sene sonra otuz beş bin kişiyi diriltmişti.

Sonra İmam Rıza (a.s) Hahambaşına döndü ve şöyle dedi: Ey Hahambaşı! Böyle bir olay İsrail oğullarından bazı gençlerin başından geçmiş olarak Tevrat'ta da yer almaz mı? Buhtunnasr, Kudüsü ele geçirince İsrail oğullarının tutsakları arasından bunları alır, sonra onları Babil'e getirir. Sonra yüce Allah onları diriltir. Bu olay Tevrat'ta yazılıdır ve sizden ancak kafir olanlar bunu inkar edebilir.

¹ Allah'ın izniyle bu işleri yaptığını inkar etmiştir.

Hahambaşı: Bu olayı duymuşuz ve biliyoruz, dedi.

Doğru söyledin, dedi. Sonra şöyle dedi: Ey Yahudi! Tevrat'ın bu bölümünü aç. Sonra İmam (a.s) Tevrat'tan ayetler bize okudu. Yahudi, okuduğu yerleri kontrol ediyor ve hayretler içinde kalıyordu.

Sonra Hristiyan'a döndü ve şöyle dedi: Ey Hristiyan! Bunlar mı İsa'dan önceydiler, yoksa İsa mı onlardan önceydi?

Onlar İsa'dan önceydiler, dedi.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: Kureyşliler Resulullah'ın (s.a.a) yanında toplandılar ve ondan ölülerini diriltmesini istediler. Resulullah (s.a.a) onlarla birlikte Ali b. Ebu Talib'i (a.s) gönderdi ve: Cebane'ye git ve diriltmelerini istedikleri bu adamların isimlerini yüksek sesle anarak çağır. Ey falan, ey falan... de ve Allah'ın Resulü Muhammed (s.a.a), Allah'ın izniyle kalkın, diyor, de. Ali (a.s) onları çağırınca, adı zikredilen kimseler, kabirlerinden başlarının üzerindeki toprakları silkeleyerek kalktılar. Kureyşliler de onlara durumlarını sormaya başladılar.

Onlara, Muhammed (s.a.a) Peygamber olarak gönderildi, dediler. Dediler ki: Keşke onun zamanına yetişseydik ve ona iman etseydik.” İmam Rıza (a.s) dedi ki: Resulullah (s.a.a) anadan doğma dilsizi, alacalıyı ve delileri iyileştirmiş, hayvanlar, kuşlar, cinler ve şeytanlar onunla konuşmuştur. Buna rağmen biz, Allah'ı bir yana bırakarak onu rab edinmedik. Ayrıca biz, sözü edilen bu şahsiyetlerin hiçbirinin de üstünlüğünü inkar etmeyiz. Siz İsa'yı (a.s) rab edindiğinizde, Elyesa'ı ve Hazakil'i de rab edinmeniz gerekir. Çünkü onlar da İsa'nın yaptığını yapmışlardır, ölüleri diriltmişler..vs. İsrail oğullarından bir topluluk, veba salgını nedeniyle memleketlerinden kaçtılar. Binlerce kişiydiler. Allah bir tek saatte tümünün canını aldı. O kasabanın halkı, onların etrafına bir sur çevirdi. Derken kemikleri çürüyüp toprak oldu. İsrail oğulları peygamberlerinden bir peygamber oradan geçti. Onların bu durumuna ve çürüyüp giden kemiklerin çokluğuna şaşırdı. Allah ona: Onları senin için diriltmemi ve onları uyarmayı ister misin? diye vahyetti. Evet, ya rabbi, dedi. Allah, onlara seslen, diye vahyetti.

Dedi ki: Ey çürümüş kemikler! Allah'ın izniyle kalkın. Onlar hemen kalktılar. Başlarındaki toprakları silkeliyorlardı.

Rahman'ın dostu İbrahim (a.s) birkaç kuş aldı, onları parçaladı, sonra etlerinden birer parçayı birkaç dağın başına koydu. Sonra onlara seslendi, derhal kuşlar ona doğru gelmeye başladılar. Musa b. İmran

ve ashabından seçtiği yetmiş kişi beraber bir dağın başına gittiler. Dediler ki: Sen Allah'ı gördün, gördüğün gibi bize de göster Onu.

Onlara dedi ki: Ben Onu görmedim. Dediler ki: Allah'ı açıkça görmedikçe sana inanmayız. O anda bir yıldırım üzerlerine düştü. Hepsi yanıp kül oldu. Geride sadece Musa kaldı. Musa dedi ki: Ey Rabbim! İsrail oğullarından yetmiş adam seçtim, onları beraberimde buraya getirdim. Şimdi buradan yalnız dönüyorum; kendilerine verdiğim haberi kavmim nasıl doğrulasın? Eğer dileseydin onları ve beni önceden helak ederdin. Şimdi içimizdeki beyinsizlerin yaptığından dolayı bizi helak eder misin? Bunun üzerine yüce Allah, ölümlerinden sonra onları diriltti.

Sana anlattığım bu olayların hiç birini reddedemezsin. Çünkü Tevrat, İncil, Zebur ve Kur'an bunları dile getirmektedirler. Eğer ölüleri diriltten, anadan doğma dilsizi, alacalıyı ve delileri iyileştiren her kes Allah'tan başka ilahlar edinilecek olsa, adı sayılan bu kimseleri de ilah edinin. Ne dersin ey Hristiyan?

Patrik dedi ki: Dediğin doğrudur ve Allah'tan başka ilah yoktur.

Sonra İmam (a.s) Hahambaşına döndü ve dedi ki: Ey Yahudi! Bana bak; Musa'ya (a.s) indirilen on ayeti sana soracağım. Tevratta, Muhammed ve ümmetinden haber verildiğini gördünüz mü? Şöyle ki: Son ümmet, deveye binenin izleyicileri geldiği zaman, rabbi çok çok tesbih ederler. Yeni mabetlerde ve yeni tesbihlerle tenzih ederler. İsrail oğulları, onlara ve onların mülküne koşsun. Ki kalpleri mütmain olsun. çünkü onların ellerinde kılıçlar olacaktır. Onlarla yeryüzünün her tarafında kafir milletlerden intikam alacaklardır. Tevratta böyle yazılı değil midir?

Hahambaşı: Evet, Tevratta böyle yazıldığını gördük, dedi.

Sonra Patrik'e döndü ve şöyle dedi: Ey Hristiyan! Şa'ya kitabını bilir misin? Harf harf bilirim, dedi.

İmam Rıza (a.s) ikisine şöyle dedi: Peki Şa'ya'nın şu sözlerini biliyor musunuz: Ey kavmim! Ben bir suret gördüm. Eşeğe binmiş üzerinde nurdan giysiler vardı. Bir de deveye bineni gördüm. Işığı ayın ışığı gibiydi.

İkisi: Evet, Şa'ya bunu demiştir, dediler.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: Ey Hristiyan! İsa'nın (a.s) İncil'de yer alan şu sözünü biliyor musun: Ben, benim ve sizin rabbinize gidiyorum. Gelecek olan Faraklita, benim kendisine şahitlik ettiğim

gibi, benimle ilgili olarak hak şahitlikte bulunacaktır. O size her şeyi açıklayacaktır. O milletlerin utançlarını ortaya çıkaracaktır. O küfrün dayanaklarını kıracaktır?

Patrik şöyle dedi: İncil'den bize neden söz ettiysen hepsini ikrar ediyoruz.

Dedi ki: Ey patrik! Bu ifadenin incilde yer aldığını kabul ediyor musun?

Evet, dedi.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: Ey Patrik! Bana söylesene, ilk incili yitirdiğiniz zaman, onun kimin yanında buldunuz ve kim size şu incili yazdı?

Dedi ki: İncili sadece bir gün yitirdik. Sonra onu taze ve yumuşak bir halde bulduk. Bu incili Yuhanna ve Matta bize yazdılar.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: İncilin ve İncilin sırrı ve alimleri hakkındaki bilgin ne kadar da azmış. Eğer dediğin gibi olsaydı, o zaman niçin İncil hakkında ihtilafa düştünüz? İhtilaf bu gün elinizde olan İncil üzerine çıkmıştır. Eğer bu İncil ilk dönemde olsaydı, o zaman aranızda bu ihtilaflar olmazdı. Ama ben sana buna dair bilgileri vereceğim. Bil ki, ilk İncil kaybolunca Hristiyanlar alimlerinin yanında toplandılar ve onlara dediler ki: Meryem oğlu İsa (a.s) öldürüldü. Biz de incili kaybettik. Siz alimsiniz, yanınızda ne gibi bir çare var?

Markus (Merkabus) ve Luka onlara dediler ki: İncil bizim ezberimizdedir. Onu bölüm bölüm sizin için ortaya çıkaracağız. Üzülmeyin ve kiliseleri boşaltmayın. Onu bölüm bölüm size okuyacağız, ta ki tümünü toplayıncaya kadar. Luka, Markus, Yuhanna ve Matta oturdular, bu incili onlar için yazdılar. Bu ilk incili kaybetmelerinden sonradır. Bu dördü, ilk şakirtlerin talebeleridir. Anladın mı?

Patrik şöyle dedi: Bunu bilmiyordum, ama şimdi öğrenmiş oldum. Şu anda incile dair yüksek bilgini açıkça görüyorum. Bildiğim bir çok şeyi senden duydum. Kalbim onların hak olduğuna şahitlik ediyor. Dolayısıyla anlamam daha da arttı.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: Senin nazarında bunların şahitlikleri muteber midir?

Dedi ki: Olabilir, bunlar İncil alimleridir, onların şahitlik ettiği her şey haklıdır.

İmam Rıza (a.s), Me'mun'a ve orada ailesinden ve başka insanlardan hazır bulunanlara: Bu adamın sözlerine şahitlik edin, dedi. Şahitlik ediyoruz, dediler.

Sonra İmam Rıza (a.s) Patrik'e şöyle dedi: Oğul ve ananın hakkı için söyle: Matta'nın, İsa, Davud oğlu İbrahim oğlu İshak oğlu Yakup oğlu Yahuda oğlu Hadrın'un oğludur, dediğini, Markus'un, Meryem oğlu İsa'nın nesebi hakkında: O, Allah'ın kelimesidir. Allah onu insan bedenine yerleştirmiş, böylece insan olmuştur, dediğini, Luka'nın, Meryem oğlu İsa ve annesi birer insandılar, etten ve kemiktendiler, içlerine ruhu'l Kudüs girdi, dediğini biliyor musun?

Sonra İsa'nın kendisi hakkındaki bu şahitliğine ne dersin: Hakkı size söylüyorum, ey Havariler topluluğu! Göğe, ancak oradan inen yükselir. Ancak deveye binen son peygamber müstesna. O göğe çıkacak ve inecek. Bu söz hakkında ne dersin?

Patrik dedi ki: Bu, İsa'nın sözüdür, bunu inkar edemeyiz.

İmam Rıza (a.s): Peki, Luka, Markus ve Matta'nın İsa hakkındaki şahitliklerine ve ona nispet ettikleri sözlere ne dersin? dedi.

Patrik dedi ki: İsa adına yalan söylüyorlar.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: Ey topluluk! Bu adamların İncil alimleri olduklarını ve söylediklerinin hak olduğunu söyleyerek onları tezkiye etmemiş miydi?

Patrik şöyle dedi: Ey Müslümanların alimi! Bunlarla ilgili olarak beni mazur görmeni istiyorum.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: Dedğin gibi olsun. Şimdi ey Hristiyan! İstedğini sor.

Patrik dedi ki: Başkası sana sorsun. Mesih hakkı için, Müslümanların alimleri arasında senin gibi birinin olduğunu sanmıyordum.

Bunun üzerine İmam Rıza (a.s), Hahambaşına dönerek: Sen mi bana soru soracaksın, ben mi sana sorayım?

Ben soracağım, dedi, senden Tevrat, İncil, Davud'un Zeburu veya İbrahim ve Musa'nın mushafı dışında bir kanıt kabul etmem.

Bunun üzerine İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: Benden, Tevratın Musa b. İmran'ın lisaniyle, İncilin Meryem oğlu İsa'nın lisaniyle ve Zeburun Davud'un lisaniyle dile getirdiği kanıtlardan başkasını kabul etme.

Hahambaşı şöyle dedi: Muhammed'in peygamberliğini nasıl ispat ediyorsunuz?

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: Onun peygamberliğine İmran oğlu Musa, Meryem oğlu İsa ve Allah'ın yeryüzündeki Halifesi Davud şahitlik etmiştir.

İmran oğlu Musa'nın bu sözünü kanıtla, dedi.

Dedi ki: Ey Yahudi! Musa'nın İsrail oğullarına şu tavsiyede bulunduğunu biliyor musun: Size kardeşlerinizin soyundan gelen bir peygamber gelecektir. Onu tasdik edin. Onu dinleyin? İsrail oğullarının, İsmail'in çocuklarından başka kardeşleri var mıdır? İsrail ve İsmail'in yakınlığını, İbrahim'in (a.s) çocukları olmaları hasebiyle aralarındaki bağı biliyorsan eğer?

Hahambaşı şöyle dedi: Bu, Musa'nın sözüdür, bunu reddedemeyiz.

İmam Rıza (a.s) ona şöyle dedi: İsrail oğullarının kardeşleri arasında Muhammed'den (s.a.a) başka bir peygamber size geldi mi?

Hayır, dedi.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: Bu size göre sahih değil midir?

Evet, dedi, ancak bana tevrattan tashih etmeni isterim.

İmam Rıza (a.s) dedi ki: Tivratta, Bir nur tur-i sina dağından geldi. Sair dağından bizim için parladı. Faran dağından da bize ilan edildi, denildiğini inkar mı ediyorsun?

Hahambaşı şöyle dedi: Bu sözleri biliyorum, ama anlamlarını bilmiyorum.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: Ben sana anlamlarını söyleyeyim. "Bir nur Tur-i Sina dağından geldi." Sözünün anlamı, yüce Allah'ın Tur-i sina dağında Musa peygambere indirdiği vahiydir. "Sair dağından bizim için parladı." Sözüyle de Allah'ın İsa'ya vahiy indirdiği dağ kast ediliyor. "Faran dağından da bize ilan edildi." sözüyle de Mekke'ye bir günlük mesafede bulunan dağ kast ediliyor.

Ayrıca, senin ve arkadaşlarının da kabul ettiği gibi, Şa'ya peygamber (a.s) tevratta şöyle der: Bineklere binmiş iki kişi gördüm. Yeryüzü onlar için aydınlatıldı. Biri eşeğe binmişti, biri de deveye... Şimdi söyle, eşeğe binen kim, deveye binen kim?

Hahambaşı: Bilmiyorum, sen onların kim olduğunu söyle.

İmam Rıza (a.s) dedi ki: Eşeğe binen Meryem oğlu İsa'dır. Deveye binense Hz. Muhammed'dir (s.a.a). Bunun Tivrattan olduğunu inkar edebilir misin? Hayır, inkar edemem, dedi.

Sonra İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: Peygamber Haykuk'u bilir misin? Evet, onu biliyorum, dedi.

İmam Rıza (a.s) dedi ki: Sizin kitabınızda onun şu sözüne yer verilir: Allah, beyanı Faran dağından getirdi. Gökler Ahmed'in ve ümmetinin tesbihiyle doldu. Onun kafilesi karada taşındığı gibi denizde de taşınır. Beytul Makdisin yıkılmasından sonra bize yeni bir kitap- (yani Kur'an- Kerim'i-) getirir. Bunu biliyor ve inanıyor musun?

Hahambaşı dedi ki: Haykuk (a.s) bunu söylemiştir; sözünü inkar edemeyiz.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: Davud da senin okuduğun Zebur'da şöyle diyor: "Allah'ım! Fetretten sonra sünneti ikame edecek olanı gönder." Hz. Muhammed'den (s.a.a) başka, fetretten sonra sünneti ikame eden başka birini biliyor musun?

Hahambaşı şöyle dedi: Bu, Davud'un sözüdür, biliyoruz ve inkar etmiyoruz. Fakat bununla İsa kast edilmiştir. Çünkü onun dönemi fetrettir.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: Bilmiyorsun. İsa sünnete muhalefet etmemiştir. O, Allah tarafından göğe yükseltilinceye kadar Tivratin öngördüğü sünnete muhalefet etmedi. İncilde şöyle yazar: "İffetli kadının oğlu gidecek, ondan sonra Faraklita gelecek. Yükleri hafifletecek olan odur. O size her şeyi açıklayacaktır. Ona şahitlik ettiğim gibi o da bana şahitlik edecektir. Ben size misaller getirdim, o size teviller getirecektir." Bunların incilde yer aldığına inanıyor musun?

Evet, inkar etmiyoruz, dedi.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: Ey Hahambaşı! Sana, peygamberin olan İmran oğlu Musa hakkında soracağım.

Sor, dedi.

Dedi ki: Musa'nın peygamber olduğuna dair delil nedir?

Yahudi şöyle dedi: O, kendisinden önceki peygamberlerin getirmediği şeylerle gelmiştir.

Denizi yarmak, elindeki asayı hareket eden bir yılanı dönüştürmek, asasını taşı vurup ondan pınarlar fışkırtmak, bembeyaz

elini bakanlara göstermek gibi benzerini yapmaya güç yetirilemeyecek işaretler göstermiştir.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: Doğru söyledin. Onun peygamberliğinin delili, halkın yapamayacağı mucizeleri göstermesi ise, onun peygamber olduğunu söyleyen, sonra kendisi de halkın yapamayacağı mucizeleri gösteren herkesi tasdik etmeniz gerekmez mi?

Hayır, dedi, çünkü Rabbinin katındaki yüksek mertebesinden ve rabbine olan yakınlığından dolayı Musa'nın bir benzeri yoktur. Musa'nın getirdiklerinin benzerlerini getirmedikçe peygamberlik iddiasında bulunan birini tasdik etmemiz gerekmez.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: O halde Musa'dan önce gelen, ama denizi yarmayan, taştan on ki pınar fışkırtmayan, Musa'nın beyaz elini çıkarması gibi beyaz ellerini çıkarıp göstermeyen ve asayı da yılanı dönüştürmeyen peygamberleri nasıl tasdik ettiniz?

Yahudi şöyle dedi: Sana söyledim; onlar geldikleri zaman, Musa'nın getirmedikleri şeyler getirmiş olsalar veya Musa'nın getirdiğinden başka şeyler getirmiş olsalar da halkın benzerini yapmaya güç yetiremeyeceği mucizelerle geldikleri için onların tasdik edilmeleri gerekir.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: Ey Hahambaşı! Meryem oğlu İsa'yı tasdik etmeni engelleyen nedir? O ölüleri diriltiyor, anadan doğma dilsiz ve alacalıyı iyileştiriyor, çamurdan kuşlar yaratıyor, sonra içlerine üfürdüğünde Allah'ın izniyle bir kuş olup uçuyorlardı?

Hahambaşı şöyle dedi: Onun bunları yaptığı söylenir, ama biz görmedik.

İmam Rıza (a.s) dedi ki: Musa'nın gösterdiği mucizeleri gördün mü, şahit oldun mu? Bunları, Musa'nın güvenilir ashabından gelen haberlerden öğrenmedin mi?

Evet, dedi.

İmam Rıza (a.s) dedi ki: İşte bunun gibi, size Meryem oğlu İsa'nın bu tür mucizeler gösterdiğine ilişkin haberler geldi. Böyle iken nasıl oluyor da Musa'yı tasdik ediyorsunuz, buna karşılık İsa'yı tasdik etmiyorsunuz?

Yahudi verecek cevap bulamadı.

Bunun üzerine İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: İşte Hz. Muhammed'in (s.a.a) ve Allah'ın gönderdiği bütün peygamberlerin durumu da

böyledir. Onun peygamberliğinin alameti, yetim, yoksul, ücretle tutulan bir çoban olmasıydı. Hiçbir kitabı ders almamıştı, bir öğretmene gitmemişti. Sonra içinde peygamberlerin kıssaları, onlara dair haberleri harfi harfine içeren, geçmiş ve kıyamete kadar gelecek olan toplumlara dair haberleri veren bir Kur'an getirdi.

Sonra insanlara gizli sırlarını, evlerinde sakladıkları şeyleri haber verdi. Daha bir çok mucize gösterdi.

Hahambaşı dedi ki: Bize göre İsa ile ve Muhammed ile ilgili haberler sahih değildir. Sahih olmayan bir şeyi ikrar etmemiz de caiz olmaz.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: Şu halde sana göre, İsa ve Muhammed (s.a.a) hakkında şahitlik eden yalancı şahittir!

Hahambaşı nasıl bir cevap vereceğini bilemedi.

Sonra İmam Rıza En büyük Mecusi din adamını çağırdı ve ona şöyle dedi: Peygamber olduğunu ileri sürdüğün Zerdüş'ten haber ver; onun peygamberliğine ilişkin kanıtın nedir?

Dedi ki: O, daha önce hiç kimsenin getirmediği bir şey getirmiştir. Şüphesiz buna tanık olmadık. Fakat geçmişlerden bize ulaştığına göre o, kendisinden başka kimsenin helal kılmadığı şeyler helal kılmıştır. Biz de ona tabi olduk.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: Size haberler geldi, siz de ona tabi oldunuz, değil mi?

Evet, dedi.

İmam (a.s) buyurdu ki: İşte bunun gibi, diğer geçmiş ümmetlere de peygamberlerin gösterdiği mucizelerle ilgili haberler gelmiştir. Bu gibi mucizeleri Musa, İsa ve Hz. Muhammed (s.a.a) de göstermiştir. Peki adı geçen bu peygamberleri tasdik etmemenizin gerekçesi nedir? Değil mi ki siz, daha önce kimsenin getirmediği şeyler getirdiğine ilişkin olarak gelen haberlere dayanarak Zerdüş'ü tasdik etmişsiniz?!

Mecusi din adamı ne söyleyeceğini bilemeden sustu kaldı.

Bunun üzerine İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: Ey topluluk! Eğer içinde İslama muhalif olan ve bir şey sormak isteyen kimse varsa, utanmadan sorsun.

Bunun üzerine bir kelamcı olan İmran es-Sabi kalktı ve şöyle dedi: Ey insanların alimi! Eğer sana soru sorulmasına davet etmeseydin, sana herhangi bir soru sormayacaktım. Kufi'ye, Basra'ya, Şam'a, Cezire'ye gittim, kelamcılarla buluştum, fakat hiç biri

kendisinden başka birliğiyle kaim biri kanıtlayamadı. Sana bir soru sormama izin verir misin?

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: Eğer bu toplulukta İmran es-Sabi varsa, o sensin.

Evet, o, benim, dedi.

İmam (a.s) dedi ki: Sor, Ey İmran! Ama insaftan ayrılma, laf kalabalığından ve haksızlıktan sakın.

Dedi ki: Ey efendim! Allah'a yemin ederim ki, bütün istediğim sürekli bağlı kalacağım ve ötesine geçmeyeceğim bir ilkeyi kanıtlamandır.

İmam (a.s): Aklına geleni sor, dedi. Oradakiler başında toplandılar, birbirine sokularak pür dikkat dinlemeye başladılar.

İmran es-Sabi dedi ki: İlk varlıktan ve bu ilk varlığın hangi şeyden yaratıldığından haber ver.

İmam (a.s) dedi ki: Soruyu sordun, şimdi cevabını anlamaya çalış. Bir, her zaman birdi, vardı, beraberinde hiçbir şey yoktu, sınırsız ve arazsızdı. Hep böyleydi. Sonra yoktan mahlukatı yarattı. Bunlar birbirlerinden farklıydı, her birinin farklı arazları ve sınırları vardı. (O Bir) Hiçbir şeyin içinde ikame olmuş değildir. Hiçbir şeyde Onun sınırı yoktur. Hiçbir şeyde de Onun hizası yoktur ve hiçbir şey de kendisine benzemez.

Bu yaratmadan sonra kimini seçkin, öz kıldı, kimini böyle kılmadı. Farklılıklar ve kaynaşmalar yarattı. Renkler, zevkler ve tatlar var etti. Bunlara ihtiyacı olduğu, ya da ancak bunlarla ulaşacağı bir menzile ulaşmak, yahut yarattıklarında kendisi için bir fazlalık veya eksiklik gördüğü için değil. Bunu anladın mı ey İmran?

Evet, Allah'a yemin ederim ki anladım, efendim! dedi.

İmam Rıza (a.s) şöyle devam etti: Bil ki ey İmran! Eğer Allah ihtiyacı olduğu için mahlukatı yaratmış olsaydı, sadece ihtiyacında kendisine yardımcı olacak şeyleri yaratırdı. Ayrıca yarattıklarından kat be kat fazlasını yaratması gerekirdi. Çünkü yardımcıları çoğaldıkça yardım ettikleri kişi daha çok güçlenir. Ey İmran! İhtiyaç Onu kaplayamaz. Çünkü O, mahlukatta her neyi yaratmışsa mutlaka onda başka bir ihtiyaç da var etmiştir. Bu yüzden: Mahlukatı ihtiyacı olduğu için yaratmamıştır, diyorum. Ancak mahlukatı yaratmakla, ihtiyaçları mahlukatın bazısından bazısına nakletmiştir ve bazısını bazısından üstün kılmıştır. Ama kendisinin kendisini üstün sayacak

birine ihtiyacı yoktur. Yada birilerini ezmek gibi bir intikam alma hissiyle hareket etme ihtiyacını duymamıştır. Yaratma bunun içindir.

İmran dedi ki: Ey efendim! Olan, kendisinin yanında ve kendisinde biliniyor muydu?

Buyurdu ki: Bir şeyle ilgili bilme, ancak aksinin olumsuzlanması için ve bir şeyin, kendisinden olumsuzladığı durumla var olur. Ortada Ona muhalif bir şey olmadığı için de, ona dair yeni bir bilgi edinmek suretiyle o muhalif şeyi olumsuzlama ilişkin bir ihtiyaç hasıl olmamıştır. Anladın mı ey İmran?

Dedi ki: Allah'a yemin ederim ki ey efendim! Anladım. Şimdi bana haber ver: Bildiğini ne ile bildi; kalp ile mi, başka bir şeyle mi?

Buyurdu ki: sence bir kalple bilmiş slaydı, bu kalbin, bilginin gelip dayandığı bir sınırının olmaması mümkün müydü?

İmran: Mümkün olmazdı, dedi.

İmam Rıza (a.s) dedi ki: O halde bu kalp ne olabilir sence?

İmran sustu, söyleyecek söz bulamadı.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: Zararı yok. Eğer sana kalbin kendisini sorsaydım, onu başka bir kalp ile tarif edebilir miydin?!

İmam Rıza (a.s) devamla şöyle dedi: Ey İmran! İddianı bozdun ve sözünün yanlışlığını çelişkiye düşmekle ortaya koydun. Bir'in kalp ile vasf edilmeyeceğini bilmen gerekmez miydi? Onun hakkında birden çok fiil, amel ve yapıp etme tasavvur edilemez, Onunla ilgili olarak değişik görüşler ve bölünmeler düşünülemez. Mahlukatin değişik görüşleri ve bölünmeleri gibi bir durum Onun hakkında söz konusu olamaz. Bunu iyice anla ve doğru bildiğin şeyleri işte bu temele bina et.

İmran dedi ki: Ey efendim! Bana Onun yaratmasının sınırından haber verir misin? Nasıl bir şeydir? Anlamları nelerdir? Kaç tür üzerinde oluşmuştur?

Buyurdu ki: Soruyu sordun; şimdi cevabını anlamaya çalış. Onun yarattıklarının sınırını altı tür oluşturmaktadır: dokunulan şeyler, tartılabilen şeyler, görülebilen şeyler, ağırlığı olmayan şeyler, ki bu ruhtur. Görülebildiği halde ağırlığı olmayan, dokunulamayan, hissedilemeyen, tadı ve ölçüsü olmayan şeyler. Arazlar ve suretler. En ve uzunluk. Amel ve hareket de bu kapsamdadır. Eşyaların yapılması, öğrenilmesi, halden hale değiştirilmesi, artışı ve eksilişi bu hareketler aracılığıyla.

Ameller ve hareketler gidicidir. Çünkü bunlara ihtiyaç duyulduğundan fazla vakitleri olmaz. Bir şeyden ayrıldığı zaman, hareketi götürür ve geride eseri kalır. Böylece uçup giden ama etkisi kalan söz konumunda olur.

İmran şöyle dedi: Ey efendim! Bana söyler misin? Yaratıcı kendisinden başkası ve beraberinde her herhangi bir şey olmadığı sırada birdi, mahlukatı yarattıktan sonra değişmiş olmadı mı?

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: Allah, mahlukatı yaratmakla değişmedi. Fakat mahlukat, Onun değiştirmesiyle değişir.

İmran dedi ki: Peki Onu ne ile bildik?

Buyurdu ki: Ondan başkasıyla.

Dedi ki: Ondan başkası nedir?

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: Dilemesi, ismi, sıfatı vs. bunların tümü sonradan olmadır, mahluktur, tedbir edilendir.

İmran şöyle dedi: Ey efendim! Peki hangi şey Odur?

Buyurdu ki: O bir nurdur. Yani göklerde ve yerde bulunan mahlukatına yol gösterir. Senin, Onu birlememden fazla bir şey benden isteme hakkın yoktur.

İmran şöyle dedi: Ey efendim! Mahlukatı yaratmadan önce susmuş, konuşmaz haldeydi, sonra onları yaratınca konuştu mu?

İmam Rıza (a.s) şöyle buyurdu: Susmak, ancak bir konuşmadan sonra söz konusu olabilir. Buna bir örnek verecek olursak: Lamba için susmuş, konuşmuyor, denilemez. Lamba, bizim için yapmak istediği bir şey olunca aydınlık verir de denemez. Çünkü lambanın ışığı onun fiili değildir. Kainat da öyle. O ondan başkası değildir. Bizim etrafımızı aydınlattığı zaman, bizi aydınlattı ki, onunla aydınlanalım, deriz. Bu örnekle meseleyi daha açık görebilirsin.

İmran şöyle dedi: Ey efendim! Benim bildiğim bir şey vardır: Varlıkları var eden, mahlukatı yarattığında, bulunduğu durumda bir değişiklik meydana gelir.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: Bu konuşmanla ey İmran! İmkansız bir şey söyledin. Diyorsun ki, var eden, bir şekilde değişikliğe uğrar. Hatta onun zatı da kendisini değiştirenden etkilenir. Ey İmran! Ateşin kendisini değiştirdiğini gördün mü? Ya da hararetin kendisini yaktığını gördün mü? Veya gören bir kimsenin kendi gözünü gördüğünü hiç gördün mü?

İmran dedi ki: Bunları görmedim. Şimdi bana söyler misin O mu mahlukatın içindedir, yoksa mahlukat mı Onun içindedir?

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: Ey İmran! Allah bundan münezzehtir. Ne O mahlukatın içindedir ne de mahlukat Onun içindedir. Allah bundan yücedir. Şimdi sana öğreteceğim ve sen bileceksin. Güç ve kudret ancak Allah'ındır. Şimdi bana söyle: Sen mi aynanın içindesin, ayna mı senin içindedir. Eğer hiç biriniz diğerinin içinde değilse, seni gösteren nedir?

İmran şöyle dedi: Benimle ayna arasında var olan ışığı kanıt gösteririm.

İmam Rıza (a.s) dedi ki: Sen bu ışık aracılığıyla, gözünle aynada gördüğünden fazlasını görebiliyor musun?

Evet, dedi.

İmam Rıza (a.s): O zaman onu bize göster, dedi.

İmran ne cevap vereceğini bilemedi.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: Nuru göremem. Ama nur, ikinizden birinin içinde olmaksızın sana ve aynaya kendinizi göstermiştir. Bunun bundan başka bir çok örneği vardır. Cahil kimsenin bunlar karşısında söyleyecek bir sözü olamaz. En yüce örnek Allah'ındır.

Sonra İmam Rıza (a.s) Me'mun'a döndü ve: Namaz vakti geldi, dedi.

İmran dedi ki: Ey efendim! Sorularımı kesme. Kalbim iyice yumuşadı.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: Namaz kılalım, döneriz. İmam (a.s) kalktı, Me'mun da kalktı. İmam (a.s) içeride, insanlar da dışarıda Muhammed b. Cafer'in arkasında namaz kıldılar. Sonra dışarı çıktılar. İmam Rıza (a.s) meclise geri döndü. İmrani çağırdı ve: Ey İmran! Sor, dedi.

Dedi ki: Ey Efendim! Bana Allah'tan bahset; gerçek olarak mı birlenir, yoksa vasıf olarak mı?

İmam Rıza (a.s) şöyle buyurdu: Allah tek var edici, ilk yaratıcıdır. Her zaman birdi ve beraberinde hiçbir şey yoktu. Tektir, beraberinde bilinen, bilinmeyen, muhkem, müteşabih, mezkur veya unutilan veya Ondan başka şey adını alan bir ikincisi yoktur. Bir vakitten beri var değildir ve bir vakte kadar da var olacak değildir. Bir şeyle kaim olmadığı gibi bir şeye yönelik olarak da kaim değildir. Bir şeye dayanmamıştır, bir şeyde durmamıştır. Bütün bunlar yaratmadan

önceydi ki Ondan başka hiçbir şey yoktu. Varlığa vaki olan tüm ise sonradan olma sıfatlardır¹ ve anlayan bunlar aracılığıyla hakikati anlar.

Bil ki, yoktan var etmenin, meşiyetin ve iradenin anlamı birdir, ama isimleri üç tanedir. Yoktan var etmesinin, iradesinin ve meşiyetinin evveli harflerdir, ki onları her şeyin aslı ve idrak edilen her şeye dair deliller ve her şeyi birbirinden ayıran aralar kılmıştır. Bu harfler, hak, batıl, edim, edilgen, mana veya mana dışı gibi olan her şeyin isimleri olarak her şeyin birbirinden ayrılmasını sağlamaktadırlar. Bütün işler bunlar üzerinde toplanır. Allah onları yaratırken, bu harfler için kendilerinden başka sonlu bir anlam veya varlık öngörmemiştir. Çünkü bunlar yoktan var etme ile var edilmişlerdir. Bu mevzuda nur, Allah'ın ilk fiilidir ki, O, göklerin ve yerin nurudur.

Harfler ise, bu fiilin mefulleridir. Bunlar Allah'ın bütün kelim ve ibarelerinin esasını oluşturan harflerdir. Bunları Allah mahlukata öğretmiştir. Bunların sayısı otuz üçtür. Bunlardan yirmi sekizi Arap diline delalet eder. Yirmi sekiz harften ikisi Süryani ve İbrani diline delalet eder. Bunlardan beş tanesi Arap olmayanların sair dillerinde kullanılır. Bunların sayısı beştir, ama yirmi sekiz harften türetilmişlerdir. Böylece harflerin sayısı toplam otuz üç olmuştur.

Değişik olan beş harfe gelince bunlar, birbirlerine alternatif olarak kullanılabilirler, anlattıklarımızdan fazla bir ayrıntıya girmek uygun değildir. Sonra bu harfler, sayılmalarından, sayılarının sağlama bağlanmasından sonra fiile dönüştürülmüşlerdir “Ol, dedi, hemen oluverdi.” gibi. Ondan “ol” fiili yapma, “oluverme” de yapılmayı ifade eder. Allah'ın ilk yaratması, yoktan var etmedir ki, ağırlığı, hareketi, işitmesi, rengi ve hissi yoktur.

İkinci mahluk ise harflerdir. Bunların da ağırlığı ve rengi yoktur. Bunlar iştilirler, vasf edilirler, ama görülmezler. Üçüncü mahluk ise bütün varlık türlerinden hissedilen, dokunulan ve tadı olan, bakılan şeylerdir. Allah, yoktan var etmeden öncedir. Çünkü Ondan önce hiçbir şey yoktur. Onunla beraber de hiçbir şey yoktur. Yoktan var etme, harflerden öncedir. Harfler ise kendilerinden başka bir şeye delalet etmezler.

¹ Tuhehu'-ukul kitabında bu cümle şöyle nakledilir: Bütün bunlar yaratmadan önce, ondan başka bir şey olmadığı durumda idi. Şimdi de bu durumdadır. (G.G)

Bu aşamada Me'mun araya girdi: Harfler nasıl kendilerinden başka bir şeye delalet etmezler? dedi. İmam Rıza (a.s) dedi ki: Çünkü yüce Allah, onları bir anlam dışındaki bir amaç için bir araya getirmez. Bunlardan dört, beş veya altı tanesini, bundan daha fazla veya daha azını bir araya getirdiğinde, bir anlamdan başkası için olmaz. Bu anlam da sonradan olmadır ve bundan önce bir şey değildir. Tam bu sırada İmran şöyle dedi: Peki biz bunu nasıl bilebiliriz?

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: Bilmeye gelince, bunun yolu ve kapısı şudur: Harfleri zikrederken, bunlardan kendilerinden başka bir şey murat etmezsen eğer, teker teker. Elif, ba, ta se, cim, ha, hı.. sonuna kadar bu harfleri sayarsın. Bunların kendilerinden başka bir anlamlarının olmadığını görürsün. Ama bunları kaynaştırsan, birkaç tanesini bir araya getirsen, bir isim veya talep ettiğin bir anlama sıfat yapsan. O zaman bunlar o anlamlara delalet ederler, vasıf oldukları şeye çağırma işlevini görürler. Anladın mı? Evet, dedi.

İmam Rıza (a.s) dedi ki: Bil ki, mevsuf olmayanın sıfatı, anlamsız isim, mahdud olmayanın sınırı olmaz. Sıfatlar ve isimlerin tamamı varlığın kemaline delalet ederler. Sınıra delalet ettikleri gibi ihata edişe delalet etmezler. Sınır dediğimiz de kare, üçgen veya altıgen şeklinde olmayı kast ediyoruz. Çünkü yüce Allah'ın marifeti sıfatlar ve isimler aracılığıyla kavranır. Uzunluk, en, azlık, çokluk, renk ve ağırlık gibi şeylerle kavranmaz. Bunlardan hiçbirisi yüce Allah açısından söz konusu olmadığı için, mahlukat zorunlu olarak kendilerini bilme yoluyla Onun marifetine ulaşırlar, ki biz bu zorunluluğa işaret ettik.

Ne var ki, yüce Allah'a sıfatlarıyla delalet edilir. O, isimleriyle idrak edilir, mahlukatı Onun varlığının kanıtları olarak algılanır. Ki kuşklar içinde olan bir hakikat arayıcısı bizzat görmek, kulakla işitmek, elle dokunmak ve kalp ile ihata etmek gibi bir duruma muhtaç olmasın. Eğer Allah'ın sıfatları Ona delalet etmeselerdi, isimleri Ona çağırmasalardı ve mahlukattaki alametler aracılığıyla anlamı idrak edilmeseydi, o zaman mahlukatın ibadetleri isimlerine ve sıfatlarına yönelik olurdu, anlamına değil. Eğer bu böyle olmasaydı, o zaman ibadet edilen mabud Allah'tan başkası olacaktı. Çünkü sıfatları ve isimleri Ondan başkasıdır. Anladın mı? Evet, efendim! anladım, bana biraz daha anlat, dedi.

İmam Rıza (a.s) dedi ki: Kör ve dalalet ehli cahillerin sözlerinden sakın. Onların iddiasına göre, yüce Allah ahirette hesap, sevap ve ceza

için mevcuttur. Ama dünyada itaat ve umut için mevcut değildir. Eğer varlıkta Allah için bir kusur ve yıkım olsaydı, ahirette hiçbir şekilde var olmazdı... Ama bu topluluk şaşırmıştır, bilmedikleri bir yönden hak karşısında kör ve sağır hale gelmişlerdir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: “Dünyada kör olan ahirette de kördür ve o yolunu şaşırmıştır.” Yani mevcut hakikatler karşısında kördür.

Öz akıl sahipleri, ahretahirette var olacakları ancak dünyadaki hakikatlerle kanıtlamanın mümkün olduğunu kavramışlardır. Buna dair ilmi kendi kişisel görüşünden edinmek isteyen, varlığını ve idrakini kendinden talep eden ve başkasına müracaat etmeyen kimsenin bilgisi artmaz, sadece sapıklığı artar. Çünkü yüce Allah bu gerçeği akleden, bilen ve anlayan kavim olarak nitelediği özel şahsiyetlere öğretmiştir.¹

İmran dedi ki: Bana İbda'ı (yoktan var etmeyi) anlat; yaratma mıdır, değil midir?

İmam Rıza (a.s) buyurdu ki: Bilakis sakın bir yaratmadır, ama sakinlikle idrak edilmez. Yaratmaya dönüşmüştür. Çünkü sonradan olma (hadis) bir şeydir. Onu sonradan var eden Allah'tır. Böylece Onun mahluku olmuştur. Allah vardı bir de yarattıkları. Arada ikisinden başka bir şey yoktur. Allah'ın yarattığı, mutlaka Onun mahlukudur. Yaratılmış olan bir şey sakın, hareketli, ayrı, bitişik, bilinen ve benzeşen olabilir. Sınır konulabilen her şey Allah tarafından yaratılmıştır.²

Bil ki, duyuların bir şey algıladıklarında bu, duyuların idrak edicilikleri anlamını ifade eder. Her duyu, yüce Allah'ın, onun içinde meydana getirdiği şeye delalet eder. Bunların tümünü anlamak ise kalbin görevidir. Bil ki, ölçü ve sınır olmaksızın kaim olan bir, mahlukatı sınır ve ölçüyle takdir edilmiş olarak yaratmıştır. İki yarattığı, yani ölçüyü ve ölçülüğü yaratmıştır. Bunların hiçbirinde de renk, lezzet ve ağırlık yoktur. Bunlardan birinin öbürü aracılığıyla algılanmasını sağlamıştır. Böylece onları kendileriyle algılananlar olarak var etmiştir. Hiçbir şeyi sırf kendisiyle kaim, başkasına muhtaç olmayan, ancak kendi kendisinin varlığına delalet eden bir nitelikte yaratmamıştır.

1 Müsnedü'l-imam er-Rıza (a): 2/88-90

2 Müsnedü'l-imam er-Rıza (a) 2/88-90

Allah, tektir, birdir. Kendisini kaim kılan, kendisine destek olan ve kendisini ayakta tutan bir ikincisi yoktur. Ama mahlukat, Allah'ın izniyle birbirlerini tutarlar. Ancak insanlar bu alanda ihtilafa düştüler. Derken şaşırdılar, hayretlere düştüler. Hayrete düştükleri şeyin iç yüzünü araştırırken de büyük yanılgılar işlediler. Allah, dilediği kimseyi dosdoğru yola iletir.

İmran şöyle dedi: Ey efendim! Allah'ın senin vasfettiğin gibi olduğuna şahitlik ederim. Ama sormak istediğim bir soru var.

İstediyini sor, dedi.

Dedi ki: Bana hikmet sahibini (hakim) anlat; O neyin içindedir? Bir şey Onu ihata eder mi? Bir şeyden bir şeye dönüşür mü? Ya da bir şeye ihtiyaç duyar mı?

İmam Rıza (a.s) şöyle buyurdu: Sana anlatayım, ey İmran! Ama sen de sorduğun hususu anlamaya çalış. Çünkü mahlukatla ilgili olgulara ilişkin en zor sorulardandır bu sorduğun. Akli değişkin olan bir takım farklılıkları algılayamaz. İnsafli akla sahip olan kimse ise bunları anlamaktan acizlik göstermez.

Öncelikle Allah, mahlukatı bir ihtiyacından dolayı yaratmış olsaydı, biri çıkıp şöyle diyebilirdi: O, ihtiyacı olduğu için yarattığı şeye yönelik bir değişiklik yaşar. Ama ulu Allah hiçbir şeyi ihtiyacı olduğu için yaratmış değildir. O hep sabitti; ama bir şeyin içinde ve üzerinde olmadan. Ancak mahlukatın bir kısmı diğer bir kısmını tutar, bazısı bazısına girer ve bazısından çıkar. Allah ise, kudretiyle bunların tümünü tutar. Hiçbir şeyin içine girmez ve hiçbir şeyden çıkmaz. Onları tutup korumak da Ona ağır gelmez. Onları tutmaktan aciz olmaz. Mahlukat içinde hiç kimse bunun nasıl olduğunu bilmez, sadece Allah bilir.

Bir de bu gerçeklere muttali kıldığı elçileri, sırlarına ehil kıldığı, emrini koruyan, şeriatını uygulamakla, korumakla görevlendirilen zatlar bilir. Allah bir şey dilediği zaman emri bir göz açıp kapama veya daha kısa bir sürede gerçekleşir. Sadece “ol” der, o da Onun iradesi ve meşiyetiyle hemen “oluverir”. Yarattığı varlıklar içinde, hiçbir şey bir başkasına göre Ona daha yakın değildir. Hiçbir şey bir başkasına göre Ondandır daha uzak da değildir. Anladın mı ey İmran!?

Evet, dedi, ey efendim! Anladım. Şahitlik ederim ki, Allah senin vasfettiğin ve birlediğin gibidir. Muhammed de Onun hidayet ve hak dinle gönderilmiş kuludur. Sonra Müslümanların kıblasına dönerek secdeye kapandı ve Müslüman oldu.

Hasan b. Muhammed en-Nevfeli der ki: Kelamcılar, Sabi İmran'ın sözlerini duyunca -ki hiçbirisi onun ileri sürdüğü kanıtları çürütememişti- hiçbirisi İmam Rıza'ya yaklaşamadı. Hiç kimse ona soru sorma cesaretini gösteremedi. Böylece akşamı getirdik. Me'mun ve İmam Rıza (a.s) kalktılar, makamlarına geçtiler. İnsanlar da dağılıp gittiler. Ben de bizim ashabımızdan bazı kimselerle birlikte oturdum. O sırada Muhammed b. Cafer beni çağırdı. Yanına gittim.

Bana dedi ki: Ey Nevfeli! Arkadaşının yaptığını gördün mü? Hayır, Allah'a yemin ederim ki Ali b. Musa'nın bu meselelere dalabileceğini hiç düşünmemiştim. Medine'de kelamla ilgilendiğini ve kelamcılarının onun yanında toplandıklarını bilmiyorduk.

Dedim ki: Hacılar ona geliyor, helal ve haramlarla ilgili bazı sorular soruyorlardı ve o da bu sorularına cevaplar veriyordu. Bir ihtiyacı için yanına gelenler de onunla konuşup sohbet ederlerdi.

Muhammed b. Cafer şöyle dedi: Ey Ebu Muhammed! Ben şu adamın onu kıskanıp zehirlemesinden ya da başına bir bela getirmesinden korkuyorum. Bu gibi konulara girmemesini söyle. Dedim ki: Fakat benim bu önerimi kabul etmeyecektir. Adam sadece onu denemek istiyor, acaba atalarının ilminden bir şeye sahip midir, değil midir? diye. Bana dedi ki: Ona de ki: Amcan, bu konulara girmeni istemiyor, bir çok nedenden dolayı bu konularda konuşmamı istiyor.

İmam Rıza'nın (a.s) evine gittiğimde, amcası Muhammed b. Cafer'in sözlerini ona aktardım. Gülümsedi, sonra şöyle dedi: Allah, amcamı korusun, ben onu iyi tanıyorum! niçin hoşlanmıyor bundan? Ey delikanlı! İmran es-Sabii'ye git ve onu bana getir.

Dedim ki: Sana kurban olayım, onun yerini biliyorum, o şimdi şiadan kardeşlerimizin yanındadır.

Dedi ki: Zararı yok, ona bir binek götürün. Derhal İmran'ın yanına gittim, İmam'ın (a.s) yanına getirdim. İmam (a.s) onu iyi karşıladı. Bir giysi istedi, ona giydirdi, sonra onu bineğine bindirdi. Bu arada on bin dirhem istedi, onları da peşinden ona ulaştırdı.

Dedim ki: Sana kurban olayım, deden Emirülmümininin (a.s) yaptığının aynısını yaptın.

Dedi ki: Böyle davranmayı severiz biz. Sonra onu akşam yemeğine çağırdı. Beni sağına, İmrana da soluna oturttu. Yemeği bitirdikten sonra İmran'a dedi ki: Sabah akşam bize gel, sana Medine

yemeklerinden yedirelim. O günden sonra çeşitli görüşlere sahip kelimacılar İmran'ın yanında toplanırlardı, o da onların görüşlerini birer birer çürütürdü. Sonunda ondan uzak durmaya başladılar. Me'mun ona on bin dirhem verdi. Fadl da ona büyük miktarda mal verdi ve yanına taşıdı. İmam Rıza (a.s) onu Belh bölgesinin zekatlarını toplamakla görevlendirdi. Gerçekten insanlar tarafından büyük bir rağbete mahzar oldu.¹

3- Ali b. Cehm'le Tartışması

Ali b. İbrahim b. Haşim, Kasım b. Muhammed el-Bermeki'den, o da Ebu Salt el-Herevi'den rivayet eder: Me'mun, Müslümanlardan çeşitli görüş sahiplerini, Yahidelerden, Hristiyanlardan, Mecusilerden ve Sabilerden bir çok din adamını ve diğer mezheplerden önde gelen kişileri İmam Rıza (a.s) ile tartışmak üzere topladığında İmam (a.s) karşısına çıkıp konuşan her kesin kanıtlarını çürüttü ve adeta onun karşısında dut yemiş bülbüle döndüler.

Bu esnada Ali b. Muhammed b Cehm kalktı ve şöyle dedi: Ey Resulullah'ın oğlu! Peygamberlerin masumiyetine inanıyor musun?

Evet, dedi.

Dedi ki: Ya şu ayetlere ne diyeceksin: “Adem Rabbine karşı geldi ve yolunu şaşırdı.” “Balık sahibini de. Hani o kızarak çekip gitmişti de bizim ona darlık vermeyeceğimizi (güç yetiremeyeceğimizi) sanmıştı.” Yusuf hakkında “Andolsun kadın ona meyletmiş, o da kadına meyletmişti.” Davud hakkında “Davud, bizim kendisini sınadığımızı sanmıştı.” Hz. Muhammed (s.a.a) hakkında “Allah'ın ortaya çıkaracağı şeyi içinde gizliyordun. İnsanlardan korkuyordun. Allah korkulmaya daha layıktır.”?

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: Yazıklar olsun sana ey Ali! Allah'tan kork ve Allah'ın kitabını kendi görüşün doğrultusunda tevil ederek peygamberlere çirkin hayasızlıklar isnat etme. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmuştur: “Onun tevilini Allah'tan ve ilimde derin kavrayışa sahip olanlardan başkası bilemez. ...”

Adem hakkındaki “Adem Rabbine karşı geldi ve yolunu şaşırdı.” ayetine gelince, Allah, Adem'i arzında hücceti ve yeryüzünün memleketlerinde halifesi olması için yarattı. Onu cennette yaşaması için yaratmamıştı. Adem günahı cennette işlemişti,

¹ et-Tevhid, s. 417-441; el-Uyun, s.1-154

yeryüzünde değil. Bunun amacı da Allah'ın takdirinin gerçekleşmesiydi. Adem yeryüzüne inip Allah'ın hücceti ve halifesi olunca Allah onu şu ayette belirttiği gibi masum kıldı: “Allah, Adem'i, Nuh'u, İbrahim soyunu ve İmran soyunu alemler arasından seçti.”

“Balık sahibini de an. Hani o, kızarak çekip gitmişti. Bizim ona darlık vermeyeceğimizi (güç yetiremeyeceğimizi).” ayetine gelince, Yunus Peygamber (a.s) yüce Allah'ın, kendisinin rızkını daraltmayacağını sanmıştı. Yoksa siz şu ayeti duymadınız mı: “Rabbi onu sınavı rızkını daraltınca.” Yani rızkını kısıncı. Eğer Allah'ın kendisine güç yetiremeyeceğini sansaydı, hiç kuşkusuz kafir olurdu.

“Andolsun kadın ona meyletmış, o da kadına meyletmışti.” ayetine gelince, kadın günah işlemeye meyletmışti, Yusuf ise, kendisini zorlaması durumunda onu öldürmeye meyletmışti. Çünkü kadının bu tavrı karşısında büyük bir öfke duyuyordu. Yüce Allah onu, kadını öldürmekten ve kötülükten alıkoydu. Nitekim bir ayette şöyle buyurmuştur: “Böylece ondan kötülüğü -yani katli- ve çirkinliği-yani zinayı- uzaklaştıralım diye.”

Davud'a gelince, sizden öncekiler onunla ilgili olarak ne söylüyorlar?

Ali b. Cehm dedi ki: Diyorlar ki: Davud mihrabında namaz kılarken İblis ona güzel bir kuş şeklinde göründü. Bir kuş ancak o kadar güzel olabilirdi. Davud namazını bıraktı ve kuşu yakalamak için harekete geçti. Kuş oradan eve çıktı. Davud da onun arkasından gitti. Kuş çatıya uçtu. Davud da onu yakalamak için çatıya tırmandı. Kuş Uriya b. Hanan'ın evine kondu. Davud kuşun peşinden gitti. Birden Uriya'nın hanımının yıkandığını gördü. Davud kadına bakınca ondan hoşlandı. Davud Uriye'yı bir sefere göndermişti. Davud komutana, Uriya'yı ön cepheye sür, diye yazdı. Uriya cephenin önüne geçti ve müşriklere karşı zafer kazanarak geri döndü. Davud b duruma çok kızdı.

Bir kez daha komutana, onu tabutun önünden cepheye sür, diye yazdı. Uriya öldürüldü -Allah rahmet etsin-Davud da onun karısıyla evlendi.

Ravi der ki: İmam Rıza (a.s) elini yüzüne vurdu ve dedi ki: Biz Allah'tan geldik ve yine Ona döneceğiz! Allah'ın bir peygamberine namazı önemsemeyip bir kuşun peşine düşmeyi, sonra çirkin bir

hayasızlığı ve ardından da bir adamı katletme suçunu isnat ettiğinizin farkında mısınız?

Dedi ki: Ey Resulullah'ın oğlu! Peki onun işlediği hata neydi?

Dedi ki: Yazıklar olsun sana! Davud, yüce Allah'ın kendisinden daha alim birini yaratmadığını sanmıştı. Bunun üzerine yüce Allah ona iki melek gönderdi. Bunlar mihrapta ona göründüler ve dediler ki: Biz, biri diğerine haksızlık eden iki davacıyız. Aramızda hak ile hüküm ver ve adaletsizlik etme. Bizi doğru olan yola ilet. Şu benim kardeşimin doksan dokuz tane koyunu vardır. Benimse bir tane koyunum var. Bu koyunu da bana ver dedi ve konuşmasıyla beni yendi. Davud, derhal aleyhine iddiada bulunulan kişinin aleyhine hüküm verdi ve onca koyununa ek olarak senin koyununu da istemekle sana zulmetmiştir, dedi ve iddiada bulunan kimseden delil istemedi. Hakkında iddiada bulunulan kişinin de konuşmasına fırsat vermedi.

Bu, verdiği hüküm açısından bir hataydı. Yoksa sizin ileri sürdüğünüz gibi bir hata işlemiş değildi. Yoksa Allah'ın şu ayetini duymadınız mı: “Ey Davud! Biz seni yeryüzünde halife seçtik. Öyleyse insanlar arasında hakka göre hükmet...”

Dedim ki: Ey Resulullah'ın oğlu! Şu Uriya kıssasıyla ilişkisi nedir?

İmam Rıza (a.s) buyurdu ki: Davud peygamber zamanında bir kadının kocası öldüğünde, artık o kadın artık hiç evlenemezdi. Yüce Allah'ın kocası öldürülmüş bir kadınla evlenmesini helal kıldığı ilk kişi Davud'dur. Uriya'ya ağır gelen buydu. Allah'ın peygamberi Muhammed'e (s.a.a) ve onun hakkında inen “İnsanlardan korkarak Allah'ın açığa çıkaracağı şeyi içinde saklıyordun. Oysa Allah herkesten daha çok korkulmaya layıktır.” ayetine gelince, yüce Allah, peygamberine (s.a.a) dünyada ve ahirette eşi olacak kadınları açıkladı ve onların müminlerin anneleri olduklarını belirtti. İsimlerini zikrettikleri arasında Zeyneb binti Cahş da geçiyordu. Zeyneb ise o sırada Zeyd b. Harise'nin karısıydı.

Hız. Peygamber (s.a.a) onun ismini içinde sakladı, kimseye söylemedi. Ki münafıklardan biri çıkıp, bir adamın evinde olan bir kadının müminlerin analarından biri olduğunu söylemesin. Dolayısıyla münafıklardan çekindi. Allah, daha çok korkulmaya layıktır. Yüce Allah bütün kulları içinde sadece Adem ile Havva'yı, Zeyneb ile Resulullah'ı (s.a.a) ve Fatıma ile Ali'yi (a.s) evlendirmiştir.

Ravi der ki: Ali b. Cehm ağlamaya başladı ve şöyle dedi: Ey Resulullah'ın oğlu! Ben Allah'a tevbe ediyorum. Senin bu açıklamaları yaptığın bu günden sonra bir daha Allah'ın peygamberleri hakkında ileri geri konuşmayacağım.¹

4- Patrikle Konuşması

Ali b. İbrahim b. Haşim, babasından, o Safvan b. Yahya (Sahibu's-Sabiri)'dan rivayet etmiştir: Patrik Ebu Karra, benden kendisini İmam Rıza'ya (a.s) götürmemi istedi. Ben de gidip izin istedim.

İmam (a.s): Onu yanıma getir, dedi. Patrik içeri girince, İmamın (a.s) altındaki sergiyi öptü ve dinimizde, zamanımızın eşrafına bu şekilde saygı göstermemiz bir gerekliliktir. Sonra şöyle dedi: Allah seni ıslah etsin, ne dersin; bir fırka bir şey iddia ediyor, bir diğer fırka onların lehine şahitlik ediyor, bunlar eşit olurlar mı?

Dedi ki: o zaman bu iddiaları doğrudur.

Dedi ki: Fakat diğer fırka bir iddiada bulunuyor, ama kendilerinden başka buna şahitlik edecek kimse bulamıyorlar?

Dedi ki: O zaman bunların bir dayanakları olmaz ve iddiaları geçersiz olur.

Patrik dedi ki: Biz, İsa'nın Allah'ın ruhu ve Meryem'e ilka ettiği kelimesi olduğunu iddia ediyoruz. Müslümanlar bizim bu iddiamızı tasdik ediyorlar. Müslümanlar Muhammed'in peygamber olduğunu iddia ediyorlar, ama biz bu hususta onlara uymuyoruz. Şu halde üzerinde birleştiğimiz husus, üzerinde ihtilafa düştüğümüz husustan daha hayırlıdır.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: Adın ne senin?

Yuhanna, dedi.

Dedi ki: Ey Yuhanna! Biz, Hz. Muhammed'e (s.a.a) iman eden, onun geleceğini müjdeleyen, kendisinin Allah'a ibadet eden bir kul olduğunu söyleyen, Allah'ın ruhu ve kelimesi olan Meryem oğlu İsa'ya inanıyoruz.

Eğer sana göre Allah'ın ruhu ve kelimesi olan İsa Muhammed'e inanmıyorsa, onun geleceğini müjdelememişse ve kendisinin Allah'a

1 Emali es-Saduk, s. 55

ibadet eden bir kul olduğunu ikrar etmemişse, biz ondan beriyiz (uzağız). Bu durumda birleştiğimiz nokta hangisidir?

Patrik kalktı ve Safvan b. Yahya'ya şöyle dedi: Kalk, bu meclisin bize bir yararı olmaz.”¹

5- İslami Mezhep Mensuplarıyla Konuşması

Bir gün Ali b. Musa er-Rıza (a.s) Halife Me'mun'un meclisine gitti. Irak ve Horasan ulemasından bir grup toplanmıştı. Me'mun dedi ki: Bana şu ayetin anlamını söyleyin: “Sonra kitabı, kullarımız arasından seçtiklerimize verdik.”²

Alimler: Bu ayette ümmetin tamamı kast ediliyor, dediler.

Me'mun: Sen nedersin? Ey Ebu'l Hasan! dedi.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: Ben onların düşündüğü gibi düşünmüyorum. Yüce Allah burada Hz. Peygamberin (s.a.a) tertemiz soyunu kast ediyor.

Me'mun: Nasıl olur da bütün ümmet değil, sadece Peygamberin (s.a.a) soyu kast edilmiş olur? dedi.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: Eğer ümmetin tamamı kast edilmiş olsaydı, bu takdirde bütün ümmet cennete girerdi. Çünkü yüce Allah devamında şöyle buyuruyor: “Onlardan kimi kendisine zulmeder, kimi ortadadır, kimi de Allah'ın izniyle hayırlarda öne geçmek için yarışır. İşte büyük fazilet budur.”³ Ardından onların cennette olduklarını belirtiyor ve şöyle buyuruyor: “İçine girecekleri adn cennetleridir.”⁴ Dolayısıyla kitabın mirasçısı olanlar peygamberin Ehl-i Beytidir, başkası değil. Sonra İmam Rıza (a.s) şunları söyledi: Ehl-i Beyt yüce Allah'ın aşağıdaki ayette vassfettiği kimselerdir: “Ey Ehl-i Beyt! Allah sadece sizden, günahı gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.”⁵ Onlar Hz. Resulün (s.a.a) haklarında şöyle buyurduğu kimselerdir: Size iki ağır emanet bırakıyorum: Biri Allah'ın kitabı, biri de Ehl-i Beytim. Bunlar havuz başında benimle buluşuncaya kadar birbirlerinden ayrılmazlar. O halde benden sonra ikisine karşı nasıl bir

1 Uyunu Ahbari'r-Rıza:2/230

2 Fatır, 32

3 Fatır, 32

4 Fatır, 33

5 Ahzab, 33

tavır takındığınıza bakın. Ey insanlar! Onlara öğretmeye kalkmayın, çünkü onlar sizden daha alimdirler.”

Alimler şöyle dediler: Ey Ebu'l Hasan! Bize itreti anlat; Ehl-i Beyt midir, yoksa başkaları mıdır?

İmam Rıza (a.s): Ehl-i Beyttir, dedi.

Bunun üzerine alimler dediler ki: Resulullah (s.a.a)'tan nakledilir ki: Ümmetim, benim Ehl-i Beytimdir, demiştir. Ashabdan da reddedilmesi mümkün olmayan müstefiz bir haber olarak: Al-i Muhmmmed, ümmetidir, rivayet edilmiştir.

İmam Rıza (a.s) dedi ki: Söyleyin bana, sadaka almak al-i Muhammed'e haram mıdır?

Evet, dediler. Buyurdu ki: Ümmete haram mıdır? Hayır, dediler.

Buyurdu ki: İşte Ehl-i Beyt ile ümmet arasındaki fark budur. Yazıklar olsun size! Nereye sürükleniyorsunuz? Zikirden yüz mü çevirdiniz, yoksa siz haddi aşan bir topluluk musunuz? Bu rivayetin zahiren ümmetin seçilmişleriyle ilgili olduğunu, diğerleriyle ilgili olmadığını bilmiyor musunuz?

Dediler ki: Bunu nereden çıkarıyorsun, ey Ebu'l Hasan?!

Dedi ki: Allah'ın şu ayetinden: “Andolsun ki biz, Nuh'u ve İbrahim'i gönderdik, peygamberliği de kitabı da onların soyuna verdik. Onlardan kimi doğru yoldadır; içlerinden bir çoğu da yoldan çıkmışlardır.”¹ Bundan da anlıyoruz ki kitap ve peygamberliğin mirası doğru yolda olanlara aittir, fasıklara ait değildir. Nuh'un rabbine şöyle seslendiğini bilmiyor musunuz: “Dedi ki: Ey Rabbim! Şüphesiz oğlum da ailemdendir. Senin vadin ise haktır.”² Çünkü Allah, onu ve ailesini kurtaracağını vaat etmişti. Rabbi ise Nuh'a şu cevabı verdi: “O asla senin ailendin değildir. Çünkü onun yaptığı kötü bir iştir. O halde hakkında bilgin olmayan bir şeyi benden isteme! Ben sana cahillerden olmamanı tavsiye ederim.”³

Bunun üzerine Me'mun şöyle dedi: Allah Ehl-i Beyti diğer insanlardan üstün tutmuş mudur?

İmam Rıza (a.s) dedi ki: Aziz ve Cebbar olan Allah, kitabının muhkem ayetlerinde, Ehl-i Beytin diğer insanlardan üstün olduğunu belirtmiştir.

1 Hadid, 26

2 Hud, 45

3 Hud, 46

Me'mun: Allah'ın kitabının neresinde yazar? diye sordu.

İmam Rıza (a.s) şöyle buyurdu: Şu ayetlerde: "Allah birbirinden gelmiş bir nesil olarak Adem'i, Nuh'u, İbrahim ailesi ile İmran ailesini seçip alemlere üstün kıldı."¹ Yüce Allah başka bir yerde de şöyle buyurmuştur: "Yoksa onlar, Allah'ın lütfundan verdiği şeyler için insanlara hased mi ediyorlar? Oysa İbrahim soyuna kitabı ve hikmeti verdik ve onlara büyük bir hükümrانlık bahsettik."² Sonra bu ayetin ardından hitabı diğer müminlere yönelterek şöyle buyurmuştur: "Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygambere ve sizden olan emir sahiplerine de itaat edin."³ Burada kendilerine kitap ve hikmet miras bırakılan ve şu ifadede başkaları tarafından kıskanıldıkları belirtilen kimseler kast ediliyor: "Yoksa onlar, Allah'ın lütfundan verdiği şeyler için insanlara hased mi ediyorlar? Oysa İbrahim soyuna kitabı ve hikmeti verdik ve onlara büyük bir hükümrانlık bahsettik." Burada bu seçilmiş ve tertemiz kılınmış kullara itaat edilmesi kast ediliyor. Çünkü ayette geçen mülk, onlara itaat edilmesi anlamındadır.

Alimler dediler ki: "Allah Teâla Kur'an'da seçkin insanları açıklamış mı?"

İmam aleyhi's-selam: "Evet, batına ilave olarak zahirde de Kur'ân'ın on iki yerinde açıkça beyan etmiştir."

Birinci ayet şudur: "(Öncelikle) En yakın akrabalarını korkut."⁴ Allah Teâla'nın bu ayette Peygamber'in Â'ini kasdetmesi (onlar için) güzel bir makam, büyük bir fazilet ve yüce bir şereftir. İşte bu (on iki ayetten) birincisidir.

İkinci ayet de şudur: "Ey Ehl-i Beyt, gerçekten Allah sizden her çeşit kiri (günah ve çirkinliği) gidermek ve sizi tertemiz kılmak ister."⁵ Bu da hiçbir katı düşmanın dahi inkâr etmediği bir fazilettir.

Üçüncüsü de şudur: Allah Teâla, yaratıklarından tertemiz olanları ayırdığında, Mübahele ayetinde Peygamber'ine şöyle emretti: "(Ey Muhammed) De ki: Gelin, oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, kendimizi ve kendinizi çağıralım, sonra da dua edelim ve Allah'ın lanetini yalan söylemekte olanların üstüne

1 Al-i İmran, 33-34

2 Nisa, 54

3 Nisa, 59

4[11]- Şuarâ/214.

5[12]- Ahzab/33.

kılalım."¹ Peygamber salla'llâhu aleyhi ve alih bu ayetin düsturu gereğince Ali, Hasan, Hüseyin ve Fatıma'yı (aleyhim'us-selam) Medine'nin dışarısına çıkardı ve onları kendisi gibi kabul etti. Ayette geçen "kendimizden" ve "kendiniz"den maksadın ne olduğunu biliyor musunuz?

Ulema: "Allah, onunla Peygamber'in kendisini kasdetmiştir."

İmam (a.s): (Hayır) Yanıldınız. Çünkü Allah onunla Ali aleyhi's-selam'ı kasdetmiştir. Buna delil de Peygamber'in salla'llâhu aleyhi ve alih buyurduğu şu sözdür: "Ya, Beni Velia kabilesi bundan vazgeçeceklerdir veyahut kendim gibi olan bir kişiyi onlara (karşı koymak için) göndereceğim." Yani Ali aleyhi's-selam'ı. İşte bu hiçbir kimsenin, ötesine geçmeyeceği bir özelliktir; hiçbir kimsenin ihtilaf etmediği bir üstünlüktür ve daha önce hiçbir yaratığın elde edemediği bir şereftir. Çünkü Peygamber, Ali'nin nefsinin kendi nefsi gibi saymıştır. Bu da üçüncü ayettir.

Dördüncüsü de şudur: Peygamber salla'llâhu aleyhi ve alih, Ehl-i Beyt'ten başka bütün insanları, camiden dışarı çıkardı (onların camiye açılan evlerinin kapılarını kapattı). Bu duruma halk ve özellikle Abbas itiraz etti. Abbas: "Ya Resulullah, neden Ali'yi bırakıp da bizi dışarı çıkardın?" dediğinde Hz.Resul şöyle buyurdular: "Ben onu bırakıp sizi dışarı çıkarmadım. Allah onu bıraktı ve sizi dışarı çıkardı." İşte, Hz.Resulullahsalla'llâhu aleyhi ve alih'in Ali aleyhi's-selam'a buyurduğu: "Harun Musa'ya nasıldıysa sen de bana öylesin." sözünün açıklaması da budur.

Ulema: "Bu üstünlüğün Kur'an'la ne ilişkisi vardır?".

İmam (a.s): "Bu konuda size Kur'an'dan bir ayet getirip okuyacağım..

Ulema: "Getir."

İmam (a.s): o ayet şudur: "Musa'ya ve kardeşine, Mısır'da kavminiz için evler hazırlayın ve evlerinizi kible yapın... diye vahyettik."² Bu ayet Harun'un Musa'nın nezdindeki makamını beyan ediyor (Harun, Musa'nın kardeşi, yardımcısı ve veziri idi). Bu ayet yine Ali aleyhi's-selam'ın, Hz. Peygambersalla'llâhu aleyhi ve alih'in nezdindeki makamını da beyan etmektedir. Bununla birlikte Peygamber'in şu buyruğunda da (Ehl-i Beyt'in üstünlüğü için) apaçık

1[13]- Âl-i İmran/61.

2[14]- Yunus/87.

bir delil vardır: "Bu camiye, Muhammed ve Âl-i Muhammed'den başka hiçbir kimsenin cünüp ve hayız olarak girmesi caiz değildir."

Ulema: "Bu (çeşit) izah ve beyan ancak siz Resulullah'ın Ehl-i Beyt'i yanında bulunur." (Yani bu çeşit açıklamaları sizden başka kimse bilmez.) dediler.

İmam aleyhi's-selam şöyle buyurdular: "Bizim bu makamımızı kim inkâr edebilir? Oysaki Hz. Resulullah (diğer bir yerde) şöyle buyurmuştur: "Ben ilmin şehriyim, Ali de onun kapısıdır. Kim ilim şehrinin dilerse, kapısından girmelidir." İzah ve beyan ettiğimiz şeylerdeki (mevcut olan) üstünlüğü, şerefi, seçkinliği ve temizliği inatçı düşmanlardan başka hiç kimse inkâr etmez. Bu nimetlere karşı Allah-u Azze ve Celle'ye şükürler olsun. Bu da dördüncüsüdür.

Beşinci ayet de şudur: "Akrabalarının hakkını ver."¹

Bu, Aziz ve Cebbar olan Allah'ın, Ehl-i Beyt'i mahsus kıldığı bir özelliktir. Allah Teâla onları bütün ümmetten seçkin kılmıştır. Bu ayet Resulullahsalla'llâhu aleyhi ve alih'e indiğinde Resulullah şöyle buyurdular: "Fatıma'yı yanıma çağırın." Fatıma geldiğinde Resulullah: "Ey Fatıma!" diye buyurdular. Fatıma: "Buyurun ey Allah'ın Resülü!" dedi. Resulullah: "Fedek'i elde etmek için ne at sürülmüştür ve ne de deve. Bu yüzden Fedek bana mahsustur, diğer müslümanlara mahsus değildir. Ben Allah'ın emri üzerine onu sana bağışladım. Öyleyse onu kendin ve evladın için al." Bu da beşincisidir.

Altıncı ayet de şudur: "De ki: Sizden, tebliğime karşılık bir ücret istemiyorum, isteğim ancak yakınlarıma sevgidir..."²

Bu, sadece İslam Peygamber'ine mahsus olan bir özelliktir, diğer peygamberlere değil. Yine Ehl-i Beyt'e mahsus olan bir özelliktir, diğer kimselere değil. Bunun beyanı şudur ki, Allah Teâla diğer peygamberlerden bu sözü naklederken, örneğin Nuh aleyhi's-selam'dan şöyle naklediyor: "Ey kavmim, ben sizden buna karşılık bir mal istemiyorum. Benim ecrim ancak Allah'a aittir. Ben iman edenleri kovacak da değilim; şüphe yok ki onlar, Rablerine kavuşacaklar, fakat ben sizi, cahillik etmekte olan bir kavim görüyorum."³

1[15]- İsrâ/26.

2- Şura/23.

3]- Hud/29.

Hud aleyhi's-selam'dan şöyle naklediyor: "Dedi ki: ...Ey kavmim, ben bunun karşılığında sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ücretim ancak beni yaratana aittir. Hâlâ akıl etmeyecek misiniz?"¹

Ama Allah Teâla Resulullah'a sallâ'llâhu aleyhi ve alih şöyle buyurmuştur: "De ki: Sizden, tebliğime karşılık bir ücret istemiyorum; istediğim, ancak yakınlarıma sevgidir."² Allah Teâla, onların kesinlikle dinden çıkmayacaklarını ve hiçbir zaman sapıklığa yönelmiyeceklerini bildiğinden dolayı onların sevgisini ve dostluğunu farz kılmıştır. Onları sevmenin farz olmasının diğer delili de şudur: Eğer bir kimse bir kimseyle dost olur da akrabalarından bazısı ona düşman olursa (ister istemez) kalp salim kalmaz (o dostluk bozulur). Allah Teâla da Peygamber'in mübarek kalbinde hiçbir mü'mine karşı bir kırgınlık olmamasını istediği için Ehl-i Beyt'in sevgisini onlara farz kıldı. Kim bu vazifeye riayet edip, Resulullah'ı ve Ehl-i Beyt'ini severse, Resulullah'ın onu sevmemesi mümkün değildir. Ama kim bu vazifeyi terkeder, ona amel etmez ve Peygamber'in Ehl-i Beyti'ne nefret duyar ve düşmanlıkta bulunursa Hz. Resulullah da ona nefret duyar. Çünkü o adam ilahi farizelerden birini terketmiştir.

Bundan daha üstün bir fazilet ve bir şeref var mıdır? Şu ayet: "De ki: sizden tebliğime karşılık hiçbir ücret istemiyorum, isteğim ancak yakınlarıma sevgidir." nazil olduğunda, Resulullah sallâ'llâhu aleyhi ve alih ashâbı arasında ayağa kalkıp Allah'a hamd u sena etti ve şöyle buyurdu: "Ey insanlar, Allah size bir vazife farz kılmıştır, onu yapar mısınız?" Hiç kimse cevap vermedi. İkinci gün de ayağa kalktı ve aynı sözü tekrarladi. Yine hiç kimse cevap vermedi. Üçüncü gün de ayağa kalkıp: "Ey insanlar, Allah size bir vazife farz kılmıştır, onu yapar mısınız?" diye buyurunca yine hiçbir kimse cevap vermedi. Bunun üzerine: "Ey insanlar, bu vazife ne altın ve ne de gümüş gerektirir; ne yiyelecektir ve ne de içilecektir." buyurduğunda halk: "Artık ne buyuruyorsanız buyurun." dediler. Bunun üzerine Resulullah mezkur ayeti onlara tilavet etti. Onlar da: "Allah'ın istediği bu olursa, bunu yaparız." dediler. Ama onların çoğu, bu söze bağlı kalmadılar.

Daha sonra İmam Rıza aleyhi's-selam şöyle buyurdular: Babam ceddinden, o da babalarından ve onlar da Hüseyin ibn-i Ali'den şöyle rivayet eder: "Muhacir ve Ensar, Resulullah'ın huzuruna varıp şöyle dediler: "Ya Resulullah, hem sizin ve hem de gelen misafirlerin

1[18]- Hud/51.

2[19]- Şura/23.

masrafları oluyor. İşte bu (sizin yetkinizde olan) mal ve kanlarımızdır; bu hususta istediğiniz şekilde hüküm verin. Çekinmeden dilediğiniz şeyi bağışlayın ve dilediğiniz şeyi bırakın." Allah Teâla (onlara cevap olarak) Ruh-ul Emin'i gönderip şöyle buyurdu: "(Ey Muhammed,) De ki Sizden hiçbir ücret istemiyorum, isteğim ancak yakınlarıma sevgidir." Benden sonra da akrabalarımı incitmeyin."

Toplantıda bulunanlardan bazıları dışarı çıktıklarında şöyle dediler: "Resulullah teklifimizi, kendisinden sonra yakınlarına özenmemiz için reddetti. Bu, Peygamber'in (kendi yanından uydurup) Allah'a iftirasından başka bir şey değildir." Elbette çok ağır bir sözdü bu. Bunun üzerine Allah Teâla şu ayeti indirdi: "Yoksa, kendisi onu uydurdu mu diyorlar? De ki: Eğer onu ben uydurdumsa, bu durumda siz Allah'tan bana (gelecek) olan hiçbir şeye (karşı) malik olamazsınız. O sizin, kendisi hakkında ne taşkınlıklar yapmakta olduğunuzu daha iyi bilendir. Benimle sizin aranızda şahid olarak O yeter. O, çok bağışlayan ve çok esirgeyendir."¹ Peygamber salla'llâhu aleyhi ve alih onların peşine birisini gönderdi, geldiklerinde onlara: "Sizler bir şey mi söylediniz?" diye buyurdular. Onlar "Evet, ya Resulullah, bizlerden bazıları bizim için hoş olmayan ağır bir söz söyledi." dediler. Resulullah salla'llâhu aleyhi ve alih, nazil olan ayeti onlara okudu. Onlar (bunu duyunca) şiddetli bir şekilde ağladılar.

Daha sonra Allah Teâla şu ayeti nazil etti: "Kullarından tövbeyi kabul eden ve kötülükleri affeden ve işlemekte olduklarınızı bilen O'dur."² Bu da altıncısıdır.

Yedinci ayet de şudur: "Hiç şüphesiz, Allah ve melekleri Peygamber'e salât ederler. Ey iman edenler, siz de ona salât edin ve tam bir teslimiyetle ona selam verin."³ Bunu düşmanlar da biliyorlar ki, bu ayet nazil olduktan sonra halk: "Ya Resulullah, biz sana selam vermeyi biliyoruz, fakat salat nasıl olur?" diye sordular. Peygamber salla'llâhu aleyhi ve alih buyurdular ki, şöyle deyin: "Allahumme salli ala Muhammed'in ve Âl-i Muhammed, kema salleyte ala İbrahim'e ve Âl-i İbrahim, inneke Hamidun Mecid." İmam aleyhi's-selam orada bulunanlara: "Ey Cemaat, sizler arasında bu konuda bir ihtilaf mı var?" diye sordu. Orada bulunanların hepsi: "Hayır." dediler.

1[20]- Ahkaf/8.

2[21]- Şura/25.

3[22]- Ahzab/56.

Me'mun: Bu konuda asla ihtilaf yoktur, bilakis ittifak vardır. Fakat Ehl-i Beyt hakkında bundan daha açık bir ayet var mı?"

İmam aleyhi's-selam: Söyleyin bakalım "Yâ-sîn ve'l Kur'an'ıl Hakim, inneke le minel murselin, ala sıratın mustakim" ayetlerinin başında geçen "Yâ-sîn" kelimesinden kastedilen kimdir? dedi.

Ulema: "Yasin, Muhammed'dir ve bunda hiçbir şüphe yoktur."

İmam aleyhi's-selam: Allah Teâla, bu konuda Muhammed ve Âl-i Muhammed'e öyle bir fazilet vermiştir ki, hiç kimse vasfının hakikatine erişemez. Çünkü Allah Teâla, peygamberlerin dışında, başka hiç kimseye selam vermemiştir. Allah Teâla buyurmuştur ki: "Alemler içinde Nuh'a selam olsun."¹ "İbrahim'e selam olsun."² "Musa'ya ve Harun'a selam olsun."³ Ama Allah Teâla "Nuh'un âl'ine selam olsun" veya "İbrahim'in âl'ine selam olsun." veyahut "Musa ve Harun'un âl'ine selam olsun." buyurmamıştır. Sadece Âl-i Yâsîn'e selam olsun. diye buyurmuştur. Yani Muhammed'in Ehl-i Beyt'ine.

Me'mun: "Andolsun ki, bu nükte ve bu izah ve beyan, ancak nübüvvet madeninde olabilir." Bu da yedincisidir.

Sekizinci ayet de şudur: "Bilin ki, ganimet olarak ele geçirdiğiniz şeylerin beşte biri muhakkak Allah'ın, Peygamber'in ve yakınlarındır..."⁴ Allah Teâla, kendine ve Peygamber'ine bir pay ayırdığı gibi yakınlarla da bir pay ayırdı. İşte bu, Âl (Ehl-i Beyt) ve ümmet arasındaki farktır. Çünkü Allah Teâla, Âl'i (Ehl-i Beyt'i) bir mevkide karar kılmış, diğer insanları da ondan aşağıdaki bir mevkide. Kendisi için beğendiğini onlar için de beğenmiştir ve bu konuda onları seçkin kılmıştır. Kendisi ve onlar için beğendiği her fey, ganimet ve diğer şeylerde ilk önce kendisini, sonra Peygamber'i, daha sonra da Peygamber'in yakınlarını zikretmiştir. Nitekim (Humus ayetinde) şöyle buyurmuştur: "Bilin ki, ganimet olarak elde ettiğiniz şeylerin beşte biri mutlaka Allah'ın, Peygamber'in ve yakınlarındır..." İşte bu ayet Allah'ın natık kitabında kıyamete kadar onlar için açık bir te'kid ve daimi bir emirdir. Öyle bir kitaptır ki, "Batıl, ona önünden de ardından da yaklaşamaz. (Çünkü O) Hüküm ve hikmet sahibi olan ve çok övülen (Allah) tarafından indirilmiştir."⁵ Ama ayetin ardında

1[23]- Saffat/79.

2[24]- Saffat/109.

3[25]- Saffat/120.

4[26]- Enfal/41.

5[27]- Fussilet/42.

zikredilen yetim ve yoksullara gelince; (onların durumları yakınlardan farklıdır, çünkü) yetim baliğ olduğunda humus sahipleri sırasından çıkar ve onun için bir pay olmaz. Yoksul da zengin olduğunda ganimetlerden onun için bir pay olmaz; ganimeti almak da onun için caiz değildir. Ama yakınların payı kıyamete kadar, ister zengin olsunlar, ister fakir, onlar için sabittir. Çünkü Allah ve Resulü'nden daha zengin hiçbir kimse yoktur, bununla birlikte kendisi ve Resulü için ganimetten bir pay ayırmıştır. Kendisine ve Resulü'ne beğendiği şeyi Zilkurba (yakınlar) için de beğenmiştir. Böylece fey (savaş yapılmadan elde edilen mal) hakkında da kendisi ve Resulü için istediği şeyi Zilkurba için de istemiştir. Ganimette olduğu gibi ilk olarak kendi hakkını, sonra Peygamber'in hakkını ve daha sonra da Zilkurba'nın (Resulullah'ın yakınlarının) hakkını zikrederek Zilkurba'yı Allah ve Resulu'nün ismiyle birlikte ve onların peşinden zikretmiştir.

İtaat konusunda da durum aynıdır. Allah Teâla buyurmuştur ki: "Ey iman edenler, Allah'a itaat edin, Peygamber'e itaat edin ve sizden olan ulü-l emre." ¹ (Ulü-lemr, Allah ve Resulünden sonra kendilerine itaat edilecek emir sahipleridir.) Burada da yine ilk önce kendisini, sonra Peygamber'i ve daha sonra da Ehl-i Beyt'i zikretmiştir. Velayet ayetinde de Allah Teâla şöyle buyurmuştur: "Sizin veliniz, (ve yetki sahibiniz) ancak Allah'tır, O'nun Resulüdür ve inananlardır..." ² Yani Emir-ül Mü'minin Ali'dir.

Allah Teâla ganimet ve fey'de, kendi payını ve Peygamber'in payını onların payıyla birlikte ve beraber zikrettiği gibi onların velayetini (yöneticilik hakkını) ve Peygamber'e itaati kendisine itaatle birlikte zikretmiştir. Yüce Allah'ın, Ehl-i Beyt'e olan bu nimeti ne kadar da büyüktür. Ama sadaka (zekât) meselesi geldiğinde; (Allah Teâla) kendisini, Resulü'nü ve Resul'ünün Ehl-i Beyti'ni ondan münezzeh kıldı ve şöyle buyurdu: "Sadakalar, Allah'tan bir farz olarak yalnızca fakirler, düşkünler, (zekât) işinde görevli olanlar, kalpleri (İslam'a) ısındırılacaklar, köleler, borçlular, Allah yolunda (olanlar) ve yolda kalmışlar içindir."³ Bunların arasında Allah Teâlanın, kendisi, Resul'ü ve Zilkurba (yakınlar) için bir pay tayin ettiğini bulabilir misiniz? Münezzeh kılma sırası geldiğinde, kendisini, Resul'ünü ve

1[28]- Nisâ / 59

2[29]- Mâide/55.

3[30]- Tövbe/60.

Resul'ünün Ehl-i Beyt'ini ondan münezzehtir kıldı. Münezzehtir kılmakla yetinmeyip sadakayı onlara haram kıldı. Çünkü sadaka Muhammed ve Ehl-i Beyt'ine haramdır. Sadaka insanların (malının) kırı olduğu için onlara helal değildir. Çünkü onlar her çeşit kirden münezzehtir kılınmışlardır. Allah onları her çeşit kirden münezzehtir kılıp seçtiğinde kendisine beğendiği şeyi onlar için de beğenmiştir; kendisine beğenmediği şeyi onlar için de beğenmemiştir.

Dokuzuncusu da şudur: Biz zikir ehliyiz; öyle zikir ehli ki Allah Teâla, kitabında (onların hakkında) şöyle buyurmuştur: "Eğer bilmiyorsanız zikir ehlinen sorun."¹

Ulema- Allah bu ayetten Yahudi ve Hristiyan alimlerini kasdetmiştir.

İmam aleyhi's-selam: "Böyle bir şey mümkün mü? O zaman bizi kendi dinlerine çağırırlar ve "bizim dinimiz İslam dininden daha üstündür" derler."

Me'mun: "Ya Ebe-l Hasan, bunların sözünün reddinde bir izah ve beyanın (delilin) var mıdır?"

İmam aleyhi's-selam: "Evet, zikir Resulullah'tır, biz ise zikrin ehliyiz. Talak suresinin şu ayetiyle bu konu açıklığa kavuşmuştur: "Ey inanan akıl sahipleri, Allah'tan korkup sakının. Doğrusu Allah, O'nun apaçık ayetlerini size okuyacak bir resul, bir zikir indirmiştir."² Bu ayetteki zikir Resulullah'tır, biz ise onun ehliyiz. Bu da dokuzuncusudur.

Onuncusu da şu tahrir ayetidir: "Anneleriniz, kızlarınız, kız kardeşleriniz... size haram kılındı."³ Söyleyin bakalım, Eğer Resulullah hayatta olsaydı benim kızım veya oğlumun kızı veyahut soyumdan gelen kızlarla evlenmesi doğru olur muydu?"

Ulema: "Hayır, olmazdı."

İmam aleyhi's-selam: "Sizin kızlarınızla nasıl; evlenebilir miydi?"

Ulema: "Evet evlenebilirdi."

İmam aleyhi's-selam: "Öyleyse bu, bizim O'nun Ehl-i Beyt'i olduğumuza bir delildir, sizin değil. Eğer O'nun Ehl-i Beyt'inden olsaydınız, bizim kızlarımızın O'na haram olduğu gibi sizin de kızlarınız O'na haram olurdu. Demek ki biz onun Ehl-i Beyt'indeniz,

1[31]- Nahl/43.

2[32]- Talak/10,11.

3[33]- Nisa/23.

siz ise onun ümmetindensiniz. İşte âl (Ehl-i Beyt) ve ümmet arasındaki fark budur. Âl (Ehl-i Beyt) Peygamber'in kendisindendir, fakat ümmet böyle değildir. Bu da onuncusudur.

Onbirincisi de Mü'min suresindeki şu ayettir: "Firavun âl'inden (ailesinden) imanını gizlemekte olan mü'min bir adam dedi ki: Siz, benim Rabbim Allah'tır, diyen bir adamı öldürüyor musunuz? Oysa o, size Rabbinizden apaçık belgelerle gelmiş bulunmaktadır..."¹

Bu adam Firavun'un dayısı oğluydu. Allah Teâla onu, nesebinden dolayı Firavun'a nisbet etmiştir, dininden dolayı değil. Böylece biz de doğum yönünden Peygamber'in Ehl-i Beyt'i olduğumuz için O'na mahsus kılınmışız, din yönünden ise bütün insanlar gibi sayılmışız. Bu da âl (Ehl-i Beyt) ve ümmet arasındaki diğer bir farktır. Bu da onbirincisidir.

Onikincisi de şu ayettir: "Ehline namazı emret ve kendin de ona karşı sabırlı ol."² Allah bizi bu özellikle üstün kılmıştır. Çünkü bizi de onunla beraber namaza emretmiştir. Sadece bizi bu özellikle üstün kılmıştır, ümmeti değil. Resulullah bu ayet nazil olduktan sonra dokuz ay boyunca her gün beş defa namaz vakitlerinde Ali ve Fatıma aleyhi's-selam'ın kapısına gelip şöyle buyuruyordu: "Namaza! Allah size rahmet etsin." Allah Teâla, Peygamber'in bütün ailesi içerisinde bize yaptığı bu bağı, peygamberlerin evlatlarından hiçbirisi hakkında yapmamıştır. Bu da âl (Ehl-i Beyt) ve ümmet arasındaki diğer bir farktır.

Hamd Alemlerin Rabb'i olan Allah'a mahsustur ve Allah'ın salâtı peygamberi Muhammed'e olsun.

6- Halife Me'mun'la Konuşması

Ebu Salt el-Herevi rivayet eder: Me'mun bir gün İmam Rıza'ya (a.s) şöyle dedi: Ey Ebu'l Hasan! Söyler misin; deden Emirülmüminin hangi bakımdan cennetlik ve cehennemliklerin ayrışmasının kriteridir? Ve bunun anlamı nedir? Çünkü bu hususta bir çok düşünce var aklımda!

İmam Rıza (a.s) dedi ki: Ey müminlerin emiri! Senin baban atalarından, onlar da İbni Abbas'tan: Resulullah'ın (s.a.a) şöyle

1[34]- Mü'min/28.

2[35]- Tâhâ/132.

dediğini duydum: Ali'yi sevmek iman, ona buğzetmek de küfürdür” diye rivayet etmedi mi? Evet, rivayet etti, dedi. Bunun üzerine İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: Cennetlik veya cehennemlik olmak onu sevmeye ve ondan buğzetmeye bağlı olduğuna göre, o cennet ve cehennem ehlinin ayrışmasını sağlayan bir ölçüdür.

Bunun üzerine Me'mun şöyle dedi: Allah senden sonra beni hayatta bırakmasın, ey Ebu'l Hasan! Şahitlik ediyorum; sen Resulullah'ın (s.a.a) ilminin varisisin.

Ebu Salt el-Herevi diyor ki: İmam Rıza (a.s) evine dönünce, yanına gittim ve dedim ki: Ey Resulullah'ın oğlu! Müminlerin emirine ne güzel cevap verdin. İmam Rıza (a.s) dedi ki: Ey Ebu Salt! Ben onunla onun kabul edebileceği şekilde konuştum. Babamdan duymuştum, o da atalarından Ali'nin şöyle dediğini duymuş: Resulullah (s.a.a) dedi ki: Ey Ali! Sen kıyamet günü cennetlikleri ve cehennemlikleri birbirinden ayıransın; cehenneme, bu benim, bu da senindir, dersin.”¹

7- Çeşitli İslami Fırkalara Mensup Kelamcılarla Konuşması

Hasan b. Cehm rivayet eder: Bir gün Me'mun'un meclisine gitmiştim. Ali b. Musa er-Rıza (a.s) da yanındaydı. Çeşitli fırkalara mensup fakihler ve kelamcılar toplanmıştı. Bunlardan biri İmam'a (a.s) bir soru yöneltti ve dedi ki: Ey Resulullah'ın oğlu! İmamlık iddiasında bulunan kimsenin bu iddiası hangi şarta bağlı olarak doğru kabul edilir?

Nass ve delille, dedi. Adam dedi ki: İmamlığın delili nerededir? Buyurdu ki: İlimde ve duasının kabul oluşunda. Dedi ki: Olacak şeyleri haber vermenizi ne ile açıklarsın? Buyurdu ki: *“Bu Resulullah (s.a.a) tarafından bize aktarılmış bir bilgidir.”* Dedi ki: Peki insanların kalplerinde olanları haber vermenizi ne ile izah edersin?

Dedi ki: Resulullah'ın (s.a.a) “Müminin ferasetinden korkun, çünkü o Allah'ın nuruyla bakar” dediğini duymadın mı? Duydum, dedi. Buyurdu ki: *“Her müminin feraseti vardır ve imanının oranında, basiretinin ve ilminin kapasitesi miktarınca Allah'ın nuruyla bakar. Yüce Allah bütün müminler arasında dağıttığı bu özelliği biz imamlarda toplamıştır. Allah kitabının muhkem bir ayetinde şöyle*

¹ Uyunu ahbari'r-Rıza:2/86

buyuruyor: “İşte bunda işaretlenmiş olanlar için işaretler vardır.”¹ Bu işaretlenmiş olanların ilki Resulullah’tır, onun ardından Emirülmüminin’dir. Sonra Hasan ve Hüseyin’dir. Sonra da kıyamete kadar Hüseyin’in soyundan gelecek olan imamlardır.

Me’mun İmam’a (a.s) baktı ve şöyle dedi: Ey Ebu’l Hasan! Allah’ın siz Ehl-i Beyte verdiği bilgiden bize biraz daha anlat. İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: “Allah bizi kendisinden olan mukaddes ve temiz bir ruh ile desteklemiştir. Bu ruh melek değildir. Resulullah’tan (s.a.a) başka geçmişte hiç kimse ile beraber olmamıştır. Bu ruh bizden olan imamlarla beraberdir. Onları doğrultur, muvaffak kılar. O bizimle Allah arasında nurdan bir sütundur.”

Me’mun dedi ki: Ey Ebu’l Hasan! Duyduğuma göre bir topluluk sizinle ilgili aşırı gidiyorlar ve sizin hakkınızda haddi aşıyorlar! İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: Bana babam Musa b. Cafer anlattı, ona babası anlatmış, o Cafer b. Muhammed’den, o babası Muhammed b. Ali’den, o babası Ali b. Hüseyin’den, o babası Hüseyin b. Ali’den, o babası Ali b. Ebutilib’den rivayet etmiş ki: Resulullah (s.a.a) şöyle buyurmuştur: “Beni hakkım olan mertebenin üstüne çıkarmayın, çünkü Allah beni peygamber yapmadan önce kul edinmiştir.”

Yüce Allah şöyle buyuruyor: “Hiçbir insan, Allah’ın kendisine Kitap, hikmet ve peygamberlik vermesinden sonra kalkıp insanlara: Allah’ı bırakıp bun kul olun! demek hakkına sahip değildir. Bilakis şöyle demesi gerekir: Okutmakta ve öğretmekte olduğunuz Kitap uyarınca Rabbe halis kullar olunuz. Ve size: Melekleri ve peygamberleri ilahlar edinin, diye de emretmez. Siz Müslüman olduktan sonra hiç size kafirliği emreder mi?”²

İmam Rıza (a.s) devamla şöyle dedi: “Benimle ilgili olarak iki kişi helak olur, ama bunda benim bir suçum yok. Aşırı derecede seven ve aşırı derecede buğzeden. Bizim hakkımızda aşırı giden ve bizi haddimizin yukarısına yükselten kimselerden Allah’a teberri ediyorum. Meryem oğlu İsa’nın (a.s) Hristiyanlardan teberri etmesi gibi. Yüce Allah bu hususta şöyle buyurmuştur: “**Allah: Ey Meryem oğlu İsa! İnsanlara, Beni ve anamı, Allah’tan başka iki tanrı bilin, diye sen mi dedin, buyurduğu zaman o, Haşa! Seni tenzih ederim; hakkım olmayan şeyi söylemek bana yakışmaz. Hem ben**

1 Hicr, 75

2 Al-i İmran, 79-80

söyleseydim sen onu şüphesiz bilirdin. Sen benim içindekini bilirsin, halbuki ben senin zatında olanı bilmem. Gizlilikleri eksiksiz bilen yalnızca sensin. Ben onlara, ancak bana emrettiğini söyledim: Benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin, dedim. İçlerinde bulunduğum müddetçe onlar üzerine gözetleyici idim. Beni vefat ettirince artık onlar üzerine gözetleyici yalnız sen oldun. Sen her şeyi hakkıyla görensın.”¹

*Yüce Allah başka bir yerde de şöyle buyurmaktadır: “Ne Mesih ve ne de Allah’a yakın melekler, Allah’ın kulu olmaktan geri dururlar.”*² “Meryem oğlu Mesih ancak bir Resuldür. Ondan önce de resuller gelip geçmiştir. Anası da çok doğru bir kadındır. Her ikisi de yemek yerlerdi.”³ Bu, her ikisinin defi hacet ettiği anlamına da gelir. Dolayısıyla kim peygamberler için rablık, imamlar için rablık veya peygamberlik ya da imam olmayanlar için de imamlık iddiasında bulunursa, biz dünya ve ahirette ondan beriyiz.

Me'mun dedi ki: Ey Ebu'l Hasan! Ricat (ölen bazı kimselerin tekrar dünya hayatına geri dönmesi) hakkında ne dersin? İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: “Öldükten sonra bazı kimselerin dünyaya tekrar gelmeleri haktır. Geçmiş ümmetlerde bu tür olaylar yaşanmıştır ve Kur'an da bu olaylardan söz etmektedir. Ayrıca Resulullah (s.a.a), geçmiş ümmetlerde olan her şey bu ümmette de olacaktır, onları adım dım, karış karış izleyeceksiniz.” buyurmuştur. İmam (a.s) ardından sözlerini şöyle sürdürdü: Benim soyumdan Mehdi ortaya çıktığı zaman, Meryem oğlu İsa inecek ve onun arkasında namaz kılacaktır.

İmam (a.s) dedi ki: Resulullah (s.a.a) şöyle buyurmuştur: İslam garip başladı ve tekrar garip olarak geri dönecektir. Ne mutlu gariplere! Denildi ki: Ya Resulallah! sonra ne olacak? Buyurdu ki: Sonra hak asıl sahiplerine geri dönecektir.

Me'mun: Ey Ebu'l Hasan! Tenasuha inananlar hakkında ne dersin?dedi.

İmam Rıza (a.s) dedi ki: *Tenasuha inanan kimse azamet sahibi Allah'ı inkar eden bir kafirdir, cennet ve cehennemi yalanlayandır.*

Me'mun: Meshedilen (başka varlıklara dönüştürülen) topluluklar hakkında ne dersin? dedi.

1 Maide, 116-117

2 Nisa, 172

3 Maide, 75

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: *Bunlar yüce Allah'ın gazabına uğrayan bir topluluktur. Allah onları başka varlıklara dönüştürdü. Üç gün bu halde yaşadılar, sonra öldüler, onların nesli devam etmedi. Dünyada maymun ve domuz gibi meshedilmiş ismi verilen canlılar, etleri yenilmeyen ve kendilerinden yararlanılmayan hayvanlara örnek olmuşlardır.*

Bunun üzerine Me'mun şöyle dedi: Allah, senden sonra beni sağ bırakmasın, ey Ebu'l Hasan! Allah'a yemin ederim ki, doğru ilim ancak Ehl-i Beytin yanında bulunur. Atalarının ilmi sana ulaşmıştır. İslama ve İslam ehline yönelik bu yararından dolayı Allah seni hayırla ödüllendirsin.

Hasan b. Cehm şöyle der: İmam Rıza (a.s) oradan kalkınca, ben de onu izledim. İmam (a.s) evine döndü, ben de eve girdim ve ona dedim ki: Ey Resulullah'ın oğlu! Emirülmüminin senin hakkında güzel düşünceler beslemesini, sana ikram etmesini ve sözlerini can kulağıyla dinlemesini sağlayan Allah'a hamdolsun.

Bana dedi ki: *Ey İbni Cahm! Bana ikram etmesini, benim sözlerimi can kulağıyla dinlemesini görmen seni yanıltmasın! O beni zehirleyerek öldürecektir, bana zulmedecektir. Bunu atalarımın, onların da Resulullah'tan aktardıkları bir haberden dolayı biliyorum. Ben sağ oldukça kimseye bundan söz etme.*

Hasan b. Cehm anlatıyor: İmam (a.s) Tus'a gittikten, orada zehirlenerek öldürüldükten, Harun Reşid'in mezarının bulunduğu kubbede, onun yanına, yani Hamid b. Kahtaba et-Tai'nin evine defnedildikten sonra bu hadisi insanlara anlattım.¹

8- Yahya b. Dahhak es-Semerkandi İle Konuşması

Farklı bir görüntü sergilese de Me'mun, İmam Rıza'nın (a.s) sürçmesini, bir tartışmacının onu susturup mağlup etmesini çok isterdi. Bir gün fıkıhçılar ve kelamcılar yanında toplanmışlardı. Onlara gizlice İmam Rıza'yla (a.s) imamet konusunda tartışmalarını fısıldadı.

İmam Rıza (a.s) onlara dedi ki: *Aranızda bir sözcü seçin, onu bağlayan şey sizi de bağlasın.* Aralarında Yahya b. Dahhak es-Semerkandi adında birini seçtiler. Horasan'da onun gibisi yoktu. İmam Rıza (a.s): *Ey Yahya! İstediyini sor,* dedi.

¹ Uyunu ahbari'r-Rıza:2/200

Dedi ki: İmamet meselesini konuşalım. İmamlık yapmayan birinin imamlığını nasıl iddia edebiliyorsun ve imamlık eden, üstelik razı olunan birinin de imamlığını da reddediyorsun?

İmam (a.s) ona şöyle dedi: Ey Yahya! *Bana söyler misin; kendisi hakkında yalan söyleyen birini doğrulayan ve de kendisi hakkında doğru söyleyen birini yalanlayan hakkında ne söylersin?* Yahya sustu.

Me'mun: Ona cevap ver, dedi. Yahya: Emirülmüminin, bu soruya cevap vermekten beni muaf tutsun, dedi. Bu sefer Me'mun İmam Rıza'ya (a.s) döndü ve şöyle dedi: Ey Ebu'l Hasan! Bu sorunun gerisindeki maksadı bize anlat.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: *Yahya'nın söylemesi gerekiyor: İmamları kendileri ile ilgili olarak yalan mı söylediler yoksa doğru mu söylediler? Eğer onların yalan söylediklerini iddia ediyorsa, yalancıya güven olmaz, emanet teslim edilmez. Yok eğer doğru söylediklerini iddia ediyorsa, imamlarının ilki şöyle demiştir: Sizin en hayırlınız olmadığım halde başınıza geçmiş bulunuyorum.*" İkinci ise: *Birinciye yapılan biat, bir oldu bittiydi, beklenmedik bir gelişmeydi. Bir daha böyle bir şey yapan olursa onu öldürün.*" demiştir. Allah'a yemin ederim ki, bu sözlerinden, onun böyle bir şeyi yapan kimse için öldürülmekten başka bir cezaya razı olmadığı anlaşılıyor. İnsanların en hayırlısı olmayan -bilindiği gibi hayırlı olmak, ancak ilim, cihad ve diğer erdemler gibi bir takım niteliklere sahip olmakla olur- kimse de bir takım erdemler yok demektir.

Kendisine yapılan biat, beklenmedik bir oldu bittiden ibaret olan ve böyle bir şeyi yapana verilmesi gereken ceza ölüm olan bir kimse için, başkalarının üzerinde imamlık iddiası geçerli olabilir mi? Bu halde iken ona imam denebilir mi? Sonra bu kimse kalkıyor minberde şunları söylüyor: Bana bir şeytan musallat oluyor. Eğer beni saptırırsa, beni doğrultun. Eğer yanlış yaparsam bana doğruyu gösterin." Şu halde bu adamlar doğru da söyleseler, yalan da söyleseler imam değildirler. Yahya'nın bunlara vereceği cevap nedir?

Me'mun, İmam'ın konuşmasını beğendi ve: Ey Ebu'l Hasan! Yeryüzünde bu işi senden iyi bilen kimse yoktur, dedi.¹

1 Uyunu ahbari'r-Rıza:2/231

9-Süleyman el-Mervezi ile Konuşması:

Hasan b. Muhammed en-Nevfeli anlatıyor: Horasan bölgesinin meşhur kelamcısı Süleyman el-Mervezi, Me'mun'un huzuruna çıktı. Me'mun ona ikramda bulundu, onunla ilgilendi.

Sonra ona dedi ki: Amcamın oğlu Ali b. Musa hicazdan yanıma geldi. Kelam ilmini ve kelamcıları seviyor. Terviye günü onunla tartışmak için yanıma gelsen olmaz mı?

Süleyman şöyle dedi: Ey Müminlerin emiri! Haşim oğullarından oluşan bir mecliste onun gibi birine soru sormak istemiyorum. Çünkü benimle konuştuğu zaman kavmin yanında eksikliği ortaya çıkar. Onun aleyhine olmak üzere meseleyi irdelemek doğru olmaz.

Me'mun şöyle dedi: Sana böyle bir öneride bulunmamın nedeni, gücünü bilmemdir. Bütün istediğim, onun bir tek delilini çürütmemdir.

Süleyman dedi ki: Sen merak etme, ey Müminlerin emiri! Beni ve onu bir araya getir, aramızdan çekil, ikimizi baş başa bırak ve sonucu bekle.

Sonra Me'mun, İmam Rıza'ya (a.s) gitti ve dedi ki: Merv'den bir adam bize gelmiş. Horasan kelamcıları arasında bir tanedir. Eğer bize bu amaçla gelmen sana zor gelecekse gelmeyebilirsin.

İmam Rıza (a.s) abdest almak maksadıyla kalktı ve bize şöyle dedi: Önümden gidin. İmran es-Sabii de yanımdaydı. Sarayın kapısına gittik. Yasir ve Halid ellerimden tutup beni Me'mun'un yanına götürdüler. Selam verdiğimde, bana dedi ki: Kardeşim Ebu'l Hasan nerededir? Allah onun eksikliğini vermesin.

Dedim ki: Ondan önce geldim. Elbisesini giyiyor, bizim önden gelmemizi emretti. Sonra şöyle dedim: Ey Müminlerin emiri! Hizmetçin İmran da bizimledir. Kapıda duruyor.

İmran kimdir? dedi. Senin huzurunda Müslüman olan İmran, dedim.

Girsin, dedi. İmran içeri girdi, Me'mun ona, hoş geldin, dedi. Sonra dedi ki: Ey İmran! Haşim oğullarından biri olmadan ölmedin!

Dedi ki: Beni sizinle şerefliendiren Allah'a hamdolsun, ey Müminlerin emiri!

Me'mun ona dedi ki: Ey İmran! Bu Horasan kelamcısı Süleyman el-Mervezi'dir.

İmran: Ey Müminlerin emiri! O, Horasan'da üstüne kalamcı olmadığını iddia ediyor, buna karşılık beda düşüncesini inkar ediyor, dedi.

Dedi ki: Niçin onunla tartışmıyorsun?

İmran: Bu ona kalmış, dedi.

Bu sırada İmam Rıza (a.s) içeri girdi ve: Ne yapıyorsunuz? dedi.

İmran: Ey resulullah'ın oğlu! Bu Süleyman el-Mervezi'dir, dedi.

Süleyman şöyle dedi: Ebu'l Hasan'ı ve sözlerini kabul ediyor musun?

İmran: Ebu'l Hasan'ın beda ile ilgili görüşünü kabul ediyorum, benim gibi kelam ehline karşı bir delil getirmesini istiyorum, dedi.

Me'mun dedi ki: Ey Ebu'l Hasan! İkisinin tartıştığı konu hakkında ne dersin?

Dedi ki: *Ey Süleyman beda'nın nesini inkar ediyorsun? Allah şöyle buyurmuyor mu: "İnsan, daha önce bir şey değilken bizim onu yarattığımızı düşünmez mi?" "Yaratmayı başlatan sonra tekrar eden Odur." "Gökleri ve yeri yoktan var etmiştir." "Yaratmada dilediğini arttırır." İnsanı yaratmaya balçıktan başladı." "Diğerleri Allah'ın emrine kalmışlardır; ya onlara azap eder ya da tevbelerini kabul eder." "Bir canlıya ömür vermesi de, onun ömründen azaltması da mutlaka bir kitaptadır."*

Süleyman de ki: Bu hususta atalarından bir söz sana ulaştı mı?

Evet, dedi, *Ebu Abdullah'ın (a.s) şöyle dediği rivayet edilmiştir: Allah'ın iki ilmi vardır. Biri saklı, gizli ilimdir ki, Ondan başka kimse bilemez. Beda bu ilimle ilgili olarak gerçekleşir. Bir ilim de vardır ki meleklerle ve resullere öğretmiştir. Peygamberinin Ehl-i Beytinden alimler bu ilmi bilirler.*

Süleyman dedi ki: Bu sonucu Allah'ın kitabından çıkarmanı istiyorum.

İmam (a.s) şöyle dedi: *Yüce Allah'ın peygamberine (s.a.a) hitaben söylediği şu söz buna örnektir: "Onlardan yüz çevir, çünkü sen kınanacak değilsin." Burada yüce Allah onların helak edilmelerini kast ediyor. Sonra Allah beda yapıyor ve şöyle buyuruyor: "Uyar, çünkü uyarı müminlere fayda sağlar."*

Süleyman dedi ki: Devam et, sana feda olayım.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: *Babam, atalarından aktararak Resulullah'ın (s.a.a) şöyle dediğini bana anlattı: Yüce Allah*

İsrailoğulları peygamberlerinden birine şöyle vahyetti: Falan kırالا, onun canını şu şu zamanda alacağımı söyle. Peygamber o kırالا geldi ve ona bunu haber verdi. Kırالا tahtının üzerinde dua etti. O kadar içten dua etti ki kendinden geçip tahttan düştü. Dedi ki: Ey Rabbim! Ecelimi, küçük çocuklarım büyüyünceye ve işlerimi tamamlayıncaya kadar ertele. Bunun üzerine yüce Allah adı geçen peygambere, falan kırالا git ve ecelini ertelediğimi ve ömrüne on beş sene eklediğimi bildir, diye vahyetti.

Adı geçen peygamber dedi ki: Ey Rabbim! Benim hiç yalan söylemediğimi biliyorsun. Allah ona şöyle vahyetti: Sen ancak görevli bir kulsun, ona bunu bildir. Allah yaptığından sorguya çekilmez. Sonra İmam Rıza (a.s) Süleyman'a döndü ve şöyle dedi: Bu hususta Yahudilere benziyor olmak senin için yetmez mi?

Dedi ki: Bundan Allah'a sığınırım. Ne demişler Yahudiler?

Dedi ki: Onlar dediler ki: "Allah'ın eli bağlıdır." Bununla demek istiyorlardı ki: O, her şeyi bitirmiş, artık yeni bir şey yapmıyor.

Allah onlara cevap olarak şöyle buyurmuştur: "Dedikleri yüzünden elleri bağlansın ve lanet uğrasınlar!" *Bir topluluğun Musa b. Cafer'e (a.s) beda ile ilgili bir soru sorduklarını gördüm. O da onlara şu karşılığı verdi: Yüce Allah bir kavmi onlarla ilgili emrini uygulamak için ertelediği halde insanlar nasıl bedayı inkar edebiliyorlar!*

Süleyman dedi ki: "Biz onu kadir gecesi indirdik." Suresinin ne hakkında nazil olduğunu söyler misin?

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: Ey Süleyman! Bazı işler vardır ki, Allah bunların bazısını katında durdurur, dilediğini erken ortaya çıkarır, dilediğini de erteler. Ey Süleyman! Ali (a.s) şöyle derdi: İki türlü ilim vardır: Bir ilmi Allah meleklerine ve resullerine öğretmiştir. Meleklerle ve resullerine öğrettiği mutlaka olur. Allah kendisini, meleklerini ve resullerini yalancı çıkarmaz.

Bir ilim de vardır ki, Onun katında gizlidir. Yarattıklarından hiç kimse bu ilme muttali olamaz. Bu ilimden dilediğini önce ortaya çıkarır, dilediğini de erteler. Dilediğini siler, dilediğini yerinde bırakır.

Süleyman, Me'mun'a şöyle dedi: Ey Müminlerin emiri! Bu günden sonra beda fikrini inkar etmeyeceğim. İnşallah onu yalanlamayacağım.

Me'mun şöyle dedi: Ey Süleyman! Ebu'l Hasan'a istediğini sor, onu iyi dinle ve adilce karar ver.

Süleyman dedi ki: Efendim! Sana bir soru sorayım mı?

İmam Rıza (a.s): *Evet, sor, dedi.*

Dedi ki: İradeyi işiten, gören ve güç yetiren gibi Allah'ın ismi ve sıfatı olarak kabul edenler hakkında ne dersin?

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: *Diyorsunuz ki, eşya sonradan oldu ve farklılaştı. Çünkü Allah istedi ve irade etti. Ama eşya sonradan oldu ve farklılaştı, çünkü Allah işitendir, görendir, demiyorsunuz. Bu da gösteriyor ki, irade işiten, gören ve güç yetiren gibi değildir.*

Süleyman dedi ki: O her zaman irade edendi.

Dedi ki: *Ey Süleyman! İradesi Onun gayrısı mıdır?*

Evet, dedi.

Dedi ki: *O zaman sen, her zaman onunla beraber olan ve Onun da gayrısı olan bir şeyi ispat etmiş oluyorsun.*

Süleyman: Böyle bir şey ispatlamadım, dedi.

İmam Rıza (a.s): *İrade sonradan olma (hadis) midir?* Dedi.

Süleyman: Hayır, sonradan olma değildir, dedi.

Bunun üzerine Me'mun güldü ve şöyle dedi: Ey Süleyman! Onun gibisi aciz mi bırakılır veya ona karşı çıkılabilir mi? İnsaf et! Etrafındaki münazara ehlini görmüyor musun? Sonra şöyle dedi: Konuş onunla, ey Ebu'l Hasan! Çünkü o Horasan kelamcısıdır. Bunun üzerine İmam Rıza (a.s) soruyu kendisi cevapladı ve şöyle dedi:

İrade sonradan değildir, ey Süleyman! Çünkü bir şey ezeli olmayınca sonradan olma olur. Sonradan olma olmayınca da ezeli olur.

Süleyman şöyle dedi: İradesi Ondandır, işitmesi, görmesi ve bilmesi Ondandır olduğu gibi.

İmam Rıza (a.s) dedi ki: *Şu halde iradesi Onun kendisidir.*

Hayır, dedi.

Dedi ki: *O halde irade eden işiten ve gören gibi değildir.*

Süleyman şöyle dedi: Kendisini irade etmiştir, kendisini işittiği, gördüğü ve bildiği gibi.

İmam Rıza (a.s) dedi ki: *“Ne demek kendisini irade etmiştir? Bir şey olmayı mı irade etti, yoksa diri olmayı mı, işiten olmayı, gören olmayı veya kadir olmayı mı?”*

Evet, dedi.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: *“Bunlar Onun iradesiyle mi olmuş? Sonra sözlerini şöyle sürdürdü: “Bunlar Onun iradesiyle olmamışsa senin, diri olmayı, işiten, gören olmayı irade etti, demenin bir anlamı yoktur.”*

Süleyman dedi ki: Aksine, Onun iradesiyle olmuşlardır.

Me'mun ve etrafındakiler güldüler. İmam Rıza (a.s) da güldü. Sonra onlara şöyle dedi: Horasan kalamcısına acıyın. Ey Süleyman! Bu demektir ki, size göre Allah'ın durumunda değişiklik olmuş, halden hale geçmiştir. Oysa Allah böyle bir şeyle nitelendirilemez. Bunun üzerine Süleyman söyleyecek söz bulamadı.

Sonra İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: *Ey Süleyman! Sana bir soru sorayım mı?*

Sor, dedi, sana feda olayım.

Dedi ki: *Söyler misin; sen ve arkadaşların insanlarla konuşurken onların anladıkları, bildikleri şeyleri mi söylüyorsunuz, yoksa bilmedikleri şeyleri mi söylüyorsunuz?*

Dedi ki: Bilakis, anladıkları ve bildikleri şeyleri söylüyoruz.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: *Öyleyse insanların bildiği bir şey; irade edenin iradeden ayrı, irade edenin iradeden, failin mefuldan önce olduğudur. Bu ise, sizin: İrade ve irade eden aynı şeydir, şeklindeki sözünüzü geçersiz kılıyor.*

Dedi ki: Sana feda olayım, Allah'ın bu durumu, insanların bildiği ve anladığı tarzda değildir.

İmam Rıza (a.s) dedi ki: *Gördüğüm kadarıyla tanımadan bilmek iddiasındasınız ve diyorsunuz ki: İrade de işitme ve görme sıfatları gibidir. bu da gösteriyor ki, size göre bu da insanların bildiği ve düşündüğü tarzda değildir. Süleyman ne cevap vereceğini bilemedi.*

Sonra İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: *Ey Süleyman! Yüce Allah cennette ve cehennemde olan her şeyi bilir mi?*

Evet, dedi.

Dedi ki: *Yüce Allah'ın olacağını bildiği bir şey de bunlardan olabilir mi?*

Evet, dedi.

Dedi ki: *Olmayan bir şey kalmayınca kadar her şey olunca, onlara bir şey artırır mı, yoksa öncekilerin bir kısmını onlardan dürürür mü?*

Dedi ki: Aksine, onlara artırır.

İmam (a.s) dedi ki: *Senin bu sözünde şunu görüyorum: Olacağını bilmediği şeyler onlara eklenmektedir.*

Dedi ki: Sana feda olayım, fazlalığın sonu yoktur.

Dedi ki: *Eğer fazlalıkların sonunu bilmiyorsa, o zaman size göre Onun ilmi, cennet ve cehennemde olanları kuşatmaz. Eğer Onun ilmi cennet ve cehennemde olanları kuşatmazsa, olmadan önce ikisinde olanları da bilmiyordur. Allah bundan münezzehtir, yücedir.*

Süleyman şöyle dedi: *Onu bilmez dedim, çünkü bunun bir sınırı yoktur. Ve çünkü yüce Allah cennet ve cehennemi sonsuzlukla nitelendirmiştir. Biz de cennet ve cehenneme sınır koymak istemedik.*

İmam Rıza (a.s) şu karşılığı verdi: *Allah'ın onları bilmesi, onları sonlu olmalarını gerektirmez. Çünkü O bunu bilir, sonra arttırır ve cennet ve cehennemi de sonlu kılmış olmaz. Nitekim yüce Allah kitabında şöyle buyurmuştur: “Onların derileri pişip acı duymaz hale geldikçe, derilerini başka derilerle değiştiririz ki acıyı duysunlar!” Bir diğer ayette de cennetlikler hakkında şöyle buyurmuştur: “Tükenmez bir lütuftur.” Başka bir ayette de şöyle buyurmuştur: “Tükenmeyen ve yasaklanmayan, sayısız meyveler içindedirler.” O halde bunları biliyor ve artış olması da onları sonlu kılmış olmuyor. Cennetlikler yiyip içmezler mi? Yiyip içtiklerinin yerini başka nimetler almaz mı?*

Evet, dedi.

Dedi ki: *Yerlerine başka nimetler geldi diye, orada sonlu mu olurlar?*

Süleyman: Hayır, dedi.

Dedi ki: *İşte cennete olan her şey de böyledir, yerlerine başkaları gelince, sonlu olmuş olmazlar.*

Süleyman dedi ki: Bilakis, sonlu olurlar, artış da olmamış olur.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: *Şu halde oradakiler kökten yok olup gidiyorlar! Ey Süleyman! Bu sonsuzlukla ve Kur'an'la çelişen bir düşüncedir. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmuştur: “Tükenmez bir lütuf.” “Onlar oradan çıkarılacak değiller.” “Orada ebediyen*

kalırlar.” “Tükenmeyen ve yasaklanmayan, sayısız meyveler içindedirler.”

Süleyman ne cevap vereceğini bilemedi.

Sonra İmam Rıza (a.s) şöyle buyurdu: *Ey Süleyman! Söyler misin; irade fiil midir, yoksa fiilden ayrı bir şey midir?*

Fiildir, dedi.

Dedi ki: *o zaman sonradan olmadır, çünkü bütün fiiller sonradan olmadır.*

Dedi ki: Öyleyse fiil değildir.

Dedi ki: *O zaman ezelden beri hep Onunla beraberdi.*

Süleyman: İrade inşa demektir, dedi.

İmam Rıza (a.s) şöyle cevap verdi: *Ey Süleyman! Bu, Darar ve arkadaşlarının söylediğinin aynısıdır. Onlar diyorlar ki: Allah'ın göklerde, yerde, denizde veya karada yarattığı domuz, maymun, insan ve hayvan... her şey Allah'ın iradesidir. Allah'ın iradesi yaşar, ölür, geçip gider, yer, içer, çiftleşir, ürer, zulmeder, hayasızlık eder, inkar eder, şirk koşar... Bundan teberri edip karşı çıkıyorsun. Oysa söylediklerinizin varacağı nokta budur.*

Süleyman: İrade işitme, görme ve bilme gibidir, dedi.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: *Bu sözü ikidir söylüyorsun. Söyler misin; işitme, görme ve bilme yaratılmışlar mıdır?*

Hayır, dedi.

Dedi ki: *Peki, nasıl oluyor da nefyediyorsunuz; bazen irade etmez, bazen irade eder, diyorsunuz, üstelik size göre de Onun mefulu (fiili) değildir.*

Süleyman şöyle dedi: Bu, bazen bilir, bazen bilmez, dememiz gibidir.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: *Bu ikisi bir değildir. Çünkü bilineni nefyetmek, bilmeyi nefyetmek gibi olmaz. İrade edileni olumsuzlamak, iradenin olmasını olumsuzlamaktır. Çünkü bir şey irade edilmezse irade olmaz. Fakat bilinen göz menziline olmasa da bilme sabit olabilir. Görülen bir şey olmasa da insan gören olabilir. Bilinen bir şey olmadan da ilim sabit olur.*

Süleyman: O zaman bunlar yaratılmışlardır, dedi.

İmam Rıza (a.s) dedi ki: *O halde irade sonradan olmadır ve işitme ve görme gibi değildir. Çünkü işitme ve görme yapılmış şeyler değildir.*

Süleyman şöyle dedi: İrade her zaman Allah'ı sıfatlarından biridir.

İmam: *O zaman insanın da her zaman olması gerekir, çünkü sıfatı her zaman vardır,* dedi.

Süleyman: Hayır, çünkü insan onu yapmamıştır, dedi.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: *Ey Horasanlı! Ne çok yanlış yapıyorsun! Varlıklar Onun iradesi ve kuvvetiyle olmamışlar mıdır?*

Süleyman: Hayır, dedi.

İmam: *Onun iradesi, meşiyeti, emri ve doğrudan yapmasıyla olmamışlarsa bütün bunlar nasıl oldu?* dedi.

Süleyman verecek cevap bulamadı.

Sonra İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: *Şu ayeti bana açıkla mısın: “Bir beldeyi helak etmek istediğimizde orada varlık içinde şımaran kimselere emrederiz; orada günah işlerler.” burada yüce Allah'ın iradeyi meydana getirdiği mi anlatılıyor?*

Evet, dedi.

Dedi ki: *Eğer iradeyi meydana getiriyorsa, o zaman, senin, irade ya Odur ya da Ondan bir şeydir, şeklindeki sözün batıldır. Çünkü Onun hem kendisini meydana getirmesi, buna rağmen değişmemesi mümkün değildir. Allah bundan münezzehtir, yücedir.*

Süleyman: Bununla iradeyi meydana getirdiği kast edilmemiştir, dedi.

Peki, ne kast edilmiştir? dedi.

Dedi ki: Bir şeyi yapma kast edilmiştir.

İmam: *Yazıklar olsun sana! Kaç kere evirip çevirdin bu meseleyi! Sana iradenin sonradan olma olduğunu söylemiştim, çünkü bir şeyi yapmak sonradan olmadır,* dedi.

Dedi ki: O zaman bunun bir anlamı yoktur.

İmam: *Hiç kuşkusuz size göre de Allah kendisini vasf etmiştir. Bir de size göre, demek ki, kendini anlamı olmayan iradeyle de vasf etmiştir! Eğer iradenin kadim veya sonradan olma gibi bir anlamı yoksa sizin: Allah her zaman irade edendir, sözünüz de geçersiz olur,* dedi.

Süleyman şöyle dedi: Onun her zaman Allah'ın bir fiili olduğunu kast ettim.

İmam: *Her zaman olan bir şeyin aynı halde hem yapılmış, sonradan olma hem de kadim olamayacağını bilmiyor musun?* dedi.

Süleyman öylece susup kaldı.

İmam Rıza (a.s): *Zararı yok, sen meseleyi tamamla!* dedi.

Süleyman: Dedim ki, irade onun sıfatlarından biridir, dedi.

İmam Rıza (a.s): *Bana daha kaç kere, iradenin Allah'ın sıfatlarından biri olduğunu söyleyeceksin? Allah'ın sıfatı sonradan olma mıdır yoksa her zaman var mıdır?* dedi.

Dedi ki: Sonradan değildir.

İmam: *Allahu Ekber! Demek ki irade, Allah'ın ezelden var olan sıfatlarından biri olmakla birlikte sonradan değildir,* dedi.

Süleyman bir şey söylemedi.

İmam: *Her zaman olan bir şey, yapılmış olamaz,* dedi.

Süleyman: Eşya irade olmadığı gibi bir şey irade etmezler de, dedi.

İmam şöyle dedi: *Vesveseye düştün, ey Süleyman! Öyleyse Allah, yaratmayı ve yapmayı dilemediği şeyi yapmış ve yaratmıştır. Bunlar, ne yaptığını bilmeyen birinin sıfatlarıdır! Allah bundan münezzehdir.*

Süleyman dedi ki: Efendim! Sana, iradenin işitme, görme ve bilme gibi olduğunu söylemiştim.

Bu esnada Me'mun söze girdi: *Yazıklar olsun sana ey Süleyman! Kaç kere bu yanılsa düşeceksin! Durmadan tekrarlayıp duruyorsun. Bu meseleyi kes, başka bir konuya gir. Buna cevap verecek güçte olmadığın anlaşılıyor.*

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: *Onu rahat bırak ey Müminlerin emiri! Meseleyi kesme. Sonra bunu bahane eder. Konuşacak mısın ey Süleyman?*

İradenin işitme, görme ve bilme gibi olduğunu sana söyledim, dedi.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: *Zararı yok; bunun anlamını da bana söyle. Bir mana mı yoksa değişik manalar mı kast ediliyor?*

Süleyman: Bilakis, bir mana kast ediliyor, dedi.

İmam: *o halde bütün iradelerin anlamı birdir,* dedi.

Süleyman: Evet, dedi.

İmam: *Eğer bütün iradelerin anlamı bir anlamsa, o zaman kalkmayı irade etmek, oturmayı irade etmek, hayatı irade etmek ve ölümü irade etmek aynı anlama gelir. Eğer bunların irade edilmesi aynı anlamda ise, o takdirde bazıları bazısından önce olmadığı gibi sonra da olmaz. Çünkü aynı şeydirler, dedi.*

Süleyman: Bunların anlamları farklıdır, dedi.

İmam: *Söyler misin; irade eden, irade midir, iradeden başkası mıdır? dedi.*

Süleyman: O iradedir, dedi.

İmam: *O zaman size göre irade eden, iradenin kendisi de olsa değişebiliyor! dedi.*

Dedi ki: Efendim! İrade edenin iradesinden başka bir şey yoktur.

İmam: *O halde irade sonradan değildir. Aksi takdirde Allah'la beraber başkası olacaktır. Bunu anla ve meseleyi daha da aç.*

Süleyman: İrade Allah'ın isimlerinden biridir, dedi.

İmam: *Allah kendisini bununla isimlendirmiş midir? dedi.*

Hayır, dedi, kendisini bununla isimlendirmemiştir.

Dedi ki: *O zaman sen de Onu, kendisini isimlendirmedeği bir şeyle isimlendiremezsin.*

Allah, kendisini mürid (irade eden) diye isimlendirmiştir, dedi.

İmam dedi ki: *Allah'ı kendisini mürid (irade eden) olarak nitelendirmesi, kendisinin irade olduğunu veya iradenin Onun isimlerinden biri olduğunu haber verdiği anlamına gelmez.*

Süleyman:Çünkü Onun iradesi ilmidir, dedi.

İmam: *Ey cahil! Allah bir şeyi bildiği zaman onu irade mi etmiş olur? dedi.*

Evet, dedi.

Dedi ki: *İrade etmediği zaman da bilmemiş mi oluyor?*

Evet, dedi.

Dedi ki: *Bunu nereden çıkarıyorsun? Onun iradesinin ilmi olduğunun delili nedir? Oysa Allah ebediyen irade etmeyeceği şeyleri bilir. Nitekim şöyle buyurmuştur: “Eğer dilesek, şüphesiz sana vahyettiklerimizi ortadan kaldırırız.” Allah, bunu dilemediği halde, onları nasıl ortadan kaldıracağını ve ebediyen yok edeceğini bilir.*

Süleyman: Çünkü işi bitirmiştir ve artık buna eklemeye bulunmayacaktır, dedi.

Dedi ki: *Bu Yahudilerin sözüdür. Peki nasıl oluyor da: “Bana dua edin, size icabet edeyim” diyor?*

Dedi ki: Bununla, icabet etmeye kadir olduğunu kast ediyor.

Dedi ki: *Yani Allah yapmayacağı bir şeyi mi vaat ediyor? Peki nasıl oluyor da şöyle buyuruyor: “Yaratmada dilediğini arttırır.” “Allah dilediğini siler, dilediğini yerinde bırakır. Ana kitap Onun yanındadır.” Eğer iş tamamlanmışsa, bunlar ne oluyor?*

Buna da cevap veremedi.

İmam: *Ey Süleyman! Allah bir insanı ebediyen yaratmak istemediği halde bir insanın olacağını bilir mi? Bir insanın bu gün ölmesini irade etmediği halde bir insanın bu gün öleceğini bilir mi?* dedi.

Evet, dedi.

İmam: *O halde, olmasını irade ettiği şeyin olacağını bilir ya da olmasını irade etmediği şeyin olmasını da bilir?* dedi.

İkisinin birlikte olacağını bilir, dedi.

İmam: *O halde bir insanın aynı durumda yaşayan ölü, oturan ayakta, gören kör olduğunu bilir öyle mi? Bu imkansızdır,* dedi.

Dedi ki: Sana kurban olayım, şu halde onlardan sadece birinin olacağını bilir.

Dedi ki: *Sakıncası yok; peki hangisi olur? Olmasını irade ettiği mi, olmasını irade etmediği mi?*

Süleyman: Olmasını irade ettiği olur, dedi. İmam Rıza (a.s), Me'mun ve orada bulunan düşünce sahibi her kes güldü.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: *Yanlış yaptın ve “bir insanın bu gün ölmesini irade etmediği halde o insanın bu gün öleceğini bilir, bir varlığın olmasını irade etmediği halde onu yaratır” şeklindeki sözünü terk etmiş oldun.*

Süleyman: Ben şunu söylüyorum: İrade O değildir, gayrısı da değildir, dedi.

İmam: *Ey Cahil! dedi, irade O değildir, dediğin zaman, iradeyi Ondan başkası yapmış olursun, Ondan başkası değildir, dediğin zaman da O yapmış oluyorsun.*

Süleyman: O halde O, bir şeyi nasıl yapacağını bilir, dedi.

İmam: *Evet,* dedi.

Süleyman: Bu, şeyin ispatı demektir, dedi.

İmam Rıza (a.s): *Şimdi meseleyi çözdün, dedi, çünkü bir adam hiç bina yapmasa da iyi bina yapabilir, bir adam hiç elbise dikmese de iyi dikiş yapabilir, bir adam hiçbir zaman yapmasa da bir şeyi iyi yapabilir.*

Ardından sözlerini şöyle sürdürdü: *Ey Süleyman! Allah, kendisinin bir olduğunu ve beraberinde bir şey olmadığını bilir mi?*

Evet, dedi.

Buyurdu ki: Bu da şeyin ispatı anlamına gelir mi?

Süleyman: Bir olduğunu ve beraberinde bir şey olmadığını bilmiyor. dedi.

Dedi ki: *Sen bunu biliyor musun? Sonra sözlerini şöyle sürdürdü: O zaman sen, ey Süleyman! daha iyi biliyorsun!*

Bu meselenin çözümü imkansızdır, dedi.

İmam: *Sana göre, Onun bir ve beraberinde bir şey olmaması, işiten ve gören olması, hikmet sahibi, bilen ve kadir olması mı imkansız olan?* dedi.

Evet, dedi.

İmam: *o zaman Allah, bilmediği halde, nasıl kendisinin bir, diri, işiten, bilen, her şeyden haberdar olduğunu haber veriyor? dedi. Bu, söylediklerinin reddedilmesi ve yalanlanması anlamına gelmez mi? Kuşkusuz Allah bundan münezzehtir.*

Ardından İmam (a.s) şöyle dedi: *Yapmasını ve ne olduğunu bilmediği şeyi nasıl irade eder? Bir işi yapan, o işi yapmadan önce nasıl yapacağını bilmiyorsa şaşkındır. Allah bundan münezzehtir.*

Süleyman dedi ki: O halde irade kudrettir.

İmam: *Yüce Allah, ebediyen irade etmediği şeye de kadirdir. Ve bunun böyle olması da bir zorunluluktur. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmuştur: “Eğer istesek, sana vahyettiğimizi ortadan kaldırıruz.” Eğer irade kudret olsaydı. O zaman buna kadir olduğu için, istemiş olacaktı, dedi.*

Süleyman sustu kaldı.

Bu esnada Me'mun şöyle dedi: Ey Süleyman! Bu, Haşimilerin en alimidir. Sonra insanlar dağılıp gittiler.¹

1 et-Tevhid, s.441-454

10- İslami Mezheplerin Fukahasıyla Tartışması:

Horasan'da adamın biri “talak” (boşanma) üzerine yemin ederek Muaviye'nin, Rasulullah'ın (s.a.a) ashabından biri olmadığını söylemişti. Fakihler, adamın karısının boş olduğu yönünde fetva verdiler.

İmam Rıza'ya (a.s) soruldu: Adamın karısı boş olmaz, diye fetva verdi.

Bunun üzerine fakihler bir mektup yazarak ona ulaştırdılar. Mektupta şöyle yazıyordu: Adamın karısının boş olmayacağını neye dayanarak söyledin, ey Resulullah'ın oğlu!

İmam (a.s), gönderdikleri mektuba şu notu yazdı: Bunu sizin rivayet ettiğiniz bir hadise dayanarak söyledim. Ebu Said el-Hudri rivayet etmiştir ki: Resulullah (s.a.a), Mekke'nin fethedildiği gün Müslüman olup etrafında birikerek konumlarının ne olduğunu sorup duran kişilere şöyle dedi: Siz hayırlısınız, ashabım da hayırlıdır. Fetihten sonra hicret yoktur. Burada Resulullah (s.a.a) artık hicretin geçersiz olduğunu söylüyor ve onları da ashabı olarak nitelendirmiyor.

Ravi der ki: Fakihler İmam'ın (a.s) fetvasını kabul ettiler.¹

1 Uyunu ahbari'r-Rıza:2/87

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İmam Rıza'nın (a.s) İlmi Mirası:

İmam Rıza'nın (a.s) İslam dünyasına, daha doğrusu tüm insanlık alemine, özelde de Ehl-i Beyt tabilerine bıraktığı olağanüstü ilmi miras, felsefeden kelama, tıptan fıkha, tefsirden tarihe, edebiyattan siyasete ve sosyolojiye kadar türlü ilim dallarını kapsamaktadır.

Halife Me'mun, farkında olmayarak, İmam Rıza'nın (a.s) toplumsal hayatta belirginleşmesi, tebarüz etmesi için altın bir fırsat sağlamıştı. İmam'ı zayıf düşürmek, ilmi yüzleşmelerde delillerini çürütmek için topladığı değişik grupların ve dinlerin alimlerine İmam Rıza'nın (a.s) meydan okuyarak hepsini susturmasına imkan tanımış oldu.

Me'mun'un daveti üzerine toplanan değişik İslami mezheplerin alimlerine nasıl karşı koyduğunu gördük. Bunlar Me'mun'un isteğine uyarak İmam'a (a.s) en zor, en içinden çıkılmaz sorular sormuşlardı. Kendilerince kapalı olan meseleleri sormuşlardı. Tarihçiler, İmam'a (a.s), çeşitli ilim dallarıyla ilgili olmak üzere yaklaşık yirmi bin sorunun sorulduğunu bildirmektedirler. İmam (a.s) bu soruların tümüne cevap vermiş, böylece özelde Me'mun'un ve Abbasoğullarının zorbalıklarına, genelde de Ehl-i Beytin faziletinden habersiz tüm cahillere meydan okumuştur.

Bu tartışmalardan başka İmam Rıza'dan (a.s) değişik nasslar da aktarılmıştır. Konunun uzmanları bunları derlemiş ve bağımsız eserler halinde İslam ümmetinin istifadesine sunmuşlardır: “İmam Rıza'nın (a.s) Tıbbı”, “İmam Rıza'nın Müsnedi”¹ “Sahifetu'l İmam Rıza” ya da Razaviyat adı da verilen bu eser “Sahifetu Ehli'l-beyt” ismiyle de bilinir. “Risaletu cevami' ş-şeria”. Yine İmam Rıza'ya (a.s) “Fıkhu'r-Rıza” adında fıkhi bir eser de nispet edilmiştir.²

Silsiletu'z-Zeheb (Altın zincir) hadisini İmam Rıza (a.s) masum atalarından, onlar da dedeleri Seyyidul Mürselin'den (s.a.a), o da

1 240 hadis içermektedir. Abdullah b. Ahmed b. Amir et-Tai İmam Rıza'dan (a) rivayet etmiştir.

2 Bu eserin İmam Rıza'ya (a) ait olup olmadığı hususunda mezhebimizin mensubu alimler arasında üç farklı görüş hakimdir. Bkz. Abdulhadi el-Fadli, Tarihu't-Teşri'il-islami, s.175

Cebrail'den, o da Alemlerin rabbinden nakletmiştir. Hadisin metni şöyledir:

“Lailahe illallah benim kalemdir. Kim bu sözü söylerse kaleme girmiş olur. Kaleme giren de azabımdan emin olur.”

Ahmed b. Hanbel bu hadisin rivayet zinciri hakkında şöyle der: Bu öyle bir silsiledir ki, deliye okunsa derhal akıllanır.¹

Ayrıca İmam Rıza (a.s) müsnedinde toplanan hadisler iki bini geçmektedir ve değişik konularla ilgilidir. Akaid, fıkıh, ahlak, tefsir, tarih ve tartışmalar müsnedin ana konularını oluşturmakta ve eser bunların esasında tertip edilmiştir. Fakat İmam'ın (a.s) önem verdiği ilmi alanlar bu konularla sınırlı değildir.

Öte yandan akaid ve şariat usulüne, özellikle imamet meselesine özel bir önem verildiğini ve detaylı olarak ele alındığını görüyoruz. Bunlara ne denli özen gösterildiği bu metinlerden de gözlemleyebiliyoruz. İmam (a.s) bu sözlerinde, şu veya bu şekilde Ehl-i Beyt (a.s) mezhebinden uzaklaşmış diğer grup ve mezheplerin tüm yollarını kapatmış, onlara ikna edici cevaplar vermiştir.

İmam'ın (a.s) ortaya koyduğu kanıtlar açıktır ve içerikleri itibariyle hakkı haykırır türdendir; bunlarda takiyye yapıldığına dair bir işaret de bulamazsın. Sadece tarihi gerçeklerin bazı yönlerinin açıklanışı da söz konusu değildir. İmam (a.s), mezhebi akidevi alanlara bütün ağırlığıyla giriyordu. O, ilkelerini savunma uğruna girdiği bu yolun sonunda suikast ve öldürülmenin kendisini beklediğini de biliyordu. O, bütün yönleri ve boyutlarıyla savaş meydanına atılmıştı. Mezhebin hakikatini, delillerini, gerekçelerini ve varlığını kanıtlayıp yerleştirmektir amacı. Çünkü bu, Allah'ın yeryüzündeki risaletini temsil eden tek çizgiydi. Başkası değil, sadece bu Hz. Resulün (s.a.a) çizgisinin devamıydı.

İmam'ın (a.s) ilmi mirasının büyüklüğünün, amaç ve alanlarının farklılığının kanıtı olarak bazı örnekleri aşağıya sunuyoruz:

Akıl, İlim ve İrfan Üzerine

1- Akıl, Allah'ın bir bağışdır. Edep ise zahmet çekilerek elde edilir. Edep elde etmek için uğraş veren kimse, sonunda onu elde eder;

1 Menakibu al-i Ebi Talib:3/433, Biharu'l-envar:48-107, A'yanu's-Şia:1/100

ama akıl edinmek için çabalayan insan, cahilliğine arttırmaktan başka bir iş yapmaz.¹

2- İbadet çok namaz kılmak ve çok oruç tutmak demek değildir; İbadet Allah'ın işleri üzerinde tefekkür etmektir.²

3- Allah bir kuluna akıl emanetini vermişse, mutlaka onu bu akıl sayesinde bir gün kurtarır.³

.....

Kur'an-ı Kerim Üzerine:

1- Hasan b. Halid rivayet eder: er-Rıza Ali b. Musa'ya (a.s) dedim ki: Ey Resulullah'ın oğlu! Söyle misin; Kur'an yaratıcı mıdır, yaratılmış mıdır? Buyurdu ki: Ne yaratıcıdır ne de yaratılmıştır. O Allah'ın kelimasıdır.⁴

2- er-Reyyan b. Salt rivayet eder: İmam Rıza'ya (a.s): Kur'an hakkında ne dersin? diye sordum. Buyurdu ki: Allah'ın kelimasıdır, sakın onun sınırlarını aşmayın. Ondan başka yol gösterici de aramayın, aksi takdirde sapıtırınız.⁵

3- İmam Rıza'nın (a.s) azatlısı Ebu Hayun rivayet eder: *"Kur'an'ın müteşabih ayetlerini muhkem ayetlerine döndürerek açıklayan kimse dosdoğru yolu bulur."* Sonra İmam (a.s) şöyle der: *"Kur'an'da olduğu gibi, bizim hadislerimizde de müteşabih ve muhkem ifadeler vardır. Bizim hadislerimizdeki müteşabih ifadeleri muhkem ifadelerle döndürün; muhkemleri bir kenara bırakıp sadece müteşabih ifadelerle uymayın, aksi takdirde sapıtırınız."*⁶

4- Bir gün İmam Rıza (a.s) Kur'an'dan söz etti, Kur'an'ın içerdiği kanıtları, nazmındaki ayet ve mucizeleri yüceltti ve şöyle dedi: *"Kur'an, Allah'ın sağlam ipidir, kopmaz kulpudur, örnek yoludur. Cennete götürür, ateşten kurtarır. Üzerinden çok zaman geçti diye çürümez, diller tarafından sürekli tekrarlanmaktan dolayı zayıflamaz. Çünkü belli bir zaman için indirilmemiştir. Bilakis bütün insanlar için bir delil, bir burhan, bir hüccet kılınmıştır. Ne önünden ne de*

1 el-Kafi:1/24

2 el-Kafi:2/55

3 Emali et-Tusi:1/55

4 et-Tevhid, s.223

5 et-Tevhid, s.223; el-Emali, s.226

6 Uyunu ahbari'r-Rıza:1/290

ardından batıl bulaşır. Hikmet sahibi, daima övülen Allah tarafından indirilmiştir.”¹

Tevhid üzerine:

1- Bir adam alemin hadis (sonradan olma) oluşuna dair kanıt istedi. İmam (a.s) şöyle dedi: *“Sen yoktun, sonra oldun. Senin kendini ve kendin gibi olanların seni var etmediğini biliyorsun.”²*

2- Belh nehrinin ötesinden bir adam Ebu’l Hasan er-Rıza’ya (a.s) geldi ve dedi ki: Sana bir soru soracağım, eğer benim düşündüğüm gibi cevap verirsen senin imamlığını kabul edeceğim. Ebu’l Hasan: *İstediğin sor, dedi. Adam dedi ki: Bana rabbinin ne zamandan beri var olduğunu, nasıl var olduğunu ve neye dayandığını söyle?*

İmam (a.s) şöyle buyurdu: *“Allah, neresiz, nereyi, nere yapandır. Ve nasılsız, nasılı, nasıl yapandır. O, kudretine dayanır.”* Bunun üzerine adam yerinden kalktı, alnından öptü ve dedi ki: Allah’tan başka ilah olmadığına, Muhammed’in Allah’ın resulü olduğuna, Ali’nin, Allah resulünün vasisi olduğuna, ondan sonra Resulullah’ın yerine geçtiğine, siz imamların doğru sözlü olduklarınıza ve senin de onlardan sonra onların görevini üstlendiğine şahitlik ederim.”³

3- Hasan b. Beşşar rivayet eder: Ebu’l Hasan Ali b. Musa er-Rıza’ya (a.s) sordum ki: Allah olmayanı, bu olmayanın olması durumunda nasıl olacağını bilir mi? Yoksa sadece olanı mı bilir? Buyurdu ki: *“Allah, eşyayı, onların olmalarından önce bilir”.*

4- Yunus b. Abdurrahman rivayet eder: Ebu’l Hasan er-Rıza’ya (a.s) dedim ki: Biz, *“Allah, cehalet içermeyen ilimdir, ölümsüz hayattır, karanlıksız nurdur, diye rivayet ediyoruz.* Buyurdu ki: *“O, öyledir.”⁴*

Peygamberlik ve Peygamberler Üzerine:

1- İbn-i Sikkat İmam Rıza (a.s)’a şöyle dedi: Niçin Allah c.c. Musa b. İmran’ı asa ve parlak el ve sihir iptal edecek vesileyle ve İsa’yı tıb ve Muhammed’i söz ve hutbelerle gönderdi?

1 Uyun ahbari’r-Rıza:2/130

2 et-Tevhid, s.293

3 el-Kafi:1/88

4 et-Tevhid, s.38

İmam Ebu'l-Hasan (a.s) şöyle dedi: “*Kuşkusuz Allah Teala Musa (a.s)’ı gönderdiğinde o dönemde yaygın olan sihir idi. Bu yüzden Musa (a.s) Yüce Allah’ın katından onların güçlerini aşan ve onların sihirlerini iptal eden ve onlara karşı hücceti geçerli kılan bir mucize getirdi. Hz. İsa’yi ise Yüce Allah müzmin hastalıkların ortaya çıktığı ve insanların tıbbı gerek duyduğu bir dönemde Peygamberlikle görevlendirdi. Böyle bir dönemde onların yanında benzeri bulunmayan bir bilgi ile ve Allah’ın izni ile ölüleri diriltecek ve dilsiz ve baraslıyı iyileştirecek bir mucize ile gönderdi ve bu yolla onlara hücceti geçerli kıldı.*

Hz. Muhammed’i de hitabet ve konuşma sanatının (sanıyorum şiiri de ekledi) halk içinde yaygın olduğu bir dönemde gönderdi. Hz. Muahmmmed Allah’ın kitabından öğütlernden ve hükümlerinden onların sözlerini iptal edecek ve onlara karşı hücceti ispat edecek gerçekleri açıkladı”. İbn-i Sikkit Allah’a yemin ederim senin gibi birisinin bugün olduğunu sanmıyorum dedi. Ve Bugün İnsanlara karşı Allah’ın hücceti nedir? Diye sordu. İmam “Akıldır dedi Akıl ile Allah hakkında doğruyu söyleyen tanınır ve tastik edilir ve Allah hakkında yalan uyduran bilinerek yalanlanır.” İbn-i Sikkit: Allah’a yemin olsun ki doğru cevap işte budur dedi.

İmam Rıza (a.s) şöyle nakledilir: “*Ulu’l-azm peygamberlerin ulu’l –azm diye isimlendirilmelerinin sebebi onların şeriat ve azimet sahibi olmalarıdır. Şöyle ki: Nuh’tan sonra gelen her peygamber onun şeriat ve yöntemi üzere idi ve onun kitabına uyuyordu. Bu durum İbraih-i Halil (a.s)’ın zamanına kadar devam etti.*

İbrahim’in döneminde ve ondan sonra olan her peygamber Musa’nın dönemine kadar onun şeriat ve yöntemi üzere idi ve onun kitabına uymakta idi. Musa’nın zamanından ve ondan sonra gelen her peygamber İsa’nın dönemine kadar Musa’nın şerati, yöntemi ve kitabı üzere idi. İsa’nın zamanından ve ondan sonra gelen her peygamber Peygamberimiz Muhammed’in dönemine kadar İsa’nın şerati, yöntemi ve kitabı üzere idi. Bu beş peygamber peygamberlerin ve resullerin en faziletlisi idi. Muhammed’in şeraiti kıyamete kadar nesholmaz ve kıyamete kadar ondan sonra peygamber gelmeyecektir. Ondandır kim peygamberlik iddia ederse veya Kur’an’dan başka bir kitap getirirse bunu ondan duyan herkese onun kanı mubahtır.¹

¹ Uyunu’l-Ahbar 2, 80.

İmamlık ve İmamlar Üzerine

1-Abdu'l Aziz b. Muslim şöyle rivayet eder: İmam Rıza (a.s) ile birlikte Merv'de idik. Merv'e girişimizin ilk cuması cami'de toplandık İmamet konusundan söz açıldı. Bu konuda insanların farklı görüşlere sahip oldukları dile getirildi. Ben İmam'ın yanına girdim ve insanların bu konuya daldıklarını bildirdim. İmam gülümsedi sonra şöyle dedi: *"Ey Abdu'aziz! Bu topluluk cehalete kapılmış ve görüşlerine aldandılar. Kuşkusuz Allah c. c. dinini Peygamberine (s.a.a) tamamlamadan ve her şeyin açıklaması bulunan Kur'an'ı indirmeden Peygamber'i bu dünyadan götürmedi. Kur'an'da helal ve haramı, hadleri ve ahkâmı ve insanların ihtiyaç duyduğu her şeyi mükemmel olarak açıkladı. Yüce Allah: "Biz kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık" (Enam/38) Allah Teala, Resulullah (s.a.a)'ın ömrünün sonunda vaki olan Haccet'ül Vida'da şu ayeti nazil etti: "Bugün dininizi ikmal ettim, size verdiğim nimetimi tamamladım, size din olarak İslam'ı seçip beğendim..." (Mâide/3)*

İmamet meselesi, dini tamamlayan ve onu kemale erdiren bir meseledir. Hz. Resulullah (s.a.a) vefatından önce, dinin nişanelerini ümmetine açıklamış, onun yollarını onlara izah etmiş, onları doğru yola iletmış, Hz. Ali (a.s)'ı onlara bir imam ve kılavuz tayin etmiş ve halkın ihtiyaç duyduğu her şeyi açıklamıştır. Kim Allah'ın kendi dinini kâmil etmediğini düşünürse gerçekte Allah'ın kitabını reddetmiştir; Allah'ın kitabını reddeden de kâfirdir. Acaba halk imametın kadrini ve ümmet arasındaki konumunu biliyor mu ki, onların bu konudaki seçimleri de doğru olabilsin?

İmametın, kadri ve değeri halkın kendi akıllarıyla ulaşabileceğinden veya kendi görüşleriyle anlayabileceğinden ya da kendi seçimleriyle bir imamı seçebileceğinden daha büyük; şanı daha ulu, makamı daha yüce, alanı daha geniş, dibi daha derindir. İmamet öyle bir makamdır ki, Allah Teala İbrahim (a.s)'ı nübüvvet ve halillik (Allah'ın dostu olma) makamından sonra üçüncü bir makam ve fazilet olarak onunla şereflendirip bu makamla onun adını yüceltmıştır. Allah Teala şöyle buyurmuştur: *"Ey İbrahim! Ben seni insanlara imam kılacağım."* (Bakara/124) İbrahim (a.s) sevinçle *"Benim zürriyetimden de mi?"* Dediğinde Allah Teala *"Benim ahdim zalimlere ulaşmaz"* buyurdu. Bu ayet kıyamete kadar her zalimin imametini iptal etmektedir. Böylece imamet, ümmetin seçkinlerine mahsus kılınmış oldu. Sonra Allah (c.c) imameti Hz. İbrahim'in soyundaki seçkin ve temiz insanlara vererek ona ikramda bulunmuş ve şöyle buyurmuştur: *"Ve ona (İbrahim'e) İshak'ı armağan ettik, üstüne de Yâkub'u ve hepsini de salih kişiler kıldık ve onları kendi emrimizle hidayete yönelten önderler kıldık ve onlara hayırlı işleri; namaz kılmayı, zekât vermeyi vahyettik ve onlar, bize ibadet eden kişilerdi."* (Enbiya/72-73)

İşte imamet böylece sürekli olarak onun neslinde bâki idi; Hz. Peygamber (s.a.a) onu miras alıncaya kadar daima asırdan asıra, nesilden nesile imameti birbirinden miras alıyorlardı. Allah Teala onlar hakkında şöyle buyurmuştur: *"İbrahim'e gerçekten de yakın olanlar, ona uyanlarla bu Peygamber ve iman edenlerdir. Allah inananların dostu ve yardımcısıdır."* (Âl-i İmran/68)

Böylece imamet, Hz. Peygambere mahsus kılınmıştı. Hazret de onu Allah'ın emriyle -Allah'ın farz kıldığı şekilde- Hz. Ali (a.s)'ın uhdesine bıraktı; daha sonra

bu makam onun, Allah'ın kendilerine ilim ve iman verdiği seçkin nesline intikal etti." Allah (c.c) onlar hakkında şöyle buyurmuştur: "Kendilerine ilim ve iman verilenlerse derler ki: Andolsun ki siz, Allah'ın kitabında (yazılı süre boyunca) diriliş gününe kadar (kabirde) yatıp kaldınız; işte bu dirilme günüdür." (Rum/56) Öyleyse bu (imamet), kıyamet gününe dek sadece Ali (a.s)'ın soyunda bâki kalacaktır. Çünkü Hz. Muhammed (s.a.a)'den sonra hiçbir peygamber yoktur. O halde bu cahil insanlar imamı (kendi reyleriyle) nasıl seçebilirler?

İmamet, peygamberlerin makamı ve vasîlerin mirasıdır. İmamet, Allah'ın ve Peygamber (s.a.a)'in hilafetidir; Emirülmüminin Ali (a.s)'ın makamı ve Hasan ile Hüseyin (a.s)'ın mirasıdır. İmamet dinin yuları, Müslümanların nizamı, dünyanın salahı ve müminlerin izzetidir.

İmamet, İslam'ın gelişen kökü ve yükselen dalıdır. İmamla namaz, zekât, oruç, hac ve cihad kâmil olur; ganimet ve sadakalar çoğalır; had ve hükümler uygulanır; hudut ve sınırlar korunur. İmam Allah'ın helalini helal, haramını da haram kılar; şer'î hadleri (cezaları) icra eder, Allah'ın dinini savunur; hikmet, güzel öğüt ve kesin delillerle halkı rablerinin yoluna davet eder. İmam alemlere ufukta yer edinerek doğan bir güneş gibidir; öyle bir güneş ki, ne eller ona erişebilir, ne de gözler. İmam aydınlık saçan bir dolunay, parlak kandil, doğan nurdur. Karanlıkların ortasında, ıssız çölde ve engin denizlerde hidayet yıldızıdır. Susuzlar için tatlı bir su gibidir; doğru yola kılavuzluk eden ve tehlikeden kurtarandır. İmam, tepedeki ateş gibidir; soğuktan kaçıp ona sığınanı ısıtır, tehlikeli yerlerde kılavuzdur; kim ondan ayrılırsa helak olur.

İmam, çok yağmurlu bulut, sağanak yağmur, ışık saçan güneş, geniş yer, bol suyu olan pınar, su biriken büyük göl ve bahçe (gibi)'dir.

İmam, dost olan bir emin, şefkatli bir baba, ikiz kardeş ve zorluklarda kulların sığınağıdır.

İmam, Allah'ın yeryüzündeki emini (güvenilir kulu), kullarına hücceti, beldelelerindeki halîfesi, halkı Allah'a davet eden ve hürmetleri (korunması gerekli olan şeyleri) savunandır.

İmam, günahlardan arındırılmış ve ayıplardan tertemiz kılınmıştır; ilim ona mahsustur, sabırlı ve halimdir; dinin düzeni, Müslümanların izzeti, münafıkların öfkesi ve kâfirlerin yok olmasına sebep olandır.

İmam kendi zamanının eşsiz insanıdır, hiçbir kimse ona (derece ve fazilette) ulaşamaz, hiçbir alim onun dengi olamaz; onun bedeli, misli ve eşi bulunmaz. Bağışlayan Allah'ın fazlı ile hiçbir talep ve gayrette bulunmaksızın bütün faziletlerle özelleştirilmiştir (tüm üstünlükler ona verilmiştir). Öyleyse kim imamı tanıyabilir ve onu seçebilir?

Heyhat, heyhat! Onun makamından bir makamı, faziletlerinden bir fazileti tarif etmekte akıllar sapmış, zihinler şaşkınlığa düşmüş, beyinler hayran kalmış, gözler yorulmuş, büyükler eziklik hissetmiş, hekimler hayrete düşmüş, akıllı insanlar küçülmüş, hatipler dilsiz kalmış, bilginler cahil duruma düşmüş, şairler usanmış, edipler acze düşmüş, fasihler yorulup güçsüzleşmiş, hepsi aczini ve güçsüzlüğünü itiraf etmiştir. O halde onu bütünüyle anlatmak, künhünü vasfetmek, onun işlerinden bir şey anlamak ve onun yerine geçerek yerini doldurabilecek birini bulmak nasıl mümkün olabilir?! Hayır, bu mümkün müdür? Oysa imam yıldızlar gibi, kendisine

ulaşmak isteyenlerin elinden ve vâsfedenlerin vâsfından uzaktır öyleyse halkın seçimi nerede, bu makam nerede; akıllar nerede ve bu makamı idrak etmek nerede? Böyle bir şahsiyetin Resulullah (s.a.a)'ın hanedanının dışında bulunacağını mı zann ediyorlar? Andolsun Allah'a ki, nefisleri onlara yalan söylemiş; bâtil (söz ve düşünceler) onları arzulara düşürmüştür. Sonuç olarak, zor ve kaygan olan yüksek bir yere ayak koymuşlardır. Ayakları oradan kayarak aşağı düşeceklerdir. Zayıf, düşük ve noksan akılları ve sapık görüşlerle imam tayin etmeye kalkışmışlardır. Hedeften uzaklaşmanın dışında bir sonuç elde edemeyeceklerdir. Allah öldürsün onları! Onlar nereye dönüp gidiyorlar? Çok zor bir işe girişmişler; gerçeğe aykırı söz söylemişler, derin bir sapıklığa düşmüşler ve şaşkınlık içinde kalmışlardır. Çünkü onlar bilerek imamı terk ettiler; kendi yapmakta olduklarını şeytan onlara süsleyip çekici kıldı. Böylece onları doğru yoldan alıkoymuştu. Onlar gören, basiret sahibi insanlardan da değillerdi.

Allah ve Resulünün seçiminden yüz çevirip kendi seçimlerini tercih ettiler. Oysa ki Kur'an, yüksek bir sesle onlara şöyle hitap etmektedir: "Ve rabbini dilediğini yaratır ve seçer; seçmek onlara aittir bir hak değildir. Allah onların şirk koştukları şeylerden münezze ve yücedir." (Kasas/68) Yine şöyle buyuruyor: "Ne oldu size ki? Nasıl hükmediyorsunuz? Yoksa size mahsus bir kitap var da ondan mı okuyorsunuz? Onda; neyi beğenir-isterseniz sizindir, diye mi yazılı? Yoksa sizin için üzerimizde kıyamete dek sürecek bir yemin mi var ki, siz ne hüküm verirsiniz mutlaka o sizin için olacak diye? Onlara sor, onlardan hangisi bunun savunuculuğunu yapacak? Yoksa ortakları mı var? Doğru söylüyorlarsa ortaklarını da getirsinler." (Kalem/36-41) Yine Allah Teala şöyle buyuruyor: "Ne diye Kur'an'ı iyice düşünmezler? Yoksa kalplerinde kilitler mi var?" (Muhammed/24) "Yoksa Allah kalplerini mühürlemiş de artık anlayamıyorlar mı?" Yoksa "duyduk dedikleri halde duymuyorlar mı? Şüphesiz ki yerde yürüyen canlıların Allah katında en kötüsü, akıl erdirmeyen olan sağır ve dilsiz mahluklardır. Allah, onlarda bir hayır olduğunu bilseydi elbette onlara duyururdu. Fakat duyursaydı da gene onlar arkalarını dönerek yüz çevirirlerdi." (Enfal/21-23) "Ve derler; duyururuz da karşı çıkarız!" (Bakara/93) Hayır o "...Allah'ın lütfüdür, ihsânıdır, dilediğine verir onu ve Allah, pek büyük bir lütuf ve ihsan sahibidir." (Hadid/21)...

Allah (c.c) bir kulu, kullarının işlerini yönetmek için seçtiğinde bu iş için onun göğsünü genişletir ve kalbine hikmet çeşmeleri yerleştirir ve ona ilmi ilham eder. Artık ondan sonra hiçbir sorunun cevabında aciz kalmaz ve doğru olandan uzaklaşmaz. O, masum teyit edilmiş, muvaffak ve doğrudur; hata, sürçme ve kaymalardan emniyettedir. Allah (c.c) onu kullarına hüccet ve yaratıklarına şahit olması için böyle yaptı. İşte bu, Allah'ın lütuf ve ihsanıdır. Onu istediğine verir. Allah pek büyük lütuf ve ihsan sahibidir. Acaba onlar böyle birini bulmaya kadirler mi ki, gelip onu da seçebilsinler? Ve seçtikleri kimsenin de bu özelliklere sahip olması mümkün mü ki, onu başkalarından öne geçirebilsinler? Beytullah'a andolsun ki, hakkı aşmışlardır. Allah'ın kitabını arkalarına almışlardır; sanki hiçbir şey bilmiyorlar. Halbuki Allah'ın kitabında şifa ve hidayet vardır. Onu bir kenara bırakıp kendi heva ve heveslerine uymuşlardır. Bu yüzden Allah (c.c) onları yermiş, onlara gazap etmiş, helak etmiş ve buyurmuştur ki: "Allah'tan hidayet olmadan, kendi heva ve hevesine uyandan daha sapık kim vardır? Allah zalimleri hidayet etmez." Yine buyurmuştur ki: "Yüzüstü düşesiceler! (Allah) onların amellerini

giderip boşa çıkarmıştır.” (Muhammed/8) Yine buyurmuştur ki: “...Allah katında da bir nefrete ve buğza uğrarlar, inananlar katında da; işte Allah, her kibirli ve cebbar kişinin gönlünü böyle mühürler.” (Mümin/35)”...¹

2. Hüseyin b. Halid Ebi'l-Hasan Ali b. Musa Er-Rıza'dan o da babasından, o da babalarından Resulullah'ın (s.a.a) şöyle dediğini nakleder: “Kim kurtuluş gemisine binmek sağlam kulpten tutunmak ve Allah'ın sağlam ipine sarılmak isterse benden sonra Ali (a.s)'ı veli edinsin ve onun düşmanına düşman kesilsin ve onun evlatlarında olan hidayet imamlarına uysun. Çünkü onlar benim halifelerim, vasilerim ve benden sonra Allah'ın yer yüzündeki hüccetleridir. Onlar ümmetimin efendileri, takvalıları cennete götüren önderlerdir. Onların hizbi benim hizbidir. Benim hizbim Allah'ın hizbidir. Düşmanlarının hizbi ise şeytanın hizbidir.

3. İmam Rıza'dan (a.s) aynı senetle şöyle dediği nakledilir. Resulullah şöyle dedi: Ey Ali! Sen benim kardeşim, vezirim ve dünya ve ahirette benim bayrağımı taşıyansın. Sen benim havzumun sahibisin Seni seven beni sever ve kim sana düşman olursa bana düşman olur.

Gadir-i Hum Hakkında

İmam Rıza (a.s)'ın Gadir-i Hum günü şöyle dediği nakledilir:

Bu gün tebrik günüdür. Birbirinizi tebrik edersiniz ve Mümin mümin kardeşini görünce şöyle der: “Bizi Emiru'l-Müminin'in ve imamların velayetine sarılanlardan kılan Allah'a hamdolsun.” Bu gün iman ehlinde olan kişilerin yüzüne tebessüm etme günüdür. Kim Gadir günü tebessüm ederse Allah kıyamet günü ona rahmet ile nazar eder, bin ihtiyacını giderir, ona cennette beyaz inciden bir saray yapar ve onu sevindirir.

Bu gün, süslenme günüdür. Kimi Gadir günü için süslenirse Allah yaptığı büyük veya küçük her günahı bağışlar. Ve gelecek yıl bu güne kadar kendisine sevap yazmak ve derecelerini yükseltmek için meleklerini ona gönderir. Ölürse şehit olarak ölür. Yaşarsa mutlu olarak yaşar. Kim bir mümine (bu günde) yemek yedirse tüm peygamberlere ve doğrulara yemek yedirmiş gibi olur. Kim bir mümini ziyaret ederse Allah, kabrine nur indirir ve kabrini genişletir her gün yetmiş bin melek onu kabrinde ziyaret ederek onu cennetle müjdelerler.

Gadir gününde Allah'ın velayeti yedi kat göğün halkına sundu yedinci katın ehli ona doğru koşular da bu katı arşıyla süsledi Sonra dördüncü katın halkı ona koşular da onu Beytu'l-Mamurla süsledi Sonra dünya semasının halkı ona koşular ve bunu da yıldızlarla süsledi. Sonra Medine buna koştu Allah Medine'yi de Muhammed'i Mustafa ile süsledi Sonra Kufe buna koştu Allah onu Emirul-Müminin ile süsledi. Sonra onu dağlara sundu buna ilk ikrar eden üç dağdır: Akik dağı, Firuze dağı ve Yakut dağı. Bu dağlar bu değerli taşların dağı oldular ve bu taşlar da en değerli mücevherler oldular.

¹ Bu Muhammed bin Yâkub-i Kuleynî bu hadisi Ebu Muhammed Kasım bin Âla'dan, o da Kasım bin Müslim'den, o da kardeşi Abdulaziz bin Müslim'den, o da İmam Rıza (a.s)'dan nakletmiştir. Hadisin tamamını görmek için Menlayeahzeruhul Fakih c. 4 s. 300 ve El- Hisal s. 527 bakınız.

İmam Rıza (a.s.)'ın Fıkhi Hakkında

İmam Rıza (a.s.)'ın fıkhi mirası o İmam'dan müsnet olarak elimize ulaşan fıkhi naslarda belirginleşir. Taharet, namaz, oruç, zekat, hac ve ziyaret konularında somutlaşan ibadetler konusuyla ilgili olarak 437 nas İmam'dan ulaşmış bulunmaktadır. Nikah ve talak nasları 62 nassa, geçim, bayram ve yemek-içmekle ilgili naslar 255 nassa giyim ve süslenme ile ilgili naslar 82 nassa cihatla ilgili naslar 12 nassa ve Hudut, diyetler, yargı ve şahitlik ile ilgili naslar 39 nassa ve yemin, nezir, vasiyet, cenaze ve miras ile ilgili naslar 62 nassa ulaşır. Bu fıkhi nasların tümünün sayısı ise 1049 nassa varmaktadır. Bu da İmam'dan ulaşan tüm nasların yarısına aşkındır Çünkü tüm nasların saydığımızda bunların yaklaşık 2033 rakamını bulduğunu gördük.

İşte bu da İmam'ın (a.s) Ehl-i Beyt'in fıkhi ekolünü ihya etmeye verdiği öneme bir işarettir.¹

Öğütleri ve Kısa Sözleri

1. İmam Rıza (a.s.)'dan şöyle buyurduğu nakledilir: “Üç özellik taşımadıkça mümin mümin olmaz. Bir sünnet rabbinden, bir sünnet peygamberinden ve bir sünnette velisinden (imamından) onda olmalıdır. Rabbinden alması gereken sünnet sırrı saklamaktır. Allah Teala buyuruyor ki: **“Allah gaybi bilendir. O gaybi resullerinden razı olduklarından başkasına aşikar etmez.”** (Cin 26-27) Rasulünden alması gereken sünnet halkın hatalarında geçerek onları idare etmesidir. Allah Teala Peygamberine halkla iyiliği emrederek şöyle buyurmuştur: **“(insanları) af et, iyiliği emret ve cahillerden yüz çevir.”** (A'raf/199). Velisinden alacağı sünnet ise zorluklar ve problemler karşısında sabretmektir. Allah Teala buyuruyor ki: **“Zorluklar ve problemler karşısında sabrederler.”**(Bakara/177)

2. “Nimet Sahibi ailesini bollukta yaşatmalıdır.”

3. “Peygamberlerin ahlakından biri de temizliktir.”

4. “Güvenilir adam sana hiyanet etmedi sen haine güvendin.”

5. “Allah bir işi yapmak istediğinde kulların akıllarını alır ve işini gerçekleştirir ve iradesi tamamlanır. İşini gerçekleştirdiğinde de her akil sahibinin aklını kendisine geri verir. Sonra o bu iş nasıl oldu? Neden kaynaklandı? demeye başlar.”

6. “Susmak, hikmet kapılarından bir kapıdır. Susmak muhabbete sebep olur ve her iyiliğe insanı kılavuzluk eder.”

7. “Kendini insanlara sevdirmek aklın yarısıdır.”

8. “Kuşkusuz Allah boşuna konuşmayı, malı zayi etmeyi ve başkalarından çok istekte bulunmayı sevmez.”

9. İmam'a (a.s) kulların en iyileri hakkında soruldu. İmam (a.s) şöyle dedi: “Onlar iyilik yapınca sevinen, kötülük işleyince Allah'tan bağış dileyen, kendilerine

¹ Bkz. Müsned-i İmam Rıza c. 2 s. 155

nimet verilince şükreden, bir belaya duçar olunca sabreden ve bir şeye kızmıca affeden kimselerdir.”

10. İmam'a (a.s) tevekkülün sınırı hakkında sorduklarında şöyle buyurdu: *“Tevekkül Allah'tan başka kimseden korkmamandır.”*

11. *“Eylenince yemek vermek sünnetendir.”*

12. *“İman dört kısımdır: Allah'a tevekkül etmek, Allah'ın kaza ve kaderine razı olmak, Allah'ın emrine teslim olmak ve işi Allah'a bırakmak. Salih kul¹ şöyle demiştir: “İşimi Allah'a bırakıyorum... Bu yüzden Allah da onu, onların kurdukları kötü tuzaktan korudu.”*

13. *“Akrabanla iyi ilişki kur, bir içim su vermekle bile olsa. Akrabaya karşı en iyi ilişki, ona eziyet etmekten sakınmaktır. Allah kitabında şöyle buyurur: “Sadakalarınızı minnet ve eziyetle batıl etmeyin”²*

14. *“Hilim ve ilim, fıkıh'ın (dinde derin bilgiye sahip olmanın) belirtilerindendir. Konuşmamak hikmetin kapılarından bir kapıdır ve her hayra kılavuzdur.”*

15. *“Bir nimet arayıp onunla ailesinin ihtiyaçlarını gideren kimsenin, Allah yolunda cihat eden kimseden mükafatı daha çoktur.”*

16. İmam'a nasıl sabahladın (Nasılsınız) denildi. İmam (a.s): *“Azalmış bir süreyle, korunan amelle, boynumuzda duran ölümle, arkamızda olan ateşle ve bize ne yapılacağını da bilmediğim halde sabahladım, dedi.*

Rabbani ilim ve marifetler için sürekli verimli bir memeba olan ve öğrenen, bilinç kazanan kimseyi mutlular yurduna taşıyan İmam (a.s)'ın dolgun mirası hakkında bu kadarıyla yetiniyoruz.

Ve son sözümüz, hamd Alemlerin Rabbi Allah içindir, demektir.

¹ Salih kuldan maksat Firavun ailesinin müminidir. İşaret edilen ayetler Gafir suresi 44 ve 45de yer alır.

² Bakara Suresi ayet: 266.